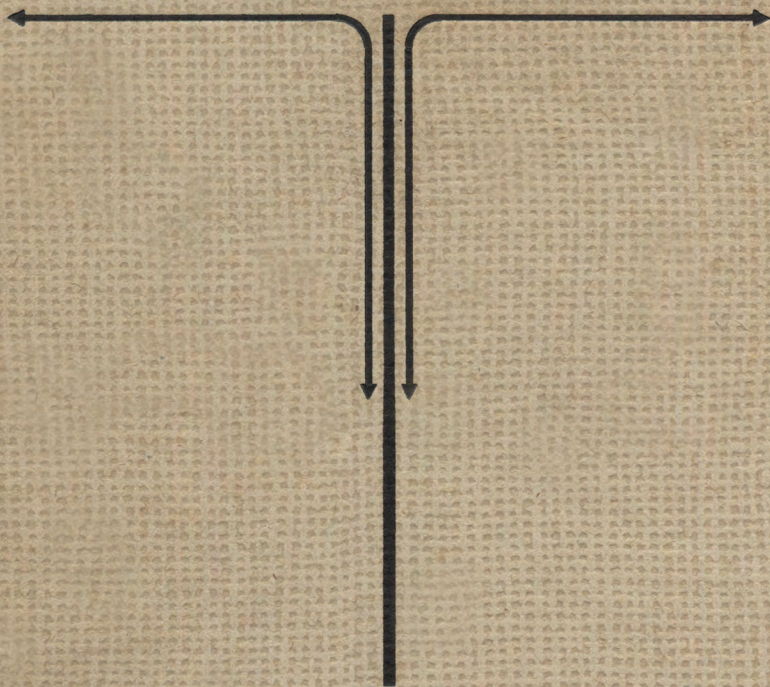

KRONIEK

DOOR E. VAN HEMELDONCK

KRONIEK

DOOR

E. VAN HEMELDONCK

„.... uit vele kleine steentjes...”
(Mozaïek)

N.V. STANDAARD BOEKHANDEL
ANTWERPEN — BRUSSEL — GENT — LEUVEN

I.

De peisvolle avond die daalt en haast onmerkbaar dit donkere land tusschen de zwarte bosschen overschaduwet en wonderlijk stil maakt, Klaasboer weet het wel, maar rustig stapt hij achter den ploeg. Aan de keering staat hij stil en luisterend is zijn hoofd gebogen, één oogenblik maar; hij heeft den verwachten stap niet gehoord, dit dorre gekraak van dood hout of in de verte den angstroep van een vluchtenden fazant. Het zal hem niet ontgaan; de avond is zuiver en zonder eenig geluid, want de wind is ver en hoog wordt de lucht ongemeen klaar met teergroene diepten en de vertrouwelijke flikkering van een verre ster.

De lijn hangt slap, hij moet het paard maar volgen, hij ziet den breeden, dampenden rug die wiegt op de maat van den zwaren stap, en daar den langen staart die op en neer stuift. De mulle grond golft open als een wentelende baar, de stoppels wankelen en wentelen mee; de geur van versche aarde drijft over den akker. En Klaasboer kan glimlachen.

Zijn oogst is geschuurd, dit goede land heeft zijn vrucht afgeworpen en hij zal niet klagen. Het heeft hem niet verwonderd, hij kent den akker, den malschen grond die jaarlijks zijn belofte houdt, die in de lente geteekend staat in dit oprukkende koren. Hij kan terugdenken aan zijn jonge jaren, hij was pas van de school thuis, na de leering en zijn eerste communie. Hij hoort het zijn vader nog zeggen: „Die hei, daar is iets van te maken. Ik moet den heer daar over spreken”. Hij heeft dat tien keer gezegd, zijn vader, hij moest weten wat moeder er over dacht. Ze zag er niet veel in en aanmoedigend was haar zwijgend hoofdschudden niet. Vader heeft er den heer over gesproken. Klaasboer was er bij als ze ginder tegen de lage bosschen stonden. „Geen heilijk andere,” had zijn vader gezegd, „dat blijft versch tot in de heetste dagen en kijk hoe malsch de dophei groeit!” En de heeren? Als 't niets kost, wat kan 't hen schelen als de boeren willen wroeten? „Doe maar!” had hij toegestemd. En zoo zijn ze er op los gegaan.

De harde winter met barre vorst en de koppige sneeuw die tot lichtmis in de donkere kanten lag te verkankeren.

De berk was gesneden en gebusseld; de posten moesten uit den bevroren grond worden gewerkt, de zware bijl gleed zachter in het doorweerde hout dan door den harden vriesgrond. Hij was maar een kind, Klaasboer, maar naast zijn vader heeft hij zijn man gestaan. De fluitende wind en de knagende kou, zijn handen die de bijl in hun strammen greep hielden, en tegen den avond dit donkere suizen in het ijle hoofd als de honger beet en over de bosschen de prikkelende geur van brandend mastenhout dreef; hij kan dat niet vergeten en die avonduren in den lichtenden heerd, het zeurend neuzelen van den nachtwind in de hooge schouw, de goede warmte die langs handen en beenen opkruipt en bedwelmt; en de grillige wentelvlucht van de opstuivende gensters uit den heerd, als moeder het jonge hout onder den brobbelenden ketel schoof.

In het voorjaar lag de hei geploegd, tusschen de donkere bosschen als een open, blij gelaat. Zijn vader zaaide er lupinen op. Samen hebben ze dien groei bespied, de eerste blaadjes en als de akker groen lag, — dit wonderlijk groen tusschen de grijze zomerbosschen, — de gele bloemenkaarsen. Zijn vader leefde van dien akker. In die dagen is die roodbonte dood gegaan. Hij ziet zijn vader nog donker knikken. Maar dien avond zei hij: „De lupinen bloeien. Volgende week moeten we ploegen.” Ja, dat ploegen. Hij ziet het peerd nog stappen, loof tot aan de knieën, het was haast niet onder te krijgen.

„Laat dat nu wat rusten en laat er de zon over gaan en de regen, als hij vallen wil.” Het land mocht rusten, het is lijk een dier, een peerd, niet te veel ineens vragen, maat moet er zijn. De zomer ging over den akker, de zon broeide in de voren en de regen kwam op zijn tijd. Tegen bamis heeft zijn vader winterkoren gezaaid. De heer is komen kijken, het was jachttijd en hij knikte als hij den akker zag. Later heeft zijn vader dat lachen wel verstaan.

De heeren weten wat ze doen als ze een stuk hei laten ontginnen. Bouwland is pachtland; en ook wildland. Eerst vecht de boer tegen den grond, tegen de droogte, tegen het staande nat. En als de vrucht gedijt en een oogst belooft, is het ongediert daar. De heeren glimlachen, de klopjacht belooft, ze denken er aan wie de genoodigden zullen zijn;

de honden drijven door het winterkoren, de heeren er achter, de schoten knallen en 's avonds staat de boer bij zijn vertrap-pelden akker; doorheen het lage takkenwerk van de bosschen kan hij de verlichte vensters van het kasteel zien; in den nacht hoort hij wilde stemmen en hij moet zijn woede ver-bijten.

Hij houdt dat lang in, hij zit daar alleen in de hei en hij heeft leeren zwijgen. Maar de maat geraakt vol, de konijnen vreten zijn klaverakker kaal, dag en nacht moet er iemand in de haver zitten, de fazanten wandelen er in lijk de heer in zijn bosschen. Op een avond trekt hij er op uit en belt aan het kasteel. Hij staat daar wat eenzaam aan die hooge, zware deur; er is die stilte na den laatsten klank van de rinkelbel. Hij wacht in de gang, waar elk geluid groeit. En dan is de heer daar, er slaat een deur. Wat zal hij zeggen? Zijn klak wandelt in zijn handen; hij voelt dat hij glimlacht en weet niet waarom. De heer klopt hem op den schouder, hij moet mee gaan, in de groote kamer; hij kent dien zwaren geur van fijne tabak en de flesschen daar bij het vuur. Hij moet in een van die breede zetels gaan zitten, hij verdwijnt er in, hij voelt het leder koel en glad. Kan hij de sigaar weigeren? Hij weet wel waarom hij gekomen is, maar de woorden willen hem niet uit den mond en hij is machteloos. Van uit zijn diepen zetel ziet hij naar zijn heer op, daar in den lichtkegel van den stralenden luster, reusachtig groot. En hij moet luisteren. Meneer vertelt, zijn boerderijen gaan goed, hij is de vorige week nog op reis geweest, — ja, alles moet nagezien worden, — maar nergens had hij te klagen gehad; en vooral hier niet, er is geen die zoo de hei en den mageren grond weet te dwingen. Daar moet een glaasje op gedronken worden; de huisknecht komt en zet de glazen, en verdwijnt. Meneer schenkt den fonkelenden wijn. Kan hij weigeren? Hij staat met het glas in de handen, daar ligt de sigaar en de woorden wervelen wild door zijn hersenen. Maar hij krijgt geen kans. Meneer vertelt, hij drinkt en vertelt, hij heeft de wereld gezien. De boer luistert verbeten. De drank speelt in zijn hoofd, en de geur van de zware sigaar. Als hij opstaat, golven de muren, één oogenblik maar. Meneer brengt hem tot aan de deur; en klopt hem op den schouder. Dan rukt

de boer om, wanhopig en valt aan: „Maar die konijnen...” Hij kan niet verder, zijn hoofd is leeg en meneer glimlacht: „Ja, die paar beestjes. Een zakske klaver en twee kappers haver. Enfin...” Hij staat buiten, hij hoort den tragen, zwaren val van de deur. Koel strijkt de nachtwind langs zijn verhit gelaat; de stilte komt hem aarzelend tegemoet. Hij beseft bitter wat er geschied is en vloekt, verbeter en nadrukkelijk. Hij zegt niets als hij thuis komt, spuwt in den heerd en hangt zijn zware jas tegen de trap. Zoo heeft Klaasboer zijn vader weten thuis komen. Zoo is hijzelf thuis gekomen. En heeren zijn heeren, de wereld verandert niet.

Hij kijkt over den akker, Klaasboer. Achter de donkere bosschen zinkt de zon, de late gloed brandt in de lucht in waaierende vuren. Hoort hij geen stap op den verren weg? En het geluid van een hooge stem? Zijn jongen zou er moeten zijn.

Hij glimlacht zegevierend. Daar is niets dat blijft duren. Zijn vader op dezen grond, in de grijphanden van den heer, goed. Hijzelf gevangen en gebonden, goed. Maar zijn jongen zal vrij zijn.

Hebben ze gelachen op 't dorp als Klaasboer zijn jongen op school deed? Het raakte hem niet. De heer heeft hem spottend gevraagd of hij, de man van de school, beter klaver of voller koren zou tooveren op dien grond? Klaasboer heeft zijn woede verbeter, heeren hebben het laatste woord en zij grijpen ver. Hij heeft gezwezen. Ze hebben met zijn armoede gelachen, ze wisten niet dat hij de zuurverdiende centen zorgvuldig opspaarde en hij heeft nooit anders gedaan dan geklaagd. Hij wist beter en liet begaan. Zijn jongen zat op school, 't een jaar kwam na 't ander. Hij kan haast niet gelooven dat het nu zal gedaan zijn.

Hij houdt het paard staan, de akker ligt om. Hij zal een pijp opsteken. En dan hoort hij plots, daar in het lage boschje, een jongen stap in de dorre bladen en het krekend hout.

„Vader!”

Hij knikt, hij kent dat jong gelaat en die oogen, — van zijn moeder zaliger heeft hij ze.

„Zoo, en dat ge den avond meebrengt?”

„Trein gemist, en zoo door de hei gekomen. Schoone avond, en het deed wel deugd een beetje te stappen.”

„En alles lijkt het moet?” Hij is wel zeker, er zit geen angst in zijn stem; hij kent zijn jongen wel, dat hardnekkig wroeten heeft hij van geen vreemden. Maar hij wil dat hooren, hij heeft er lang op gewacht.

„Zware dagen geweest, vader. Alles is goed achter den rug. Hier is mijn diploma.”

„Ha, dat is het?” Hij moet het in zijn handen nemen, het is licht en gering, maar het zal een leven dragen. „Zoo, dat is het.”

„Blij zijn dat ik een schup zal kunnen vastpakken, vader. Geploegd vandaag? Morgen rapen zaaien? Dat treft!”

Neen, dat begrijpt hij niet. Het klinkt als een verwijt: „Rapen zaaien? Een meester rapen zaaien? Daar hebt ge geen jaren lang voor gestudeerd. Ge zult andere akkers te bewerken krijgen!”

Hij kan niet boos zijn, hij heeft die hooge gestalte gezien en dat scherp gesneden, mannelijk gelaat. Ze hebben ooit in 't dorp gezegd: „Hoe is die heer in de hei verwaaid?” Donkere oogen en donker haar in dit land van zand en venen. De oude pastoor wist er iets van; hij 't vormsel heeft hij het aan monseigneur gezegd: „Echte Spanjaards, en dat komt telkens na drie geslachten terug. Mannen met wild blond haar dat ze niet baas kunnen en harde blauw-grijze oogen, en plots verspringt dat, en daar is weerom een met oogen die U doorboren, een die precies recht uit het Zuiden komt. En ook hun leven is anders dan dat van onze simpele heimenschen hier...”

Klaasboer glimlacht; dat laatste, laat dat maar waar zijn, het is tijd geworden. Zijn grootvader heeft hier gezeten, zijn eigen vader is niet van dat zand en de heerebosschen weggeraakt. Hijzelf, — goed, maar zijn jongen dan toch, zijn jongen.

Hij klopt traag zijn pijp uit. Daar heeft hij nu jaren naar getracht, gesnakt en het is daar. Hij kan het haast niet gelooven, maar daar staat zijn jongen en in zijn handen kan hij dat papierrolletje zien. Fien zijn vrouw, ze is te vroeg gegaan, ze had dat moeten beleven. Ze is te vroeg gegaan, hij kan het niet vergeten en het is jaren geleden. Alleen

dat kind is hem gebleven, die jonge man en de oude droom hem hier niet op dien grond te zien knoeien.

„Kom!” zegt hij, „het is avond.”

Hij werpt den ploeg op de lage slee. Ginder klimt de luie maan boven de donkere bosschen. De avondgeur walmt over den verschen grond, geur van droog zand, rijpende bramen en van vochtig mos in den diepen kant; geur van vertrappele gage, scherp als wierook.

„Morgen schoon weer om rapen te zaaien!” herhaalt die jonge stem. Klaasboer rukt om. Wat, —. Maar zijn oogen glijden over den wijden akker, waar een lichte mist over droomt, melkwit in den stillen schijn van de maan, een meer van licht tusschen de donkere muren van de bosschen. Schoon land, dat land. En moeilijk rukt hij zijn oogen los.

„Ja,” zegt hij; en meer niet.

Stanske zit in den heerd en stookt den ketel. Ze breekt het hout uit den mutserd en steekt het in 't vuur. Ze kan er niet van weg. Hoe graag zou ze niet gaan luisteren aan die deur ginder. Karel zit op zijn kamer, onder de pannen, waar de kast met boeken staat, en hoor hem maar vedelen. Hij heeft dat meegebracht van de school; vroeger kwam hij wel vertellen: „Stanske, met een heelen troep zijn we, vijftien man, en als dat vol opklinkt, lijk in den hemel is 't!” Ze had hem nooit betrouwd, hij was maar lijk d'anderen, alle mansvolk is duvelsvolk, ze willen Stanske wat wijsmaken. „Ik zal mijn viool wel eens meebrengen,” had hij beloofd, maar nooit gedaan. En nu is hij thuis gekomen en uit zijn koffer kwam dat kleine koffertje, een kistje als er een kruis op stond en daar lag dat ding in. „Stanske, kijk!” Hij had het deksel opgelicht. En was me dat het wondere speeltuig? Een blok met touwtjes en wat gekke vijzen aan. Hij staat er wat mee in zijn handen te draaien en pitst aan de touwtjes, die gillend janken als jonge hondjes. „Luister, Stanske!” En wat was me dat nu? Een zacht gestreel, een liedje dat klimt en daalt; daar speelt hij van „Engelen, daalt nu neder!” Ja, dat Kerstlied heeft ze in den tijd nog op school geleerd, Zal ze nog eens zingen? Maar ze kan niet anders dan het lied bederven, dat zingen heeft ze lang verleerd. Ze zal maar luisteren, ze wordt het niet moe. Ze

kijkt naar Karel op, ze kent dat aangezicht niet meer, zijn oogen zijn verloren. Ze durft niet verroeren, de toover zal voorbij zijn.

Zoo is hij weer aan 't spelen, ze kan het hooren, boven het suizend gezoem van den koeketel, boven 't vuur en 't knetteren van het droge hout. Als ze maar weg kon, klom ze op de trap tot aan de val. Stanske doet dat niet, ze heeft haar werk en ze zal dat niet verlaten. Wat ze doet, is wel gedaan. Klaasboer weet dat wel en hij weet dat al lang. Hij heeft dat gehoord uit den mond van de moeder-overste uit het weeshuis als hij dat kind op zijn heerd haalde, jaren geleden. Fien weg en daar met den jongen alleen blijven zitten, wat is een boerderij zonder vrouw-mensch? Hij dacht aan dat meisje van een oom dat in 't weeshuis zat, — Stanske. Braaf lijk brood, had moeder-overste gezegd, z' is maar zestien, maar kloek gebouwd, lijk een van vijf en twintig; en alle werk kunnen, vraag dat op onz' boerderij. En wat moest Klaasboer meer hebben? Hij trok zijn plan en met dat kind van vijf jaar liet hij Stanske maar begaan. Haar gebeden kende ze, genoeg om een pater-noster te bidden. Meer moest er niet in gezocht worden. Ge kunt alles niet hebben, lachte moeder-overste, en wat zou ze met geleerdheid kunnen doen? Als Karel later naar den meester ging, heeft ze geprobeerd met hem de letters te leeren, ze aan elkaar te rijgen tot aarzelend gespelde woordjes, maar dat heeft ze vlug moeten opgeven. Ze kookt eten, de beesten zijn verzorgd en de kleerkasten mogen gezien worden.

En daar is Karel. Hij komt de trap af en hij staat daar bij Stanske aan het vertrouwelijke vuur. Ze kijkt niet op als ze zegt: „Dat was schoon!”

Hij glimlacht, maar het is geen medelijden. „Ja, Stanske, dat kun'de allemaal in de school leeren.”

Zij hoort dat wel. En die school, daar zit ze over na te denken. Zoolang is het daar op de hoeve goed geweest, tot die school er tusschen kwam. Als kleinen jongen heeft ze Karel kunnen bemoederen; hem 's morgens wasschen, zijn boterhammen snijden, hem 's avonds uitkleeden en onderdekken, de vragende kinderoogen in het halfduister en het kruiske dat op het voorhoofd getrokken wordt. Zijn zon-

dagsche kleeren gereed leggen, die kleine kinderhand in haar hand als ze naar den beemd trok. Hij is maar laat naar de school gegaan, zijn vader zat daar alleen in de hei en het dorp was ver. Eindelijk heeft hij dan toch ontmoeten en 't was minder erg dan ze gedacht hadden; de knaap had dra zijn makkers gevonden. Voor dag en dauw trok hij op, den knapzak op den rug; 's middags at hij in 't dorp bij den kruidenier, die mocht al iets doen voor de klandizie; elken Zaterdag nanoen kwam Stanske met een zwaren korf winkelwaar naar huis, 's Avonds soms vroeg thuis, ze kon hem zien als hij over de heiwegels aangelopen kwam, hijgend en naar vader vroeg. Mee achter den ploeg loopen, klaver rijven, het paard mennen als de zwaargeladen hooiwagen over den zandweg gedreven kwam. Dat kon dagen, weken duren en Stanske kon hem prijzen: „Een echte boer wordt gel!” En dan was dat weer plots gedaan. Die school en die boeken. Waar haalde de meester dat uit, hem zooveel te laten lezen? Karel mocht de rinkelbel van het paard op de werf hooren en het helle gehinnik, het donkere loeien van de koeien als de staldeuren openglieden en de beemd lokt, — hij zat gebogen over zijn boek, daar in den hoek aan 't venster, of in de schuur langsuit in 't hooi gelegen, zijn hoofd in den steun van zijn handen en hoorde noch zag. Die school, Stanske kon dat niet zien, en keef. Maar het was of hij dat niet hoorde. En Klaasboer wilde er niet van weten: „Laat hem doen, Stanske!” Meer zei hij niet, maar hij dacht er 't zijne bij.

De meester had het hem gezegd, op een Zondag na d'hoogmis als hij aan den toog stond en zijn pintje dronk. „Een verstandig kind, Klaasboer.” En wat later: „Daar is wat van te maken, Klaasboer!” met den zoekenden blik op dat gesloten boerengelaat. „Ja, meester,” had hij geantwoord, „ge doet gij veel voor mijn jongen.”

Van dan af heeft de droom hem niet meer los gelaten. Op de hei gewonnen en geboren. Zien wroeten, zelf gewroet, hij heeft iets anders gedroomd voor zijn jongen. „Laat hem doen, Stanske!” zei hij als hij den jongen over een boek gebogen zag.

Hij heeft gewacht tot hij zijn Eerste Communie gedaan had. De pastoor is tot in de hei gekomen; zijn gewoonte

niet, Sint Pieterspenning was maar pas voorbij. „Ge haalt er eer van, Klaasboer. Hij is de eerste van heel de dekenij; als monseigneur komt vormen, zal hij hem den prijs geven.” Klaasboer knikte maar, dat is goed om te hooren en meneer pastoor is wel vriendelijk om dat zelf te komen zeggen. Ze zullen daar een druppel op drinken, dat doet goed en ge moet een woord kunnen zeggen. „Ik ben ook maar van den boer, en ook uit de hei,” zegt meneer pastoor, „maar daar is altijd een weg te vinden en ik heb overal vrienden en ge weet dat ge dan ver geraakt. En daarbij, voor zoo'n kind wil iedereen wat doen.” Zoo heeft meneer pastoor zijn woord gezaaid, om dan geduldig naar den oogst te wachten, zonder overhaasting; zooiets moet zijn tijd hebben, het moet kunnen rijpen.

Maar zoolang heeft Klaasboer niet gewacht. Nog denzelfden avond is hij naar 't dorp gegaan. Hij heeft den meester thuis gevonden, in zijn groote kamer, bij zijn boeken. En of de meester dat nog meende, ge weet wel, van vroeger. Ja, dat meende hij nog. Meester wist dat reeds, eerste van de dekenij? Neen, dat wist meester nog niet. Hij lei zijn pijp neer en keek Klaasboer strak aan. „Wat ge nu zegt, Klaasboer! Ik ben nu dertig jaar meester hier, en nog nooit, weet ge, nog nooit. Wel schoone plaatsen, — maar nu de eerste!” Daar moest een flesch boven komen, en Delphine, de deftige meestersvrouw zat aan, de sigaren stonden op de tafel. „De eerste!” zei meester wel honderd keer en de sigaar wandelde in zijn mond. Hij zag rooder dan gewoonlijk en zijn gebaar was kort en zenuwachtig. „Altijd iets in gezien, dat was wat meer dan een gewoon boerenkind. Klaasboer, ge moet dien jongen laten studeeren!”

Ja, knikte Klaasboer. Hij had dat woord verwacht en toch verraste het hem nog. Meester moest het herhalen. Ja, Klaasboer begreep dat wel. Studeeren, op school gaan. Hij glimlachte, de droom kreeg leven. Dat is de sprong naar iets dat verder, hooger lag, weg uit de hei, ver van de heeren. „Ja, dat zou moeten.”

En zoo heeft meester hem bepraat: „Elf jaar nu; niet thuis houden, liever nog een jaar laten komen. Een paar jaar wachten. Ja, zet hem maar mee aan 't geboer, 't zal

hem geen kwaad doen, maar laat hem komen, hier zit voor hem genoeg." Hij wees naar de schappen met de vele boeken, dikke en dunne, — wat een geleerdheid moet daar in zitten?

Zoo is 't geschied. Meester wist wel wat hij deed. Hij heeft den jongen gekneed, hij heeft hem met eer in de scholen gekregen, ze wisten daar dadelijk wat ze aan dien heiboer hadden. Zoo zijn de jaren gegaan, en daar staat de jongen bij Stanske aan 't vuur. Jongen, — neen, dat is voorbij. Hij is meester, hij zal onderwijs geven, de kinderen leeren spellen, lezen. Plots dringt het tot haar besef door dat hij dat hier niet zal kunnen, hier in de hei. Er wonen drie, vier boeren; ze hebben samen geen dozijn kinderen. Waar zal hij heengaan? De vraag martelt haar, zij durft niet denken aan het antwoord.

Als zijn vader binnen komt, gaan ze aan tafel zitten. Stanske brengt zwijgzaam de gebakken patatten op tafel en de rookende pap. Ze slaan een kruis en eten. Dan schuift Klaasboer zijn stoel achteruit en zet zijn klak terug op. Hij haalt zijn pijp boven en stopt. En dan zegt hij: „Ik heb den kalverkoopman van Rielen gezien, de meester laat het zitten, hij gaat op pensioen." Hij smoort aan en jaagt den rook voor zich uit.

„Rielen?" En Stanske blijft staan. „Rielen?" herhaalt ze, „das' twee uur van hier..."

Klaasboer haalt de schouders op. „En dan? Kan hij hier school gaan doen in de bosschen voor dat handvolleke kinders?"

Wat kan Stanske daar op zeggen? Weken en maanden heeft ze geduldig gewacht. Eens zou hij terugkomen, om niet weer heen te gaan; het zou eens gedaan geraken met die scholen. Maar dat hij dan juist voorgoed zou heengaan, daar heeft ze nooit aan gedacht. Vergroeid met dat kind, had ze den jongen man niet gezien en de tijd had voor haar stil gestaan. Zijzelf had geen ouderdom meer, hoewel ze pas half de dertig kon zijn. Het eenvormige, stille leven doorheen de jaargetijden die kwamen en gingen, met geringe verschillen; het werk van alle dagen, eenzelfde ritueel van opstaan, de beesten verzorgen, eten klaar maken en slapen gaan, diep in de hei met dagen

zonder één vreemd gezicht; eens in de week de lange gang naar het dorp voor de vroegmis. Dat was haast tijdeloos. Dat kind, — en het moederlijk instinct diep in haar kon niet gelooven dat het anders worden kon. Er groeide een angst in haar, die verterend werd. „Naar Rielen?” fluisterde ze.

Ze schept de pap uit. „Suiker!” zegt ze en loopt naar de kast. Ze gerieft hem en tracht op zijn gelaat te lezen. „Zoet genoeg?” vraagt ze. Er ligt een angstige verwachting op den strakken mond en het schuingehouden hoofd.

„Goed, Stanske,” lacht hij, „het is de pap van vroeger, ge hebt gij nog niet vergeten dat ik een suikerklontje ben.”

Ze is hem dankbaar om dit woord en zegt niets meer.

„Dan zal ik naar Rielen moeten gaan?” vraagt hij en knikt. „Ze hebben ons op school verwittigd, we zullen dien kruisweg moeten doen, van deur tot deur, en schoon spreken”. Er zit licht spot in zijn stem.

„Ja,” knikt Klaasboer donker, „en toch doen...” Hij wacht op een woord dat niet komt. „Denkt ge dat het even aangenaam is om voor meneer te staan met de klak in de hand? En te buigen voor madame? Ja, madame, zeker madame? En vriendelijk zijn en er zooveel van meenen als die stoel daar? En dat niet één keer, maar tien, honderd keer, hoor'de dat? En 't blijven doen, versta'de dat?”

Met een slag legde hij zijn lepel neer. Hij zat zich te bedenken. „Ja, ik zal niet zeggen dat het alles is. Maar daar moet ge doorbijten. Eén keer maar...”

„Natuurlijk, vader,” glimlachte Karel. „En 't zal gaan, ik twijfel daar niet aan. En... kent ge de menschen ginder?”

Neen, hij kende daar niet veel volk. De maalter, dat was nog verre familie, maar dat was ook al. Maar een mensch heeft toch een mond gekregen om te spreken en wie tot zijn twintig jaar op de banken gezeten heeft, moet toch zijn woord kunnen doen?

In den avond stond hij de lucht nog te proeven. Zijn blikken gleden over de werf, waar duiven trippelend heen en weer liepen. En ginder de avondlijke bosschen, donker afgelijnd tegen den lichten westerhemel. Hoog speelde de wind in de linde, een licht gefrazel dat regen voorspelde.

De grond rook vochtig. De regen mag komen, de rapen zijn gezaaid. Hij stak zijn pijp aan. Daar zoo maar te staan, de pijp in den mond, de handen in de zakken, de rustige oogen die over de verre wei, ginder de akkers, over de bosschen wandelen en den avond zien groeien; de lucht die groenbleek boven den donkeren horizon van de hooge kruinen te lichten hangt, onmerkbaar dieper wordend, overglijdend naar blauw en veloeren purper, met de blijde schittering van een verre ster. Daar zoo maar te staan, zelf stilte in de stilte. Hij kan aan zijn vrouw terugdenken, Fien zaliger. De dagen zijn vol en het werk laat niet af, akkers en weien en beesten. Maar de avond maakt stil en eenzaam. Hij draagt het al jaren, en nog weegt het hem zwaar. De roerlooze avond; en zijn jongen.

Hij luistert toe. Ja, hij kent dat wel, het magere geluid van de viool. Hij houdt er niet van; als de fanfare na de hoogmis uitgaat en het dorp volschettert, dat is nog muziek, dat maakt warm en daar zit wat achter. Maar die viool? Wat mager gejang. En hij ziet dat niet geren in een mannenhand. Die moet een ploegsteert kunnen houden, een riek kunnen grijpen, een vlegel kunnen omspannen. Maar ja, als er geen boer uit moet groeien.

Hij klopt zijn pijp uit. Neen, een boer moet er niet uit groeien. En met dien grond hier, heel dat gedoe, ja, hij moet daar niet aan denken, het is niet goed. Heeft hij toch de stukken zien groeien, zijn vader is hem voorgegaan, hij heeft zelf heelder blokken hei ontgonnen, ginder het veen droog gelegd. Dat ze hem dat maar eens na doen! Zijn vader heeft daar jaren half lam in den zetel aan 't venster gezeten; van daaruit kon hij de werf overschouwen, de karren zien rijden en de beesten zien aankomen. En hij heeft hem menigen keer rond gevoerd, zoo op een Zondag achternoen, om het land eens af te rijden. Zijn vader in dat geurig hooi, met een kussen achter hem in den rug. Of in zijn zetel tegen den kant als hij in de daverende zon te pikken stond of het hooi keerde of de patatten in lange, goudglanzende roten boven wierp. Zijn vader, — hij lachte zoo maar, spreken kon hij niet meer, maar die lach zei genoeg. En soms zat hij te schreien, dat de tranen zoo maar over zijn kaken liepen, en dat was

niet van verdriet. En als hij oud zal zijn en versleten? Hij kan ook in den zetel zitten, en waarom niet? Maar wie zal er met de karren rijden en het koren pikken en het hooi keeren? Ja, wie? Stanske, dat meiske, een sloor ten leste. Maar de mannenhand, de mannenstap? En de kinderen op de werf?

Hij mag daar niet aan denken, het maakt hem onrustig en wat baat het? Hij heeft zijn droom. Wat hij niet gekund heeft, zal een ander doen.

Als hij binnenkomt is het donker. Hij zal nog eens door den stal loopen, en den grendel voorschuiven.

„Regen in de lucht,” zegt hij als hij Karel ziet. Maar daar is niets meer te zeggen. De avond weegt en maakt stil. „Slaap wel!” De krakende trap, de val die piepend openwentelt. Dan sterven de laatste geluiden. De gonzende slag van de klok en rustig gerinkel in den stal. En buiten de oneindig hooge sterrenhemel.

Dat Stanske! Ze ligt in den nacht te staren, klein en angstig, een hulpeloos dier, weerloos en zwak van wanhoop. De eenzaamheid die haar aangrijnst en de armoë die aan haar hart bijt. Met hoogopgetrokken knieën, een hoopje miserie, en leeg armen; een moeder die haar kind verliest en machteloos schreit, de tranen bitter en brandend over het smartelijk aangezicht.

II.

Het witte huis op de markt tegenover het gemeentehuis, rustig gezeten in de schaduw van de hooge linden, het is het deftigste van de rij die ginder aan de kerk uitloopt. Er ligt iets verdroomd over de vensters en de lage deur, de bloemen staan roerloos achter de gestrekte gordijnen. In het hofje prijken de rozelaars met gebloemde kruinen.

Het is misschien het oudste huis van het dorp, en het oudste rijkemenschenhuis. De oude pastoor heeft er zijn laatste dagen in gesleten; de menschen van jaren herinne-

ren zich dat nog wel; zijn slepende gang naar de kerk in de morgenvroegte, zijn stillen beeweg in den voormiddag naar de kapel in de bergen, paternoster in de hand; als 't middag luidde, — zon over de kleine markt, doorheen het lichte loover van de hooge linden het spel van licht op het gras, en de gulden schijn op de rustige gevels, — kwam hij over de markt gekuierd; achter hem schoof de zware deur geruischloos toe. Daar moet een brouwer gewoond hebben, die geld schepte, veel en nog meer, en toch arm aan zijn eind kwam. En nog langer geleden de eerbare Cornelius de Vroede, waarvan de faam gaat dat hij in aloude tijden de reis rond de wereld deed en met schatten goud naar huis kwam; op het kerkhof staat de logge arduinen zerk tegen het brouwershuis en boven den witmarmeren naam is een galjoen gebeeldhouwd, met volle zeilen varend op een woelige zee.

Daar woont nu Barbara Willemen. In haar jeugd zat ze op de Hoeven, daar hebben de Willemen naar menschengeheugen al zijn leven geboerd. Daar is ze uitgetrouwd met een gendarm, — alle dagen stond de patroelje op de werf, vader Willemen is jarenlang burgemeester geweest. Met haren man heeft ze 't land zoo wat afgereisd, hij had geen rustigen zit en er waren geen kinderen. Een paar jaar vóór zijn pensioen is hij plots gestorven, het zat wel wat in den aard. Dan is Barbara terug naar Rielen gekomen. Ze had wat centen van haren thuis, ze had jaren lang kunnen sparen, neen, er waren geen kinderen, — en het pensioen was niet gering. Ze kocht het witte huis op de markt. Maar ze trok er niet alleen in; ze haalde een verre nicht bij zich, een meisje dat groot gebracht was in een weeshuis en in Antwerpen diende. Een goed werk deed ze er mee, dat is heel het dorp door verteld geweest; wel werd er bijgevoegd dat ze net zoo goed dat andere nichtje, — Anna's zuster, die ook diende — had kunnen bijnemen, een mensch met geld en zonder kinderen moet zoo gierig niet zijn. Maar daar had de nuchtere, zakelijke Barbara anders over beschikt: met één had ze genoeg, zij was gediend en het goed werk gedaan. En daarmee uit. Ze had iets van haar man overgenomen, die Barbara. Hardheid die misschien maar schijn was. Maar ze kon kort en goed beslissen en geen mensch ter

wereld kon het gedaan krijgen haar een voornemen te doen opgeven dat ze wel overdacht, na rijpelijk wikken en wegen, genomen had.

Zoo heeft ze een rustigen ouden dag. In den voornoen kleutert ze wat in den tuin en verzorgt haar rozelaars, — haar trots. In den nanoen kuiert ze wel eens rond; er zit nog van haar volk op d'Hoeven en tegen den Gielschen Hout. En 's avonds komt Sooi, de timmerman, daar aan. Heel den dag door hebben ze den scherpen zucht van de zaag gehoord, het montere geklop op het volle hout, tegen den avond valt alle geluid stil en Sooi steekt zijn kop over de haag. „Wat buurten, bazin” Langs het poortje komt hij den hof ingedrenteld. Hij staat daar zijn pijp te smoren en kijkt op de breiende handen en spot er mee dat vrouwen heel den dag verpraten en haar werk vergeten en 's avonds raprap haar schâ willen inhalen.

Dan schiet Barbara uit: „Mannen die 't goed kunnen zeggen, kunnen 't gewoonlijk minder goed doen! En...” Meer woorden heeft z'er niet voor over. En Anna kijkt op naar dat mannengelaat en glimlacht. Dan moet Sooi zwijgen; het zijn ongezegde dingen. Hij trekt driftig aan zijn pijp en monkelt.

Barbara heeft dat wel gezien en zij weet. Zij weet dat al lang. Ze kan den timmerman goed lijdén, hij is een hulpvaardig buurman en van wat hij in zijn tuin heeft, wordt gul medegedeeld, — als Jane, zijn brandgierige tante het niet weet of ziet. En hij is jong en hij mag gezien worden. Maar hij is toch maar een timmerman. Hij verdient zijn brood, dat geeft ze grif toe. Maar komt dat vooruit? Is dat de verzekerde boterham? Als ziekte en dood dreigen? Er gaat niets boven een vaste positie, alle dagen verzekerden kost en een pensioen voor den ouden dag. Zoo oordeelt Barbara daarover. Lichtvaardig is ze niet, ze kan van ondervinding spreken. Ze heeft dat meer dan eens gezegd en Anna heeft toegeluisterd. Maar wat kon ze daar op antwoorden?

Sooi heeft gezegd: „En de nieuwe meester moet in 't dorp geweest zijn.” Het is nieuws lijk ander, wat gebeurt er al in dat stille dorp, — in den zonnigen namiddag ligt de markt tusschen de rustige huizen als verstard in droom.

„De meester?” heeft Barbara gevraagd. Ze heeft daar

wel wat anders bij bedacht, maar ze zegt dat niet. „Zoo, de nieuwe meester.”

De nieuwe meester is in 't dorp geweest. Ze hebben hem zien gaan door de lange berken dreef naar de meersch, waar de burgemeester zijn nieuwe hoeve bouwt. En de burgemeester zag hem komen. Hij keek op van zijn spitwerk, daar waar zijn groententuin moest komen. Het was hem onaangenaam dat hij nu juist hier stond, met de schup in de hand; in zijn hemdsmouwen. Hij zou hem liever ontvangen hebben in zijn groote kamer met de zware eiken meubelen, de staanklok en het dikke tapijt.

Hij kuchte en stak de schup in den kant. Met de hand wreef hij het zweet van zijn voorhoofd en keek tersluik den weg op. Neen, ontsnappen kon hij niet meer, daar kwam die jonge man aangestapt.

Hij ging hem tegemoet, zwaar stappend door het gespitte land, dat in malsche, glimmende kluiten lag.

„Ha, ik kan al denken wien ik voor mij heb,” zei hij lachend en hij keek hem scherp aan. „De nieuwe meester?”

De jonge man knikte. „Die het hoopt te worden, mijnheer de burgemeester.”

Konden ze hier zoo blijven staan, op den akker, en zijn schoon huis ginder? Hij keek eens om naar zijn werk.

„'k Was hier wat aan 't spitten,” zei hij zoo, „een mensch moet al iets doen om zijn dagen te vullen en om jong te blijven.” Ja, Karel heeft het al gehoord: de burgemeester gaat rentenieren. Hij is al zijn leven maar een mager heiboerke geweest, maar de oude matantjes hebben zich over hem ontfermd en zijn kort na elkaar gestorven; al haar schoon geld hebben ze niet kunnen meenemen en daar zal de burgemeester nu goed mee zijn. Hij weet dat wel, en zijn vrouw en zijn twee dochters nog beter.

„Ga mee,” knikt hij, „we kunnen eens binnen gaan. 't Huis is nog wel niet af, maar een paar stoelen zullen we wel vinden.”

Daar gaat hij naast den jongen man. Hij heeft die donkere oogen gezien en dat scherp gesneden aangezicht.

Hij moet dat neerhalen. „En uw vader zit ginder bij de heeren?”

„Ja,” knikt de jonge man. „En hij zal daar maar alleen blijven zitten.”

„Eenige zoon?”

„Ja, en moeder al lang verloren.”

Ze gaan langs de groote wei, de beesten liggen in de zon tegen den eikenkant. „Een beetje vee houd ik nog,” vertelt de burgemeester, „ge kunt toch niet alles laten. En... dat uw vader U liet studeeren?”

De jonge man glimlacht. Kan hij dat zeggen? „Ja,” en dan aarzelt hij en zwijgt.

Ze stappen de werf op; daar liggen steenhoopen, ginder gaapt de kalkkuil, hennen scharrelen in houtafval.

De groote kamer is vreemd koel en stil, met den klammen geur van nieuwe gebouwen.

„Ge ziet, het is wat vroeg,” zegt de burgemeester en hij wijst de kale muren en den vochtigen vloer, „maar dat komt wel. Als ge later hier zult zijn...”

„Dat durf ik hopen, als ik tenminste...”

„Die benoeming? Waarom twijfelen?” Zijn gebaar is zeker en zijn stem vol zelfvertrouwen. „Ik weet wat er te doen is, en meneer pastoor heeft 't zijn al gezegd. En de andere mannen.” Hij haalt de schouders op, dat is een afgedane zaak.

Hij staat op en gaat naar de deur. „Marie, breng eens twee glazen, of borreltjes.” Hij wacht en trommelt op de tafel. Daar is geluid van stappen over het zand van den keukenvloer.

De boerin zet de glaasjes op tafel; het stoopje draagt ze onder den arm. „En is dat de nieuwe meester?” Ze knikt hem vriendelijk toe en verdwijnt.

De burgemeester schenkt in en heft zijn glas. „Meester!” Hij slurpt proevend. Dan kijkt hij den meester aan. „En ge kent het dorp?”

„Eén klas, en veel volk waarschijnlijk?”

„Ja, dat wel. Maar dat wil ik niet zeggen. Ge weet wel, als ge hier meester wordt, dan komt ge in 't dorp, bij de menschen. Weet ge al waarheen?”

„Neen,” glimlacht de jonge man, „daar heb ik nog niet aan gedacht. Ik wist niet dat...”

Ja, ja, en de burgemeester zal dat niet meer herhalen. Een meester, dat zit niet alleen binnen de vier muren van de school. Daar is de fanfare, ja, de fanfare, en dat is toch iets in 't dorp. En of de jonge meester muziek kent? Ja, dat valt wel mee, al weet de burgemeester niet al te best hoe een viool in de fanfare zal terecht geraken; en meester kan toch met zijn instrument de kermissen niet gaan afdoen lijk Tist Vellekens, van den Heikant ginder, lange jaren tot aan zijn dood heeft gedaan? En harmonium speelt de jonge meester ook. Zoo, zoo, dan kent hij misschien wel iets van een piano? Neen, 't zelfde is het niet, dat weet hij ook wel. Maar zijn dochters, — we zullen ze seffens wel eens roepen, — die hebben niet veel te doen, daar is nu een meid en een knecht doet het werk buiten, en ze hebben dat nu in hun hoofd gestoken om ook wat op zoo'n instrument te leeren trommelen. Daar is plaats om zoo'n meubel te zetten; als hij nog eens naar de stad gaat, neemt hij de maat wel en dan is dat rap geflikt. De kosten? Neen, daar was geen denken aan! Die zat al jaren bij den schoenmaker toen hij een zwarte mis moest gaan leeren spelen; drie jaar lang is hij er voor naar Turnhout geweest; en de Zondagsche mis, — daar is hij nog niet heelemaal mee weg. Zijn Kerstliedje begint hij al te leeren na Paschen. Neen, dat ging niet, maar als de jonge meester dat eens wil probeeren?

En hij roept zijn volk. Ze zijn wel hoog en struisch gegroeid, zijn dochters, maar ze weten niet wat te zeggen. Ze laten hun vader maar spreken en knikken. De jonge meester kijkt van d'een naar d'ander. En Marie, de burgemeestersvrouw, ze staat in de deur en droogt haar handen aan den blauwen voorschoot.

Zoo, hij moet dan nog maar eens terugkomen, er is nog eens over te praten; hij moet dat niet voor niets doen, de burgemeester kan het doen en goed werk verdient goed loon. En toekomende week begint de school, ja, de volgende week al.

Hij staat in de deur, de burgemeester, en ziet den jongen man na. Hij kan hem volgen tot hij achter den eikenkant buigt. In den stal hoort hij gerinkel van emmers. Zitten die meisjes weer in den stal? Dat is toch werk van de meid?

* * *

„Den Gemeenteraad van Rielen,
Gelet op het ontslag door den heer Van Deun als
onderwijzer ingediend;

Overwegende dat er dient in dezès vervanging voor-
zien te worden;

Gelet op de brieven deswegens door den Heer Gou-
verneur overgemaakt;

Overwegende dat de formaliteiten terzake volbragt
zijn;

Gelet op de instructies vervat in de gemeentewet voor
zoovele het tegenwoordige is aangaand;

Gelet en onderzocht de reeds ingediende aanvragen
tot het bekomen der plaats van onderwijzer;

Overwegende dat de heer De Ruyck alle de stem-
men heeft vereenigd;

Benoemt

den heer De Ruyck tot onderwijzer dezer gemeente.

De tegenwoordige beraming zal onmiddellijk door de
tusschenkomst van Mr. den Arrondissementscommissaris
ter goedkeuring aan de Bestendige Deputatie worden
overgemaakt.

Gedaan te Rielen in zitting dato als boven."

De secretaris schuift zijn bril op zijn voorhoofd en kijkt
de heeren aan. „Daar, burgemeester," zegt hij en reikt hem
de pen. Ze moeten allemaal teekenen, al de mannen van
den raad. De knoestige handen grijpen het tengere riet, geen
alaam voor boerenklauwen.

„Als we er nu maar lang goed mee zijn," zegt de burge-
meester. „Een goeie meester, dat is alles voor een dorp."
Ze knikken en geven hem gelijk.

De secretaris plooit het stuk. De burgemeester kijkt om
naar den veldwachter, hij staat daar op zijn eeuwige plaats,
achter het stoofje in den hoek.

„Ge kunt het hem nog dragen, garde." En dan zegt een
van de raadsleden: „Het had die van u kunnen zijn, garde."

Hij knikt maar, de garde, en gaat. Ze weten niet wat
ze zeggen, waarom doen ze dat? Drie jaar is zijn jongen
dood; ze hebben hem buiten gedragen in den uitkom, hij
was amper een jaar ziek geweest. De oude meester had

wel gezien wat er in dat kind zat. „Sooi, die moet ge wat meer laten worden!” Dat zei de meester zoo maar, ongevraagd. Hij had hem kunnen op stiel doen bij de looiers op Lokeren. Maar hij liet hem naar den meester loopen, en als die zei dat hij hem niets meer leeren kon, heeft hij hem naar den meester van Giel laten gaan, die was uren in 't rond gekond, hij had pastoors, advocaten en een bisschop tusschen zijn oud-leerlingen. En zijn jongen wilde meester worden. 't Is zijn ongeluk geweest. Op een ijskouden sneeuwavond door 't Gielsche bosch gekomen en door het donker van den weg geraakt en zoo in een gracht gesukkeld. Ijswater is verraderlijk. Hij kucht wat, dan moet hij gaan liggen en hij vecht tegen de ziekte met al zijn jeugd. Maar die is niet sterk genoeg. Drie maanden, — het was in den uitkom, de eerste zwaluwen zaten in de schuur.

Hij zal den nieuwen meester zijn benoeming dragen. Het had zijn eigen zoon kunnen zijn. Zoo gaat het leven, en hij is ook al een dag ouder en alleen in de wereld.

Meester Van Deun is in 't dorp blijven wonen. Hij is vroeger van Kastel gekomen, daar woont nog veel van zijn volk en in 't dorp ging de roep: „De meester gaat terug naar Kastel.”

Ze hebben hem zien gaan, de Turnhoutsche baan op; zijn lange zwarte jas aan, — zij krijgt al groene schijnen en kaal wordt zij wel op de borstelplekken, — en zijn zilveren baard gekamd. Hij laat de tram maar rijden, hij is nog goed te been, de meester en de oostenwind is geen regenwind. De smid kan hem niet laten gaan, hij moet het weten. En lachende: „We zien u toch nog wel terug, meester?” Meester Van Deun glimlacht; hij heeft bij hem op de banken gezeten, hij is er menigen keer hard tegen moeten ingaan, maar dat heeft de smid allemaal vergeten. „Niet bang zijn, smid, als ik er voorgoed moest uittrekken, kom ik toch zeker mijn beste vrienden wel een goeien dag zeggen!”

Knoop daar nu maar een touw aan vast. De smid kijkt hem schouderophalend na; dan gaat hij naar zijn vuur en martelt het gloeiend hoefijzer.

Meester Van Deun doet den weg op zijn staai. De bosschen zijn daar en het gonzend suizen van den spelenden wind in de magere kruinen. De eikeblaren zijn aan 't verkleuren, de herfst zit in 't land, mild in dit Gommarus-zomerken. Hij kent de boomen, meester Van Deun heeft ze weten planten, hij was toen nog een kind. Boomke groot, manneke dood, zeggen de menschen. Maar kijk eens hoe fluks hij nog over de baan stapt. Zijn twee en zeventig jaren wegen hem niet.

In Turnhout heeft hij de tram naar Kastel. Wat gaat hij ginder doen? Hij vraagt het zich glimlachend af. Hij moet het beproeven. Hij is oud geworden en de lang vervlogen jeugd heeft in hem nieuw en scherp leven gekregen. Lang vergeten dingen doemen plots en dwingend vóór hem op en verlaten hem niet. Hij moet het land van zijn jeugd terugzien. Daar is de kerk, de kleine stoelen en ginder de banken waar hij als kind zat; het is of hij voelt nog den scherpen beet van de harde plank in de pijnlijke knieën. En de biechtstoel, — daar in dien biechtstoel was het.

Hij wandelt over het kerkhof en hij staat stil en leest de namen op de donkere kruisen. Naam na naam, kruis na kruis, een stille, beangstigende processie. Achter de namen rijzen vage gelaten, hij kent ze, hij kent ze. Hij hoort nog hun helle stem in den avond over de donkere beemden, of den jongen roep in de verre bosschen. Hij voelt zich eenzaam en het is stil rond hem.

Hij gaat langs de smalle zandstraat, de kinderen gaan hem voorbij. De menschen kijken hem na, hij meent bekende aangezichten te zien, ze zijn jong, de oogen schitteren, — het is niet mogelijk. Ook hier heeft het leven niet stilgestaan, dat beseft hij nu met eenige bitterheid.

Door de bosschen, hij klautert traag de helling op, het zand schuift onder den voet en hij snuift den donkeren herfstgeur op, die zwaar tusschen de zwarte dennestammen hangt. Van op den top laat hij zijn oogen gaan over dit land. Dat is niet veranderd, dit is het, land van zijn jeugd en er groeit een vreugde in hem die hem week maakt en zijn hart verblijdt. Hij kent het zwenkende karrespoor en daar loopen de grillige paden naar de beemden in de

laagte. De beemden en de rijzende mist in bamistijd, het zwaarmoedige loeien van de koeien bij avond. Meester Van Deun stapt langs de paden en hij wordt niet moe. Hij herkent den oerouden eik bij de Aa en ginder de hooge linde aan de broekakkers. De donkere ruggen van de schuren liggen rustig achter de boomen en het kleurend loover. Er kronkelt rook uit de schouw. Het is of het leven stilstaat .

Hij kent dit gehucht, hij kan er blindelings gaan; alle hoeken en kanten zal hij noemen, alle loopen kan hij volgen. Het staat alles onverwoestbaar in zijn geheugen geëts. Er is een ver heimwee naar dagen die lang voorbij zijn en naar kindergeluk dat hij nu doorproeft.

Maar de kinderen loopen hem achteloos voorbij, of kruipen weg; hij heeft die schuchtere gezichten gezien en van de kinderen kent hij wel iets. Hij groet de mannen naast de kar, den boer op den mesthoop, de moeder met het kind op den arm. Hij heeft meer verwacht dan een simpelen wedergroet. Hij gaat verder en er groeit een angst in hem, een strakke eenzaamheid vol stilte, een lichte pijn die hij niet stillen kan. En hij weet niet goed wat het is, maar de herfstzon is bleek en van achter de schuurhoeken bijt de nijdige oostenwind.

Hij zal dan maar gaan, hij heeft dat nu gezien. Er is een teerheid in zijn gebaar als hij voorbij de kerk gaat en diep groet. Aan den draai van den weg glijden zijn oogen over het plein en de huizen, de boomen en den hoogen toren, — dit is een afscheid, hij zal het niet meer zien, de jeugd is lang voorbij.

Het is avond als hij in Rielen aangestapt komt. De smid heeft hem gezien. „Dat ge daar terug zijt, meester!” zegt hij en er zit blijdschap in zijn stem. Meester glimlacht moe. „Een mensch loopt zoo wel eens uit, smid, en 's avonds komt hij van armoe terug naar huis.” Hij maakt een vaag gebaar met de hand. Hij loopt over de zandheuveld achter de kapel. Hij kan niet langs het kerkhof gaan, zonder de zware poort open te duwen en het breede pad op te wandelen. „Hier rust in den Heer Rosalie Verboven”, — beelden uit de verre jeugd omzwermen hem. Het kan de vermoeienis van den langen dag zijn, de teerheid van dezen

vromen herfstdag, en dit kruis met den naam: Rosalie Verboven. Meester Van Deun is moe; hij moet op zijn stok leunen, hij kan het huis al zien en Stefke staat in de deur. „Zoo laat aankomen, meester!” kijkt ze en hij laat ze glimlachend begaan; ze is met de jaren zoo wat boven zijn hoofd gegroeid, dat gaat zoo met de meiden die bij oude menschen dienen.

„En daar is volk!” knikt ze. „De nieuwe meester!”

„Ha?” zegt hij en het is of hij rechtveert. De geur van verschgezette koffie komt hem in de gang tegen. Hij hangt zijn hoed weg en zijn jas. En gaat de voorkamer binnen.

Het is al schemerdonker en zijn oogen zijn ook al van de beste niet meer. Maar hij ziet de jonge, rijzige gestalte en de uitgestoken hand. „Ha, dat is de nieuwe meester!” zegt hij en er zit iets jong in zijn stem. Hij voelt die warme hand in zijn hand. „Dat is goed gedaan,” zegt hij. Dan ziet hij de gedekte tafel. Stefke heeft de oude gebloemde kommetjes gezet. Hij knikt en dan gaan ze zitten. Ja, aan tafel, een tasje koffie zal wel smaken. „Da’s goed gedaan, Steffel!” zegt hij als ze de koffie inschenkt. Zijn vermoeienis is weg, er komt glans in zijn oogen en hij knikt den nieuwen meester toe.

„Ik heb maar spijt dat ik niet vroeger kon komen,” verontschuldigt de nieuwe meester zich, „maar er is geen tijd overgeschoten. Ge zult wel begrijpen, het is alles zoo nieuw, haast vreemd...”

„Ja, ja,” knikt meester Van Deun. Hij heeft dat ook meegemaakt. „Nu volle vijf en veertig jaar geleden. Ginder in dat oud huis achter de kerk. Het is een schuur naast de school die we nu hebben. En... ze hadden me pas van den schrijfpikkel bij den notaris gehaald! Aan meester worden nooit gedacht, in de verste verte niet! En op een schoonen keer zegt de notaris: „Jongen, ginder zit meer toekomst, vooruit, waag een kans. En zoo ben ik begonnen. Hoe, dat weet ik al niet te best meer, maar eigenaardig moet het wel geweest zijn. Nooit een school gezien! Ik kon zoo een goeie drie maand bezig zijn, komt me daar een meneer binnen, een oud grijs meneerke. Hij blijft achter in de klas staan en zegt maar niets. Ik kijk hem vragend aan. Dan zegt hij plots: „Doe maar voort, ik ben de inspec-

teur!' En ik doe voort, zoo wat gejaagd. Ik loop van de eene afdeeling naar de andere, ik zet de grooten aan 't werk, de middelsoort mogen hun les leeren en de kleine mannen krijgen een nieuwe letter. Hij blijft daar achter in de klas staan en zegt geen gebenedijd woord. Ik voel zijn oogen op mijn handen als ik op 't bord schrijf, hij laat mij niet los, hij kan in mij lezen als een boek, want ik was weerloos aan hem overgeleverd. En dan slaat de klok op den toren, de jongen op de laatste bank staat al gereed om het venster open te werpen. We bidden, ik laat de jongens buiten. En dan komt die meneer naar me toe, zijn oogen laten me niet los; hij drukt me de hand en zegt: „Ge zijt nog geen meester, maar er is veel kans dat ge 't later worden zult!” En dan is hij gegaan... Bij u zal dat wel anders verlopen!”

„Ik wou maar dat het zóó verliep, meester,” oppert de jonge man.

„Neen, neen,” schuddekopt meester Van Deun, „gij hebt scholen gedaan, en dat zegt veel. Ik heb dat menigen keer gezien op onze conferenties; de meesters die lang op de banken gezeten hebben, kennen de knepen; ze hebben er den pak van weg, ze moeten zoo niet blindelings zoeken lijk wij dat gedaan hebben...”

Ja, dat geeft De Ruyck wel toe. En dan vertelt hij over de school en over de leeraars. Hij glimlacht er zelf bij. Hij ziet dat meester Van Deun geboeid toeluistert en hij gaat maar door. Hij spreekt over zijn boeken en over de nieuwe werkwijzen en onbewust gebruikt hij de woorden en zinswendingen van zijn eigen leeraar; hij betrapt zich op dat gekende handgebaar. En over de kinderen in de oefenschool, de modellessen, over de voordrachten die ze gekregen hebben, over de studiereis naar de modelscholen van Antwerpen en Brussel. Het is een geestdriftig relaas, zijn stem is warm en betoogend. Hij merkt dat plots en onzeker kijkt hij den meester aan. „Maar dat was allemaal maar studiewerk,” zegt hij, „nu begint de practijk, en dat zal wat anders zijn...”

„Neen,” knikt meester Van Deun, „kinderen zijn kinderen, hier in Rielen of in Kastel, of in Antwerpen of Brussel, dat komt overeen uit. Misschien ligt er ginder wel een laagje

vernis over, maar dat is oppervlakkig en daaronder zit dezelfde kern. Kinderen, ja..."

En hij vertelt over kinderen. Ze wandelen zóó voor zijn oogen, in lange, zwijgende rijen. Jaar na jaar hebben ze daar vóór hem gezeten, heel het dorp is door zijn handen gegaan. Hij heeft er aan gekneed, gesnoeid, bijgewerkt. Hij weet wat er uit gegroeid is; dit eerlijk geslacht van wroeters hier in de magere hei, en al die misloopen zijn, die aan den drank geraakten, die naar de stad getrokken zijn, en al die nu al op 't kerkhof liggen. „Ja, kinderen..." zegt hij en zijn oogen droomen. Hij kent de kinderen aan de vaders, dat harde, stroogele haar, den hupschen wipneus, de zwaarmoedige, grijze oogen, den monteren stap, den harden gil van een roepstem of de fluweelen vleistem van de meisjes als ze dat oude Meilied zingen. Hij kent hun kindergebreken en hun groote menschenzwakheden. En de ondankbaarheid, de pijnlijke scheuring, ieder jaar. Daar vertelt hij over. Zijn stem is zacht geworden, hij is een oud man en in zijn lang leven heeft hij hard gewerkt, en met heel zijn hart.

De nieuwe meester heeft dat gehoord en er is een zware eerbied over hem gekomen. „Ge moet mij helpen," fluistert hij, „ik zal uw raad dikwijls noodig hebben..."

„Het is niet zoo moeilijk," glimlacht de oude man, „maar ge moet er altijd met heel uw hart bij zijn."

Dat is zijn evangelie. Het is zijn groote vreugd geweest en zijn diepst verdriet. „Met heel uw hart..." herhaalt hij en lang rusten zijn milde oogen op den jongen man, dien hij in de schemering maar vaag kan ontwaren.

III.

Bamis is daar met wilde nachten vol storm en donker geruisch in de hooge boomen. De morgen is bleek; de plassen glimmen langs den weg. De grauwe wolken hollen langs den lagen hemel.

Meester ziet de koulijke gezichtjes. Magere stemmetjes klinken op. De vingertjes worden geheven en dan is de

regen vergeten, de doorweekte wegen en de natte sporen. Er is dat nijvere gekras op de leien, dof gestommel van de klompen onder de bank. En de stem van meester De Ruyck, donker tegen de scherpe kinderstem die invalt en plots stokt.

Als de middag daar is, zet hij zijn volkje in de rij. Het gaat nog wat onhandig, de kleinen loopen verloren. Dat donker geroezemoes van fluisterstemmen sterft maar weiger weg. Dan knikt meester De Ruyck. „Vooruit maar!” De petjes worden gelicht, de meisjes buigen. Het is een lustig vallen van hooge en lage geluiden: „Dag, meester!”

Hij glimlacht en kijkt de bende na. Hij kan ze nog zien, ginder aan de kerk; dan schieten ze achter het muurtje en alle geluid is weg. Hij gaat traag de poort binnen, de speelplaats ligt verlaten; tegen den klasmuur zitten enkele kinderen neergehurkt. Ze hebben hun knapzakje bovengehaald en vallen de boterhammen aan. Ze wonen heel ver van school, diep in de hei, en de middagtijd is te kort.

Het is klammig in de klasse, een geur van ongeluchten kelder. Bamistijd is wintertijd. Het is wel een paar uur vóór de klas herbegint. Hij kon wel eens vuur maken, hout ligt er genoeg in het hok.

Hij vult de kachel met het magere mastenhout; de dorre takken breken met kort, droog gekraak. Hij ziet de vlam lui en traag langs de grauwe vlimmen likken, dan plots opschieten, van tak tot tak, met hel geknapper en scherp gesis. De geur kruipt hem in den neus, de goede geur van den heerd bij winterdag en hij glimlacht.

Hij zet zijn drinkbusje op de kachel, hij zal maar wat wachten met zijn boterhammen. De warmte kruipt vleierend tegen hem op, het is of de klas anders geworden is; de prenten hangen daar zoo peislijk aan den muur met haar vergane, stille kleuren; zie hoe de banken daar gerijdstaan. Hij werpt nog wat hout in de kachel, de gulzige vlammen dansen hoog op en in de buis gromt een donker geluid.

Dan denkt hij plots aan de kinderen buiten. Waar zouden die nu? Hij kijkt door het kleine venstertje. Ze staan daar, dicht tegen elkaar aangedruimd; bleekneusjes met wateroogen. En het regent weer.

Wat zal hij doen? In de klas is het warm, — zal hij die kinderen? Hij moet zijn boterhammen nog opeten, zijn drinkbusje staat op de kachel. En hij is toch de meester? Hij gaat traag naar de kachel terug en staat peinzend. Hij voelt de warmte, — en buiten druilt de regen neer.

Als hij in de open deur staat, schrikken de kinderen op. „Het regent weer; hebt ge geen kou?”

Hij ziet die schuwe oogen en onbewogen kougezichtjes. „Hebt ge geen kou?” herhaalt hij. Ze glimlachen verlegen. En dan zegt hij plots: „Kom, binnen is het warm!”

Hij neemt er een bij de hand en wenkt de anderen. Ze volgen hem met vragende oogen, onzeker. Hij doet de deur dicht en met den slag is de kille wintersche wereld afgesloten. De warmte hangt zoo gezellig in de klas, de kachel ronkt en waarachtig, de buis staat blozend!

„Pas op,” waarschuwt hij. Hij zal de banken wat op zij schuiven en zoo krijgt ieder zijn plaatsje. „Warm u maar goed!” knikt hij en hij ziet hoe de harde, koulijke trekken mild worden en een aarzelende glimlach geboren wordt.

Ja, eten moet hij dan toch? Hij doet zijn pakje open en daar liggen de groote boterhammen, donker roggebrood; Stanske zal ze wel goed gesmeerd hebben. Hij maakt een kruis en bidt. Hij voelt hoe de kinderoogen hem volgen. En hij vraagt zoo: „Geen honger meer?” Ze glimlachen maar, hij verschiet daar niet van, hij kent die zwijgers wel.

„Of geen dorst?” vraagt hij en hij wijst naar het rookende drinkbusje. Hij schenkt het kommetje vol en drinkt zelf.

„Hier!” zegt hij en dat baasje naast hem kan niet weigeren. Hij drinkt en glimlacht verlegen. En nu moeten de anderen ook. Ze kijken elkaar aan en slaan de oogen neer. Hij valt de boterhammen aan. Het is stil geworden. Hij ziet hoe er kleur op de kougezichtjes komt; de beentjes bengelen onder de bank. Ze beginnen rond te kijken.

„Meester, gij kunt schoon schrijven!”

Zoo, dat klein snibbig meisjesgezicht, die montere oogen en zoo'n hel stemmetje in dat bekje.

„Wat?” vraagt hij verrast, maar hij heeft goed begrepen. Hij ziet hoe de kleur van dat gezichtje wegschiet. „Zoo?” glimlacht hij, „is dat schoon geschreven?” Ja, nu hij het bord bekijkt, vindt hij ook wel dat het geschrift mag gezien

worden. Hij is dezen morgen bijzonder vroeg gekomen om dat vóór het begin van den schooltijd in orde te brengen.

„Ik zal voor u ook eens zoo'n schoone letters maken in uw schrift!” belooft hij. „Ja, en voor u allemaal!” Hij heeft gezien hoe ze dat kleine ding aangekeken hebben.

En dan is het weer stil en hij werkt zijn boterhammen binnen. Hij drinkt het kommetje leeg en slaat een kruis.

„Ja,” knikt hij ze toe. Hij zal nog wat hout breken, ze zullen wel helpen. „En nu?” kijkt hij ze vragend aan. Hij kan ze niet buiten zetten, wat willen ze daar in kou en regen?

„Wie kan er iets vertellen?” vraagt hij. Ze kijken schuw naar hem op. Die groote daar, ja? Neen, het is maar een gedichtje dat hij kent, hij heeft het nog bij den anderen meester geleerd. Zal hij? Natuurlijk, knikt meester De Ruyck. En daar gaat hij: „Jantje zag eens pruimen hangen...”

Hij brengt het er goed af; de stijve woorden klinken wel onnatuurlijk in dien mond. Maar het is goed gezegd.

Daar is er een die een liedje kent. „In den stillen glans der mane...” Een beetje hoog en mager, de kinderstem is onzeker, maar de anderen neuriën mee, aarzeland en heel zacht, dan sterker. Meester prijst hen, ze doen het fijn.

En dan kijken ze naar hem op, hij heeft die vraag in die kinderoogen wel begrepen. „Ik kan ook wel liedjes zingen,” zegt hij. Ze luisteren naar zijn donkere, volle stem. Naast hem zit dat kleine ding met licht gebogen hoofd en verloren droomoogen; het zijn niet alleen meesters mooie letters die haar bekoord hebben.

„Schoon, Fieneke?” vraagt hij als 't gedaan is. Ze knikt hem ijverig toe en slaat de oogen neer.

„En een vertelsel ken ik ook nog,” zegt hij en moet glimlachen, hij heeft wel gezien hoe plots die glimlach om die scherpe monden getooverd staat. Hij begint zoo maar: „Daar was ne keer...” en alle gebaar wordt stilgelegd. Er is het geronk van de kachel en buiten de eentonige drup in de groot. Fieneke zit daar met open mondje, de handen gevouwen in den schoot; hij had nog niet gezien dat haar oogen zoo blauw waren. En die groote bengel, — hij heeft hem met angst in de klas bezig gezien, braaf en gedwee

onder meesters oogen, maar hij had hem menigen keer ver-
rast als hij plots omkeek en zijn gestolen gebaar zag, —
hij zit daar droomverloren, ziet hij nog en hoort hij?

Meester De Ruyck durft niet ophouden. Hij hoort zijn
eigen stem, hij kijkt niet meer naar de kinderen. Het ver-
haal ligt daar voor hem, hij ziet de deelen scherp en afge-
meten en 't een na 't ander komt onder zijn handen en
krijgt leven.

„.... en toen waren ze heel gelukkig en als ze niet dood
zijn, leven ze nog.”

Als zijn stem valt, is de stilte zwaar, haast angstwek-
kend. En dan kijken de kinderen op, hij ziet den verlegen
glimlach en het grijpt hem naar het hart.

„Nu wordt het tijd,” zegt hij zacht, „de andere kinderen
gaan komen.”

Ze glijden traag van de bank, hij hoort de aarzelende
stappen op den harden vloer. Buiten regent het almaardoor.

Hij werpt de poort open. Onder het afdakje staat het
kindertroepje. De oogen volgen hem, hij ziet dat wel en
hij glimlacht.

Het regent nog als hij naar huis moet. Het is geen prettig
voornut, het zal vroeg donker zijn en twee uur ver moet
hij over de doorregende paden, door de hei die op plaatsen
hoog gegroeid is en kletsnat maakt.

Hij trekt achter den Konijnenberg door. De bosschen
ruischen zwaar, de motregen komt in stooten aangerukt.
Meester De Ruyck haast zich, thuis zal er vuur in den
heerd zijn, en de geur van vaders pijp. Gezellig, laat de
wind maar wild batavieren. Zooals daarstraks bij de kachel,
de wonderlijke kindergezichtjes en de toover van een ver-
telsel. „Meester, ge kunt gij schoon schrijven!” Hij hoort dat
helle stemmetje, Fienke. Hij weet nu dat haar oogen blauw
zijn, diepblauw, lijk korenbloemen.

Hij laat de bosschen achter zich. Het pad schiet door
de hei. De schemering valt, de wilde wolkenjacht sluit dich-
ter en met stooten huilt de wind. Dat ver gegons in het
hooge kruid, — zoo gonsden de vlammen in de kachel. Hij
denkt aan de kouljke gezichtjes, de magere vingertjes, de
aarzelend uitgestoken hand. Hij heeft den glimlach in die
oogen gezien, diep in die oogen, dieper dan hij ooit gezien

heeft en dat kan hij niet vergeten. Het heeft hem wonderlijk ontroerd.

Hij stapt over den breeden zandweg, achter den molen die inktzwart tegen de donkere avondlucht geteekend staat. De regen laat niet af, het zal wel heel den nacht regenen. Maar daar denkt hij niet aan. Hij luistert naar de schrille jongensstem: „Jantje zag eens...” en het liedje dat hem nu vervolgt met zijn vleierende melodie. Zoo heeft hij nooit kinderstemmen gehoord, het is een wereld die hij voort 't eerst betreden mocht.

„Zoo,” zegt zijn vader, „ge zijt gij ook doornat?” Hij zit in den heerd, de vlammen dansen op zijn aangezicht. „Ik ben er in gebleven, de ploeg zat in den akker en 'k zou moeten zaaien.”

„Ja,” glimlacht Karel, „ik heb op een anderen akker geploegd, maar...” Hij denkt terug aan de kinderen rond de kachel; er komt een schroom over hem, hij kan dat niet vertellen.

Hij schiet zijn natte jas uit. Stanske heeft zijn klompen klaar gezet. Zijn vader ziet dat aan, zijn oogen volgen elk gebaar. Hij klopt zijn pijp uit.

„Zoo kan dat niet blijven duren.”

„Wat?”

„Het seizoen staat niet op 't beteren. En 's avonds nat thuis komen is niets. Maar 's morgens al regen treffen, en daar heel den dag met doornatte kleeren staan. Dat kan niet blijven duren, ge zijt gij ook niet van ijzer.”

„En dan?” Karel kijkt hem nieuwsgierig aan. Maar zijn vader zit in de vlammen te kijken.

„Wat dan?” herhaalt hij.

„Dan?” Klaasboer kijkt op en het is of de woorden hem niet over de lippen willen. „Ge moet maar ginder blijven.”

Zijn stem heeft een vreemde klank, ze valt als in een afgrond, in die stilte. Stanske staat in de deur, ze heeft dat wel gehoord.

„Ginder blijven?” fluistert ze. „Dat kan toch niet?”

De boer heeft een norsch, onbeheerscht gelaat. „Dat moet!” breekt hij uit. Hij staat recht voor het vuur; hij

keert zich om en het is of hij nog iets zeggen wil. Maar hij zwijgt en traag stapt hij naar de deur toe en gaat buiten.

's Anderdaags staat Karel gereed. Hij drinkt de laatste tas leeg. „Ik zal dan eens zien, vader. Als ik iets vind, kom ik vanavond niet aan.”

„Ja”, knikt de boer. Meer heeft hij niet te zeggen. Traag gaat hij achter Karel aan; hij blijft in de deur staan. De nachtreghen is voorbij, er hangt ijle mist over de wei en de verre bosschen verglijden in den grijzen horizon. Achter het dichte takkenwerk van de hooge boomen brandt de gloei van de stijgende zon.

De boer kijkt zijn zoon na. Ginder buigt hij achter den lagen mast. Hij kan hem nog zien, nu nog. En dan is het voorbij.

Zijn land wacht, het is zaaiweer. Maar hij gaat lusteloos naar den zolder. Hij schept den zaadzak vol, hij laat het donkere koren door zijn vingers rijzen. Hij spant het paard in, norsch en zwijgend. De zon klimt boven de boomen, er groeit een milde herfstdag uit. En daar is zijn land dat hij gisteren geploegd heeft. Hij bindt den zaadzak aan en slaat een kruis; hij werpt een paar handsvollen koren in den eikenkant, dat is musschenrecht. En toch leeft in hem niet de telkens nieuwe vreugd als hij rustig, breedstappend over den akker gaat en met wijsch gebaar zijn zaad uitstrooit.

Karel heeft er meester Van Deun van gesproken. Ja, die kon hem wel raad geven. Eigenlijk zou hij hem graag bij zich gehad hebben. Maar hij had nu wat meer tijd dan vroeger en daar eeuwig en altijd in zijn huisje blijven kluisen, dat was hij nu juist niet van zin. Hij trok voor een dag of acht naar zijn zoon, die te Antwerpen woonde. Daarna zou hij weer wel voor een tijdje terugkomen. Allerheiligen en Allerzielen waren in 't zicht en dan was hij liefst thuis. En na de hoogdagen kon hij misschien wel eens naar Leuven, waar zijn dochter in een groote zaak zit. Maar er was hier in Rielen wel meer gelegenheid. Kijk eens, bijvoorbeeld bij Barbara Willemen, ginder naast den timmerman. Twee vrouwlie die van den godganschen dag niets te doen hebben dan het huis vuil te maken, om dan weer de kans

te krijgen om borstel en dweil te hanteeren. Ja, die zullen daar niets tegen hebben, en plaats is er wel. Misschien duurt het wel niet zoolang, want die Anna en de timmerman, — meester knipoogde schalks, — daar zat wel iets achter. Maar tegen dien tijd kon meester dan weeral naar iets anders uitgezien hebben, of hij had misschien zijn oogen al te goed gebruikt en wou dan zelf van wal steken, want, — en meester hief vermanend den vinger, „het is niet goed voor den mensch alleen te zijn.”

En meneer pastoor was ook van dat gedacht, althans wat het logies bij Barbara Willemen betrof. Een eerzame, bedaagde weduwe en een stil, godvruchtig meisje. „Doe dat, meester,” zei hij, kort en beslist, „en zeg maar dat ik meende dat het zoo goed zou zijn.” En hij ging voort met de onderzaging over de gewijde geschiedenis, Noë met zijn reusachtige boot, de fantastische verwarring rond den hemelhoogen Babeltoren en den teerhartigen Jozef, die door zijn broeders werd verkocht en onderkoning van Egypte werd.

Als hij zijn middagboterhammen binnen heeft, trekt hij er op af. Het marktje ligt verlaten. Als hij aan de bel trekt, rinkelt de harde klank ver weg. Dan hoort hij stappen en de deur schuift open.

Dat zal wel die Anna zijn, — met haar timmerman. Hij ziet haar verwonderde oogen en hij vraagt of hij madame kan zien.

„Madame?” vraagt ze verwonderd. „Ha, tante zeker?” Hij mag binnen, daar in de voorkamer. Er hangen zware gordijnen. Twee groote portretten tegen den muur. Een gendarm met zware snor; een kloek, beslist vrouwmensch. Dat zal zeker Barbara...

„De nieuwe meester zeker?”

Hij heeft de deur niet hooren opengaan. Hij rukt verrast om als hij die volle, rustige stem hoort. Ja, dat is de vrouw van het portret, maar een beetje ouder geworden. De balken onder de oogen zijn zwaarder; de haren krullen nog, maar zijn zilverwit geworden.

„Ja,” knikt hij en glimlacht wat onhandig. Hij moet een stoel nemen en dan zegt hij waarom hij gekomen is; de dagelijksche verre weg door regen en wind, dat is niet om vol te houden. Meester Van Deun wees hem dadelijk dit huis

aan en meneer pastoor heeft hem met zijn groeten naar hier gestuurd. En daarmee zit hij hier en herhaalt zijn vraag.

Barbare Willemen knikt. Haar vinnige oogen zijn klein en ze laten den meester niet los. „Ja,” zegt ze zoo, „dat is een onverwachte vraag, wat gaan we daar mee doen?” Ze staat recht en roept in de deur: „Anna, kom eens hier.”

„We zijn maar getwee,” legt ze glimlachend uit, „en we komen goed overeen, daarom praten we er liefst ook getwee over.”

En daar staat het meisje in de deur. Karel ziet de donkere, haast angstige oogen, hij heeft mooier meisjes ontmoet.

„Wel, Anna, daar komt de nieuwe meester met een aardige vraag. Hij zou hier willen in den kost komen. En wat denkt gij daarvan?”

Ze glimlacht verwonderd, en die lach maakt haar aangezicht jong. „Ik, tante? Ik weet niet...”

„Ja, ja maar gij gaat er meest last mee hebben!”

Neen, daar gaf ze niet om.

„Dan kan het wel gaan,” beslist Barbara. „We hebben een kamer en het overige zal wel geschikt worden.”

Hij moet niet denken dat hij in een rijk hotel is; gewone kost, de oude, goede pot met een stuk spek in de pan en boter op 't brood. En over den prijs, — nu ja, daar waren niét veel woorden voor noodig. Barbara schikt dat alles met haar rustige, zekere stem. Het leven kan haar niet verrassen. De nieuwe meester is geen tien minuten binnen of hij zit ingeschakeld in het leven van dit huis. „Om vier uur zullen uw boterhammen gesneden zijn,” zegt ze, als ze hem buiten laat.

Van achter de zware gordijnen kijkt ze hem achterna. Ze glimlacht, — dat ze daar niet eerder op gedacht had. Heel haar leven heeft ze willen bemoederen, — en nooit had ze een kind. En de nieuwe meester, wat heeft meester Van Deun daarmee bedoeld, en de pastoor?

Ze gaat in de keuken, zoo naar den tuin. Anna rijft de herfstbladeren op hoopen.

„Wel, wat zeg'de van den nieuwen meester? Fijn man, nietwaar?”

Het meisje kijkt op. Wat bedoelt tante? Ja, beleefd was hij. Wat is er nog meer van te zeggen?

„Ja,” knikt Barbara, „zoo’n mensch, met verzekerd brood, daar mag voorvallen wat wil, en later een pensioen. ’k Heb het altijd gezegd. En Prosper zaliger...”

Anna kijkt haar met verwonderde oogen aan. Maar Barbara denkt er de rest bij.

Als de meester kort na vier uur daar is, staat de tafel gedekt. Barbara en Anna zitten mee aan. Wat Barbara ook praat, het gesprek vlot niet. Er zit weer regen in de lucht, in de bosschen wordt weer gestroopt en de heer kan er niet mee om, in Turnhout werd er verteld dat er een groote fabriek ging gebouwd worden, al goed voor al dat werkvolk dat in den winter verging van den honger. En zoo geraken ze aan de laatste boterhammen.

Dan moet Karel zijn kamer zien. Barbara prijst matras en dekens, meester zal hier rustig slapen en hij mag aankomen als hij wil, natuurlijk op een treffelijk uur.

Neen, drinken doet hij niet en aan de pijp is hij niet verslaafd. Ze moeten daar niet om bekommerd zijn. Misschien dat hij op zijn kamer af en toe muziek wil maken, hij heeft thuis een viool, en als dat niet moest hinderen? Hinderen, zegt Barbara half verontwaardigd, integendeel; zoolang Prosper hare man zaliger leefde, hebben ze een piano gehad en uren kon ze daar naar luisteren, ja uren. Maar later heeft ze die piano naar haar zusters kinderen in Turnhout gedaan, zij zelf had er nooit op leeren spelen. Als de meester zegt dat hij ook piano leerde, althans harmonium, — in de school had hij gelegenheid genoeg om muziek te leeren, — kijkt Barbara hem scherp aan. Zoo, meester speelt ook piano. Ze weet wel wat ze doen zal.

Hij trekt terug naar zijn klas. Daar is het rustig, de leien liggen op de banken. Hij loopt er naast en schrijft een cijfer bij elk werk. Hij glimlacht als hij aan de verraste gezichtjes denkt, die hij morgen vroeg zal zien.

Als hij recht vertrokken was, zou hij nu reeds meer dan halfweg geweest zijn. De hei over, voorbij het veen en in de verte de hooge eikenbosschen. Zie, de hemel is helder en diep geworden. Er groeit een heimwee in zijn hart en dat maakt hem week.

Hij wascht zijn borden en legt zijn boeken gereed. Die schriften kan hij nog nazien vóór het donker wordt. Hij

neuriet de vleiende melodie die hij uit kindermond heeft gehoord: „In den stillen glans der mane...” Dan schrijft hij de nieuwe les op het bord. Meester, wat kun'de gij schoon schrijven!

Het is donker als hij naar het witte huis trekt. Hij wenscht goeden nacht, hij moet niet gewekt worden, hij zal wel wakker zijn.

Hij herinnert zich scherp de eerste avonden op school, toen hij pas weer terug van huis was. Maar hij wil daar niet aan denken, dat is voorbij! Er is geen gerucht meer. Die verwonderde oogen van Anna en haar aangezicht dat jong werd door dien glimlach. Wat zei meester Van Deun ook weer, Anna en haar timmerman?

Klaasboer gaat uit den stal, de werf op. Hij werpt den beesten hun voeder voor, en plots zet hij den meelbak neer en gaat buiten. Hij staat een poos naar de lucht te turen, zijn oogen zwerven over de wei en ginder de grauwe heivlakte. En dan zal hij maar terug binnen gaan.

Stanske heeft de tafel gezet. Als ze aanzit, ziet ze pas dat ze voor drie gedekt heeft. Ze schüdt het hoofd en zet de telloor weg. Ze zal niets zeggen, ze heeft het donker aangezicht van Klaasboer gezien.

Hij eet slurpend zijn pap. Heeft hij niets gehoord? Er leeft een vage onrust in hem, hij schrikt op bij het minste geluid.

Buiten is de avond vol rust. De blauwgroene hemel staat hoog en strak gespannen. Achter de donkere bosschen gloeit een donker vuur, de maan gaat opkomen. Klaasboer staat op de werf, eenzaam in den groeienden avond. Het verre geluid dat hij verwacht, de stap die nader komt en de jonge, hooge stem, — hij hoort het niet.

IV.

Als meester De Ruyck op een avond aankomt, zit de timmerman daar. Hij heeft zijn stoel achter de lange leuven-sche stoof en hij leunt met den arm op de ijzeren stang. Zijn oogen worden klein als de meester binnenkomt. Hij trekt

driftig aan zijn pijp, hij staat recht en zegt kort en beslist: „Nu zal ik maar gaan!” Karel heeft het wel gehoord; er leeft iets vijandigs in die stem en hij vraagt zich af wat daar de oorzaak van kan zijn.

„Daar is geen man die u wegjaagt,” zegt Barbara droog en ze kijkt hem scherp aan. „Of gaat ge liever matantje gezelschap houden?”

De timmerman aarzelt en hij gaat terug zitten. Zijn oogen zwerven rond, hij wil ze niet opslaan. En dan hoort Karel Barbara's stem, die vriendelijk geworden is: „Nog wel een plaatske open, meester. 't Is buiten koud!”

Hij knikt en wrijft in de handen. De wind zit in 't hoog, er kan wel vorst van komen het is er niet te vroeg voor. Hij praat zoo maar wat, hij hoort zijn eigen woorden vallen, maar ondertusschen verliest hij den zwijgenden, norschen man aan de stoof niet uit het oog. Hij ziet hoe hij zijn pijp uitklopt, traag stopt met zeker en rustig gebaar en aan-smoort.

„Dat smaakt wel?” vraagt hij glimlachend.

De timmerman kijkt hem verrast aan. Maar dan staan zijn oogen weer scherp en afwijzend. „Ja,” zegt hij, „dat smaakt.”

Daar is niets meer te zeggen. Karel voelt dat wel, maar die stilte is ondraaglijk. „Ik zal dat ook nog moet leeren,” schertst hij. Anna kijkt even van haar kousenwerk op; weer valt het hem op hoe die glimlach haar aangezicht jong maakt. „Ge kunt er wel tegen?” vraagt hij.

„Niet beginnen!” waarschuwt Barbara. „Prosper, mijne man, zou geld gegeven hebben om er van af te geraken, maar het was niets gekort, hij was er aan verslaafd. En heel het huis tabak, van kelder tot zolder, al zijn zakken vol tabaksgruis, overal pijpen, stekjes. Neen, dat liever niet!”

En dan is het weer stil. De timmerman zit aan zijn pijp te trekken; op dat droomerig aangezicht is niets te lezen. Even heeft Karel zijn oogen meenen te zien die naar Anna gingen. Kan ook maar een begoocheling geweest zijn. Meester Van Deun had gezegd: Anna met haar timmerman.

Hij staat recht en zal dan maar gaan. Winteravond en het wordt koel. Hij zegt goeden avond, ook aan den timmerman en hij wacht op een antwoord dat niet komt.

Op zijn kamer luistert hij naar de geruchten daar beneden. Rustige stemmen gaan op en neer; duidelijk kan hij den timmerman hooren, dat donkere geluid. Waarom zweeg die man en was zijn zwijgen vijandig? Neen, het was geen begoochelend spel van verbeelding, hij had duidelijk den harden blik gezien en den norschen trek om den mond.

's Zaterdags trekt hij naar huis. Hij gaat langs Turnhout om; vader verjaart de volgende week en hij zal hem verrassen. Hij koopt een pijp, lang moet hij niet kiezen. Dan denkt hij ook aan Stanske, maar dat zal voor een volgenden keer zijn, hij wil haar iets koopen van het zelfverdiende geld en de maand is nog niet uit.

Hij brengt den avond mee, maar hij kent de paden die door de hei slingeren en de krommingen van den weg rond de boschhoeken. De vertrouwde geuren komen hem tegen-gewaaid, de avond is koel en hoog is de lucht strak gespannen. De laatste blaren uit de hooge beuken wervelen neer, de wind neuzelt in het dorre eikenloof; de maan zal opkomen, in den avondhemel gloeit een vreemde klaarte.

Hij stapt de werf op. Er is geen licht achter de kleine ruitjes van het venster.

„Ha, zij'de daar?”

Nu ziet hij zijn vader in de deur staan. Het is hem of hij reeds lang van hier weg was, na een verre reis weer veilig aanlandt. Hij glimlacht als hij vaders warme stem hoort.

„D'avond valt vroeg,” zegt hij. „En het is niet bij de deur.”

Ze gaan binnen, waar het stille licht van den heerd droomt. Hij hoort het rustige tikken van de klok. En daar is Stanske die bezorgd vraagt: „En moet'te niet eten?”

Natuurlijk zal hij eten. Brood lijkt thuis bakken ze niet op een ander, en Stanske heeft al appelmoes op tafel gezet. En dan moet hij vertellen hoe hij ginder nu zit. Neen, Barbara Willemen zullen ze niet kennen, een groot, struisch vrouwmensch, en Anna haar nichtje. Ja, wat zal hij daarover zeggen? Goed is hij daar, klagen mag hij in geen deele. De kost is verzorgd en zijn kamer mag gezien worden. Van de menschen kan hij zich nog niet veel aantrekken, hij heeft zijn handen vol in zijn klas, maar hij ziet er al dag

door. Hij denkt aan den timmerman. Dan haalt hij de pijp boven. „Gelukkige verjaardag, vader! Het is een paar dagen te vroeg, maar als ik een week moet wachten, kom ik er te laat mee!”

Klaasboer kijkt hem aan. „Zoo, heb'de dat voor mij gekocht? Heb'de gij gerajen dat mijn pijp versleten was? We zullen ze eens probeeren.”

Hij smooit uit die nieuwe pijp, hij keurt ze en proeft den rook. Hij tikt er met den nagel tegen en past ze tusschen zijn tanden. „Een schoone pijp!” zegt hij zoo en jaagt den rook tusschen zijn gespitste lippen door. „En een goeie ook!” Hij zit in den heerd naar het vuur te zien. En dan zegt hij plots: „En dat ge bedankt zijt.”

’s Anderdaags gaan ze samen naar de hoogmis. Hij staat naast zijn vader in de kerk. Na de mis gaat hij mee naar „De Keizer”. Ze drinken een pint aan den toog en slaan een praatje met de andere boeren. „En dat is de nieuwe meester, Klaasboer? We worden wij oud, Klaasboer, dat groeit boven onzen kop. En ge hebt gij het goed voor gehad, Klaasboer, we liggen wij te wroeten in d'eerde en de heer gaat met de profijten loopen. De kromme ruggen zijn voor ons...”

Klaasboer zegt niets, hij knikt zoo maar en zijn oogen gaan naar Karel, zijn jongen.

• Tegen den middag stappen ze de hei in en als ze thuis komen staat Stanske al in de deur, ze wacht met haar eten. In den nanoen moet hij toch eens mee langs d'akkers; hij moet zien hoe schoon dat koren op wil, op dien mageren heigronnd. Ze trekken langs de bosschen, zoo naar de meerschen, waar Klaasboer de afvoergrachten diep gegraven heeft. En paar beestjes loopen er nog in. Eten genoeg, maar 't zal te koud gaan worden. En daar ligt dat koren. Ja, dat is het koren; dat mag gezien worden, zoo heeft hij er in Rielen nog geen in d'oog gekregen, en daar liggen toch ook schoone stukken, ginder naar de Aa toe. Zijn vader staat daar met de handen in de broekzakken, wijdbeens, lijk geschoord in den grond dien hij veroverd heeft en dwingt zijn vrucht te geven. Hij smooit zijn nieuwe pijp en zegt niets. Maar er ligt iets warm op zijn doorrimpeld aangezicht

en zijn vinnige oogen wandelen over den akker, waar de korensprieten al een hand hoog staan, dicht uitgekomen lijk 't haar op den hond. Als dat een zachten winter treffen mag!

Ze trekken verder langs de bosschen. Ginder rijst de toren van het kasteel boven den mast. „Nee, nog geen jacht geweest,” zegt Klaasboer. Dat ze maar wegblijven. Hij trekt driftig aan zijn pijp. De boer vecht tegen den grond, hij moet hem martelen, alle jaren 't zelfde en nooit aflaten. En de heeren? Ze zitten daar, en zien werken, en dat verstaan ze nog niet. Weten ze wat zweet het gekost heeft? Ze jagen hun peerden door de jonge korenvelden; — neen, hij mag aan zijn akker niet denken. En de konijnen, dat speelgoed voor den heer, een eeuwigen haat heeft de boer hun gezworen. Maar steek er geen hand naar uit!

V.

Hij neemt zijn viool mee naar Rielen; hij kan ze in de school gebruiken en op den middag heeft hij wel wat tijd om te oefenen. Vroeg in den morgen is hij al op gang. De eerste vorst is daar, het gras van de beemden en kanten ligt wit berijmd; de grond klinkt al onder den voet. Langs de roerlooze berken en de hooggeschoten elzen in den kant met de hangende trossen, door de loofstille mastenbosschen, — ginder priemen de eerste zonnestralen door het takwerk. Meester De Ruyck neuriet een lied; hij denkt aan de prent die in de klasse hangt; de minnezanger met de vedel op zijn rug. Hij zingt in den stillen morgen, dat zijn stem schalt en de echo antwoordt.

Hij draagt zijn speeltuig naar Barabra Willemen. „Nee, ik kom niet binnen,” zegt hij, „het is tijd voor de school.”

Zij dringt aan, maar hij houdt vol. Hij begrijpt niet waarom ze zoo aandringt. Maar hij bekommert er zich verder niet om; daar is zijn klasse, hij loopt van de eene groep naar de andere en gunt zich geen rust. En zoo vliegen de uren.

Op den middag is hij terug bij Barbara Willemen. Ze glimlacht en hij begrijpt dien glimlach niet.

„Kom,” zegt ze, „de soep is wel gereed, maar een paar minuten kan dat wel wachten.”

Hij moet meegaan in de voorplaats; daar heeft hij nog eens gezeten, hij ziet de portretten tegen den muur hangen. En daar, in den hoek, een piano.

„Een piano!” zegt hij verbaasd. Nu begrijpt hij Barbara's geheimzinnigen glimlach. „Een piano!” herhaalt hij.

Ze knikt, een beetje trots. „Ik heb ze teruggehaald. Ze was nog altijd mijn eigendom. Prosper, mijne man, — ik heb het vroeger al uitgelegd. En ze moet nog goed zijn.”

Hij slaat een akkoord met de rechterhand en luistert toe. De klank zindert weg. Hij gaat zitten en aarzelend eerst, dan zeker, speelt hij traag het koraal dat hij laatst leerde.

„Wat zegt ge er van? Eerlijk zijn, hoor!”

Hij haalt twijfelend de schouders op. „Nieuw is ze niet, maar ge hebt zelf wel gehoord dat er nog klank in zit. Een beetje valsch alleen, ze zou moeten gestemd worden.”

Hij moet haar uitleggen wat dat beteekent. Ze knikt kort en beslist. „De blinde van Turnhout? Hij zal komen.”

Hij heeft zijn viool mee naar de klasse genomen. Hij heeft de liedjes gespeeld die zijn kinderen konden meezingen, de oudgekende Marialiedjes die elk jaar in de Meimaand klinken. De kinderen hebben verwonderd, dan nieuwsgierig toegekeken. Aarzelend kwamen de stemmen los. Een felle jongensstem schoot omhoog, brak dan plots weg en dan hoorde hij weer het zacht gekweel van de kleine meisjes.

De avond viel vroeg dien dag. Regen van vroeg in den morgen en tegen avond de wilde jacht van grauwe wolken. In de klasse werd het te donker om te lezen, om te werken.

„Luister,” zei hij en hij greep zijn speeltuig en speelde, al de deuntjes die hij geleerd had, de zotte, de vroede. De groeiende avond spoelde de klas vol. Meester De Ruyck kon maar vaag meer de luisterende kopjes onderscheiden. En geen beweging; als hij even ophield werd de stille zwaar, haast angstwekkend met dat donker geneurie van den wind in de schouw.

Het was haast donker wanneer het op den toren vier uur begon te luien. Traag lei hij de viool weg en liet het gebed zeggen.

Hij zette ze in de rij. „Dag meester,” hoog en laag, de vranke jongensgezichten en de buigende meisjes. En die oogen die naar hem opkeken, schuw en weiger.

Hij glimlachte. Ginder klonk het geluid van de holle-blokken op de kassei; een hooge jongensstem riep, de wind scheurde den roep aan flarden en snokte hem mee. Er vielen weer druppels. Achter de jagende wolken gloeiden de bleeke vuren van de wassende maan.

Hij sloot de poort en trok langs de kerk naar het dorp toe.

„Ik heb ze in orde laten brengen,” zei Barbara Willemen en wees naar de voorkamer. „De piano, ja. Die blinde heeft er heel den namiddag aan zitten werken. Hij is pas de deur uit.”

„Ha!” knikte de meester. „Nu het speeltuig in orde is, moet ge nog alleen voor een goed spelman zorgen.”

„Dien hebben wel!”

„Neen,” weerde hij af. „Op een harmonium leerde ik wel spelen, maar...”

Maar het hielp niet. Wat Barbara Willemen wil, — Prosper, hare man, kon daar meer over vertellen. En Anna, die glimlacht maar en zwijgt.

Meester De Ruyck moet maar eens naluisteren of die blinde zijn werk goed gedaan heeft. Ja, dat wil hij wel doen. Hij laat zijn vingers over de toetsen wandelen, slaat enkele akkoorden, speelt een melodie.

Hij knikt, het is goed gedaan, eerlijk werk geleverd, en de piano is honderd maal meer waard dan den vorigen keer.

„Ze staat er nu,” zegt Barbara, „en er is er maar één die spelen kan.”

Hij zegt dat het niet noodig was en dat hij er niet veel van kent, maar wat kan hij anders doen dan beloven dat hij de piano bespelen zal?

Na het avondeten blijven ze in den huis zitten. Er is geen vuur in de andere plaatsen. En meester mag gerust

zijn boek hier lezen, of zijn schriften nazien; ze zullen geen geruchtje maken.

Hij vraagt dan of de timmerman niet komt. De timmerman? Anna kijkt hem aan en slaat dan de oogen neer. Hij heeft haar verwarring wel gezien.

„Neen, die komt dezen avond niet,” zegt Barbara kort en beslist, — en dan is er niets meer te zeggen.

Meester De Ruyck dringt niet aan. Hij ziet de schriften na, zoekt de fouten op en bij elk werk schrijft hij wat. Achter de regels, dat grillige spel van letters en woorden rijzen vaag de kindergelaten, de angstige oogen, de verwachtende, de glimlach om den verrasten mond. En dan leest hij zijn boek. Soms laat hij zijn oogen gaan; hij ziet Barbara die naarstig breiend zit, zonder opkijken. En Anna, hij denkt aan den timmerman en durft zijn vraag niet herhalen.

’s Anderdaags blijft de timmerman eveneens weg. En ook de volgende dagen. Nog eens vraagt meester De Ruyck naar hem. Hij moet voor hem niet wegblijven, hij kan zijn schriften wel op andere tijden nazien; hij wil de buurtavonden niet storen.

Hij ziet hoe er een harde trek om Barbara’s mond komt. „Neen, meester moet maar voortdoen zooals hij ’t nu gewoon is en als de timmerman liever niet komt, — ja, waarom komt hij niet? — dan moet hij maar wegblijven.”

Hij dringt niet aan, hij voelt wel dat hij Barbara niet kan doen veranderen. Ten slotte kan hij ook zijn avonden gebruiken. Zijn klasse brengt hem heel wat werk bij en hij herinnert zich nog wat meester Van Deun hem zeide: „Hoe harder ge in ’t begin werkt, hoe beter het later vlotten zal.”

In de loop van de volgende week ontmoet hij den timmerman. „Dat we u ook niet meer zien?” vraagt hij en zijn stem is gul.

„Neen.”

„Veel werk?”

„Neen.” Meester De Ruyck tracht in die harde, grijze oogen te lezen, maar vruchteloos. De uitgestoken hand wordt geweigerd, hij voelt dat wel. Hij waagt een laatste poging.

„Tot dezen avond misschien.”

„Neen!” knikt de ander koppig en gaat, zonder omzien.

Het laat meester De Ruyck niet los. Wat kan hij den man misdaan hebben? Anna en haar timmerman, zei meester Van Deun. Hij glimlacht, is het de mededinger? Vlug jaloersch, en om niets. Anna zegt geen woord, hij zag haar wel glimlachen, meer ook niet.

Op een namiddag zit hij alleen op de piano. Barbara was met Anna naar Turnhout; ze hadden hem op thuiswacht gezet. Hij speelt de simpele aria's die in zijn bereik liggen. Hij neuriet de melodie mœe. En dan zingt hij met volle stem de liederen die hij op school leerde. Hier en daar zet hij een vol akkoord, dat de stem draagt en vult. Lied na lied, een genot, en...

„En schoon, heel schoon!”

Barbara staat daar, en Anna. Hij heeft ze niet gehoord. Hij glimlacht verrast, het geeft hem een onbehaglijk gevoel dat ze hem hoorden zingen, zoo vol overgave, maar hij glimlacht en weet niet wat te zeggen.

„Schoon!” herhaalt Barbara. „En dat ge 't nooit gezegd hebt!”

Hij haalt de schouders op, wat zal hij zeggen?

„Maar die hier kan ook zingen!” Barbara wijst op Anna. Hij ziet het meisje plots bleek worden, dan kleuren.

„Tante!”

„Zingen kan ze! Toe, doe nu niet alsof... In de congregatie is er geen die het haar nadoet, meester.”

Hij glimlacht om haar verwarring, maar dringt niet aan. Barbara draaft maar door, laat niet los. „Dat Lievevrouweliedje, dat mag gehoord worden. Nu, vooruit! Meester zal het wel kunnen spelen.”

En dan zingt Anna. Het is een doodgewoon liedje, en een gewone stem, maar zuiver en vol schoonen eenvoud.

Meester de Ruyck kijkt verrast om. Zoo schuchter en ingehouden zingen de kleine meisjes in zijn klasse. Hij zoekt aarzelend den toon op het klavier en slaat zacht een akkoord aan, zoodat de zang voller wordt en diepte krijgt.

Als Anna zwijgt, zegt hij eenvoudig: „De tweede strofe.” En zij weigert niet. Haar stem is vaster, klimt gracielijk en daalt dan. Donker en zeer zuiver is dit geluid. Meester De

Ruyck luistert toe; zijn oog staat onbewogen. Aarzelend slaat hij de toetsen aan. Anna zingt door, in volle overgave.

„Dat is schoon!” zegt de meester, als de klank van de hooge stem wegzindert. „Dat is schoon!” herhaalt hij en hij kijkt op naar het meisje.

„Ziet ge well!” triomfeert Barbara. „Ze wil nooit gelooven wat ik zeg, meester. Nu ziet ge 't well!”

„Dat is schoon,” herhaalt de meester. „Gij zoudt meer moeten zingen.”

Maar Anna antwoordt niet. Vol verwarring kijkt ze den jongen man aan. Zij begrijpt niet hoe ze zich zoo liet gaan, het lied beheerschte haar, zij kon het niet weerhouden. Wat zal zij antwoorden?

's Anderdaags vraagt meester De Ruyck: „Zing het lied nogmaals, ik wil het in de school aanleeren.”

Zij zingt, de vier strofen en hij luistert toe, en het doet hem pijn vast te stellen dat het lied niet met de volle overgave van den eersten keer gezongen wordt.

„Ik dank u,” zegt hij eenvoudig en kijkt haar aan. Maar hij kan haar oogen niet zien. Van den ganschen avond keek zij niet op van haar breiwerk.

Op een middag heeft hij Anna bij den timmerman zien staan. Het was Anna toch? Als hij vóór het naar huis gaan de kinderen nog eens laat zingen, kan hij zijn gedachten niet losrukken van die twee: Anna en de timmerman. Het raakt hem niet, hij haalt de schouders op.

Daar is de burgemeester die aangestapt komt. Meester heeft naar breede vensterbanken gevraagd om er bloempotten op te kunnen zetten. Meester zal die hebben. Zoo'n bloempot brengt wat leven in de klas. Ja, ja, hij houdt ook wel van bloemen, maar stiel is stiel, lacht hij, en als hij kiezen mag tusschen een malsch gegroeid korenveld en zoo'n bloem in een potje... Natuurlijk, ieder zijn goesting. Nu de timmerman zal komen, misschien morgen al.

En wanneer meester nog eens komt! Hij heeft meester in lange niet meer gezien en tijd heeft hij toch genoeg, want hij is nu de gansche week in 't dorp. Bij Barbara Willemen, niet? Een knap vrouwmensch, ze mag er zijn. En dat nichtje, — Anna zeker? — nu, die mag gezien worden. Daar zijn er zoo wel meer. Van zijn dochters zal hij niets zeggen, alleen maar

dat ze nu de piano thuis hebben en meester moest ze eens komen probeeren. Tijd zal hij nu wel hebben, en van Barbera Willemen zal hij wel eens weg mogen? schertst de burgemeester.

Meester kijkt hem vreemd aan; wat wil die man? Schertst hij of schuilt er meer achter die woorden dan luchtige spot? Zeker zal hij eens komen. Morgen is het Donderdag. Zal hij in den namiddag aanbellen?

's Anderdaags is de timmerman daar. Als meester De Ruyck na den middag even naar de klas gaat, hoort hij geklop. De poort stond open en de deur op een kier. De timmerman kijkt om als hij den stap hoort.

Meester groet hem, maar er komt geen wedergroet. Hij legt zijn boek weg en wil gaan, maar hij wil er meer van weten, het laat hem niet los.

„Valt het mee?” vraagt hij vriendelijk.

De timmerman rukt om. Duidelijk leest meester de aarzeling op zijn aangezicht. Dan klinkt het antwoord: „Ja.”

Hij hamert maar door, zet de schaaf aan en ziet niet meer om. Meester De Ruyck weet dat hij niets meer zeggen zal, en toch gaat hij niet. Waar wacht hij op? Hij voelt de spanning, die groeit, dreigend wordt.

En plots legt de timmerman den hamer neer en keert zich om.

„Waarom zij'de gij naar hier gekomen?” fluistert hij. Meester ziet de harde, grijze oogen en dat scherpe, haast gebeeldhouwde gelaat.

„Waarom zij'de gij naar hier gekomen?” herhaalt hij schor.

Meester haalt de schouders op. Wat kan hij daarop antwoorden? „Ik weet niet wat ge hebben wilt,” zegt hij en hij poogt zijn stem onverschillig te houden.

„Ha, ge weet dat niet! Was er dan nergens anders plaats dan bij Barbara Willemen? Waarom zij'de daar niet weggebleven?”

Hij grijpt naar den hamer en slaat op de plank, wild en onbeheerscht, en vloekt. De plank scheurt en tuimelt op den grond.

„Maar ga dan toch weg, ga dan toch weg!” Zijn stem slaat

over. Hij staat daar te kijken; zijn blik wordt onzeker en het is of er breekt iets in hem. Hij bukt traag en raapt de plank op. Hij bekijkt ze als een verwonderd kind. En dan kan meester De Ruyck het niet meer aanzien en gaat; en de timmerman roept hem niet terug.

Hij trekt de lange berkendreef naar de meerschen door. Wind en regen hebben de laatste blaren neergehaald, in het karrespoor glimmen de plassen. Door het magere takkenwerk van de elzestruiken kan meester het nieuwe huis zien, en het lage, helroode dak.

De burgemeester komt hem op de werf tegemoet. Ha, dat ge daar zijt. 't Is binnen beter dan buiten. De kachel brandt, het is wel noodig voor de meubelen, en voor de piano. Ja, die kunnen ze wel eerst eens bekijken. Meester moet ze maar eens keuren; de burgemeester heeft hooren zeggen dat de meester een uitstekend muzikant moet zijn; hij speelt harmonium, piano en viool, en zingen moet hij kunnen als de beste, ge moet de kinderen maar eens hooren. En nu is er met zijn dochters geen houden mee gemoeid, ze willen zij ook muziek leeren, piano trommelen. Ja, en waarom niet, zijn ze niet zoo goed als een ander? Meester komt toch ook maar van een boerderij? En meester zal wel tijd hebben, daar rekent de burgemeester nu absoluut op. Doe maar open, meester, het is geen pronkstuk, de muziek die er uit komt, dat is 't!

Het is een pronkstuk en heeft veel geld gekost, meester moet dat niet vragen. Hij slaat enkele toetsen neer, de klank is vol en malsch, hij zindert weg. Enkele akkoorden, het klinkt als een orgel.

„Schoon instrument!” zegt meester De Ruyck en de boer voelt dat daar geen vleierij mee gemoeid is.

„Zoo, dat wist ik wel,” zegt hij, „'t heeft schoone centen gekost. Maar als een mensch er wat heeft... speel daar nu eens op.”

Meester gehoorzaamt. Het is een eenvoudig lied en de melodie groeit zuiver en zingend onder zijn vingers. Hij hoort een stap achter zich, doch hij kijkt meer niet om en speelt maar door. Hij herneemt de melodie die hem bekoort. En dan kijkt hij om. Daar staan de burgemeester en zijn twee dochters, hij herkent die wel. En de boerin in de deur.

„Heb'de dat gehoord?” zegt de burgemeester. „Het staat

er nu, ge kunt maar zien dat g'er mee weg geraakt. Meester zal u wel les geven."

Meester De Ruyck knikt, wat kan hij anders ook doen? Hij vraagt zoo of ze ook wat muziek kennen. Neen, meester Van Deun heeft daar nooit veel aan gedaan; een liedje zingen, dat zou wel gaan. Elken Zondag als de liedjeszanger aan de kerk staat en wat nieuws meegebracht heeft, koopen ze een liedjesblad en ze zingen mee en als ze dan later aan 't werk zijn of aan den naad zitten, halen ze alles boven wat ze kennen.

Neen, dat bedoelt meester De Ruyck niet; de noten, geen liedjes, maar muziek. Dan zullen ze daar eerst mee moeten beginnen. Hij zal in Turnhout wel een boek vinden.

De boerin staat er bij en zegt geen woord; ze heeft den blauwen voorschoot om de handen gewikkeld. Meester De Ruyck ziet haar donkere, zwaarmoedige oogen en den moeden trek om den mond. Vroeg oud geworden. Haar dochters hebben haar verloren jeugd geërfd; struisch en kloek gebouwd, het harde rood op het bloeiende aangezicht. Meester heeft die groote, grove handen gezien.

Hij zal het beproeven. Hij ziet de meisjes knikken en glimlachen. Hij moet nog eens op de piano. Het spel wil hem niet uit de vingers, hij voelt de nieuwsgierige oogen op zich. Als hij plots, na een schril akkoord, opkijkt, ziet hij het harde gelaat van de boerin, met den starren blik in de droomende oogen.

„We verwachten u toekomende week," zegt de boer, „en ge moet al eens meer komen. Tijd hebt ge op overschot en Barbara Willemen is een oud mensch." Hij glimlacht. „En Anna zal wel werk hebben met haar timmerman?"

De meisjes kijken den meester licht spottend aan, maar hij antwoordt niet. Hij zal trachten aanstaanden Donderdag te komen.

Hij groet, de meisjes doen onhandig en kleuren, hij voelt de harde hand van de boerin in de zijne. En dan gaat hij.

Anna met haar timmerman. Meester De Ruyck ziet haar donkere oogen en dien wonderlijken lach die een vreemde bekoring op haar aangezicht tooverd. En Sooi, de timmerman, met zijn verbeterd zwijgersgezicht; hij sloeg in wilde woede de vensterbank met zijn hamer stuk, Ja en waarom?

VI.

Hij begint ze te kennen en te doorschouwen, de groote en de kleine, al wat daar in zijn klasse in de banken zit en naar zijn woord luistert. De meisjes met de montere gezichtjes en de harde vlechten en het schelle geluid van de snibbige stemmetjes. De jongens met de kaal geschoren vlaskoppen, dat breede voorhoofd met de vochtige hardgrijze oogen, den scherpen neus en daar de beenderige kin. Dat klein volk van kleine menschen, wroeters in de ondankbare hei, zwoegers in de kleiputten en de moeders met kinderen aan de rokken en een op den arm. Fieneke, dat klein ding, ze komt tegen hem aangedrumd als een speelsche jonge kat; hij kent haar porseleinblauwe oogen die hem niet verlaten. En daar is die Goor, die wondere Goor.

Meester Van Deun had hem wel verwittigd. Van allemaal wist hij wat te zeggen, goed en kwaad, de streken en kwaperterijen, en de goedheid die in alle kinderen leeft en plots, onverwacht, als een vlam omhoog slaat. En van Goor? Dat was dag en nacht, licht en donker, een gladde spiegel van een veen onder zon, een donker bosch vol vreemd gesuis. Ja, dat was Goor.

Hij zit daar op de achterste bank, hij ligt er op, breed en lui. Daar leeft aan hem niets dan zijn oogen. Ze laten den meester niet los. Eens heeft hij gezegd, onverwacht en ongevraagd: „Dat is niet waar!” Zoo, dat is niet waar, en waar heeft Goor dat anders gehoord of gezien? Hij heeft dat gelezen, en zijn stem is vast en onwrikbaar, wat hij zegt klinkt als een eed. En meester twijfelt. Hij kan zich vergissen en hij zegt dat tegen Goor en Goor glimlacht, een beetje onthutst. De andere kinderen weten niet wat ze denken moeten. Die Goor, die alles durft, en daar de meester. En nu zegt de meester dat Goor misschien wel gelijk heeft, — missen is menschelijk, — hij zal dat na de klas nog wel eens nakijken, maar wat hij nu al zeggen wil: Goor moet manieren leeren, als hij nog iets te zeggen heeft; hij zal dat doen lijk de andere kinderen, anders loopt hier alles verkeerd en daar is niemand mee gebaat. Meester zegt dat kalm, maar beslist, dat heeft Goor wel gehoord en dat verrast hem. Hij knikt en daarmee is dat uit.

Maar na de klas zegt meester: „Zoo, Goor, ge leest boeken? En veel? En waar haalt ge die?” Goor kwam los en als hij wat later naar huis trok, had hij een boek van meester De Ruyck mee.

Hij zit ginder in de hei, zijn moeder heeft last met de kleine kinderen en de geiten, zijn vader met zijn borrels. En Goor is de oudste. Hij krijgt de karweien, hij leest op het zwaarmoedige aangezicht van zijn moeder en zwijgend schiet hij bij. Hij zit 's avonds alleen bij de lamp, zijn moeder is al gaan slapen, en zijn vader is nog niet thuis. Hij zit in de boeken te snuffelen, hij verslindt de bladzijden en leest zijn oogen rood en brandend. Hij kent dien stap langs het lage venster en het geruttel van de deur. Zijn vader gromt tegen moeder, — soms wordt het erger. De kleintjes zwijgen en kruipen weg, ze krijgen hun deel van de bui. Maar Goor wordt gerust gelaten. Zijn vader gaat er voorbij en 't is precies of hij ziet hem niet staan. Goor is elf geworden, hij staat voor zijn Eerste Communie en ge zoudt hem volle vijftien geven. Zwaar geknookt en de spieren groeien. Goor, de wondere Goor, dag en nacht, licht en donker, de gladde spiegel van een veen onder zon of een donker bosch vol vreemd gesuis.

Meester De Ruyck kent hem nu en hij laat hem niet los. Dit is een ernstig gevecht en hij weet wat er op 't spel staat. Maar roekeloos gaat hij het aan.

Zoo tegen Kerstdag aan komt hij thuis en zijn vader zit in de kamer met volk. Wat zijn die daar aan 't doen, vraagt hij, het is geen weer om in die kille kamer te gaan zitten, kijk maar eens buiten, de maan staat hard en groot aan den veloeren hemel en de grond klinkt onder den voet. Stanske vertelt hem dat de notarisklerk daar zit, hij is al drie keer geweest en zij heeft iets van een verkoop gehoord.

Verkoop? Hij gaat terug buiten, er vreet een onrust aan zijn hart. In den maneschijn ligt de hoeve daar peislijk tegen den boschkant, het melkwitte licht vloeit langs de gekalkte muren. Zou de heer aan verkoopen denken?

Hij hoort stemmen, zijn vader en de hooge stem van den klerk. Zij zien hem niet. Hij hoort den stap van den man op het vorstharde pad en dan gaat hij naar binnen.

„Ha, dat ge daar zijt,” zegt zijn vader en Karel hoort een nauwbedwongen vreugde in zijn stem.

Het eten is gereed, de pap dampst op tafel. Ze eten zwijgend. En dan legt Klaasboer zijn lepel neer en zegt, schijnbaar achte-loos: „Ik heb dat stuk van Jan Rielen gekocht.”

Karel kijkt hem aan, er is wel meer te zeggen. „Ha, dat stuk van Jan Rielen?”

De boer knikt. Hij staat recht en grijpt zijn klak; hij slaat een sjerp om. „Ga'de nog eens mee?” vraagt hij.

Ze gaan over het smalle pad achter den huis, zoo door de bosschen. Het magere gras ligt levend van het vreemde maan-licht dat door de takken speelt. Het is oneindig stil in den hoogen vriesnacht; het plotse geritsel van dood hout en een ver geluid dat opklinkt en lui wegsterft, en de stilte is nog zwaarder.

„Ja, ik heb dat stuk van Jan Rielen gekocht,” herhaalt Klaas-boer. „Hij heeft zoolang gezopen tot er een eind aan kwam. Het is het eerste stuk niet dat zoo weggeraakt, en 't zal nog 't laatste niet zijn.”

Karel kent dat stuk wel, een malsche wei op hei en bosch veroverd, een rustig stuk groen dat peislijk tusschen wild ge-was en mager kanthout geschoven ligt. En de borrel weeral.

„Hoe is dat gegaan?”

„Ja, hoe gaat dat? Hij kan niet altijd bij dezelfde gaan, en op een avond geraakte hij hier. Hij heeft zitten schreien in de kamer. 't Kunnen zattemanstranen geweest zijn, die zijn gauw gereed. En we zijn rap akkoord geweest.”

„En wat ga'de daar mee doen, vader?”

„Hebben.”

Ja, hebben en anders niets. De heer moet daar niets van weten, het zijn ook zijn zaken niet. En hij zou er dingen over kunnen vragen, die Klaasboer niet te graag beantwoorden zou.

„Hebben!” herhaalt hij en weer hoort Karel die nauwver-borgen vreugde in zijn stem, een trots dien hij in zijn vader niet kende.

Ze draaien het zandspoor in, achter het akkerland. En dan staat Klaasboer stil. „Daar!” wijst hij. Hij stapt langs den beemd, traag, haast plechtig. Zijn oogen hangen lijk gezogen aan dat stuk wei, een heldere spiegel in dit verrukkelijke maan-licht, midden de zwarte bosschen.

„Dat is het,” zegt Klaasboer. Hij stopt zijn pijp en smoort aan, maar zijn oogen verlaten dat stuk niet.

„Ik heb dat niet heelemaal betaald,” zegt hij en het klinkt

als een biecht, „daar kon ik niet over, maar ik zal er wel komen, is 't van 't jaar niet, dan lukt het een ander jaar. De notaris zal 't verhuren, daar kraait geen haan over.” Hij zwijgt en staat wachtend, maar daar komt geen antwoord „Tien jaar jonger zijn, en volk hebben!” Het is een donker gemor, een verbeteren verlangen, en Karel weet wel wat dit beteekent. Hij durft niet zeggen dat zijn vader hem van den grond weggetrokken heeft.

Ze gaan terug langs het pad, overwoekerd door het gras dat zacht toegeeft onder den voet. Aan den draai kijkt Klaasboer om. „Tien jaar jonger zijn en volk hebben!” herhaalt hij.

Wat heeft hij aangevangen met Goor? Waar heeft hij het uitgehaald om hem al die boeken mee te geven? Hij staat daar les te geven en die Goor zwijgt niet, hij weet er haast zooveel van als de meester zelf, en hij kan het zeggen.

„Goor, daar is nu te zwijgen!” En Goor zit hem aan te grinneken, zijn kleine oogen glinsteren. Heel de klasse heeft het gezien en de oogen gaan naar den meester. Durft hij Goor aan?

Hij laat Goor zitten, zoo maar. Hij heeft geen tijd om er lang over te prakkezeeren. De kleine mannen wachten, hij moet de les met de nieuwe letter overheeren; en dan volgen de mannen met hun vraagstukken, hij heeft er wel een heele serie opgegeven, maar rap zijn die gasten! En Goor zit daar, zoo maar.

Hij kucht eens en kijkt rond, een beetje onthutst. Hij laat zijn griffel vallen en rammelt met de lei. De kleine mannen kijken op van hun werk. Die Goor toch!

Dan krijgt meester De Ruyck hem in 't oog. „Zoo, Goor, ge geraakt niet klaar met dat vraagstuk? Als ik seffens wat tijd heb, kom ik wel eens helpen!”

Goor kijkt hem met open mond en groote oogen aan. Hem helpen? Dat heeft die kleine bende nooit gehoord. Hem helpen? Hij twijfelt wat hij doen zal; hij kan zijn boek laten vallen, den makker die voor hem zit onder de bank aanstampen, de klas overhoop zetten, en tegenspreken, wild en ontembaar, en vloeken lijk zijn vader doet als hij in den laten avond aange-strompeld komt. Hem helpen?

Daar ziet hij dat de meester zich recht van die kleine mannen. Zal hij naar hier komen? Goor denkt er niet langer over

na en grijpt naar zijn griffel. Zijn oogen zoeken in het boek. Eerst de oppervlakte, lengte maal breedte, en de proef daarop. Dan...

Als de klas uit is moet hij even wachten. Zijn blik is wat onzeker als hij naar den meester opkijkt. Wat is die van zin? Hij is alleen in de klas, hij hoort de stemmen daar buiten, die ijler en verder klinken en het is opeens zoo stil geworden. De banken en de kachel daar, het heeft alles een ander uitzicht gekregen en het licht dat door de hooge vensters binnenvloeit, de vale dag leeft er in en de groeiende avond. En meesters stappen, ze klinken hol op de steenen buiten.

„Ha, Goor, wacht even.”

Hij volgt meester met de oogen. Als hij straft, weet hij niet wat hij doen zal. Geslagen worden dult hij niet, tegenslaan doet hij zeker. Laat hem maar eens beginnen. Zijn handen zijn klam, hij wroet er mee in zijn zakken.

„Wel, Goor, kijk eens!” Meester staat naast hem en bladert in een boek. „Dat zou'de moeten maken, hier dat...” De vinger glijdt over de bladzijde, staat stil bij elk vraagstuk. „Ik kan u dat boek van den grooten kant niet meer geven; dat is misschien te moeilijk, maar ge kunt eens probeeren.”

Hij kijkt meester sprakeloos van verbazing aan. Is het dat? Hij knikt zwigend. Er ligt ontstemming in den glimlach om zijn mond. Die vraagstukken? En dan wordt zijn eergevoel wakker, hij blikt den meester trots aan. „Daar heb ik geen papier voor!” zegt hij zoo. Onder meesters oogen herhaalt hij zijn woorden en voegt er dralend „meester” bij. Hij krijgt papier en dan mag hij gaan.

Het pleintje vóór de school ligt verlaten, de kinderen zijn naar huis. Hij schiet het pad 'achter den berg in; de handen in de zakken, den kraag hoog in den nek en overmoedig is zijn wild gefluit.

Zijn moeder staat aan de tob, in de staldeur. Hij heeft werk, zegt hij, werk van den meester. Maar hij zal eerst den laatsten ketel nog afstoken. Hij schuift het breekhout onder den zwart gerookten ketel en de wind jaagt den prikkelenden rook in zijn oogen. Hij ziet de jachtende vlammen, ze spuiten uit de magere takjes. Als meester hem maar eens geslagen had... Hij wordt overmoedig; wacht maar tot morgen, hij zal wel weten wat hij doen zal. Hij schuift maar hout onder den ketel, de vlammen likken met luie en lange tongen langs de roetwanden. Hij

kan het zingende water hooren; het is een vreemd bekorend lied vol geheimzinnig verborgen leven.

Dan is zijn moeder daar, ze staat naast hem, hij hoorde ze niet komen. „'t Kookt,” zegt ze en meer niet. Hij heft met haar den ketel van 't vuur. Het kokende sop spuit in de tob; flauwe dampen hangen in den huis.

Hij mag de kleine mannen naar bed doen. Ze zijn wild en rumoerig, maar hij is ze de baas. Daar is gestommel op de trap naar d'opkamer, en daar boven op zolder. En dan komt hij naar beneden en steekt de lamp aan, dat zachte licht dat mild op de tafel schijnt, de ledige koffiekommen, een broodkant en het scherpe broodmes.

Hij legt dat weg, en het brood. Zijn moeder werpt de staldeer toe. Ze staat in den heerd, ze drinkt een tas koffie. Dan zegt ze: „Ik zal maar gaan slapen.” En hij knikt.

Hij zit aan tafel en haalt papier en potlood boven, en zijn boek. Hij glimlacht als hij de moeilijke opgave leest. Hij cijfert; het gaat sekuur en de proef vergeet hij niet. Daar, — laat hem morgen nog eens zeggen: dat is misschien te moeilijk... Hij zal hem dat eens anders laten zien!

Laat in den avond hoort hij de gekende geluiden: dat wilde lied, dat met stooten tot hem komt, den doffen stap achter den huis en de bons op de deur. Zijn vader staat in de donkere opening: „Ha!” zegt hij. Zijn oogen zoeken verward, aarzelend en onzeker is het 'gebaar van zijn handen. Hij staat in den heerd en kijkt lui om.

Goor schuift papieren en boek bijeen, hij sluipt haast de zoldertrap op. Het bed kraakt, hij luistert ademloos en hoort niets dan de oneindige stilte van den nacht.

VII.

Anna zit aan den naad, en buiten valt de avond. Zij moet het naaiwerk wegleggen, haar handen rusten in den schoot en haar oogen zwerven over de markt. Zij kan de hooge, magere linden zien en het fijn geteekende takkenwerk tegen den bleeken avondhemel. De lucht zit vol vreemde klaarte tegen een zwaar wolkendek, er zal wel sneeuw komen.

Deze markt heeft ze nog niet onder sneeuw gezien, wel die

andere, in de stad, toen ze nog diende. Alles leeft scherp geëst in haar verbeelding, de gekapte boomen, de zwarte sporen van de tram en de troep kinderen als de school uit was. En de donkere geluiden van den avond, het zware geronk van voorbij zoevende auto's, de doffe slag van een paardenhoef en het zeurende zingen van den fluitwind in de hooggespannen telefoondraden.

Heel de stad herleeft in haar verbeelding. De oude mevrouw met haar zacht gebaar en de hooge fluisterstem; en de werkvrouw, eens in de week, met haar ellendig herhaalde litanie over de kinderen, de ondankbare kinderen; de bakker met zijn hondekar, hij floot altijd tusschen de tanden en liet het wisselgeld met onverdoken genot in zijn hand rinkelen; en de tuinman die de groenten bracht, de postbode met de brieven, en de buurman die 's morgens in de deur stond en zijn pijpje rookte. Van op de slaapkamer kon zij in den tuin van den buurman zien; de gereven paden, de opgebonden bloemen en de rustige grasperken. En den zetel onder den hoogen perelaar.

Het is lang voorbij, maar zij glimlacht verteederd als zij er aan terugdenkt: een jonge man die van zijn boek opkijkt. En meer niet. In het najaar is de eenige jongen van buurman gestorven. De zetel stond nooit meer onder den perelaar.

Dan heeft tante haar gehaald, hier naar dit rustige dorp en de stille menschen, in dit stille huis. Dit eenvoudige, eentonige leven met den gang naar de kerk in den vroegen morgen en 's avonds den stillen „slaapwel" en alle dagen dezelfde. In de lichte voorjaarsnachten groeiden verlangens naar vreemde, onbereikbare dingen; heimwee naar iets heerlijks, dat zij niet onder woorden kon brengen, doorhunkerde haar. In den zomer is de timmerman gekomen, de buurman die een helpende hand toestak, 't een woord brengt 't ander mee, en hij had maar over de haag te kijken om te zien of er gebuurt werd. Zij houdt van den stillen man, die monkelend toeluisteren kan; zij weet hoe zijn trouwen oogen haar aanblikken als zij vertelt. Hij moet niet spreken, er ligt iets vaderlijks in zijn beheerscht gebaar en als hij spreekt, doet hij dat traag en bedachtzaam. Er komt een rust over haar wanneer hij daar staat en alle verlangen zwijgt. Luister, daar gaat het montere geklop in zijn werkhuis. Het kan ook geklop op de achterdeur zijn; meester doet dat als hij langs den tuin komt, meester De Ruyck.

Meester De Ruyck, — haar oogen gaan over de markt, gin-

der ligt de school. Kinderen loopen uit de poort, de school zal wel uit zijn. Zij weet hoe hij over de markt stapt, de boeken onder den arm. Aan de pomp blijft hij staan en kijkt rond, hij eischt dat de kinderen recht naar huis gaan. En dan komt hij nader, zij hoort zijn stap op de keien, dan in het smalle gange-tje langs het huis. Hij opent de deur met vasten greep en dan klinkt zijn helle, eenigszins harde stem: „Goeden avond.” Zoo is het elken dag.

De markt ligt verlaten, de wolken zinken lager, langs de enge spleet gulpt het vreemdgele licht over het donkerend land, de huizen en de roerlooze boomen. Zij kan weerom het geklop van den timmerman hooren. Zij zal het licht niet opsteken, tante is nog niet thuis, maar zij weet niet wat zij doen moet, en er woelt een vreemde onrust in haar. Zij zet een lied aan, er zijn geen woorden bij noodig, haar stem klimt en daalt; het is haast donker en zij sluit de oogen; onwillekeurig vouwt ze de handen. En zingt.

Zij heeft hem niet hooren binnen komen. Zij hoort plots een stem, die van duizeligwekkende verten aangezoefd komt: „Zingen in den avond?”

Zij zwijgt, en als razend klopt haar hart. Ze kan niets zeggen; moeizaam staat ze recht en ademt diep. Aarzelend zoekt haar hand op de schouw. Zij ontsteekt het licht.

Meester De Ruyck staat daar glimlachend in de deur. „Waarom niet voortgezongen?” vraagt hij. En dan eerst ziet hij haar verwarring en de starre oogen.

Stanske, dat mensch, ze heeft een kwaden winter achter den rug. Nooit ziek geweest, van haar lang leven niet; sterk gebouwd, ruw geknookt en stevig gespierd. Maar ze komt op een avond doornat en rillend van koorts aan, heel den dag mest getrokken in den mistigen druilregen.

„Waarom eet ge niet?” had Klaasboer gevraagd. Hij zag ze daar zitten in den heerd met hoog opgetrokken schouders en een scherp aangezicht. Hij moest de vraag herhalen, ze zat hem aan te staren met groote, angstige oogen.

„Ga slapen!” beval hij kort. Ze gehoorzaamde lijk een kind. Toen hij haar een tas warmen drank aan haar bed bracht, keek ze hem aan lijk een geslagen hond. Haar handen beefden zoo sterk dat ze de tas haast niet vasthouden kon. De tranen liepen haar zoo over het scherpe, beenderige gelaat.

Het is op het randje gegaan. Dagen, nachten dat de koorts brandde en dreigde. Maar Stanske was sterk en ze won het. Einde Maart nu, er is al wat zon die vleit en Stanske zit aan 't venster. Ze kan de werf zien, de kiekens scharrelen in het kafstuf. Ginder komt Klaasboer aangereden. En hij is niet alleen.

Ze kan maar niet denken wie het zijn zou. Het is pas na den middag, en dat is toch Karel? Of ziet ze niet goed meer? Toch, — maar hoe?

Hij staat al naast haar en lacht: „Geen school vandaag, Stanske, en ik moest in Turnhout zijn. 'k Ben dan maar eens doorgekomen.”

Zij ziet zijn jong, frisch aangezicht, en zijn guitige oogen. „En 'k heb wat meegebracht voor u!..... Maar raden.” Hij houdt iets achter zijn rug verborgen.

Ze vertrouwt hem niet; als kind had hij streken, hij verborg handdoek of borstel en liet dan maar raden.

„Een stuk hout!” zegt ze, maar hij schudt het hoofd.

„Een steen? Een handoek? Gras”

Ze geeft het maar op. Hij legt een pakje op haar schoot. „Ge kunt niet meer raden, Stanske. Een goed rozijnenbroodje, en 't mag u smaken!”

Er is een aarzeling in haar oogen, met twijfelend gebaar vouwt zij het pakje open. Dan toch, — ze kan het haast niet gelooven. Ze zit daar zoo maar te kijken. De zonneschijn vloeit mild op haar aangezicht, op haar handen, op het goudbruin brood. Zij sluit haar oogen en vraagt niet meer.

's Namiddags gaat Karel mee naar den akker, naar 't bosch waar het laatste hout gestapeld ligt. En hij kuiert nog eens in den tuin, waar de eerste, paaschbloemen tegen den schuttenden schuurmuur bloeien. „Die neem ik mee voor mijn school,” zegt hij, „dan heb ik ook iets van thuis.”

Tegen den avond trekt hij af en hij vergeet zijn tuiltje niet. Stanske kan hem volgen tot hij achter het jonge bosch buigt. Hij zal het treffen: een zachte avond, droog onder den voet en een jonge maan.

Het is goed donker als hij te Rielen aankomt. Bij Barbara's is het licht al aan, de achterdeur staat op een kier. Anna wast het vaatwerk aan den pompsteen.

„Ha!” schrikt ze. „Wij meenden dat ge morgen vroeg eerst kwaamt!”

„Dat valt dan tegen?” glimlacht hij. Het licht van de lamp

speelt in haar oogen, die zacht zijn, hij weet dat wel. En dan is hij plots stil.

Hij hangt zijn hoed weg en legt het tuiltje op de kast. „Kijk,” zegt hij, bij ons bloeien de paaschbloemen al.” Wat zal hij nog zeggen?

„Ik zal ze in mijn school zetten,” aarzelt hij, „of ik kan ze evengoed hier laten.” En dan plots: „Wilt gij ze misschien?”

Hij draait het tuiltje in zijn handen en hij staat daar voor haar. „Ik heb nog nooit bloemen gekregen,” fluistert ze en droogt traag haar handen af. Hij voelt haar vochtige, warme handen, één oogenblik maar. Hij durft haar niet aankijken.

„Ik zal ze op de kast zetten”, zegt ze. En glimlachend kijkt ze naar hem op. Hij ziet dien glimlach die haar aangezicht jong en gelukkig maakt.

Ze staan daar op de kast, die paaschbloemen. Ze staan daar dagen, elken dag is het tuiltje kleiner. Nog één bloem, tè klein in dat té groote vaasje. Nog een dag, nog twee dagen, koppig. Dan werpt Anna de laatste bloem op den afvalhoop. En traag gaat ze terug binnen.

VIII.

„Fieneke is ziek!” hebben de kinderen gezegd, de nuchtere boodschap. Aprilsche grillen hagelen neer, de noordooster snijdt scherp, — en Fieneke is ziek. Ha, dat klein snibbig ding daar op de derde bank. Hij mist haar wel, het scherp gesneden aangezichtje en de blauwe, porselein-blauwe oogen. Haar kleine, roode hand op de staalgrijze lei en de moeizaam getrokken hoofdletters. Als hij vertelt en naar het beloofde land van droom en fantasie reist, bespiedt hij heimelijk haar oogen; hij kent dien hunker en hoe ze zich verliest.

Fieneke is ziek. 's Anderdaags dezelfde boodschap, en Fieneke blijft ziek. En op een avond van regen en wind, — hij kijkt de schriften na en maakt jacht op fouten — wild, — staat daar een vrouw in de deur. Hij heeft haar nooit gezien, maar hij leest den angst in haar oogen.

„Meester!” zegt ze en hijgend staart ze hem aan. Hij knikt en wacht. Hij ziet die oogen, diep en porseleinblauw. „Fieneke!” schiet het door zijn hoofd. Maar hij durft niet vragen.

„Meester, wil'de gij meekomen?" stamelt die arme stem. Meester heeft den tijd niet om te vragen. „Ons Fieneke, ons..."

Hij knikt. Dat is het, Fieneke, en hij vermoedt. Hij schuift de schriften op zij en hangt zijn jas om. Dan vraagt hij: „Hoe is het met Fieneke?" Hij verstaat niet wat die arme vrouw snikend zeggen wil, — maar hij begrijpt en gaat mee.

De regen slaat hem in 't gelaat, de stormwind fluit in den lagen kant. Hij kan de plassen zien glimmen in den laten schijn van den valen avondhemel.

Hij luistert of hij de stem van de schreiende moeder niet hoort. En dan kan hij het niet meer dragen. „En Fieneke?" vraagt hij.

„Meester, ons Fieneke....." Hij hoort hoe ze hijgend tegen den wind in vecht. „Kom achter mij," zegt hij.

„Ons Fieneke," herhaalt ze en dan is het of die stem breekt. Hij zal niet verder aandringen, hij heeft die donkere wanhoop gehoord.

Hij vecht tegen den wind in. De huizen en de lage schuren glijden dreigend voorbij, onheilspellend geborgen in de groeiende duisternis. Fieneke, — hij kent die hooge stem en den monteren blik in die helle oogen.

„Hier is 't, meester!" Zij gaat hem voor op het smalle padje. Hij moet blijven staan, zij zal de deur open doen. In den lichtkegel glimt het kletsnatte pad en het wintergras heeft vreemde kleuren.

Als de deur dicht valt, wordt de wilde stormwereld afgesloten. Hij hoort alleen den hollenden wind als een ver gezoem in de schouw. Hij knippert met de oogen. Daar is de lage zoldering, de groote almanak aan den muur, het kruisefiks op de schouw tusschen de teiltjes, en het lustige vuur. En daar een bed. Een man staat recht en komt naar hem toe. Hij wil iets zeggen, zijn lippen bewegen en hij snokt met het hoofd, maar hij maakt geen geluid. Hij wijst naar het bed.

„Fieneke!" Meester heeft dat wel gezien, die oogen met een vreemde vraag en den groeienden lach om de lippen.

„Fieneke!" herhaalt hij. Hij ziet alleen de oogen die hem aanstaren en hij wacht. Het kleine hoofd ligt zacht geborgen in het kussen, daar zijn de hardgele haren. Hij kan haar tanden zien, maar de mond blijft zonder leven.

Hij voelt de kleine hand die aarzelend zijn hand zoekt en rust als ze gevonden heeft. De koortsgloei brandt in zijn koele

palm. Hij ziet hoe de glimlach in haar oogen geboren wordt, en groeit en om den scherpen mond gestalte en leven krijgt. „Fieneke!” herhaalt hij en haar oogen buigen onder zijn stem als een bloem onder den wind.

„Daar is de meester nu!” knikt haar moeder. Zij staat over haar gebogen, meester kan de glimmende sporen van haar tranen op de grauwe wangen zien.

„Ze is wat ziek geweest, meester, maar ze zal gauw genezen zijn,” fluistert ze en houdt zich kloek.

Hij knikt het kind glimlachend toe. „Natuurlijk,” zegt hij, „vandaag is 't nog slecht weer, maar morgen wordt het beter, en overmorgen schijnt de zon weer en dan komt Fieneke al buiten. En toekomende week zit ze weer op de bank in de school en dan leert ze, — zie, moeder, leeren lijkt dat Fieneke kan!...”

Ze glimlacht hem tegen, een vreemde, wijze glimlach op dit jonge gelaat, dien hij niet begrijpt.

Hij buigt naar haar toe. „Niet waar, Fieneke? En dan zingen we schoone liedjes?” Haar oogen worden groot. „Zingen...” fluistert ze en hij heeft die vraag wel verstaan.

„Zingen, Fieneke?” Hij kijkt haar moeder aan en haar vader en dan bezint hij zich. Die kinderoogen verlaten hem niet en hij kan niet weigeren.

Het is maar gefluister, hij houdt zijn stem in, maar hij ziet de blijde voldoening in Fieneke's oogen. Dan laat hij zijn stem maar gaan, het lied groeit. „Nog?” vraagt hij als de strofe uit is; en het kind knikt moe.

Hij zingt de tweede strofe, hij zingt heel het lied en als zijn stem na de laatste woorden valt, is daar de dreigende stilte. Hij ziet de oogen van het kind die hem niet meer verlaten. „Zal ik nog iets vertellen, Fieneke?” vraagt hij en zij knikt.

Hij weet wel wat zij verlangt. Dat eenig schoone verhaal van Jozef en zijn broeders heeft al zijn kinderen bekoord. Hij zal het nog eens vertellen. Hij begint zacht en ingehouden, maar hij kan zich niet bedwingen, hij speelt het verhaal, de zachte Jozef en de strenge Jacob, en al de broeders, de goede, de kwade en de zwakke. Hij boetseert zijn stem die streng beveelt, kinderlijk vleit, schreiend smeekt. De rustige weiden en de grazende kuddes, de dorre woestenij en de wiegende gang van de hooge kameelen, de ruischende pracht van de

koninklijke paleizen, het groeit onder zijn bewogen stem en het gebaar van zijn handen.

En Fieneke luistert met droomverloren oogen. Hij bespiedt dit geheime leven en weet niet wat hij verder doen zal. De koorts verteert dit jonge lichaam, hij voelt die kleine hand branden. Die menschen weten niet wat hier geschiedt.

Hij staat recht en zal dan maar gaan. De angstige kinder-oogen volgen hem en hij verstaat dat wel.

„Weet ge wat, Fieneke,” fluistert hij en hij buigt over haar. Hij aarzelt een oogenblik, dan zoekt hij in den zak en haalt een stuk papier boven. „Ik zal een schoone letter, een hoofd-letter voor u schrijven op dit papier. En dan ga ik naar huis een schoon papier en een nieuw potlood halen, en dan schrijft gij voor mij veel schoone letters, hoofdletters!”

Ze kijkt hem twijfelend aan, hij kent haar oogen. „Zie,” zegt hij, en hij legt het papier op den stoel. „Die moeilijkste, maar ook de schoonste; een breede krul, een lange streep en dan nog een krulleke. Kijk, wat een schoone letter F, de letter van uw naam. Maar nu ga ik een veel schooner papier halen en een nieuw potlood. En morgen zijt ge al zoover genezen dat gij ook al letters kunt schrijven.”

Fieneke houdt het papier in de hand; haar oogen hangen aan de groote, sierlijke letter. En zij glimlacht. Meester De Ruyck herinnert het zich nog wel, dien regenmiddag, de goede warmte van de kachel en die helle kinderstem: „Meester, gij kunt schoon schrijven!”

Hij gaat buiten en aan de deur wuift hij nog met de hand. Buiten zegt hij: „Dat kind is hard ziek!”

„Ja, dat hebben we ook wel gezien!”

„Is er nog geen dokter geweest?”

„Die is er hier niet!”

Hij hoort de doffe berusting in die stem en dat grijpt hem aan. „Niet gaan slapen!” zegt hij hard en gaat.

Hij denkt er niet lang over na. Bij Barbara's loopt hij even aan. „Ik trek naar Turnhout, de dokter zal wel iets geven. Ge moet voor mij niet opblijven, laat de achterdeur maar los.”

Hij schiet den donkeren regenavond in. De wind berent de bosschen die zwaar ruischen onder den sterken druk. Het zal wel heel den nacht regenen. Heel den nacht zal de wind klage-lijk zeuren in de hooge schouw. Heel den nacht zullen die koortsig glanzende oogen zoekend staren. Heel den nacht zal

die kleine kinderhand... Er zitten vele kinderen in zijn klasse, hij kent er maar één meer, Fieneke. Hij herinnert zich scherp hoe zij in de bank zat, hoe zij haar hoofd even schuin hield wanneer zij antwoorden mocht; haar magere, roode vingertjes krampachtig rond het potlood. En haar oogen, die helle porseleinblauwe oogen.

De nacht is donker en droef. Meester De Ruyck worstelt tegen regen en wind in. De angst bijt aan zijn hart.

De dokter zegt: „Dit zal de koorts doen dalen; morgen vroeg kom ik.” Meester De Ruyck weet het wel: kinderen hebben gemakkelijk hooge koorts en de dokter heeft hem gerust gesteld. Maar in zijn hart leeft de geheime angst.

Het regent niet meer, de wind wandelt over de bosschen. Er is een luie maan die door de wolken breekt, ginder boven den donkeren muur van de boomen.

Meester kent de paden, de buiging van den weg; hij weet wanneer de donkere huisblokken achter de bosschen opduiken en ginder ver de ranke spits van den toren. Den molen voorbij en daar plooit de straat open. En er is nog licht bij Fieneke's.

Zijn oogen gaan naar den hoek, naar het bed. Hij schrikt; dit aangezicht is hoogrood, sterk glanzen de oogen. Hij voelt de klamheete hand.

„Kom, Fieneke,” zegt hij, „ik heb iets goeds meegebracht. Maar een lepeltje drinken, en morgen zijt ge genezen.” Hij denkt er plots aan dat hij geen papier, geen potlood meegebracht heeft. Daar op het bed ligt het stuk papier met de mooie hoofdletter.

Fieneke kijkt hem luisterend aan. Hij voelt die kleine vingers in zijn hand bewegen. Zij slikt het drankje, en ligt weer roerloos. Zij staart hem aan en hij weet niet wat die blik zeggen wil.

Wat zal hij doen? Vader en moeder staan naast hem; hij kent die hulpeloze oogen. „Bij waken,” zegt hij, „en binnen een paar uur nog een lepel geven.”

Hij weet niet waarom hij heengaat. Hij rukt zich moeilijk los, want die groote, glanzende oogen verlaten hem niet.

Koel waait de nachtlucht hem in 't gelaat. De maan hangt tusschen zwaardrijvende wolken, er komt nog regen.

De achterdeur staat tegen, binnen licht de lage vlam van

de lamp en zijn tas staat gereed op tafel. Als hij de trap opgaat, meent hij nog gerucht te hooren, maar hij moet zich vergist hebben. Hij ligt eenzaam in den nacht en traag is de gang van de uren.

In den bleeken morgen zit hij aan zijn ontbijt. Anna heeft koffie ingeschonken, zij staat naast hem. Dan gaat de deur open, er is een meisje, en die harde stem: „Fieneke is dood.”

„Wat?” vraagt hij schor.

„Fieneke is dood.” Hij ziet die angstige oogen. Hij kijkt Anna aan en wacht, maar wat kan zij zeggen? Hij rukt recht en staat voor het kind. Hij vraagt niets, traag gaat hij naar den kapstok en hangt zijn jas om. Het is angstwekkend stil geworden, alleen dit eentonige zeuren van den moor op de kachel; en scherp duidelijk hoort hij het tikken van de klok. En gaat dan, zonder om te zien, zonder een woord.

De lucht is versch gewasschen, van dit bleek melkblauw na regendagen en windgeweld. Zie hoe frisch de wei daar ligt en jong groen dit gras. En Fieneke... De kwikstaart wandelt vóór hem over den weg, huppelt sierlijk op en strijkt bevallig wat verder neer, hoofsch buigend. Op het lage dak van een schuur zit een spreekw verliefd te fladderen, hel fluitend in den jongen dag, het leven is goed en schoon en de zon rijst jong boven de bosschen. En Fieneke...

Hij groet verstrooid de kinderen die naar het dorp stappen. Er gaan menschen voorbij, hij ziet ze amper. Hij ziet dat kindergelaat en die kinderoogen hebben hem niet verlaten.

Als hij de deur opendoet, treedt die vreemde stilte hem tegemoet. Hij sluit de jonge wereld achter zich af. Hij kan geen beweging meer maken, hij heeft dat bleeke gelaat gezien en de gevouwen handjes. Dit moet hij eerst veroveren en het valt hem ontzettend hard. Zullen die oogen niet opengaan? Zal die hand niet bewegen? Daar ligt het papier met de hoofdletter. In het kussen ligt dit rustig gelaat in schoonen vrede.

Dan kan hij nader treden. Hij buigt over het kind, er is een zware eerbied over hem gekomen. Wat zijn die wimpers lang, ze strijken over de diepliggende oogen. De neus is scherp geworden, zuiver en edel. Hier is dit vreemde zwijgen rond dien gesloten mond.

Hij zoekt naar den vrede op dit gelaat dat niet meer van

een kind is. Wat is er met dit kind, dit blijde, argelooze kind geschied en hoe is de zware ernst rond dien mond en de rustige oogen gegroeid? Fieneke...

Hij hoort de vrouw stil snikken en kijkt om. Wat kan hij haar zeggen? Dit vreemde raadsel en de arme troostwoorden. Hij voelt zijn namelooze armoe. Zijn oogen worden naar dit slapende kind getrokken. Het is zijn kind, het is zijn kind, — mocht hij bij dit bedje zitten, uren, zijn oogen op dat stille gelaat.

De vader volgt hem buiten. „De koorts minderde,” zegt hij met toonlooze stem, „en tegen den morgen kwam het weer op, een beetje woelen en we waren er amper bij. Haar kopje viel opzij, — en 't was gedaan.”

Hij bijt op zijn lippen en kijkt naar de lucht, meester De Ruyck heeft dat wel gezien. De man is niet jong meer, hij staat daar lichtjes gebogen en dat gelaat is hard met die scherpe lijnen van pijn en armoe. „En w'hadden alleen ons Fieneke!” snikt hij plots. Het is een rauwe kreet van smart en een man schreit hartstochtelijk.

Meester De Ruyck weet het: menschen die eerst op jaren zijn getrouwd, en dit ééne, late kind, Fieneke.

Hij knikt zoo maar, hij beseft zijn razende armoe en vindt geen woorden. „Een engelke is ze nu!” zegt hij en dan gaat hij plots, vlucht, hij kan dat eendelijke geschrei niet hooren.

Zijn eten staat nog op de tafel, maar hij gaat niet zitten. Anna kijkt hem vragend aan. „Ja, Fieneke,” knikt hij smartelijk. Hij neemt de schriften en gaat naar de klas.

Daar, die plaats, Fieneke zal er niet zijn. Hij schrijft op het bord. Die hoofdletters, — hij moet omzien, hij kan niet anders.

De kinderen staan vóór de poort, hij hoort het rumoer. Hij houdt het niet langer uit en laat ze binnen. De luidruchtige bende stuift de speelplaats op. Hij kent de hooge, scherpe stemmen, de blijde kreten en dit helle geluid van klompjes op den klinkerd. Maar Fieneke...

De grootste meisjes staan in een groepje. Hij begrijpt haar gebaren, hij weet wat die gedempte stemmen verhalen.

Dan laat hij de kinderen binnen, de lange rij, buigende hoofdjcs. Die stilte en de gevouwen handen, het grijpt hem

wonderlijk aan. En dan maakt hij een kruis en de kinderen bidden.

Hij bidt mee, de woorden wandelen over zijn lippen, maar zijn gedachten zijn bij dat kind. Die plaats is open gebleven, hij zal die stem niet meer hooren.

Hij schrikt op als de kinderstemmen zwijgen. Hij kijkt rond, hij ziet de vragende oogen. Dan zegt hij: „Voor Fieneke Donkers, Onze Vader...”

En plots voelt hij hoe de ontroering hem overvalt, hij is machteloos. Hij durft niet meebidden, hij zal in snikken losbarsten. Hij keert zich om naar den muur en staart den witten kalkwand aan, dat zijn oogen hem pijn doen. En dan ontspant de smartkramp op zijn hard gelaat, en de tranen rollen over zijn wangen.

Achter hem zwijgen de kinderen en die stilte is als een afgrond.

Het doode kind verlaat hem niet. Hij schrijft op het bord en plots stokt zijn hand als hij de gekende hoofdletters teekent. De kinderen lezen in koor, de lage en de hooge stemmen, de zware stemmen van de jongens, de helle meisjesstemmen, en Fieneke's stem hoort hij niet. Of zij zingen een lied, de slepende melodie en hij luistert scherp toe of hij dit hooge geluid niet hooren zal. Maar het is alles tevergeefs. Hij glimlacht pijnlijk als hij de wachtende aangezichten van de kinderen ziet. En dan zegt hij: „Daar was eens...”

De avond valt vroeg, de lucht is weer volgeschoten; er zal wel regen komen, de wind rukt aan de luiken. In de wassende schemering zit hij daar te vertellen. De kinderen hangen aan hem, hij kan de luisterende oogen zien. En Fieneke's plaats is ledig.

's Avonds bij de lamp zit hij bezig in zijn boeken, hij moet zijn lessen voor den volgenden dag gereed maken. Anna is in de voorkamer, hij kan haar schaduw over den muur zien wandelen. Zijn oogen volgen haar bewegingen. En dan hoort hij het lied dat zij ingehouden zingt. Het is een donkere melodie, hij kent die wel. De kinderen zelf hebben hem dit lied geleerd, zij hadden het van den ouden meester gehoord. En Fieneke zong het.

Hij luistert wonderlijk geboeid. Hij kent de woorden: „In den stillen glans der mane... en toch volgt hij met gespannen aandacht het wentelen van de melodie. Hij luistert naar de zachte stem die de woorden scandeert en het lied wonderlijk levend maakt.

Hij staat recht en gaat naar de deur. Anna heeft hem niet gehoord. Over een kast gebogen, kan zij hem niet zien. Hij treedt nader en als hij naast haar staat, schrikt zij op. Hij kan haar oogen zien en den geheven arm.

Hij grijpt haar hand. „Waarom zingt ge dat?“ vraagt hij schor. Zij kijkt hem verward aan. Als hij zijn vraag herhaalt, zie hij hoe verward zij is. „Anna, waarom zingt ge dat? Fieneker zong dat liedeken zoo geren!“

„Ik heb het van u gehoord,“ zegt ze eenvoudig.

Hij knikt, hij weet dat wel. „Ja,“ zegt hij en laat haar hand los. Hij gaat terug in de keuken en staat bij het vuur.

„Anna,“ roept hij ingehouden, „zing het nog eens!“ Er is geen geluid in de kamer. „Anna...”

En dan zingt ze. Hij staat bij het vuur en luistert. De vlam-mengloed speelt in zijn oogen, op zijn aangezicht, op zijn donkere haren. En het is hem of het doode kind daar is, levend van een geheimzinnig leven.

Hij dankt haar met een blik. Zij weet niet wat dit zeggen wil en vreemd is deze avond en deze ure.

De kinderen zijn mee naar 't kerkhof geweest. De meisjes hebben Fieneker Donkers gedragen en de kroontjes gevlochten. De grafmaker heeft het grafheuveltje met de eerste voorjaarsbloemen getooid. Morgen komt er een witgeverfd kruisje op.

Meester De Ruyck komt met den ouden meester van 't kerkhof. „Het eerste,“ zegt hij, „en 't is of 't mijn eigen kind is...”

„Dat is het,“ knikt de oude man en zijn oogen dwalen over de kruisen en de graven waar het wilde gras en de kruiden woekeren. „Het zijn allemaal onze kinderen, we vergroeien er mee en later scheuren ze zich van ons los. Of ze gaan vroeg, lijk dat Fieneker.“ Zijn hand gaat over den rustigen doodenakker. „Daar liggen er veel die bij mij op de banken gezeten hebben en telkens was het een verlies dat ik scherp voelde, al

waren ze dan ook volwassen en lang uit de school weg. Maar ze waren door mijn handen gegaan, ik had er aan geboetseerd, er was iets van mij in overgegaan, en dat kon ik niet verloochenen... Zoo gaat het leven, meester. Maar vergeet het niet: er is iets sterker dan de dood, dat is het leven."

De jonge zon hangt in de zuivere lucht. De eerste zwaluw scheert over het donkere dak van de kerk, over de tuinen waar de vroege kerselaars uitdagend te bloeien staan, dit witte mirakel op de naakte takken en de zwarte stammen.

IX.

Elken Donderdag gaat hij langs de berkendreef naar den burgemeester. Hij kan het niet weigeren. Trees, de oudste dochter, heeft het vlug opgegeven. Wie kon ook denken dat er wat anders bij te leeren was dan de vingers op de toetsen te zetten, nu wat rapper, dan wat trager? Meester heeft glimlachend naar haar korte, besliste woorden geluisterd en goedkeurend geknikt; en daarmee was die zaak afgedaan. Trees heeft geen vinger meer op de piano gezet; ze heeft werk te over in den stal en het gaat haar af.

Maar Marie, de jongste, geeft het niet op. Meester kent den beslisten trek om haar mond en die kleine, harde oogen. Hij kan den spijtigen glimlach zien als hij zegt: „Nog eens, dat moet beter ingeoeffend worden." Zij luistert zwijgend, ziet rood van inspanning en als meester, na de les, een of ander voor-speelt, staat ze daar naast de piano, met verbeterd mond. Ze gaat naar de stad en koopt muziek, de wals komt in de mode, zeggen ze, en meester moet dat spelen. Hij slaat er zich door, maar hij voelt haar oogen op zijn handen. „Niet doen," zegt hij, „er is nog wat anders te leeren vóór ge hieraan beginnen moet." Hij zegt haar niet dat ze beter zou doen het maar op te geven, de vingers willen niet mee en daar is wat meer noodig dan goede wil.

„Laat ze maar doen, meester," lacht de burgemeester, „op die paar centen zal het niet aankomen. Ze kan het later leeren. En, als ze ooit trouwt met iemand die piano speelt, is die er goed mee." Hij pinkt naar meester en schenkt hem nog eens in; het is maar een zoet borreltje, het kan geen kwaad.

Hij weet te vertellen dat hij morgen weer weg moet, die laatste oude matante is nu gestorven, een wonderlijk mensch; arm geleefd en rijk gestorven, zelf maar 't hoogst noodige gebruikt of nog minder en het bezit groeide maar aan. Hij meent lachend dat er maar een ander goed mee kan zijn, wien 't bevalt, heeft het. Hoewel hij het eigenlijk best kon missen, hij kan gerust voort en zijn kinderen ook, maar een ouder kan verdragen dat zijn kinderen het beter zullen hebben dan hij zelf. Meester, drink nog eens en pak een sigaar. En in den gemeenteraad zijn ze daar ook nog wat van zin. Ze willen zij voor den meester een huis bouwen, een schoolhuis. Ja, ja, ze weten maar goed dat meester nog niet getrouwd is, maar daar komt toch ook eens een eind aan en dan zal hij het wat goed vinden als hij dadelijk onder eigen dak geraakt. Geen gewoon huis, daar zal de burgemeester voor zorgen. Meester is niet de eerste de beste in 't dorp, hij mag naar de beste families gaan, hij zal overal met open armen ontvangen worden en het betaamt dat hij in een fatsoenlijk huis woont. Drink nog eens, meester. We zullen wij eens zorgen dat er een huis komt, een huis, ja...

Het is avond als hij weggeraakt. Hij is aan tafel moeten blijven. De praatgrage burgemeester liet hem niet los. Naast hem zat Marie die geen woord verloor, hem volgde met de oogen. En de boerin, hij weet niet wat hem trekt in dit zwijgzame mensch met den moeden mond en het trage gebaar van de zware handen.

Het is een aarzelend aantreden geweest met wonderlijk blauwe luchten en peislijk zeilende bolwolken; in de tuinen de broze bloei van paaschbloemen en primula's onder de wachtende boomen; het gestamelde lied van een levensdronken lijster en de haastige slag van een merel in het naakte winterhout. Zie, over de hei zijn de pietwietende kneuters verschenen en de berkestruiken glanzen in de jonge zon met het purpure hout, gezwollen van overdadig sap. De weiden groenen en de donkere beemden liggen nog gevat in kransen van dorre eikenkanten, maar de vogels roepen den jongen dag aan en de hooge zon, de vink timmert in den groeienden beuk, pink-pink.

En dan zijn de boomen losgekomen. Botten barsten, de winterkluisters worden afgeworpen, de bladeren wringen zich

vrij en dag aan dag groeien de kleuren naar donkerder tinten in het takhout. De bloesems rukken zich los, oversneeuwen de boomen, en de zon is daar, de triomfantelijke zon. De witte banieren zijn in de boomgaarden gestoken. O, de rustige middagen met de zwaarbebloemde twijgen in den milden zonneschijn en dit verre, feestelijke gezoem in den zonoverstroonden boomgaard.

De meester is met zijn jong volk op tocht geweest om de lente in dit land te bespieden. Langs de meerschen met de madelieven en de boterbloemen, naar den waterkant toe waar de Pinksterbloemen trots hun koppen heffen, en de rilde koekoeksbloem achter de roodbruine waterzuring. Door de akkers met het malsche koren, die schoone plekken koren waar de wind spelend over vaart en het hooge lied van een verliefde merel in de kanten. Door de bosschen met broeigeuren van vochtig mos en vergane blaren, zoo de hei in waar de vliegers met helgroene topscheuten staan en de berken met hun verrukkelijk loof tegen de zilverwitte stammen en de bruine hei. In de mastenbosschen hangen de zware harsgeuren. En ginder ligt de Konijnenberg lui in de jonge zon.

Hij jaagt zijn volk den berg op. Juichend en tierend stuiven ze vooruit, de groote jongens, en de meisjes, en de kleine mannen. Het zand is warm. Meester glimlacht om de fratsen van zijn volk. En dan bekruipt de lust hem om mee te doen, het is nog niet zoo lang geleden dat hij kind was en hij voelt de lente die hem dronken maakt en zijn bloed verhit. Hij klimt den berg op. Ginder liggen de huizen peislijk in de vlakte. Groen, helgroen, donkergroen, groen van bosschen en groen van weiden, van groeiend koren en bloemig hooiland. En de lucht als een rustige zee, met groote, statige wolken.

„Komt!” roept meester De Ruyck. Ze sluiten aaneen tot een lange keten en stormen de zonnige zandhelling af. Hijgend staan ze beneden uit te blazen. En dan weer omhoog, met zware stappen in het wijkende zand, tot ze kreunend op den top geraken. Ze rusten wat en zingen dan een lied, dat het galmt en de echo van de bosschen terugslaat. Ze tellen de torens en noemen de dorpen. Ze kruipen samen onder den grooten eik, de boschbessen bloeien met hun verborgen bloempjes. Meester vertelt over de kabouters die vroeger in den berg woonden en de menschen hielpen, en liefst de arme

menschen. Zonnevlekken leven op het zand, in het mos, op het bed van de dorre naalden. En dan zijn ze weer uitgerust, hij jaagt ze weer den berg op en als 't op den toren vier slaat, laat hij ze gaan. Hij glimlacht als hij de jonge stemmen hoort „Dag meester” en de montere oogen ziet. In groepjes zakken ze af, over de akkers naar het Bolk toe, door de bosschen naar 't Heieind en daar over de kruin van den berg de mannen van 't dorp.

Meester De Ruyck gaat eerst nog naar de school. Hij zal nu zijn borden wasschen, straks keert hij dan terug om de lessen gereed te schrijven.

De markt ligt verlaten. De zon leeft rustig op het witte huis achter de hooge linden waar Barbara Willemen woont en Anna.

De tafel is gedekt en de boterhammen gesneden als hij binnenkomt.

„Een weerkel!” roept hij Anna toe. Hij ziet dat zij ook de lente gevoeld heeft, zij draagt een witte blouse en die staat haar goed.

„We zijn naar den Konijnenberg geweest,” vertelt hij, „heel den namiddag door veld en bosch gezworven en dan in 't zand gelegen. In één lange rij naar beneden geloopt. Zóó!” Hij heeft haar hand gegrepen, hij beseft dit plots en kijkt haar verrast aan. „Anna!” fluistert hij als hij ziet hoe ze bleek wordt. Zij trekt haar hand terug en hij weerhoudt ze niet.

„Anna!” herhaalt hij. Hij staat vóór haar, hij ziet den glimlach die om haar lippen groeit en de oogen doet leven.

„Nee,” fluistert ze verward en het is of ze vluchten wil. „Laat nu, laat nu.” Haar stem is week, zoo kent hij die uit het lied dat zij zong. Zonder nog om te zien verdwijnt ze in de voorkamer.

Hij ziet de zon buiten op den witten muur, en het rustige grasplein. Hij hoort het scherpe tikken van de klok, en het snelle gehamer hiernaast, — de timmerman laat niet af. In de voorkamer is geen gerucht. Hij gaat aan tafel zitten en eet een boterham. Hij voelt geen honger.

Hij moet weer buiten zijn, in de zon, de huizen uit, de velden in. Ginder slingert het pad langs de weiden naar de bosschen toe. Hij hoort het gefrazel van de rusteloze bladen in de hooge canadaboomen. Het malsche gras lokt; hij ligt langsuit in het opschietende gras. De eerste warmte broeit al in den grond,

de vertrapte kruiden geuren, munt en wilde peen. Een blauwe kever klimt traag langs den geribden stengel van een water-zuring omhoog. Ginder hoog aan den peilloos blauwen hemel volgen zijn oogen den rustigen gang van de statige wolken-schepen. Als hij rechtstaat, ligt de wereld aan zijn voeten. Hij strekt de armen boven het hoofd en ademt diep. Het is een nieuw leven, deze dag is niet als de andere; de vlaggen konden wapperen, klokken feestelijk luien, processiegang over bestrooide wegen en wierookgeur in de lucht.

Hij loopt langs de paden, de bosschen door; hij rust op den grachtkant en vangt de zon die naar den einder buigt. De boomschaduw en lengen, de schemering spint achter de magere stammen. Boven op den berg kan hij dit peislijke land overschouwen en de vlucht naar den verren einder. Ginder zinkt de zon achter een donkere wolkenstreep; de laatste vuren waaieren uit over den teergroenen avondhemel.

Het is haast donker als hij bij Barbara's komt. Het licht wordt opgestoken en zijn avondeten staat klaar. Als hij opkijkt, blikst hij in Anna's oogen, die hem angstig aanstaren. Hij glimlacht, hij vermoedt die vraag. Hij ziet hoe de angst wijkt, hij weet hoe wonderlijk haar oogen zijn als de vreugde er in leeft. Hij moet geen woord zeggen. Traag gaat Anna buiten.

„Een schoone dag vandaag, Barbara!" 'zegt meester De Ruyck.

„Dat moog'de zeggen, meester, een schoone dag!" Zij kijkt op; klinkt meesters stem anders? En waar is Anna?

X.

Wat zal hij met Goor uitzetten? Hij kan niet over den jongen klagen, hij werkt in de klasse met een furie die hem heimelijk verheugt. Hij moet in de oude kasten gaan zoeken naar afgedankte boekjes waar hij nog opgaven in vinden kan die de jongen nog niet gemaakt heeft. Hij glimlacht om dien honger. Hij moet de werken prijzen, alles wordt netjes gemaakt en als hij op een of ander een aanmerking te maken heeft, ziet hij hoe dat aangezicht donker wordt en de oogen klein. Die oogen, ze staren hem aan, maar hij kan er niet in

lezen, dit verre gebied kan hij niet betreden. Er is een scheiding getrokken, scherp en onoverkomelijk, een muur en hij weet niet wat zich daar achter afspeelt. Hij bespiedt hem bij het werk, bij het spel op de koer als hij zich geeft, maar dat geheim kan hij niet achterhalen. Hij schikt zijn verhalen zóó dat er een vader in voorkomt die zijn loon verbrast en zijn gezin naar den ondergang voert; of een moeder die het hard te verduren heeft en het onmogelijke doen moet om haar gezin recht te houden. En dan zoeken zijn oogen naar de geheime teekens van het inwendige leven op dit gelaat, maar hij kan er niets op lezen. Goor zit in zijn bank, voorover geleund, het lichaam als gespannen naar den sprong. Als hij naar huis gaat, groet hij den meester; zijn stem is hel, maar de onbezorgde toon klinkt er niet in. En hij gaat rustig, zonder eens om te zien.

Hij komt boeken vragen om te lezen; meester geeft hem de verhalenboekjes met de naïeve prentjes. Den volgenden keer vraagt hij iets over de verre landen, waar meester soms over vertelt, Amerika met de oneindige pampa's en de Noordpool, — meester krijgt 's Zondags het Aankondigingsblad en hij heeft voorgelezen over dien koppigen Noor die met zijn schip dwars door de ijswoestijnen naar de pool wil. Dàt moet hij hebben; de honger naar de daad is in hem gegroeid.

En op een morgen is de schoolopziener daar. Meester herkent hem wel, den ouden heer met den verzorgden witten baard. Hij blijft achteraan in de klas een poos in de deur staan en zijn oogen wandelen rond. Hij knikt en groet meester, en geeft hem zijn hoed; en groet de jongens. Dan mag meester voortdoen.

Zijn stem is onvast en klinkt vreemd in de klasse. Hij is onzeker en de kinderen merken dat. Maar dan hervat hij zich, er is geen tijd te verliezen; hij moet de kleine mannen laten, de grooten wachten. Goor zit alleen in zijn bank en werkt rustig.

De schoolopziener staat naast Goor, zijn oogen volgen gespannen het werk op de lei. Hij neemt het schrift en doorbladert het met blijkbare belangstelling. En dan mag meester ophouden.

De jongens moeten voorkomen. De kleinen eerst, ze lezen de les die op bord staat, eerst spellend, dan vlot. En de meisjes met haar helle stemmen, ze zingen de les haast. Cijferen moe-

ten ze doen; de kleine handjes trekken aarzelend de getalfiguren op het bord. Als ze haperen worden ze bloedrood, en de tranen schieten in de oogen.

Ze moeten allemaal voorkomen, om te lezen, om een gedichtje op te zeggen; ze mogen iets op de versleten landkaart wijzen en vertellen van de prenten die aan den muur hangen. Ze kijken hulpeloos naar meester als ze vastloopen, maar hij glimlacht vaag en ongelukkig, want hij kan ze niet helpen.

En dan is Goor daar. Hij staat los en vrij op de tree en kijkt den ouden heer vrank in het gelaat. Er is iets overmoedigs in den glimlach om zijn trotschen mond.

Zoo, hij antwoordt goed, de knaap. Zijn antwoorden klinken als een uitdaging en lokken nieuwe vragen uit. Het wordt een scherp spel, een ernstig gevoerde kamp. Goor laat zich niet vangen. Hij cijfert op het bord, schijnbaar koel en onbewogen; als hij klaar is met de uitkomst, kijkt hij op en wacht. Hij is vol zelfvertrouwen.

Hij moet moeilijke woorden opschrijven, vergist zich, maar herpakt zich snel. Hij wordt gewaar dat het gevaar grooter wordt, nauwer dringt, en zijn verzet wordt scherper. Dan knikt de schoolopziener en ziet om naar den meester, die glimlacht. De vaderlandsche geschiedenis, de aardrijkskunde, — ha, Goors oogen glinsteren. Snel en zeker is zijn antwoord. Hij heeft veel gelezen en veel onthouden. Amerika, Afrika, de poolstreken, goed, goed, hij glimlacht. En Australië— neen, wat moet hij daarvan zeggen? Hij kijkt om naar meester en of die hem helpen zal. Hij wacht op zijn tusschenkomst, hij moet hem helpen. Het is stil en hij voelt de vragende oogen van den schoolopziener op zich. Die stilte wordt onheilspellend, hij voelt zijn eigen hart kloppen en meester zegt maar niets. Hij ziet den glimlach groeien in den zilveren baard en schor stoot hij uit, het is een uiterst verweer: „Dat heeft meester niet geleerd!” Hij verschiet van zijn eigen stem, maar houdt zijn hoofd recht en zijn oogen verpinken niet.

Dan hoort hij die rustige stem: „Meester zal dat nog wel leeren, jongen.” Hij knikt den knaap toe en dan laat hij zijn oogen over de klas gaan. De handen vallen stil, de hoofden komen recht, luisterend.

En dan zegt de schoolopziener dat hij van ver gekomen is, naar Rielen, om te zien en te hooren of de kinderen in de

school goed leeren. Hij heeft veel gehoord, het kleine volk leest goed, ze kunnen netjes schrijven. En de grootste kinderen, — wel dat mag er zijn. Vooral die groote jongen, — hoe heet hij, meester? — ha, Goor, wel die heeft dat prachtig gedaan. De kinderen werken hier goed en dat komt, ja, hoe komt dat? Hij kijkt om naar meester, die verward glimlacht. Nu begrijpen de kinderen en monter kijken ze den meester aan. Ja, dat komt omdat meester zoo hard werkt. De kinderen knikken en meester buigt dankend. Ze mogen nu nog een liedje zingen en als de kinderen dan naar huis zijn, moeten de schriften boven komen.

Zij zingen; meesters gebaar boetseert het golvende lied. Hij grijpt zijn viool en speelt de tweede stem. Bij de tweede strofe aarzelt hij. Zal hij het wagen? Hij drilde enkele jongens voor de altpartij. Hij schikt ze per groep, geeft den toon aan, hij staat gespannen vóór hen, en laat aanzetten. Het lied zwelt, me de hooge, mollige meisjesstemmen, en het donker geluid van de alten. Zachter, zachter, naar het slotakkoord dat gefluisterd uitvloeit.

Mooi zoo, knikt de schoolopziener. Ze bidden en mogen dan gaan. Meester leidt de rij naar de poort. De kinderen kijken naar hem op en glimlachen. Het is als een geheim tusschen hen en ze weten en zijn er blij om. Meester kijkt ze na, en dan verglijdt de glimlach van zijn aangezicht; traag gaat hij terug naar de klasse toe.

„Zoo,” zegt de schoolopziener. Hij legt dat schrift weg en kijkt den meester aan. „En wat denkt ge zelf over uw klasse?”

„Mijn klasse? Het gaat, het gaat een beetje, en beter dan in 't begin.” Wat beteekent die glimlach op dat oude gelaat en in die kleine oogen? Meester De Ruyck voelt zich onzeker, hij weet niet wat hij nog zeggen zal.

„Ja,” zegt de oude man en er klinkt iets vaderlijks in zijn stem, „het gaat, dat heb ik aldra gevoeld. De echte meester verraadde zich door een woord, door een gebaar, een enkelen blik. De ondervraging is komen bevestigen wat ik vermoedde. Die groote knaap, — verlies hem niet uit het oog. En toch is er iets waartegen ik u moet waarschuwen.”

„Ik ben nog maar een beginnening,” antwoordt meester en hij is oprecht, „ik heb nog veel te leeren.”

„Ja, ja onderwijs geven is een ambacht daar zullen we niet over praten. En dat ambacht zult ge leeren, daar twijfel ik

in de verste verte niet aan. Maar luister, dit moet ik u zeggen: gij hebt een moeilijke, zware klasse, — al de kinderen van klein tot groot. Licht kan u de lust bekruipten om met de beste leerlingen vooruit te hollen, waar de gewoon begaafden voortdraven en de sukkelaars slechts traag stappend of slenterend trachten te volgen. Met de besten vooruit hollen, dat is geen kunst, maar de minder begaafden meetrekken, ze zoo ver brengen dat ze heel het leven lang voort kunnen met wat ze bij u leerden, lastig leerden, maar blij leerden en er den werklust in houden, — dät is het. Niet zoozeer de menschen verbluffen met de wondere prestaties van uw vooruitloopers, maar in stilte arbeiden, koppig volhardend, aan den opgang van de sukkelaars, — dät is de kunst. Leer die, meester De Ruyck. En, — maak dan gerust werk van uw besten. Verlies die, — hoe heet hij ook weer? — ach ja, dien Goor niet uit het oog. Die moet naar het examen! Ik zal u een dezer dagen het reglement overzenden. En nu, waar woont die goeie meester Van Deun? Ik mag hier niet vandaan zonder hem gegroet te hebben. Kom, ga even mee."

Meester gaat mee, over de zonnige markt, het nauwe straatje in. Zoo, daar woont meester Van Deun. En hij is thuis.

Groote oogen zet hij, hij kan het haast niet gelooven. Ach, waar is de tijd toen ik nog in de klasse stond; wij worden oud, en daar is niets aan te doen.

De schoolopziener glimlacht: „Oud worden, meester Van Deun, en zoo'n jonge ziel hebben. Maar zeg eens, hoe is het met den nieuwen meester hier, meester De Ruyck?"

Meester Van Deun kijkt op, zijn oogen worden klein en hij verzet zijn klak. „De nieuwe meester? Wat zal ik daarvan zeggen? Ik kom veel bij de menschen en ik heb al dikwijls gehoord dat de kinderen hem geren zien..."

„Zoo, meester Van Deun, ze zien hem geren. Meester De Ruyck, dat hoor ik met veel genoeg..."

„Ja, maar," onderbreekt Van Deun glimlachend, „dat is niet alles. Ze zeggen er bij: en hij doet ze hard werken!"

Het heeft nog niet over middag geluid als hij terug op de markt is. Zal hij nog naar de school toe? Zijn hart is licht en blij, hij moet menschen zien, hij moet praten al was 't maar over weer en wind, de lokkende zon en het stralende voor-

jaar. De menschen zijn goed, alles is schoon en mild, omdat in hem de vreugde leeft.

Hij hoort geen stemmen in het achterhuis, het kleine tuintje ligt verlaten. Anna staat niet bij de kachel en Barbara's stoel bij het venster in de voorkamer staat leeg.

Hij gaat terug den tuin in, onder de witbebloesemde boomen. Hij kan de verre, hooge lucht zien. De stilte is zwaar, er is het verre getjilp van musschen en wat gezoem in de kruin van den appelboom. Buurman zal ook niet thuis zijn, hij hoort het montere geklop van den hamer niet.

Dan merkt hij plots het piepen van een poortje en een stap op het pad. „Anna!” roept hij ingehouden.

Hij ziet haar bleek aangezicht, die oogen hebben geschreid. „Wat is er?” vraagt hij. „Anna?”

Zij staart hem aan en hij heeft die aarzeling wel gezien. De mond wordt strak en zij slaat de oogen neer.

„Laat mij,” zegt zij dof en haar hand maakt een afwerende beweging. Zij herpakt zich, zij spant haar lichaam; hij ziet den verbeterden trek om den mond.

„Barbara is niet thuis.”

„Waarom niet?” vraagt hij. „Is er iets?” Zijn gedachten jagen onrustig.

„Neen, ze is naar Turnhout bij haar zuster. Ze zal eerst t' avond terug zijn.” Zij gaat in huis en hij volgt haar.

„Anna, wat beteekent dat?” vraagt hij en hij laat haar oogen niet los. Ze haalt de schouders op. Ze vlucht. „Ik moet het eten klaar maken.”

Hij laat haar niet los. „Anna is er iets gebeurd?”

Ze kijkt hem strak aan, dan worden haar oogen klein en de harde blik breekt. „Neen, ik...” Ze kijkt hem lang aan, er wordt een pijn in haar oogen geboren die hij groeien ziet. „Ik ben bij Sooi geweest, bij Sooi...” Zij kan niet verder. Hij heeft die bleke stem gehoord. En hij vermoedt.

„Heeft hij u?...” fluistert hij schor.

„Neen, hij niet. Maar ik kon het niet langer aanzien.” Ze durft niet naar hem opzien. „Ik heb hem alles gezegd. En ik kon niet anders, ik kon niet anders...” Ze zit stil te schreien, met het hoofd in de handen.

„Anna,” fluistert hij. Zacht gaat zijn hand over haar haren. „Anna.” Hij wacht tot dit leed bedaart.

„Kind toch, kind toch!” Hij streelt haar hand, ontstrengelt die heete vingers. Hij dwingt haar zacht naar hem op te zien. Die angstige oogen, — hij glimlacht. Haar hoofd rust op zijn schouder; hij roert niet, de droom kon vervliegen. Dit geluk is zeer rustig.

„Anna!” roept hij ingehouden. Hij ziet haar oogen, het geluk dat diep geboren wordt, de schroom die den verren glimlach om haar mond doorhuivert. „Ik kon niet langer zonder u,” fluistert ze, „en ik moest hem dat zeggen...” En zij vlucht in de rust van zijn arm.

XI.

Hij heeft de brochure gelezen die de schoolopziener hem overgezonden heeft. Zoo, dat is het dan. Hij roept Goor na de klas en legt hem alles uit. „Er zal nog hard moeten gewerkt worden, we zijn al ver, maar nog niet ver genoeg, er zijn vakken die we niet gezien hebben, geen tijd er voor. Goor, dat zult ge alleen moeten bolwerken, ik heb er boeken voor. Als ge tijd hebt...”

De jongen kijkt hem aan met onbewogen aangezicht. Meester De Ruyck ziet dat krachtig gesneden aangezicht, den koenen neus en die harde oogen. „Ja, ik heb tijd!” knikt Goor en dan is er niets meer te zeggen. Meester kent dat wel, de jongen zal er op los gaan als een boer op een hei en hij weet wat een gebalde kracht er in dien knaap leeft.

Goor mag meegaan en krijgt zijn boeken. Hij luistert gespannen toe als de meester hem uitlegt wat hij te doen heeft. In de klas volgt hij niet meer met de andere kinderen. Hij zit aan zijn eigen werk en wroet aan zijn taak. Als meester met de kleine soort gedaan heeft, trekt hij naar Goor; er is wat te zeggen, iets te vragen, één of ander te verklaren; maar de andere kinderen blijven stil; ze weten dat er iets met Goor gebeuren zal, met Goor en den meester.

Ze hebben er in 't dorp ook iets van vernomen! Met welk windje is dat aangewaaid? De burgemeester heeft hem spottend gezegd: „Zoo'n luizenvolk! Steek uw tijd niet in dat jonk. Gaat toch niet! Zijn er geen andere kinderen, en betere, en die het meer verdienen?”

Meester heeft getracht hem uit te leggen dat de andere kinderen niet verwaarloosd worden, dat alles in de klasse verloopt zooals vroeger, maar dat hij 's avonds zelf zijn tijd offert om den jongen klaar te krijgen. „En het kind is de vader niet,” heeft hij er bij gevoegd, „ik zou er veel voor geven als de jongen er boven op geraakte.”

Als hij naar huis gaat, spreekt hij er zijn vader over. Ze wandelen samen in den peislijken Zondagnanoen langs de beemden, waar het gras hoofsch buigt onder den zwerpenden wind.

„Bekijk me dat gras,” zegt zijn vader en de boerentrots gloeit in zijn stem. „Bekijk me dat beemdeke. Malsch gegroeid, haast geen boterbloem en weinig zuring.” Hij legt uit hoe hij dat gemest heeft. Ze hebben in 't dorp wel gelachen als hij die breede grachten groef. Grond verloren, zegden ze, en niets gekort. Maar kijk nu, in de andere beemden is er staand water geweest, tot lang in den uitkom zag het gras bleekros en nu is het mager gegroeid. „Werk,” zegt zijn vader, en dat klinkt als een evangelie, „werk, en niets anders.”

„Dat heb ik er ook van gepeinsd,” knikt Karel en hij vertelt over Goor en zijn plan. Zijn vader luistert verstrooid toe, zijn oogen hangen aan dem beemd en het weelderige gras. Straks is het hooitijd en dat gaat me wat opbrengen. Hij heeft daar een goeden koop aan gedaan. Hij zal het de menschen niet vertellen, maar wat geeft het hem als ze 't weten? Hij heeft het in een herberg al lachend onder den neus gekregen, die notarisklerken hebben ook geen slot op den mond. Dát ze 't weten, ze mogen 't! En dat het nu heelemaal het zijn is, heelemaal. Hij heeft meeval in zijn stal gehad lijk nooit te voren. En met den prijs van die twee vette kalveren heeft hij 't laatste bij den notaris afgelegd, ja, 't laatste.

„Ha, die jongen?” vraagt hij verstrooid. Ja, ja, werken, en leer hem maar werken, dan groeit er misschien nog iets uit. Werken, dat is het. Hij staat voor die groote hei, die achter het kasteel naar de donkere bosschen loopt. Als hij maar eens wat jonger was en volk had, hij pakte nog een brok van die hei aan. Zie me dat malsche, haast vettige mos daar groeien, en de lange hei, en de dophei in de diepe voren. Dat is grond! Ja, en hij zal niet zeggen dat hij er toch niet meer aan begint.

Meester vertelt het aan Barbara. Ze zit te breien en kijkt niet op. Er is een twijfellach om haar ingevallen mond en ze

haalt de schouders op. „Ik weet het niet,” zegt ze eindelijk, „maar de appel valt niet ver van den boom. Goors vader is altijd nietdeug geweest, en zijn vader heb ik als kind ook zoo gekend; ik zie hem nog over den weg drijven. Wat kan er van dat kind groeien?”

Hij vertelt het ook aan Anna. Ze luistert aandachtig en knikt hem toe. Ze vraagt naar zijn vorderingen en of hij er komen zal. Hij brengt zijn schriften eens mee en toont haar de verzorgde werken. Zij knikt hem bemoedigend toe en slaat haar oogen neer. Hij gaat in de kamer en zit aan de piano. Het zijn maar enkele akkoorden, het donkere gegons van de bassen en dit helle gezinder van de hooge tonen. Zijn vreugde leeft er in, zijn hoop, en nog iets anders. Dan zit hij roerloos, hij heeft een aarzelende stem gehoord, die ingehouden een lied aanzet, het lied dat hij haar leerde, en dat zij hem nu terugschenkt. Hij voelt hoe zijn hart snel en toch wonderlijk rustig klopt.

Hij kan het tuintje zien en het donkere groen van het grasplein, den overdadigen bloei van de schelle goudsbloemen. Hij hoort die stem die heel zijn hart vult.

„Wat is er met dien timmerman?” heeft Barbara gevraagd. Ze kijkt Anna aan, die de oogen neerslaat. Ze herhaalt de vraag en de meester weet wel dat zij een antwoord van hem verwacht. Maar wat kan hij zeggen? Hij haalt de schouders op.

Barbara wil er meer van weten. Op een middag krijgt ze hem over de haag te pakken. Meester De Ruyck hoort haar schelle stem en dan het donkere geluid van buurman.

Ze komt terug in den huis. „Nu, dat is me ook een reden! Meneer heeft veel werk, te veel werk!” Spottend bootst ze hem na. „Te veel werk. Hij mag er goed mee varen!” Zij wacht op wat meester De Ruyck zal antwoorden, maar wacht tevergeefs. Meester wandelt traag het tuintje in. Hij kan nog niet zeggen, wat hem op de tong ligt. Hij luistert naar het koppige hamergeklop en staat peinzend.

En de glorierijke zomer koepelt over het land met stralende zonnedagen en melkwitte nachten. De hitte hangt in de beemden en de zware geuren van rijpend gras drijven in de lucht.

Op een avond is meesters vader daar. „Nee, daar is niets,” zegt hij hoofdschuddend, „maar de zeis moet in den beemd

en 's avonds zouden we een man kunnen gebruiken." Hij luistert naar zijn eigen woorden en wacht. Hij zit zoo naar den grond te kijken als een verlegen kind, het hoofd wat schuin en hij wrijft in zijn handen.

Karel heeft dat wel gehoord. „En Stanske, vader?" vraagt hij aarzelend.

De boer heeft een kort zenuwachtig handgebaar. „Gaet niet! Da's geen vrouwenwerk." Meester weet het wel: Stanske is niet meer geworden wat zij vroeger was, na die wintersche ziekte.

Klaasboer kijkt eens rond, aarzelend is zijn blik. En dan zegt hij zoo, haast voor zichzelf: „Schoon gras, best gras, en veel. Daar is geen slag te slaan, maar als ik er volk voor moet krijgen is 't beste er weeral af." Hij wacht een poos. Dan herhaalt hij: „Dan is 't beste er weeral af."

Karel glimlacht, hij hoort wat er in die stem leeft. Maar het is niet bij de deur, daar is het werk in de klas, daar is Goor dien hij niet mag loslaten, daar is... Hij kan Anna zien die de tafel dekt voor het avondeten. En dan zegt hij plots, zijn stem is hard en beslist: „Ik zal wel komen helpen, vader!"

Na het avondeten gaat hij nog een eind met Klaasboer mee. „Morgen is Donderdag, vader, ik zal daar vroeg zijn."

Klaasboer knikt zwijgend. Ze gaan langs de bosschen tot aan de breede heerbaan. Hier zullen ze scheiden. En dan zegt Klaasboer: „Misschien vindt ge 't wel wonder dat ik u kom vragen om te helpen. Neen, ik weet dat wel..." Er is aarzeling in zijn stem en dan gaat hij voort, haastig als was hij bang dat zijn zoon hem onderbreken zou: „Daar is weer hei te koop en zonder een cent durf ik dat niet aan. Dat hooi is schoon; als 't weer meevalt, brengt het een sommetje op. En als gij wilt... Daarbij, 't is voor u. Ik weet dat ge uw werk hebt, en het is niet bij de deur, dat is het niet; maar 't is toch voor u."

Hij haalt zijn pijp boven. „Tot morgen dan," zegt hij en gaat zonder eens om te zien.

Karel kan hem volgen over de baan die door de akkers en langs de bosschen kronkelt. Hij heeft dien honger in die stem gehoord. Nog hei koopen, — waarom zit hij hier in de school met boeken in zijn hand, en niet op de hei met den ploeg in den verschen grond?

Hij heeft de zeis in 't gras gezet en zoevend schiet het bliksemende staal door de hooge halmen en de rilde bloemstengels. Aarzelend zijn de eerste bewegingen, maar dan wordt het rythme in zijn armen geboren. Hij buigt en laat de zeis gaan op de maat van zijn tragen stap. Er komt een roes over hem, een zalige dronkenschap; hij beveelt niet, zijn lichaam wiegt en het is een wellust. De zeis rust in zijn armen, licht en gedwee.

De zon brandt aan den hoogen hemel; de beemd ligt daar als een zee, haast onmerkbaar wuiven de hooge koppen van het rijpe gras en de bloemen. Dan is zijn vader daar. Hij laat den wetstok op het staal zingen. Hij buigt, wacht op de maat en zet mee in.

Stilzwijgend schrijden ze vooruit, zij aan zij, in eendere beweging. De zon leeft in de klingen, het lange gras valt geluidloos neer. Er is iets tijdeloos in deze ure.

Ze maaien door tot tegen den boschkant. Ze steken de zeis en drogen hun zweet af. „Schoon gras!” zegt Klaasboer en zijn blik is als een streeling. „Schoon hooiweer!” antwoordt Karel. En dan is alles gezegd en opnieuw buigen ze naar het werk.

Als de avond valt ligt de beemd voor de helft gemaaid. Stanske staat op den uitkijk als ze de werf opkomen. „Eet nu, het zal smaken,” zegt ze. Er is salaad en azijn, en koude aardappelen. Ze staat aan tafel, zoo maar en zegt niets meer. Haar oogen en haar zorg zijn bij de zwijgende, etende mannen.

Als de morgen in de lucht zit, is hij uit bed. De weg is lang en zijn school wacht. Hij voelt de vermoeyenis wel in zijn armen, maar de frissche lucht lokt, hij ademt diep en voelt zich jong.

Hij loopt even bij Barbara binnen, hij moet Anna's oogen zien en den lach om haar mond. En dan is het klaswerk daar dat niet aflaat. De kleinen en de grooten, en Goor dien hij niet uit het oog verliezen mag. Hij houdt hem 's middags nog een tijd bij zich, overhoort zijn lessen, terwijl hij zelf zijn borden wast of de lessen voor den namiddag opschrijft.

Na 't middageten wachten de schriften, hij mag dat niet verwaarloozen. Hij herinnert zich nog steeds hoe de oefenmeester predikte: „De hoedanigheid der geschriften zal afhangen van de zorg die gijzelf er aan besteedt.” Hij ziet nog

den vermanend geheven vinger en hoort de droge preekstem. Maar waarheid was het!

„Niet werken na 't eten!” kijkt Barbara. Ze verzorgt haar rozen in het kleine tuintje, snijdt de verwelkte knoppen weg, bindt aan en zet recht. Hij lacht, maar werkt door. In de kamer hoort hij die volle; weeke stem; dan rust zijn hand en hij glimlacht, maar weet het niet.

Drie dagen en de beemd is af. Ze hebben den avond zien komen, maar hebben niet opgegeven.

„Zonde als we dat moeten laten liggen!” zegt Klaasboer en hij wacht niet op een antwoord. Hij buigt naar het werk en valt aan.

Boven de donkere bosschen rijst de maan. De ijlgroene lucht wordt heel diep en er is geen geluid.

Ze schrijden traag vooruit, als vergroeid met hun alaam, in dit ééne strakke rhythmie. Het maanlicht werpt schaduwen die groeien en voller worden. Vleermuizen slaan hun vreemde haken in de lucht.

Traag vordert de gang naar den boschrand toe. En dan komt Klaasboer moeilijk recht. Steunend op zijn zeis laat hij zijn oogen over den beemd gaan. Ginder staan de oppers van de vorige dagen, donker in het groeiende licht van de maan.

„We zijn er!” zegt hij.

„Ja, we zijn er.”

„Fel dauwen zal het niet en morgen groeit er een schoone dag uit, de zon zal haar best doen; we zullen dat laten liggen.”

Hij gaat in den kant zitten, Klaasboer. Hij haalt zijn pijp boven en stopt. Karel kent dat geluid. Hij ziet het magere vlammetje lichten en de sterke tabaksrook drijft langs hem heen. Hij kan den gloei van het vuur in de pijp zien.

„Zondag ga ik voor die hei zien,” zegt Klaasboer en zijn stem is rustig en vol bezonken vreugde. Hij zit daar zoo maar, hij smooit zijn pijp en zijn oogen hangen aan dien beemd die in 't vreemdwitte maanlicht oneindig ver uitloopt. Karel moet niet vragen, hij weet welken weg de gedachten van zijn vader gaan.

En die vraag laat hem niet los: waarom heeft vader hem laten gaan? Ach ja, hij kent het antwoord wel, hij heeft het meer dan eens gehoord. En hij zal niet klagen. Waar hij nu

is, heeft hij zijn levenswerk gevonden, geen twijfel is in hem gegroeid. Zijn bloed kan hij niet verloochenen, er leeft een donker geluk in hem als hij gebogen over dezen grond staat en de zeis laat gaan, maar hij denkt terug aan zijn klasse en zijn kinderen, en die vreugd is onverdeeld en zonder eenige schaduw. En Anna, — hij glimlacht, niemand kan zijn oogen zien, noch zijn mond, en wie leest zijn gedachten? Het is alles zoo eenvoudig.

De oude boer staat recht. „We zullen dan maar gaan.” Zwijgend stappen ze achter elkaar, het rhythme is levend gebleven in de maat van hun stap.

De werf ligt verlaten, alleen de bandhond gromt.

„Slaapwel, mijne jongen.”

„Slaapwel, vader.”

Karel hoort de laatste geluiden wegsterven, de piepende staldeur en den voorgeschoven grendel, dan het vertrouwde gekraak op de trap. In den huis is alles stil. Hij kan door het dakvenster het rustige land zien onder de lage maan, de donkere bosschen. Er is geen geluid. Heel hoog de vage pinkeling van een enkele ster.

Hij legt zich te rusten. Hij voelt de vermoeienis die in zijn lichaam gloeit. Morgen is het weer vroeg dag en zal hij vroeg op stap moeten. Morgen staat hij weer voor zijn klasse. Morgen staat hij voor Anna; hij tracht zich haar oogen voor te stellen, en den glimlach die haar aangezicht zoo jong maakt. En den klank van haar stem, dit weeke, donkere geluid, dat hem bekoort.

XII.

Hij heeft dat op zich genomen met Marie van den burgemeester en hij zit er mee. Hij wist wel op voorhand dat het onbegonnen werk was, maar hij had gerekend op goeden wil en het mirakel van de oefening. De noten heeft hij er in gekregen, maar die grove, dikke vingers, kan hij die lenig maken en die hand soepel voor den lichten aanslag? En hij weet dat Marie er ook haar zaligheid niet in gezien heeft. Ze zit zij daar iederen keer opgepoetst en wat voor nieuwigheid ze al

aan gehad heeft, dat weet hij niet meer te zeggen. Ze schikt haar plooirok op de pianobank, — ze gaat zij ook al naar Turnhout naar die nieuw-modische winkels. Als hij haar van terzij aankijkt, ziet hij het gezonde, blozende aangezicht en de harde, stroogele haren; de struische, gespierde armen. Een boerin om onder de koe te zitten en emmers melk te dragen. Als hij boer was, — hij glimlacht en denkt aan Anna en haar zachte gebaren, de schuwheid die haar stil maakt en vol bekorend geheim.

„Nee, Marie,” zegt hij en hij tracht te glimlachen, „daar hebt ge deze week niet veel tijd aan verspeeld. Dat zoudt ge nog eens moeten herwerken.”

Haar hand valt stil, het schrille akkoord rilt weg. Zij kijkt hem aan, koud, haast vijandig.

„En als ik het nu eens niet deed?”

Verrast ziet hij op. „Niet?” En nu glimlacht hij, maar maakt en gewrongen. Hij tracht in die koele, glanzende oogen te lezen. Dan haalt hij de schouders op. „We moeten er door, Marie. Eén schakel uit den ketting en heel het ding valt rinkelend dooreen. Als ge wilt...”

„Maar ik wil niet!” bijt ze terug. Ze strijkt haar kleed vlak en wacht, gespannen als een boog. Hij ziet de rilling om haar mond en haalt de schouders op.

„Kom, nog eens!” zegt hij en met de rechterhand speelt hij de melodie voor.

„Nee,” kopt ze nukkig. Schijnbaar onverschillig kijkt ze door het venster weg. En dan staat ze plots recht. Ze gaat tot tegen den muur en keert zich dan om. Ze kijkt hem donker aan, zonder verpinken.

„Het zal niet meer noodig zijn dat ge nog komt,” fluistert ze. Hij weet wat dit beduidt. Hij heeft het lang verwacht en toch verrast het hem.

„Zoo,” zegt hij kort, „het is jammer om den verloren tijd, voor u en voor mij.” En hij staat op, vouwt het boek dicht en wil gaan. Maar zij staat vóór de deur en kijkt hem spottend aan. „Ja, verloren tijd. G’hadt bij Barbara Willemen kunnen zitten, en bij die Anna...” Haar stem is als een gesis. „Z’heeft zij wel geweten wat ze deed, die Anna, als ze haren timmerman liet zitten.”

Doodsbleek staat de meester daar. Hij zal niet antwoorden.

Zoo, dat is het. Hij herinnert zich nu duidelijk wat haar vader zei, hoe hij daar telkens ontvangen werd, en Marie zelf, haar nieuwe kleeren, de piano, — verleden week had ze reuk bij. Zoo, dat.

„Laat mij door, Marie,” zegt hij, kalm maar beslist. Hij ziet hoe ze klein wordt onder zijn blik, maar ze wijkt niet.

„Waarom zijt ge naar hier gekomen?” fluistert ze schor.

„Waarom zijt ge niet weggebleven?” Ze staat haast gebogen vóór hem.

„Laat mij door,” herhaalt hij.

Ze kijkt hem lang en onbewogen aan. En dan is het of ze breekt, haar lippen beven, onzeker wordt haar blik. Traag keert ze zich om en gaat, zonder één woord.

Hij neemt het boek. Daar staat de piano, met de koele, blanke toetsen. Hij slaat een toets neer en luistert naar den verstervenden toon. Hij legt het speeltuig dicht.

Hij hoort geen gerucht in den huis. Buiten ligt de werf verlaten, en de lange berkendreef onder zon.

Het is een vreemde gang; het mulle zand leeft onder zijn voet, het bladerwerk van de hooge berken frazelt in den lichten wind. Anna en haar timmerman! Hij glimlacht en dan betreft zijn aangezicht. Als ze 't op de hoeve daar weten, zal dra heel het dorp...

Als hij te vier uur de kinderen uitlaat, komt de burgemeester daar aangestapt. „Ze gaan zij schoon in de rij, meester!” Hij blijft er wat naar kijken, het is of hij staat op iets te wachten. Meester voelt dat wel, maar hij vraagt niet.

„Ja,” zegt de burgemeester en hij klopt zijn pijp uit. „En van de school gesproken, van dat schoolhuis, daar zal niet veel uit groeien. De mannen van den gemeenteraad zijn er niet voor; de wet verplicht ons niet en waarom zouden we het dan doen, hebben ze gezegd. En een schoon weerke is 't wel de laatste dagen, nietwaar meester, een buitengewoon schoon weerke.”

Ja, een buitengewoon schoon weerke. De burgemeester herhaalt het nog eens en stopt dan een versche pijp. „Ja,” zegt hij nog eens en gaat. Hij heeft nog maar een paar stappen gedaan en hij keert zich om. „En ons Marie, dat vrouwvolk,

ge weet wel..." Hij wil glimlachen, maar de pijp zit in den weg. En plots keert hij zich om en gaat.

Meester De Ruyck kijkt hem glimlachend achterna. Dat plan doorschouwt hij nu. Fijn berekend. Onbewust heeft hij alles in duigen doen vallen. Het koopje is mislukt.

En het schoolhuis? Schamper lacht hij. Hij gaat terug in de klasse en wast het bord schoon. Hoe was het ook weer? Geen gewoon huis, daar zou de burgemeester voor zorgen. Meester is niet de eerste de beste in 't dorp. Een huis met een verdieping, ja, waarom niet

Meester grijpt een stuk krijt en teekent. Een mooie gevel, arduinstukken in vensters en deuren. Een ruime voorplaats, daar moet de piano staan, een studeerkamer; en boven de slaapkamers, de trap met een breede hal. Alles fijn in de verf en marmeren schouwen. Meester is de eerste de beste niet in 't dorp, en de burgemeester zal eens zorgen dat het huis iets bijzonders wordt. Het huis, het huis! Kriskras schiet het krijt over 't bord.

Meester bewondert zijn eigen schepping. Hij lacht hard, en dat is als een bevrijding. Hij gaat met de spons over 't bord tot er niets meer overblijft.

Daar ligt zijn viool. Zacht laat hij den strijkstok over de snaren glijden en een lied wordt geboren.

Hij gaat eerst naar zijn vader en hij weet niet hoe hij het zeggen zal. Na d'hoogmis trekken ze samen langs d'akkers naar huis.

„Die hei heb ik aangegaan," zegt Klaasboer en hij wacht wat zijn jongen daarop antwoorden zal. Als hij niets zegt, gaat hij verder: „Ge weet ze wel liggen, daar achter het berkenbosch? En ze is niet te hoog gegaan."

Karel kent dat, zijn vaders stem heeft geen geheimen voor hem. Ze kan die vreugd nauw verbergen.

„Schoon hei, malsch gegroeid. Ik zou ze vóór den winter moeten kunnen omleggen." Karel weet wat dat beteekent; zij kent dit harde, onverbiddelijke gevecht tegen den oergrond. Eeuwen zijn over dit land gegaan in eendere wenteling van seizoen na seizoen, regen, wind, hagel en sneeuw en de brand van de zon. En nu is het oogenblik gekomen; de

mensch is daar en steekt overmoedig de schup in den bodem, hij zal den grond dwingen zijn vrucht te geven.

„Als de stoppelen om zijn en de rapen gezaaid, begin ik er aan.” En zacht voegt hij er aan toe: „En is 't dan ginder geen vacantie?”

Karel glimlacht en hij doorschouwt dit plan. „Ja, vader,” antwoordt hij eenvoudig.

„Ik kon wel een werkmán krijgen,” zegt Klaasboer „maar wat zijt ge met vreemd wolk? En al de profijten zijn weg.” Hij staat aan zijn pijp te trekken. En dan kijkt hij zijn zoon aan. „Wat denkt g'er van?”

„Ja, vader, dat is een plan.” Hij aarzelt even. „Maar heel de vacantie...”

„Wie zegt dat? Geen spraak van, dat versta ik zoo well!”

„Ik moet ook wel eens naar de school en...”

„En?”

Hij voelt de zoekende oogen van zijn vader op zich. En dan vertelt hij alles en verzwijgt niets. Het is de gang van de wereld, maar haast is er nog niet bij. Die hei zal natuurlijk haar beurt krijgen.

„Zoo,” zegt Klaasboer. Hij staat droomend te paffen. 't Is de gang van de wereld, dat zal hij niet ontkennen, — voor een ander; voor hem heeft hij daar nog niet aan gedacht.

„Ja,” zegt hij. En dan gaan ze verder. De zomerlucht is hoog en ijl gespannen, zonder een wolk.

„En dan ga'de, later natuurlijk, ginder voorgoed wonen” Hij weet dat wel, Klaasboer, — maar het moest eens anders zijn. Hij heeft daar die jaren alleen gezeten, maar hij wist dat hij komen kon, als hij nog op school was, of al in Rielen. Hier was 't vaderhuis, dat altijd openstond, altijd op hem wachtte. Hij zal voorgoed wegblijven.

Trouwen heeft hij ook gedaan, dat is het niet. Maar hij is thuis gebleven; Fien is er bij gekomen, en anders is niets veranderd. Zijn vader, zijn moeder, het werk van alle dagen; Fien meer aan tafel, en dat verborgene leven tusschen hem en haar in 't vaderhuis.

Hij heeft het gewild, hij beseft het nu, hij heeft zijn jongen van huisgezonden, naar de scholen, hij wist dat hij zijn leven

hier niet slijten zou. Maar nooit heeft hij gedacht dat deze dag zoo spoedig komen zou.

„Ja!” zegt hij plots, hard en onbeheerscht. Het is als een kreet van pijn dien hij niet bedwingen kan. Karel heeft dat wel gehoord en het doorschokt hem. Maar het kan niet anders, het kan niet anders.

Als de vacantie daar is, geeft hij Goor het laatste werk. Hij heeft bericht gekregen dat het examen binnen veertien dagen zal afgenomen worden. Zondag moet hij maar eens naar 't dorp komen, tot bij Barbara Willemsen, meester zal daar zijn en hem verder zeggen wat er nog te doen is.

Op een avond staat hij thuis en zegt: „Vader, hier ben ik. Wanneer beginnen we aan de hei?” Hij ziet den glimlach groeien op het aangezicht van zijn vader, en dat doet hem goed.

Hij praat heel den avond en hij heeft voor Stanske wat meegebracht. Nu, daar moet ge geen tranen voor laten, Stanske, daar is 't niet voor gedaan. Hij vertelt over de kinderen uit zijn klasse. En over den burgemeester, en zijn twee dochters, ze mogen er ook hun plezier aan beleven. Hij heeft gehoord wat de grond ginder gaat en de hei, als er wat onder den hamer komt. Maar hij hoopt dat de hei, waar ze morgen aan beginnen, wat beter zal zijn; ginder is 't zand, zand en nog zand, vliegakkers waar de wind mee speelt. 't Mag regenen wat het wil, als de zon haar aangezicht laat zien, is 't laatste plasje verdwenen. Geen geboer daar!

Als de dag in de lucht komt staat Klaasboer het weer al te proeven. De kromme maan is pas ondergegaan en langs den oosterkant, boven de donkere lijn van de bosschen, hangt een groeiende klaarte in de lucht. De ijle mistsierten boven den beemd, ze zullen wel vallen als de zon aan den hemel staat, en er groeit een schoone dag uit.

Hij haalt de vlagzeisens uit de schuur en zoekt zijn haargetuig op. Hij legt het gerief op de werf, en dan steekt hij een pijp op. Het is hem of hij iets feestelijks gaat beginnen, een nieuw, schoon werk dat hem weer jong maakt en krachten ontbindt die hij niet meer vermoeden kon. Hij zet zijn haarkruin vast tusschen de zware zwerfkeien en laat er zijn hamer op dansen.

Dit montere geluid van den spitsen hamer op het roestige blad van de vlagzeisen, het vervult hem met lichte vreugde. De hamer weegt licht in zijn hand en trefzeker valt de spitse bek op de doffe snee van de zeisen. Hij denkt terug op zijn jonge dagen, vader die hem vroeg uit zijn bed zette en hem leerde hoe de zeisen moesten gehaard worden, niet te fijn, niet te rond van snee.

Als hij opkijkt staat Karel daar. „Ha, dat ge daar zijt!”

Ze eten en trekken af. De jonge zon rukt omhoog en wroet in de lage mistbanken. En daar ligt dat stuk hei.

„Drie gemet,” zegt Klaasboer, „ruim gemeten.” Hij overschouwt het stuk, dat is de taak. De hei is hoog gegroeid en bloeit met overdadige weelde. Er is nog geen bieëngegons, de bleke spinnewebben, mistbepereeld, hangen in de roerloze struiken.

„We moeten een pand afhebben,” zegt Klaasboer, „straks hebben we last met de bieën.” Hij slaat een kruis en spuwt in de handen. Hij draait de vlagzeisen tot ze gepast in zijn handen zit en valt aan. Met korten, drogen slag zoekt de zeisen in de hooge hei. Klaasboer heeft dat nog gedaan; rakelings tegen den grond worden de struiken afgeschoren. Hij werpt het gewas opzij en trekt een open spoor door de vlakte.

Naast hem treedt Karel, die zijn slag meet naar vaders voorbeeld. Gebogen naar den grond, die vreemd gekleurd onder de hooge struiken uitkomt; witgrijs van kort, droog mos, of strooigeel van zavel, of bruinzwart van mager schurft, maar meest vochtig en muf geurend van lang groen mos waar de voet in zinkt.

De pand groeit zienderoogen en de bosschen aan den overkant komen dichterbij. De zon is boven de boomen geklommen en over de verre beemden verglijden de mistbanken.

Ze schoven tegen den boschkant. Hun oogen zwerven over den naakten pand. Nu zal het werk beginnen.

„Willen we?” Zwaar staat Klaasboer daar, met de schup in zijn handen, een geharnast krijger die weet wat een strijd hem wacht. „We hadden het kunnen omrijen en dan overbeulen, maar da's half werk. Rap gedaan en half gedaan. Met de spaai ligt het voor altijd goed!”

Hij stapt zijn spaai voor af en steekt de lijn uit over de

halve breedte van den pand. De andere helft laat hij voor Karel.

„Weet ge 't nog?” vraagt hij. „Drie steken diep en den zoeten zavel bovenwerken, de vlaggen op den bodem en alles loswroeten?”

Karel knikt. En dan zetten ze aan.

De schup schuift in het vochtige zand. De heiplaggen worden op een rug gezet en de spaaivoor groeit, één, twee, drie steken diep.

„Daar is hij!” zegt Klaasboer en hij werpt een zware schup zoeten zavel boven. „Laat daar petatten in groeien, daar zul'de wat van beleven!”

Nu is hij zeker; het rythme van zijn bewegingen is rustig en beheerscht geworden. Hij kijkt niet van zijn werk op. Gestaaq vreet hij aan den donkeren pand en daar groeit de malsche grond vaalgeel van kluit. De harde heiplaggen zet hij op den bodem van de voor en steekt ze stuk; daar komt de grijze zandlaag op en dan de malsche, vochtige zavel met zijn bleeke leemklonters.

De zon zit hoog in de lucht. De hei ligt open in schoonen bloei; daar is dat blijge gezoem van bieën en hommels en de rust van den hoogen hemel. En twee menschen die als vergroeid zijn met hun alaam en den grond; dwergen die het aanschijn van dit oeroude land vervormen, verbeterden zwoegend, weten dat zij in dit gevecht de overwinnaars zullen zijn.

Ze trekken naar huis als de bel luidt op het kasteel. Karel poost in 't gras dat onder den grooten appelaar nog vochtig ligt en naar zomer en grond geurt. En dan gaan ze weer aan den slag.

De zon laat niet af, ze brandt in den rug. De uren gaan en de lichte pand groeit. Als de avond over de hei komt, — in de bosschen spint de schemering, — trekken ze zwijgend naar huis.

Karel proeft den avond vóór hij slapen gaat. Rustig gaat alles den nacht in, de boomen, de velden en de menschen. Het is hem of hij hier nooit van deze hoeve weg geweest is. Wel voelt hij de pijn in zijn handen en als hij bukt brandt de stramme rug. Maar dat kent hij van vroeger. Waar is zijn school, de vaste hand die de mooie hoofdletters trekt, — ach, Fieneke, — die het lied boetseert? De banken, op orde gerijd en de bloemen op de vensterbank; Goor die hem vragend aan-

staart, den weethonger in de groote oogen. En Anna, het kleine tuintje en haar weeke stem, de jonge lach die op haar aangezicht bloeit.

In den nacht slaapt hij rustig en verloren. En weer een nieuwe dag en de arbeid is daar als een bedreiging.

Maar hij versaat niet. Hij heeft vaders blik gevoeld; hij weet wat hij vreest en dit donkere vermoeden in zijn oogen doet hem glimlachen. Hij buigt naar den grond en bindt den strijd aan, bewust van zijn kracht. Alle denken wordt stil gelegd; er is dit trage rhythme dat alles beheerscht, waarin zijn leven en besef in opgelost zijn; de heiplaggen in de voor, dan het losse zand en de zoete zavel, spaai na spaai, steek na steek. De schaduwen korten, de zon groeit en door de gonzende hei is die lichte pand getrokken.

Een week, en de hei ligt om, een helder gelaat tegen den donkeren boschrand. „We zullen er nog groenbraak van leggen,” zegt Klaasboer „en voor den winter rijen we dat nog in. Ik kan morgen wel om wat spurriezaad gaan.”

Hij staat daar met de handen in de zakken verliefd op zijn hei te kijken. „Gij moest toch morgen naar Rielen?” vraagt hij en Karel weet niet wat hij in die oogen lezen moet.

„Schoon werk,” zegt Klaasboer. Hij werpt de schup op den schouder. „Alleen was ik er niet doorgeraakt.”

Karel hoort dat wel en hij is gelukkig om dat woord. „Ge moet me maar eens van de eerste petatten laten proeven!” schertst hij.

„De eerste...? Ha, ja.” Klaasboer heeft begrepen. Hij beseft het nu wel, maar hij is daar nog niet eigen mee geworden, hij moet dat nog in zijn leven weven. En hij kan moeilijk berusten; met volk deed hij wat hij wilde, — als hij maar volk had.

's Anderdaags stapt hij mee naar Turnhout, ze hooren daar mis en hij bestelt zijn spurriezaad. Hij staat naar de lucht te kijken en hij zegt zoo: „Nu kon ik wel eens mee naar Rielen.”

Langs de lage bosschen en de rustige vijvers, dit armoeiige land van mageren mast en dor vliegzaam, en ginder de Konijnenberg, de grauwe heuvelrug met helle zavelvlekken in den harden zonnenschijn.

„Goed dat ge hier niet boeren moet,” zegt Klaasboer.

Ze vallen zoo op 't onverwachts bij Barbara Willems binnen. „Hij heeft bij mij gezeten,” zegt Klaasboer, „en nu wil ik eens zien wat hij op zijn gedoe uitsteekt.”

Anna kleurt onder den blik. Maar Barbara heeft het hooge woord. Ze weet zij wel hoe zij gasten moet onthalen, — en zoo'n gasten. Klaasboer zal over middag blijven, 't is Zondag en hij heeft niets te verletten. En wat wil hij tegen zoo'n vrouwmensch doen?

Tegen den avond trekt hij af. Ze laten hem alleen niet gaan. Karel zal nog een eindje mee opstappen, en waarom zou Anna niet meegaan? Ja, waarom niet, het moet toch eens gebeuren.

Hij weet niet te goed wat hij zeggen moet, Klaasboer. De koei in den stal, en het peerd op den akker, hij praat er mee en ze verstaan hem. Hij is geen vrouwvolk meer gewoon, en daar gaat Anna naast zijn jongen. Hij ziet den jongen, lenigen stap en haar oogen verrassen hem.

En dan moeten ze hem laten gaan. Hij is groot genoeg om alleen den weg te vinden, schertst hij, maar het gaat hem niet af. Hij knikt ze toe en dan gaat hij, zonder om te zien.

Het is nog ver en hij is alleen. Zijn eigen vleesch en bloed moet hij achterlaten. En hij heeft hem noodig, de grond ligt daar en wacht, en de hoeve, met Stanske die als stom rondloopt. Hij heeft het zoo gewild en de heeren zullen met zijn zoon niet doen, wat ze met den vader wel deden. Maar hij kon bij hem zijn, een jongen stap op den vloer en jong geluid, kinderstemmen op de werf en de wieg bij den heerd. De ongebroken lijn en het eeuwige leven dat van den vader naar de kinderen overgaat.

En het is avond, hij voelt hem. De donkere bedreiging weegt op hem, en maakt zijn stap zwaar.

De bosschen rijzen als donkere muren langs de zandbaan. En Klaasboer stapt eenzaam den nacht in.

Drie weken nadien leest de pastoor af: „Wij zullen vergaderen in den huwelijken staat Karel De Ruyck en Anna Verbaenen, beiden van hier, de eerste roep.”

Zoo, die twee. De menschen kijken even op. Zoo krijgt elk zijn beurt. Wie zou dat gedacht hebben van die stille Anna, nooit ergens te zien. En dat gepraat over dien timmerman? Ge moet niet alles gelooven. Maar Barbara Willemen, — die zal er wel meer van weten. Zie, hoe ze daar zit op haar kussenstoel, ze kijkt zij vrank en vrij rond, of zij hier de baas was

lijk ze overal zoo wat wil zijn en aan den pastoor opdracht gegeven heeft de menschen dit nieuws mee te deelen.

En de volgende week is er een staartje aan: „...en Franciscus Henricus Daemen met Carolina Verboven van Gierle, de eerste roep.”

Zoo, de timmerman, die Sooi waagt zijn kans ook. Zie'de wel dat er nooit iets van aan geweest is, dat gepraat over Anna van Barbara Willemen. Maar die Carolina Verboven, dat meisje van Gierle, nooit van gehoord of gezien. 't Moet toch rap geklonken geweest zijn, want hier in Rielen groeit geen vrijage of het simpelst heiboerke hoort er een ronk van.

En den derden Zondag is er nog een staartje aan. De pastoor kucht eens, hij kijkt rond, en zegt traag, — hij heeft het gereed geschreven en hij leest het plechtig af: „Gisteren kwam het nieuws toe dat Gregorius Van der Zanden, Goor van den Witte, eerste uitgekomen is in den kantonnalen prijskamp. Eerst van vijftien gemeenten, — en 't is een jongen van Rielen. Een eer voor ons dorp, een eer voor de familie, een eer voor de school, — en voor den meester.” Hij maakt een kruis en begint aan zijn sermoen.

De menschen hebben het gehoord. Ja, ze hebben een meester en op een ander mogen ze hun dat benijen, ze weten dat wel.

XIII.

De gemeenteraad is op zijn plechtig besluit niet teruggekomen, ze hebben geen schoolhuis gebouwd, de meester heeft het zonder kunnen doen.

Meester zelf heeft er eens om geglimlacht; Anna, zijn vrouw, evenzoo. Maar Barbara heeft het op haar kracht genomen. Ze heeft den burgemeester zijn zaligheid gegeven, — helpen deed het in geen geval, maar dat moest haar van 't hart. „En nu blijft ge bij mij wonen,” heeft ze kordaat gezegd. Ze heeft zich niet eens afgevraagd of die twee niet liever op hun eentje zouden gezeten hebben. Het was beslist.

Ten slotte was dat ook nog de beste oplossing. Als de furie over was, heeft Barbara er nog eens mee gelachen. „Ik heb u vroeger bij mij genomen, om niet alleen te zijn,” zei ze tegen Anna, „en ik zou u nu laten gaan?” Ze heeft een avond zitten

napeinzen, haar oogen hebben gedroomd, er was een verstilde lach om haar mond. „En als ge er niets tegen hebt dat een oud mensch nog bij u blijft, — voor den tijd dat het duren zal. Het huis is later voor u, en al wat er in is...”

Meester moest er om glimlachen. Sterk en kerngezond, die Barbara. Van een ouden stam en nooit ziek geweest. „Aan alles komt sleet,” zei Barbara eigenzinnig, „en de tijd van driemaal zeven is lang voorbij.”

Ze zat aan 't venster, er was wat winterzon op 't venster van de keuken, de schijn wandelde peislijk over den rooden vloer. „Niet dat ik het geren rap zou opgeven,” zei ze, meer voor zichzelf dan voor d'anderen, „maar ik zou hier nog wel geren een wieg zien, en een kind hooren, en hier op mijnen schoot...”

Haar oude handen in den schoot, die leeg gebleven is. Ze heeft die armoe nooit gezegd. Anna zit gebogen over haar brei. Meester bladert in de schriften. En de zonneschijn wandelt peislijk over den zandbestrooiden vloer.

Op een morgen luien de klokken over dood. De schoolkinderen worden naar huis gezonden. Als een vuur loopt het nieuws rond: ze hebben Barbara Willemen dood in bed gevonden, zoo maar dood. De klokken luien, het voorjaar zit al in de lucht, in d'omtuinde hoven bloeit de vroege perzik al, — de klokken luien en de school ligt daar als een verboden eiland vol vreemde stilte midden in 't dorp.

Die Barbara Willemen. 's Avonds te voor nog laat op geweest, ze zeggen dat die Anna aan 't sparen is, en dan is er wat gereed te maken. En 's nachts niets gehoord, geen geruchtje. 's Morgens blijft het stil, ongewoon, ze was anders altijd d'eerste beneden.

Ze was al koud. Zonder strijd moet het gegaan zijn. Een kalm, breed aangezicht, getooid met de zwijgende majesteit van den dood. Dat is hier in de hei niet veel te zien; het leven is een langdurig gevecht tegen armoe en ziekte en als de vele kinderen geboren zijn, schiet er van de moeders niet veel meer over; ze scheiden moeilijk, daar is haar man die haar nog niet missen kan en dat wordt erger en erger naar gelang ze ouder worden; en de kinderen, de eeuwige zorg en de slapelooze nachten. Ze liggen op hun doodsbed met een pijnlijken glim-

lach op de magere aangezichten. En ze wegen maar een pluimke meer; het leven heeft er aan gevreten.

Maar Barbara Willemen? Een kloek vrouwmensch, lijk ze daar ligt; zij is niet verslagen. Een vrouwmensch om aan het roer van een schip te staan en te bevelen. Ze heeft iets van haar man overgenomen, die gendarm was.

Ze heeft haar schoonste muts op gekregen. Maar alle verlangen is van dit kalme, tijdelooze gelaat verdwenen. Zij zal geen wieg meer zien, die Barbara Willemen, geen kindergeschrei meer hooren, geen kind meer hooren... Maar het deert haar niet. Haar oogen zijn naar andere werelden gericht.

Haar naam is op de arduinen zerk tegen den kerkmuur gebeiteld, naast dien van haar man. Naast hem is ze begraven. Daar zijn nog de weeksche missen. Alles is betaald bij den koster en op de pastorie. „Een goed mensch, dat mag gezegd worden, een sterk mensch,” zegt meneer pastoor.

En op een avond is Filomien, de zuster van Barbara, die in Turnhout woont, daar. Ze vindt dat het schoon weer wordt, er komen al blaren aan de boomen, en daar zal wel regen te verwachten zijn, want de lucht is warm, — om te zweeten als ge een beetje op stap zijt.

Maar dat is het allemaal niet, meester voelt dat wel, en Anna wacht met een angstig hart. Ze kent zij Filomien maar amper. Ze is wel Barbara's zuster, en ze kan het bloed niet loochenen, maar het leven is niet mild geweest voor haar; ziekte en tegenslag zijn haar deel geweest, meer dan ze dragen kon, en onder den last is ze bitter en angstig geworden. Ze heeft veel kinderen en hare man heeft zijn troost gezocht en gevonden in pijp en borrel.

En dan kucht ze, die Filomien. „En we zouden de zaken nu maar moeten uiteen doen,” zegt ze zoo, en ze kijkt verwonderlijk aandachtig naar den almanak tegen den muur, „Barbara zaliger, mijn zuster, — God hebbe haar ziel, — heeft het altijd fel op mijn kinderen gehad, en ik zal blij zijn dat er eindelijk wat hulp komt. Ge moogt me gelooven dat ik ze gebruiken kan...”

„Maar wat wilt ge dan?” vraagt meester. Liever de korte, harde pijn dan dat martelend getreuzel.

„O, het huis, dat moogt ge blijven bewonen, als g'er ten

minste voor zijt, de huur zal niet te hoog zijn; van familie wordt de laatste cent niet gevraagd..."

„Het huis?" fluistert Anna bleek. „Het huis? Tante zei ons dat het huis..." Zij kan niet verder, zij heeft die harde oogen van Filomien gezien.

„Het huis? Ik heb van geen enkel papier gehoord. Ik ben bij den notaris geweest, die wist van niets. Barbara zaliger heeft nooit een woord over het huis gerept. En daar is haar toch niemand naarder dan ik, haar zuster?"

„Ja, dat is zoo," komt meester er tusschen. Hij knikt, maar hij moet op zijn tanden bijten. „Er is geen geschrift, en als ge geen geloof hecht aan wat wij zeggen... Neen, zwijg nu, Filomien. Wij kunnen niet liegen, tante Barbara's wil was anders, blijft anders. Maar... geschrift hebben we niet, dat is waar."

Filomien laat den almanak niet los. „Kan ik moeilijk gelooven," zegt ze zoo en ze schijnt kalm, „maar Barbara zaliger was er het mensch niet naar om te beloven en niet te doen. En ik zeg, de notaris weet van niets. Kurieus... Maar ik heb het al gezegd, de huur zal niet te hoog zijn."

Ze wacht op een antwoord dat niet komt. Ze kijkt van den almanak weg en ontmoet meesters oogen.

„We schicken dat wel," zegt ze vergoelijkend. En dan worden haar oogen klein, de mond is scherp en hard. „En wat in huis is, we kunnen dat laten schatten en ge kunt dat overnemen als ge wilt..." Haar stem valt in een afgrond.

„Filomien," fluistert meester schor.

„Ja," knikt ze hard en ongenadig, — haar aangezicht is lang en spits geworden en met de kleine grijze oogen heeft het iets van een angstige muis, „dan is dat onder de voeten uit. Ik heb mijn kinderen, en wat hun toekomt, mag ik ze niet onttrekken..."

Anna zit daar ingehouden te schreien. Meester trommelt zenuwachtig op de tafel. „Filomien," begint hij, maar hij gaat niet verder. Hij staat recht en gaat tot aan de deur. Hij kijkt naar de avondlucht, dan keert hij zich om. Hij kijkt die vrouw lang aan, zij is onrustig onder dien blik, maar hij laat haar niet los.

„Filomien," zegt hij rustig. „Barbara Willemen heeft ons gezegd: Na mijn dood is alles voor u, het huis en al wat er in is. Ik zweer u dat het de waarheid is!"

Filomien schudt het hoofd. „Ja, ja... En mijn kinderen? En daarbij, daar is geen geschrift.” Ze staat plots recht, ze grijpt naar de kabas op tafel. „Ge moet er u nog maar eens op bepeinzen. Het komt op een dag niet aan. Maar het moet onder de voeten uit.”

Er is geen houden aan; ze schiet de tafel voorbij en rukt de deur open. Ze kunnen haar haastigen stap in het gangetje langs den keukenmuur hooren. En dan wordt het stil, onheimelijk stil.

„Ja,” zegt Karel en zijn oogen hangen star aan de witte zandkronkels rond de stoof. Hij gaat naar de tafel. „Kom, Anna!” Hij legt zijn hand op haar hoofd. Dit zachte haar, de rilling vaart door zijn arm.

„Kom, Anna!” herhaalt hij.

„En tante Barbara...” snikt ze.

„Ja,” knikt hij en dan weet hij niet meer wat te zeggen. Traag gaat hij buiten, het tuintje in. Dit uur als de dag uitbloeit, alles staat stil, de roerlooze boomen, de hooge toren, de groote wolk boven de verre bosschen, en dan nadert de avond, ingetogen en mild. Ergens schreit een kind, er blaft een hond.

Hij gaat langs de keuken, zal hij terug binnen? Langs het gangetje komt hij op de markt, die rustig en verlaten ligt. De jonge blaren aan de linden geuren. En daar het witte huis, peislijk gezeten onder de hooge boomen. Er ligt iets verdroomd over de vensters en de lage deur. Hij kan de bloemen zien, achter de gestrekte gordijnen.

Hij scheurt zich los en ovrwint de bitterheid die hem bekruipt. Traag gaat hij het gangetje in. Wat zal hij zeggen? Daar binnen wacht Anna, zijn vrouw.

XIV.

Ze zijn in het witte huis blijven wonen. Den laatsten cent hebben ze niet moeten betalen voor meubelen en huisraad, Filomien wist ook wel dat een koopdag alles veel minder zou gegaan zijn. En het huis, wie zou dat huren? De meester heeft een vaste plaats, een vaste wedde, hij zal er misschien niet rijk

van worden, maar alle maanden kan er toch afgenomen worden om de huishuur te betalen.

De meester heeft Turnhout afgeloopen om een centje bij te verdienen. Hij mag nu de achterblijvers van de Jezuïeten bijwerken, het ontmoedigende knoeien met rijkemanszoontjes die moeten leeren en niet kunnen. Als de maand uit is, komt hij thuis en legt een briefje van twintig frank op tafel. „Ik heb de klok verdiend,” zegt hij bitter. Hij doet de oude kas open en haalt de gewichten op aan de ronkende kettingen; hij luistert naar dat metalen lied, dat knarst en kraakt. En glimlacht naar Anna, zijn vrouw.

Maar dan wordt zijn mond weer bitter en vertwijfeld haalt hij de schouders op. „Zoo kunnen we een heel leven werken,” mort hij, „en kas en stoel, tafel en bed verdienen. En 't was en is ons eigendom.”

De pastoor moet ook wel van die zaak gehoord hebben. Hij liet den meester roepen en vroeg hem of hij tijd had om het oksaal terug op te werken; 't was de laatste jaren wel den berg af gegaan. Hoe of waarom, dat heeft niets te maken, het is zoo. Meester kent muziek, meester heeft een stem. En hij moet hij dat niet voor niets doen; les blijft les, of dat nu aan de Turnhoutsche meneertjes is of aan de Rielensche zangers. Hij had een flesch wijn gereed staan en ze hebben het dorp en de menschen in 't lang en in 't breed besproken. Meester De Ruycck zit op het oksaal, en 't duurt niet lang of de menschen merken het. Met Sinksen zingen ze hun eerste meerstemmige mis.

En Anna, zijn vrouw. Hij gaat rond haar in bange zorg. Hij weet dat ze meer doet dan ze kan, hij kent haar moede oogen en het trage gebaar. Ze gunt zich geen rust, hij verrast haar bij de wasch en dan kijkt ze van hem weg, als een angstig kind.

De piano staat daar. Hij legt het deksel open en slaat een akkoord. Hij is gevangen, hij kan zich niet meer losrukken. „Zing nog eens, Anna,” vraagt hij donker en preludeert. Hij moet haar pramen, haast dwingen. Haar smeekende oogen hangen aan hem. „Ik kan niet meer,” fluistert ze. Als ze dan toch zingt, is haar stem aarzelend en gebroken. Ze zit stilletjes te schreien als hij in den avond te spelen zit, en zich in het spel verliest.

Hij glimlacht om haar angst en als hij thuiskomt heeft hij een bloem of een vrucht, Stilzwijgend dankt zij hem. Ze zit met naaiwerk in den schoot aan 't venster. Hij verrast haar als ze daar droomend zit en ziet de tranen wel die in haar oogen trillen. In den avond, aan zijn schouder leunend, fluistert ze: „Lang zal ik niet leven, Karell!”

Hij tracht haar op te monteren, het is haar toestand die van alles de oorzaak is. Zij schudt het hoofd en zwijgt. En hij staat machteloos tegenover dit zwijgen.

Dit gouden najaar en het zachte licht door al de dagen. Hij is altijd thuis, heel de maand zal hij thuis zijn. Hij wandelt met haar langs de veldpaden, door de bosschen, door de hei. En de dagen wegen hem zwaar.

Zijn vader is geweest. Die hei, ja, hij heeft er weer een stuk van losgemaakt. Maar nu kan hij niet mee, hij mag er niet aan denken. In de voor staan, de zon in den rug, dat bieëngegons, en het rythme van den zwaren arbeid, dag in dag uit. Den akker zien groeien, steek na steek; 's morgens de traag optrekkende mist, de ijle, hooge lucht op den middag en tegen den avond de wonderlijke vuren aan den lagen hemel. Scherpe geuren van brandend aardappelloof zwerven over de akkers. In den avond de trage gang naar huis toe, — schup op den schouder en de honger die niet aflat.

Hij blijft thuis. Hij zit wat in het tuintje te kleuteren. Of schrijft de partituren over voor de zangers. Hij zal eens naar meester Van Deun gaan, neen, lang zal hij niet wegblijven. Hij brengt voor haar een korfje sterappels mee en enkele van die late perziken, — meester heeft ze zelf geplant en geënt. Hij loopt eens naar de school, de bloemen mogen niet vergeten worden; al de boeken en boekjes kijkt hij na, hij moet er profijtig mee omgaan, hij naait en lijmt. En zoo gaan de dagen.

Einde September wordt het kind geboren. Twee lange dagen; de dokter van Turnhout is gekomen, Anna Wouters betrouwde het niet.

Meester heeft zijn zoon in den arm genomen, zóó voor Anna gestaan. Zij glimlachte afwezig. Hij heeft haar vragend aangestaard.

Traag herstelt ze; heel den winter door is het een gesukkel. Ziek en niet ziek, krachteloos. De moede glimlach en de donkere oogen.

Het kind groeide, de donkere, zoekende oogen, het zwarte krulhaar. De mollige grijphandjes en de harde vingertjes die meesters hand bewerken. Anna ziet dat en glimlacht. Van uit den zetel kan ze dat zien. Van uit den zetel, waar zij bijna niet meer uit komt.

XV.

Het kind dreunt het tuintje in met profijtige stapjes. „Fredje! Fredje!” heeft hij hooren roepen, maar hij hoorde wel aan de stem dat het niet gemeend was. Hij kent dat al.

Vader is opgestaan, hij boog over moeder, en dan ging hij de gang in. Fredje stond te wachten aan het gangetje; hij weet wel dat vader dan komt, hij hoort eerst het piepen van de deur, dan de naderende stappen en plots is de schaduw daar en de donkere stem: „Wacht, ik zal u pakken!” Dan zet hij het op een loopen, zoo rap hij zijn beentjes reppen kan, het tuintje in. Hij hoort de zware stappen van vader achter zich en dan de ontmoedigende stem: „Ik kan hem weerom niet krijgen! Wacht tot vanmiddag!” Hij zit achter den breeden bessestruik en ziet vader langs het gangetje verdwijnen. En dan wordt het heel stil in het tuintje. Dat is het spelleje van morgen en middag, he komt terug, zoo natuurlijk als eten en drinken; en telkens wacht hij vol spanning en lacht hij luid als vader het opgeeft.

Hij zit achter den breeden bessestruik. Hij ziet de helgroene blaren, waar de zonneschijn op rust, en daar hangen de trosjes, die nog maar groene bollen hebben. Hij moet er af blijven, hij weet dat wel, het is hem menigen keer gezegd geweest. Als hij nu... Zijn handje wordt naar de trosjes geheven, zijn vingertjes glijden over de harde bollen. Hij bekijkt zijn vingertjes; neen, ze zien er niet groen uit. Soms gebeurt dat wel, als hij aan die bemoste steenen aan 't werk is.

Langs de ruige stammen, — daar hangen velletjes aan, — kruipen de mieren in trage processies omhoog. Hij volgt ze met de oogen. Rare beestjes, zoo'n kleine, donkere bolletjes. Aarzelend steekt hij zijn vinger uit. Zal hij toch? IJlings trekt hij den vinger terug. Kijk, het diertje kruipt er op, loopt naar den top en zoekt. Sprakeloos van verbazing ziet hij dat aan.

Geen vezel aan hem roert nog. En plots is het diertje weg, gevallen. Hij duwt de lange grashalmen op zij en zoekt, maar vindt niet. Zijn vinger gaat terug naar den stam, daar kruipen nog van die diertjes, maar ze willen niet mee. Twee, drie keer beproeft hij het en geeft het dan maar op. Als hij rechtstaat, kijkt hij rond en zijn oogen gaan verwonderd over de wereld die hij zoo nog niet gezien heeft.

De zon zit te bliksemen in een van de ruiten van de keuken. Vuur en vlam, hij moet de oogen sluiten; precies lijk in huis, als moeder 's middags aan de stoof staat; ze heft het deksel van de kachel op en laat het vuur buiten. Het krijgt eten, zwarte, blinkende steenen, en dan moet het terug binnen. Het gaat niet graag terug binnen, de staarten probeeren altijd buiten te blijven. En het gras dat vol licht zit. Hij staat naast het graspleintje en kijkt naar de lange grassprietten en de bloemen die er in verscholen zitten. Wat zegt dat gras? Hij hoort het wel: „Kom hier maar eens liggen!” En hij zal dat doen. De lange halmen kittelen hem in den hals. Als hij zijn handen diep inwroet, voelt hij den koelen grond. En ginder hoog is de lucht. Hij spert zijn oogen ver open om goed te zien; vader heeft gezegd dat ginder heel hoog engeltjes wonen, er staat er eentje op het prentje dat aan zijn bed hangt. Zal hij ze zien? Hij kijkt scherp toe, maar de hooge, blauwe lucht zit vol lichtpijltjes en hij ziet niets meer. Hij sluit de oogen en wacht een wijl. Hij zal doen lijk bij vader; hij zal weggijken, in het gras en plots rukt hij dan recht, dan ziet hij de engeltjes ginder boven wel, want dan krijgen ze den tijd niet om weg te kruipen en hij verrast ze. Hij beproeft dat een paar keer, maar het lukt niet; ze zijn hem te rap, moeder heeft hem dat wel gezegd, maar hij wil het toch telkens beproeven.

Hij ziet een vlucht duiven; ze toeren hoog en blijven bij elkaar. Dat is lijk de kindjes die hij 's middags over het marktje ziet gaan. Hoor, dat vreemd geklepper! En ginder is de toren. Zit daar heel hoog nu ook geen vogel op? Toch? Dat moet hij aan moeder vragen.

Hij kruipt recht en kuiert traag naar de keuken toe. In de gang valt de koelte op hem. En de stilte. Door de open deur ziet hij moeder in den zetel liggen. Hij weet niet meer waarom hij hier is, hij staat daar zoo maar te kijken. Misschien wacht hij er op dat moeder zal zeggen: „Ha, Freddeman, kom nu

maar eens hier!" Hij zoekt haar oogen, maar vindt ze niet. Nu weet hij het, moeder slaapt. Als hij slaapt doet hij ook zijn oogen dicht. Zachtjes sluipt hij nader, het zand op den vloer kraakt onder zijn voet. Hij staat naast moeder, daar ligt haar groote hand op de leuning van den zetel. Er blinkt iets aan haar vinger. Hij gaat er met zijn vingertjes heen, maar trekt terug. Het is zoo vreemd stil. Misschien dat het nu de tijd is om te slapen, en dat moeder hem vergat.

Voorzichtig gaat hij terug buiten en kijkt behoedzaam om als hij aan de deur is. Hij zal in 't gras gaan liggen en slapen. Moe slaapt, va zal misschien ook wel slapen, hij zal het dan ook maar doen.

Naast het pad ziet hij een van zijn blokjes liggen. Waar zijn de andere blokjes? Liggen die niet in het hokje? Hij vergeet het graspleintje, denkt er niet meer aan dat hij slapen moet. De hangdeur van het hokje is los. Hij weet dat hij ze achter zich sluiten moet, anders ontsnappen de konijntjes en dan is het een dulle jacht in den tuin. Het is daar half duister, hij moet zijn oogen er aan gewennen. Daar liggen zijn blokjes; hij heeft er ooit nog eens mee gespeeld, ja, hier, maar kan zich niet meer herinneren wanneer. Hij ziet de konijntjes wel zitten in het hoekje; hun starre oogen en de knabbelende bekjes, de onrustige snuitjes. Die blokjes, — hij stapelt ze op elkaar, er groeit een hooge toren van. Als hij daar nu een vogeltje kon opzetten, dan was het een toren lijk daar buiten, boven den bessestruik, boven de haag, boven de huizen.

Hij luistert naar het gefluit van een vogel, dat fel en hoog tot hem doordringt. Door de opening van het hokdeurtje kan hij hem zien zitten, daar op het pad, in het helle zonnelicht. Ademloos kijkt hij toe. Het wipstaartje, het onrustige kopje dat links en rechts rukt. Aarzelend steekt hij de hand uit en wrijft de vingertjes op elkaar, — zoo moet hij dat doen om poes te lokken. Hij verwacht dat het vogeltje komen zal. Als het niet lukt, steekt hij beide handjes vooruit en fluistert: kom, kom, kom. Plots maakt een der konijntjes een gekken sprong en rrt... de vogel is weg.

Die konijnen! Hij staat recht en gaat naar het hoekje. Als hij toegrijpen wil, wippen de angstige diertjes weg en zitten aan den anderen wand star, maar in spanning, toe te kijken. Hij wil er een hebben en jaagt geduldig. Hij struikelt en valt,

en dan voelt hij iets levends onder zich. Hij glimlacht en grijpt het konijntje.

Zijn hand gaat zacht over den pels, over de lange ooren. Zijn vinger wijst naar het koele oog, dat dicht knippert; hij raakt de lange haren en het diertje rukt wanhopig om vrij te zijn. Maar hij laat het niet los. Stevig houdt hij het in zijn armen. Hij blaast in den pels en de lange haren gaan liggen. Hoe zacht moet dat zijn. Hij buigt zijn aangezicht naar het dier; hij rilt als hij den pels voelt. En hoort hij daar niets? Een zacht geklop, hij kijkt verwonderd op, het zal weldra gedaan zijn, maar er komt geen eind aan. Zoo met het konijntje in zijn armen, — hij heeft een moeder gezien met een kindje. Hij zal de moeder van het konijntje zijn.

Hij hurkt neer tegen den kalkwand, met het konijntje op den schoot. Het is vreemd stil. Hij kan de harde zonnevlek op het pad zien, daar buiten het hokje. In de hoeken spint de schemering, er hangt die wondere rust. Geen geluid dringt nog tot hier door. Zijn oogen gaan naar zijn blokjes, de toren is omgevallen. Hij glimlacht vaag en zijn oogen vallen dicht. Hij kijkt nog eens op, maar ziet niet meer. En voelt niet meer dat het diertje van zijn schoot wegwipt en in het hoekje bij zijn maatjes huppelt. De rustige namiddag, de zon en de ongebroken stilte.

Zoo vindt zijn vader hem als hij te vier uur uit de school komt. Hij kent dat wel. En hij roept „Freddeman!” De kleine rukt recht, zijn oogen droomen en hij kijkt zijn vader aan. Maar dan dringt het heldere besef tot hem door. Hij kruipt recht, zijn oogen gaan rond, daar de blokjes, en de konijnen. En dan in vaders armen. Hij wordt opgetild, hij kraait van pret en spartelt van angst. Hij zweeft hoog boven vaders lachend aangezicht.

Aan vaders groote, warme hand gaat hij over het pad naar de keuken toe. Ze staan beiden in de deur. Moeder kijkt hen aan met moede oogen, en glimlacht. „Gij moet eten, Karel?” vraagt ze en ze wil recht.

Maar hij dwingt haar te blijven rusten. Hij zal wel voor alles zorgen. Hij haalt brood uit de kast en snijdt de boterhammen. Freddeman zit naast hem in den hoogen stoel en knabbelt aan zijn korstje. Hij kijkt naar vader op, hoe die groote happen doet; hij ziet de tanden blinken. Hij beproeft ook zoo te happen, maar het gaat niet.

Als ze gedaan hebben, mag hij mee... „Nog even terug naar school,” zegt de meester. Aan vaders zij mag hij gaan, hij heeft den grooten vinger vast, hij voelt den koelen, harden ring. Zoo over het marktje. Hij kijkt vrank rond, ook naar de keffers die snuffelend langs de boomen loopen, nu heeft hij er niks geen vrees voor.

Hij hoort den sleutel in het slot knarsen en het gepiep van de poort. In de klas mag hij in een bank gaan zitten, vader heeft nog een en ander te doen. Hij kijkt een poos rond naar al de vreemde dingen die hij daar ontdekt en schuift dan heen en weer in de bank. Dan de eene bank uit, en naar een andere toe. Op de lage schap ziet hij zwarte, ronde potjes staan, van heel kleine tot heel groote; hij mag die stapelen, er een toren van maken. Dan beproeft hij ze in elkaar te schuiven, herbegint als het niet gaat; hij wordt het eindelijk moe en schuift ze terug op de schap. Hij drentelt tusschen de banken rond. Dan mag hij de papiertjes rapen onder de banken. Hij kruipt op handen en voeten en geduldig gaat hij er bij zitten om de in elkaar gefrommelde propjes te ontvouwen. Hij vindt een marbel en een stuk griffel en die bergt hij rap in zijn zakken. Zijn vader roept hem; als hij wil mag hij nu nog wat schrijven op het bord. Hij komt met stralend gelaat en den hunker in de uitgestoken hand. Hij mag op het bankje staan; aarzelend trekt hij streepjes en kringetjes en wondere hiëroglyphen. En geheimzinnig glimlachend kijkt hij naar vader, die aan zijn lessenaar zit en schriften nakijkt.

„Zoo, zal ik nu nog iets teekenen voor Freddeman?”

Hij neemt een stukje kleurkrijt en schaaft er mee over het zwarte bord. „Dat is de groene wei; en hier liggen de koeien. En daar staat een jongetje. Wie zou dat wel zijn? Wacht ik zal het vragen. Ja, ja, nu hoor ik het: dat is Freddeman. En wat gaat die daar doen? Hij is naar de wei gegaan om bloemen te plukken voor zijn moeder. En nu brommen die koeien: Ge moet alles laten staan, wij moeten daar van eten! Maar Freddeman zegt heel vriendelijk: Koeikes, mag ik de bloempjes plukken, die eet ge toch niet op, en aan 't gras zal ik niet komen? En kijk, de koeien knikken met haar zware koppen en ze slaan met den staart. En Freddeman plukt een bloem, nog een bloem, nog een. Kijk, ik ga ze teekenen. Een roode bloem, een gele bloem, een witte bloem, nog veel bloemen.

Wat een tuil! Dadelijk kan hij hem niet meer dragen. Kom, we doen hem gauw naar huis."

De kleine baas slaat in de handjes van de pret. Ja, nu wil hij naar moeder toe. En de tuil? vraagt hij angstig. Hoe zal hij dien? Vader moet beloven: morgen komt moeder mee naar hier, en dan ziet ze hem.

Hij gaat aan vaders hand over de rustige markt en is gelukkig.

In den stillen namiddag ligt zij roerloos gestrekt en luistert naar haar gedachten die geen rust vinden. Het kind slaapt; de wieg staat tegen den muur, ze schommelt nauw merkbaar als hij in den slaap woelt.

Ze weet dat haar werk wacht, het laat niet af. Ze zou moeten opstaan en aan den gang schieten. Maar ze blijft liggen, er is iets dat haar machteloos maakt. Haar wil beveelt, maar dit lichaam gehoorzaamt niet.

De namiddag is zwaar van rust. Vaag kan zij de verre dorpsgeluiden hooren. Het groeiende gedokker van een boerenkar over de straatkeien, de helle stem van een vrouw; en dan weer de ongebroken stilte. Straks begint de timmerman, dit rhythmische geklop van den hamer of het zoemende lied van de zaag. Zij heeft de jonge vrouw in den tuin gezien, een hard, gesloten gelaat, zij verwacht een kind.

Zij sluit de oogen. Als ze nu maar slapen kon, den slaap dien ze vroeger sliep, dit bodemloos verzinken, dit zachte verglijden en dit blijde ontwaken, het jonge lichaam en de gespannen krachten. Ze heeft angst voor den slaap, hij komt over haar als een donkere bedreiging en ze geeft zich over met een angstige berusting. Als ze ontwaakt is haar lichaam loom en als gebroken.

Ze denkt aan haar man en hoe dit over haar gekomen is.

Dit stille, vlakke leven in dit rustige huis, een onberoerde vijver onder zon. Hij heeft haar meegerukt en zij was weerloos. Het is heel zacht gegaan, zij leefde naast hem, in de stilte als geborgen en zijn licht heeft haar gewekt. Aanvanke-lijk leefde die vreemde angst in haar, dit donkere vermoeden dat haar stil maakte. Het lag niet in haar aard uitbundig te zijn. Zoo ver haar herinnering reikte was zij steeds alleen

geweest en onder de menschen als verloren. Van haar vroeg gestorven moeder kon zij zich niets meer herinneren; haar vader ziet ze als een droef, ziekelijk man, die weinig woorden sprak en zelden glimlachte. Zij huivert als zij terugdenkt aan de lange jaren die ze doorbracht in het weeshuis, de eindelooze gangen en het matte geluid van gedempte stappen, de fluisterstemmen en dit martelend hunkeren dat haar plots doorilde en ziek maakte. De helle zon door het hooge raam en de gloeiende lichtvlek op den zwartwitten vloer, zóó dat uw oogen er pijn van deden; het losse, zorgeloze lied van een vogel die het ingesloten tuintje vol verrukkelijk leven giet en de lauwe voorjaarslucht, bloemen aan de boomen en de niet te dooven hunker in de jonge stemmen. Zij heeft dat doorstreden en het heeft haar stil gemaakt. Tot hij in haar leven kwam. Zijn aanwezigheid voelde zij als een kracht; de jonge zon die de botten ontkluistert, de helle zweepslag in de droge lucht. Dagen heeft zij in angst geleefd, de vage, soms wrang pijnigende onrust voor het nieuwe, het onverwachte dat haar uit de verte tegenstraalde in verrukkelijke kleuren, en dit kleine, bange hart. Maar wat vermocht zij? Zij was machteloos. Weerloos was zij in zijn licht gegroeid, door zijn kracht gesterkt. Zij was in zijn arm als het kind dat zich veilig geborgen voelt. Dan is tante Barbara gestorven, en zij weet wat zij daarbij verloren heeft. En het kind.

De eerste, aarzelende stapjes, de glimlach die in de oogen geboren wordt en heel dit heldere gelaat stralend gelukkig maakt; het bekorend gefrazel van dat jonge stemmetje, hoog en laag. De droom die dit leven schraagt en het leven dat geluidloos in den droom verglijdt, al de dingen die levend worden onder die kleine hand en onderworpen luisteren naar het kinderlijk gebod. En naast de lichte, bekorende verschijning van dit kind, de donkere gestalte van haar man.

Ze kent zijn werk, ze kent zijn hart. Zijn kracht voelt ze als een verwijt. Naast hem, saam met hem; in zijn voetspoor, zijn stap houdend, er is niets dat hen scheiden mag.

Zwaar is de stilte rond haar. Ze voelt de tranen en ze weet niet of ze die zal kunnen weerhouden. Het slaat op den toren, dra zal haar man daar zijn.

Als ze rechtstaat, moet ze zich aan een stoel vasthouden, en sluit de oogen. Scherp luistert ze toe, of ze geen stap hoort.

In de kamer ligt de piano open. Zij glimlacht en denkt aan de liederen die hij haar leerde. Ze leven in haar. Zacht neuriet ze een melodie, de woorden worden op haar lippen geboren; haar stem is zwak, maar zuiver en warm van overgave.

Zij hoort een stap en glimlacht. Het lied leeft en zij rilt. Ze durft niet omzien, zij weet dat hij daar in de deur staat, zij voelt zijn oogen. Er is een juichtoon in het lied; is dat haar stem die klimt en uitglijdt in dien hoogen, fluweelen toon?

Zij voelt koele handen om haar hoofd en sluit de oogen. Willoos glijdt zij in zijn arm, die strak is van kracht. Aarzelend opent zij de oogen, en ziet zijn oogen, groot en glanzend. En vraagt niets meer.

XVI.

Het is of zijn vader weer jong geworden is. Hij ziet het aan het rappe, levendige oog en het jonge rythme van zijn stap. In zijn stem hoort hij een hellen klank.

Als hij weer eens thuis is, moet hij mee naar den akker. Die akker, — een malsche pand tusschen de hooge hei en de donkere bosschen. „Zie me dat maar groeien,” zegt zijn vader. Hij staat daar met de handen in de zakken aan zijn pijp te trekken, Karel ziet dien glimlach wel en hoe hij groeit rond den mond, hij begrijpt dat.

Stanske heeft telkens zijn pakje gereed, daar is een klompje boter en wat eieren. „En wanneer brengt ge Freddeman eens mee?” vraagt ze. Hij kent dien honger en belooft: als de zomer in 't land komt, breng ik hem voor een heele week. Stanske knikt blij, ze droogt zenuwachtig haar handen aan de schort af. Als hij naast den stal gaat, hoort hij een grove, harde stem die een lied aanzet.

Op een avond is zijn vader daar, bij hem in 't dorp. Het gaat naar bamis toe, de dagen korten, de nachten zijn donker en de regen valt droef.

Hij komt daar aangestapt op zijn eentje en hij staat in de deur en zegt: „Allemaal!” Hij knippert met de oogen en zet zijn mispelaar in den hoek. De hond ligt aan de deur.

Hij zal een boterham mee eten. Anna zet koffie, zal hij een stukje spek eten? Hij lacht met de boeren die het te goed

willen hebben; hij zet varkens om ze te verkoopen, daar hebt ge nog wat aan. Ze zelf opeten, dat is geen kunst. Maar een goede boterham, een snee die ge vastpakken kunt, en goed gesmeerd.

Het eet met jongen, gezonden eetlust. „En gij, Anna?” zegt hij. „Van goeie lucht en schoone woorden wordt ge niet vet, heb ik altijd hooren zeggen.” De kleine Freddeman staat naast hem en staart hem aan met groote oogen. „Kleine man, kleine man!” zegt hij en zet hem op zijn knie. Hij slurpt de heete koffie uit. En dan haalt hij zijn pijp boven, de kleine man mag den kempstok uitblazen.

Hij zit daar wat te vertellen over 't geboert, de laatste markten en dat het vleesch duur is. Ze zijn daar in de buurt op het groote domein begonnen met de gronden te bestrooien met zoo'n soort zout, grove, harde korrels. Wat kan dat zijn? Mest, zeggen ze. Maar zien moet hij dat eerst. En wat denkt Karel daar van? Een meester moet alles weten.

Hij wacht nog niet naar het antwoord dat draalt en hij zegt: „Ik heb ook twee zakken gekocht.” Hij zit in gedachten aan zijn pijp te trekken. Hij ziet den kleine niet meer, hij ziet Anna niet meer. En wat heeft hij aan zijn zoon te zeggen?

Dat vraagt Karel zich af. Hij kent zijn vader wel, hij weet maar al te goed dat hij in de week geen reis naar Rielen onderneemt of daar zit wat anders achter dan die twee zakjes mest.

Klaasboer staat recht. „Zoo,” zegt hij, „al 't volk weer eens gezien en 't lijf vol. Nu kunnen we terug.” Hij knikt Anna toe en Freddeman krijgt een vriendelijk tikje op de wang.

Dan kijkt hij op naar Karel. „En hed'de gij geen tijd om een eindje mee op te stappen?”

De meester heeft dat wel verwacht. Hij zoekt zijn klak, — neen, regenen zal het niet doen. Ze stappen langs de straat; bij de laatste huizen kronkelt het spoor de bosschen in.

„Ja,” zegt zijn vader zoo, „daarmee gaan we weerom naar den winter toe.” Hij wacht op een antwoord dat niet komt. Hij schraapt zijn keel. En dan gaat hij voort: „Ze hebben gelachen als ik die hei kocht, allemaal.”

„Ja, vader, maar laat ze lachen, ze zullen nu wel zien.”

„Dat willen ze niet!” Hij wacht weer. En dan zegt hij plots, hard: „En daar is er weer te koop.”

„Daar is geen vacantie, vader!” glimlachte Karel. „Ge gaat er alleen voor staan.”

„Neen, dat is het niet,” zegt de boer. „Dat is het niet.”

Hij klopt zijn pijp tegen een stam uit en steekt ze op zak.

„Luister,” zegt hij, daar zit een vreemde jacht in zijn stem, „luister, boer Verstrepen is er onder door. Zijn laatste land moet onder den hamer, hij wil naar de stad, boter en eieren. Hij wil geld hebben.”

Karel kent dien grondhonger die verterend is. „Ja,” zegt hij zoo. „En komt er veel vrij?”

„Dat stuk naast het andere dat we samen omgedaan hebben. Dezelfde hei, wild van boven, maar malsch van onder. Die zou ik moeten hebben. Ge weet nooit wat een kuren de heeren krijgen...” Zijn stem is donker en wrokkig geworden. „Als ze willen, zetten ze u buiten zonder kruip-in. Ik heb al wat land, en met dit stuk kan ik mijn plan trekken; ik ben maar alleen of toch zoo.”

Ja, dat weet de meester allemaal wel. „Ge moet dat maar doen, vader, een mensch moet op alles voorzien zijn.”

„Ja,” knikt Klaasboer. „Maar de centen...” En dan zwijgt hij plots.

Het is gezegd, en een donker vermoeden bekruipt meester De Ruyck. „Ge hebt die andere stukken gekocht, vader,” fluistert hij.

„Ja, dat heb ik. Maar dat waren panden, een goeien voorschoot groot. Dit is wat anders nu.” En dan neemt hij plots een beslissing. „De notaris neemt het zoo niet meer aan. Hij wil geld, of een serieuzen borg. En daarom was ik gekomen...” „Daarom?...”

Hij gaat naast zijn vader en zegt geen woord. Hij weet wat van hem verwacht wordt. En weet dat hij het niet geven kan. Heel de treurige geschiedenis van Barbara's erfenis heeft hij aan vader niet verteld. Wat zou het gebaat hebben? En nu moet hij het zeggen, zijn vader is daar en wacht op een antwoord.

Het is als een biecht. Hij zoekt naar woorden om het zóó te zeggen dat alles duidelijk wordt. Het snijdt hem door het hart dat hij zijn eigen armoe moet bloot leggen. Neen, armoe heeft hij niet, hij verdient zijn brood, en Goddank, op de gemeente betalen ze regelmatig; wat hij buitenaf verdient is ook niet gering, hij moet er hard voor wroeten, maar hij heeft bij zijn vader nooit iets anders gezien. En hij komt er, met de

jaren komt dat in orde, en dat huis zal en moet het zijne worden. Maar geld...

„Zoo,” zegt Klaasboer en meer niet. Dat is de angstige stilte die naar woorden, milde woorden, lijk een toegestoken hand, roept.

„De wind is gekeerd naar 't regengat,” zegt Klaasboer. Karel hoort de bovenmenselijke inspanning in die stem om beheerscht te blijven.

Ze blijven staan, of ze plots afgesproken waren. Daar zijn de mastenbosschen en dit donkere gezoef van de windstooten in de magere kruinen. „'t Was een schoon stuk,” zegt Klaasboer en die stem is moe en oud geworden. Een kreet van ingehouden smart, Karel hoort dat wel, en het snijdt hem door de ziel.

„Ge moet dat koopen, vader,” fluistert hij donker.

„Ge zegt dat wel...”

„Ge moet dat koopen,” herhaalt hij koppig.

„Ja, mijne jongen... 'Ne mensch heeft zoo van die kuren.”

Hij kan dat gelaat niet zien, maar hij hoort de knagende vertwijfeling en dat maakt hem wild.

„Vader,” zegt hij, „ge moet naar den notaris gaan en het vastleggen, ge moet het doen, ik zorg er voor, neen, ge moet nu niet meer vragen, maar morgen, overmorgen...”

„Ja, mijne jongen...”

Hij hoort den stap en het wegstervende geluid. Hij staat alleen in den avond en hij weet niet wat hij denken moet. Wat zal zijn vader doen? Hij hoort die moedeloze woorden nog. En wat zal hijzelf doen? Hij glimlacht bitter om zijn belofte.

Als hij thuis komt vertelt hij alles. Zij staart hem roerloos aan en hij kan dat niet dragen. Ze kan hem dwaas vinden, en hij zou zich verweren. Misschiën vonden ze samen een uitweg. „Maar zeg dan toch iets!” breekt hij uit.

Het kind schrikt op en schreit angstig. Hij ziet haar schuwe oogen. Moedeloos haalt hij de schouders op en gaat buiten. De avondlucht is koel en vochtig, er zal wel regen komen.

Als hij terug binnen komt, is het kind te rusten gelegd. Hij zet zich in het donker op een stoel. Hij weet dat Anna daar is en hoe zal hij die stilte breken?

„Karel?” Hij voelt haar zoekende hand, maar vindt geen woorden; er is niets dan bitterheid in hem.

Zwijgend gaan ze te bed. Hij voelt haar hoofd aan zijn

schouder, zij vindt geen rust. Hij ligt met open oogen in den nacht te staren en martelend is dit droef gepeins.

's Anderdaags trekt hij na de klas de lange berkendreef in. Het is wel wat geleden dat hij dezen gang nog gegaan heeft. Eén keer, toen burgemeesters Marie getrouwd is met dien meneer van de tram in Turnhout. Hadden ze hem toen niet gevraagd of hij 's avonds de piano wilde houden, er zou gedanst worden? Kort en knak had hij neen gezegd. De burgemeester had er om gelachen: „'t Was maar een vraag, meester. En sommige menschen zouden al veel doen om een vijf frank te verdienen.” Dat was de laatste maal dat hij ginder op de hoeve geweest was.

Hij gaat door de lange berkendreef en weet niet wat hij ginder doen gaat. Er kruipt al kleur over de herfstblaren.

Op de werf treft hij de boerin; hij kent die donkere, zwaar-moedige oogen. En dat meester ook nog eens komt, dat is goed gedaan. Het is oprecht gemeend, hij hoort dat wel en die warme stem doet hem goed. Neen, de baas is niet thuis. Als een boer geen werk meer heeft, zegt ze zoo en ze glimlacht en hij weet wat dat beduidt. Ze laat meester niet los en waarom wil hij niet binnenkomen? Haar oudste is thuis, die heeft het beter voor dan d'andere, ge weet wel, ons Marie. Maar meester moet niet alles gelooven wat er verteld wordt, de menschen praten gemakkelijk. En iedereen weet, dat alle mannen niet eender zijn. „Deze is met geen stokken den huis uit te krijgen en er zijn er dan weer anderen die geren een pint pakken en onder de menschen zijn. Wat kunt ge daar tegen hebben, ge moet het nemen lijk het komt. En ons Marie...”

Ze gaat niet verder, ze slikt moeilijk haar woorden. Meester De Ruyck voelt dat hij niet langer blijven mag. En wat kwam hij hier doen? Zoo maar eens op wandel, glimlacht hij, een schoone dreef en een boerderij die mag gezien worden. Hij voelt dat zijn woorden huichelen, schaamte bekruipt hem, maar hij kan niet anders. En hij vlucht.

De schoone, lange berkendreef. De rust over de wachtende herfstlanden. Ginder zit er een met den ploeg in den akker. Hij volgt den fieren gang van paard en man en er groeit een verlangen in hem. Grond, het eeuwige gebaar dat den vrucht-baren schoot openlegt voor de ontvangst van het zaad. Hij

denkt aan zijn vader en den hunker in zijn stem. Hei en nog hei, grond veroveren, „hebben”, zei zijn vader.

Wat zal hij zeggen, wat zal hij doen? De vertwijfeling groeit in hem en hij staat machteloos.

Hij loopt voorbij de pastorijs, de pastoor breviert in zijn voortuintje onder de hooge boomen.

„Meneer pastoor!” groet hij.

Hij ziet hem opkijken, den vagen blik die maar traag herkent; hij ziet hem teeken doen met de hand. Wat zal hij doen? Hij was maar liefst alleen, niemand kan hem helpen.

De pastoor leest zijn blad zij af en dan komt hij aangestapt. Wie heeft dien polderboer hier in de hei gestoken? Een breed, malsch aangezicht en de stevig gedrongen schouders.

„Meester, 'ne keer op wandel met de laatste schoone dagen? Kom, ik moet iets vragen.”

Langs de gereven paden, achter de pastorijs, zoo naar de serre.

„Hier is 't nog best. Meester, bekijk mijn druiven!”

Hij looft den oogst, nooit waren de stammen zoo zwaar geladen en de vruchten zoo sappig en gesuikerd.

„Ge zult uw part hebben,” zegt de pastoor. „Uw jongen en uw vrouw. Ja, hoe is het met uw vrouw?” Zijn oogen zijn klein en onverbiddelijk en Karel glimlacht vaag. „Dat gaat, meneer pastoor, de dokter zegt dat het van langen duur zal zijn, maar genezen doet ze.”

Hij knikt kort en hard, de pastoor; er is iets minachtends in zijn glimlach, in zijn gedrongen, stoere gestalte, in den glans van dat gezonde vleesch. „Wat weten z'er van?” vraagt hij, maar zóó dat hij geen antwoord verwacht.

De meid moet een borreltje brengen. En een sigaar, neen? Nu, ge zult wel slimmer worden. Hij bijt de punt van de sigaar en smooit aan. Hij zuigt genotvol den rook in.

„Onze kosten,” zegt hij zoo en hij kijkt meester aan doorheen den blauwgrijzen rook. „Hij is niet van de sterksten, en hij loopt hij ook naar de doktoers. Pillen en drankjes, en hij slikt maar. Een stevig stuk spek, zeg ik u, en een goed gesmeerde boterham.” Hij verwacht geen tegenspraak. „Maar ik moet zijn werk wat verlichten. 's Morgens één mis zingen is voor hem meer dan genoeg. Kun'de gij de tweede zingen? 't Is maar een vraag.”

„Als ik u uit den nood kan helpen.”

„Neen, ge moet het geren doen. Ja? Over de condities zullen we wel akkoord geraken. Neen, zwijg daar over. En dan is daar nog iets. Hij zit met zijn Kerstlied in, ge weet wel, de kinderen. Ik versta dat: willen en niet kunnen. En wie dat nu doen zal?”

„Ik kan dat doen, meneer pastoor.”

„Zoo, zul’de gij dat doen?” De pastoor zit te knikken. „Santé, meester. Ik moet u bedanken.”

Hij roept de meid en ze moet drie groote trossen afsnijden. „Melanie, drie zeg ik u, hij heeft hier niets te zeggen, ’t is al genoeg dat hij in zijn school het groot woord heeft.”

Ze zal de trossen in een papier doen. En hij moet volgende week nog eens terugkomen, hij kan ze allemaal zelf niet baas en daar zijn geen zieke menschen. „Doen,” zegt de pastoor en dat is een bevel.

Hij gaat mee tot aan de poort. En wat misziet hij aan den meester? Hij kijkt hem vlak in d’oogen. Maar hij kan er niets uit halen.

„Meester,” zegt hij en weer ziet hij die oogen. „Muizenissen?” vraagt hij. Meester voelt wel dat hij niet kan ontsnappen. Hij bijt op zijn lippen en staart naar den grond.

„Ermee boven!” gebiedt de pastoor. Ze kennen dat in Rielen, daar is geen man tegen opgewassen. Hij moet het nog eens herhalen, dit harde, trotsche bevel.

En dan biecht hij op. De woorden komen hem weiger over de lippen, hij voelt dat zijn aangezicht gloeit, maar hij kan niet anders. Die kleine, grijze oogen laten hem niet los, de sigaar wandelt in den zwijgenden mond. Hij verzwijgt niets, het is een biecht en hij wacht.

„Zoo,” zegt de pastoor, „hij wil hij grond hebben.” Hij staat daar te peinzen. Hij kijkt de lucht in en trekt verwoed aan dat eindje sigaar.

„Hij wil hij grond hebben,” herhaalt hij. „En waar is dat ergens?”

Hij luistert aandachtig toe. „Zoo,” zegt hij, „ik moet dat zelf eerst zien, ik ken daar ook wat van.”

Ja, dat weet meester ook, dat weet iedereen in ’t dorp. Hij heeft grond liggen, de pastoor, hij moet zijn geld toch ergens insteken en waarom sterven die tanten en nonkels, heeft hij dat gevraagd? Ze zeggen dat hij al drie boerderijen in de hei

heeft, maar ze vertellen er niet bij wat die boeren huren, ze kunnen dat wel zwijgen.

„Zet dat uit uw hoofd,” zegt hij, „daar moet een mouw aan gepast worden. En een mensch die werken wil, dat is naar mijn hart.” En dan is alles gezegd.

’s Anderdaags zoo tegen avond, staat de pastoor in d’achterdeur. „Goed volk,” zegt hij en hij gaat zitten. Het zweet perelt op zijn aangezicht.

„Ik ben dat niet meer gewoon,” zegt hij, „en ’t is niet bij de deur.” Hij knikt naar Freddeman, die achter moeders zetel komt uitkijken. „Hier!” beveelt hij, hard en toch niet barsch. Het kind komt aarzelend toegetreden. Hij sluit het in zijn armen, hij zit daar wat gebogen. En hij zegt zoo: „G’hebt gij nogal een grootvader, hij mag er zijn, hoor!”

Hij kijkt op naar meester De Ruyck die niet vragen kan, en naar Anna; die donkere, haast angstige oogen.

Hij staat recht en zet zijn hoed op. „Hij zal zijnen grond hebben,” zegt hij zoo. „Da’s honger die ’k geren zie. En gij...” Maar hij gaat niet verder, het is of hij zich plots bedenkt.

Zij hooren zijn zwaren, rustigen stap in het gangetje. En dan wordt het stil.

XVII.

Lang moet hij niet zoeken naar een Kerstlied. In de kweekschool zelf hebben z’er een geleerd en als de melodie hem weer in ’t hoofd schiet, geraakt hij ze voor dagen niet meer kwijt. Maar hij dierf er niet te goed aan denken: twee jongensstemmen, een sopraan en een alt, een kinderkoor en dan zijn oksaalmannen, het is geen kinderwerk. Hij bladert en zoekt in zijn muziekboeken. Hij kan dat leeren, of dat, — en een halve minuut nadien laat hij dat vallen, hij droomt van dat kinderkoor, het laat hem niet meer los. Hij leert de melodie van het refrein in de klas aan, hij heeft dat eenige keeren op zijn viool gespeeld, en hoor dat maar eens aan. In sierlijke letters schrijft hij de woorden op ’t bord. Hij glimlacht en denkt: ik zou toch eens moeten uitzien naar een paar solisten. Zoeken moet hij niet, hij kent zijn volk. Die groote kerel daar, hij heeft zijn

communie al gedaan en hij wil toekomend jaar op school; hij heeft den baard in de keel, hij zal dien tegenzang donker en sierlijk zingen. En zijn sopraan, — kan hij op Tistje Vennens denken? Hij zit daar ineengezakt in zijn bank, armen en beenen, buik en schouders, maar geen ruggegraat, hij pikfelt op krukken. De helft van den tijd ligt hij thuis, daar mag geen windje waaïen of hij zit er mee, hij snakt wanhopig naar zijn adem en wat komt er van dat leeren terecht? Maar als hij goed is en zingen mag? Een nachtegaal, het fluweelen geluid van den wielewaal in den zomerschen dag.

Hij heeft dat tegen de mannen op het oksaal gezegd. Ze kijken hem aan, hij kan het best weten en hij is er voor aangesteld. Maar de smid zegt: „Ge pakt gij nogal wat aan!” Hij kent muziek en weet wel wat dat vragen zal.

Maar hij glimlacht, meester De Ruyck, dat moet hij juist hebben. Hij schrijft de partijen. En op een Donderdagnamiddag zegt hij tegen Tistje Vennens: „kom maar eens mee.”

Hij gaat aan de piano zitten speelt het lied. „Ja, dat is het,” zegt hij, „probeer maar eens.” Hij hoort de schuchtere stem. Gebogen zit hij over de toetsen, hij proeft en glimlacht. „Nog eens,” zegt hij, „en wat sterker.” Hij neuriet de altpartij, het wordt een sierlijk omstrengelen, hij glimlacht al zingend. En dan sluit hij zijn oogen. Ze herbeginnen, hij moet het niet gebieden. Hij kan het kinderkoor hooren, het leeft in het lichte spel. En de donkere bassen woelen, traag en plechtig, een sonore golfslag, dat harde geluid van den smid, als een galmende klok en de forsche boerenstemmen. Nog een strofe, nog een. Hij zit te luisteren naar het uitzinderen van den laatsten klank. Dan ziet hij dat magere, fletse aangezicht en den neus met vlekken. En die glanzende oogen. Tegen de deur staan de krukken.

„Hier,” zegt hij. Hij heeft een paar appels, met geuren van mild najaar. Hij kijkt het ventje na, het klagelijke lichaam dat tusschen de twee krukken opgehangen is en flodderig schommelt als een paljas.

Boven hoort hij kindergefrazel. Anna zal te bed gebleven zijn. Traag gaat hij de trap op; de melodie zoemt ver en donker in zijn hoofd.

Het gebeurt wel meer dat ze nog te bed ligt als hij 's middags thuis komt. Hij durft niet vragen, hij ziet de donkere oogen

die hem niet loslaten en hij weet dat hij geen woord mag zeggen, of de wanhoop rukt zich los en hoe zal hij haar bedaren? Hij snijdt een boterham en er is koude koffie. Het kind speelt aan zijn voeten.

Ze klaagt niet, die Anna. De winter is daar, de donkere regendagen en de plotse vorst als de wereld in den bleeken morgen wit ligt; of de baldadige wind die over de hei stormt en de lage huizen teistert. Ze kucht en doet haar werk, al waar het gaat.

Ze kent dien stap beneden, en het holle kloppen van de krukken tegen de deur. Ze ligt roerloos te luisteren naar het lied dat zal geboren worden en als de eerste klank haar oor slaat, gaat een huiver door haar heele wezen. De tijd verglijdt, er is geen pijn meer, zij heeft dit geluk nooit gekend.

In den stillen nanoen laat de melodie haar niet los. Ze luistert naar het koppige geroffel van den regen tegen de ruit en de wind in het gangetje zoemt donker. Het kind ligt over een prentenboek gebogen. Dan staat zij recht en gaat in de kamer. Het boek ligt daar. „De witte nacht en hooge sterren...” Zij kan de melodie niet weerhouden. En zingt.

De stem is gesluierd en fluit. Zij kucht droog en koppig en herbegint. Zij wil niet ophouden; in haar juicht het en dat kan zij niet weerhouden. Het wordt een ver en heesch gefluister.

Ze legt het boek weg en staat roerloos. Ze gaat traag naar den zetel en strekt zich uit, en sluit de oogen. Een oogenblik maar, ze is niet laf. Die harde oogen breken en er groeit een ontzettende angst in haar om de tranen, die ze dreigend voelt.

Ze luistert naar den regen die tegen de ruit zingt. Ze luistert naar het pratende kind aan haar voeten. En naar de donkere wanhoop die in haar leeft.

Kerstavond over dit stille land en de roerlooze bosschen. Tegen den avond is 't aan 't sneeuwen gegaan; alle geluiden klinken gedempt en de wereld is klein geworden.

Meester De Ruyck heeft het kind te slapen gelegd. Als hij met het licht aan Anna's bed komt, staren haar donkere oogen hem tegen.

Hij moet niets vragen. Hij vleit zijn hoofd op het kussen, naast haar en sluit de oogen. Hij voelt de hand die over zijn haren gaat, over zijn aangezicht. Heeft hij geen snik gehoord?

Roerloos luistert hij toe. Hij zal niets zeggen, hij weet dat zij het niet dragen kan.

Hij gaat alleen naar beneden en zit aan het vuur. De uren gaan traag, de nacht is zonder geluid. Hij denkt aan zijn vader, aan Stanske. Aan de witte sneeuwkamp van het huis, de hei die in den muiskrijzen avond verdwijnt. En aan Anna, zijn vrouw.

In den vroegen morgen luiden de Kerstklokken. Hij mag niet langer toeven. Hij tracht geen gerucht te maken, maar in het donker ziet hij de moede oogen niet.

De vreemde stilte op het marktje, de opduikende gestalten en de stemmen die een wonderlijken klank gekregen hebben. Hij klimt naar het oksaal, hij is er van de eersten. Hij ziet zijn volk opdagen, de blauwscherpe jongensaangezichten, de mannen met de mistnatte snor. Beneden loopt de kerk vol, keersen flikkeren.

Hij hoort het doffe geratel van een hondekar. Dan komen ze met iets de trap opgestommeld. Tistje Vennens met zijn krukken. Ze dragen hem op hun sterke armen. Hij ziet de lachende aangezichten. „We zijn hem met de hondekar gaan halen!” fluisteren ze.

De bel klinkt. Ze zingen de mis; hij kent zijn volk, ze hebben dat meer gedaan. En dan beginnen de stille missen.

De koster kijkt hem aan van achter zijn orgel. Hij begrijpt dat wel, met schuin hoofd luistert hij naar de melodie die aangegeven wordt.

De zangers knikken, ze kennen hun plaats. Daar kooien de kinderen saam, en hier Tistje Vennens en zijn makker. Dan heft meester De Ruyck de handen op. Eén oogenblik van spanning, — hoe groeit die plotse stilte, — en met zacht gebaar ontbindt hij de stemmen.

„De witte nacht en de hooge sterren...”

Hij leeft niet meer, hij wordt geleefd, hij hoort de stemmen, hij ziet ze wentelen en keeren, het is een verrukkelijk spel van zang en tegenzang. Er is iets licht in hem, een jeugd die geboren wordt, argeloos en volmaakt gelukkig. De hooge stemmen ruischen uit, de mannen zijn daar, frisch en gebald, en meester glimlacht. Ze hebben dat wel gezien, en ze geven wat ze kunnen.

Hij glimlacht en het wordt sterker dan hijzelf is; hij zingt

mee. Wat, dat weet hij niet juist, maar het is als een roes over hem gekomen. Het moet niet eindigen, hij vraagt niets anders. Als al de stemmen hoog en onbewogen hangen in dit daverend akkoord, zingt hij door, hij volgt het orgel in dien wervel van klanken en hoog en zuiver is zijn jonge stem.

Ze hebben het gehoord, de mannen, en ze stooten elkan- der aan. Tistje Vennens kijkt naar den meester op met bedelende oogen. Meester knikt en dat is alles, en genoeg.

Het is nog donker als hij over het marktje naar huis toe stapt. Hij gaat zacht de trap op. Hij buigt over het bed: „Het Kerstlied was verrukkelijk!” fluistert hij, maar hij kan den jubel in zijn stem niet verbergen.

De stilte is zwaar. En dan hoort hij plots een snik, hard en verscheurend en dit hulpelooze jammeren als van een kind. Roerloos luistert hij toe en durft niet vragen.

XVIII.

De storm die midden in den nacht opsteekt en over de hei raast, wie kon het vermoeden? De avond was zacht, met den nesschen geur van milden dooi, de stilaan wegkankerende sneeuw en den monteren drup van het ijswater in de goot. De zwartdonkere nacht verborg de groeiende wolkenjacht. Dan begint de wind te fluiten, dit vertrouwde voorjaarsgeluid. Het zoekt in de gonzende bosschen met stooten en de storm galoppeert dreunend over de heivlakten. Gansch den nacht door. De vorstschadden vliegen van de schuren en de stormwind wroet het stroo los, waar de ratten haar gangen hebben gegraven. In den stal loeien de koeien onrustig en schuren de halsters tegen de staken. De boeren slapen niet, ze kennen dat en weten dat het nachten van dreigenden nood zijn.

De morgen is bleek, met een zieke lucht. Het marktje ligt bezaaid met dood hout. Daar zijn schaliën van den toren losgeraakt, tot op 't kerkhof liggen de scherven gestrooid.

De pastoor kijkt zorglijk naar den hoogen toren. De storm heeft een gat gevreten, tot op het bloot hout. „Wel eik,” zegt de pastoor, „maar zoo kan hij in dat slechte seizoen niet blijven staan. We zullen naar den dekker moeten schrijven.”

Sooi, de timmerman, staat daar; handen in de zakken, en hij monstert de plek. „Niet noodig,” zegt hij, „met een paar leeren, dat gaat vanzelf.”

Ze laten hem begaan, ze kennen hem wel. Hij kruipt er naar toe. Ze zien hem de tweede ladder tegen den toren steken. Als een mier hangt hij daar. En plots is het gebeurd, zonder één geluid; ze zien hem niet met de armen slaan, hij wankelt en valt; een doffe plof op het dak, daar kletteren schaliën naar beneden; hij moet daar ergens in het hooge gras van het kerkhof gevallen zijn.

Nu ligt hij al opgebaard, hij is wat bleek geworden en zijn haar is schoon gekamd. Alleen zoo'n schram van onder zijn oog tot achter het oor en ze kunnen dat sikkerend bloed nog niet goed stelpen. De misdienaar hebben den koperen Lieven Heer aan de deur gezet. Van middag zullen ze voor den eersten keer luien.

Daar straks leefde hij nog. „Dat gaat van zelf!” zei hij, en nu ligt hij opgebaard. Dit vreemde raadsel martelt de menschen; ze staan daar op 't marktje en wijzen de kankerplek op den toren, en daar het dak. Het is erg, en er moet nog een beestje geleverd worden en ploegweer is het wel, zeker op die hooge gronden, en het voorjaar zal zoo lang niet meer wachten. Maar dat mensch daar, — en verwacht ze geen kind?

Dat mensch daar. Een hoopje miserie, met harde, traanlooze oogen; ze zit alleen in den heerd, meneer pastoor is geweest, hij had schoone woorden van troost, zij zijn aan haar voorbij gegaan. Ze hoort dat vertrouwde geklop in het werkhuis niet meer, of de zaag die gonzend in het hout vreet. De handen in haar schoot, dit dorre gebaar van ontferming. Deze ure is lang, de dagen zijn lang, het leven is lang. De storm die hier voorbij wervelde, enkele schaliën van den toren, en dit leven dat onvermoeid afgesloten werd.

Dat mensch daar.

Meester De Ruyck is daar geweest. Hij weet niet of buurvrouw hem herkend heeft. Wat heeft hij gestameld? Dit is een armoe die niet met woorden kan gepaaid worden. Hij zal er niet meer aan denken. Het kan de storm zijn die nog niet uit de lucht is, of het lauwe voorjaar; hij is lusteloos. Hij betrapt er zich op dat hij bij 't minste gerucht in de klasse knort en kijft, al is er dan ook geen reden toe. De kinderen kijken

schuw naar hem op. Hoe komt het dat hun werk hem niet bevalt en zijn woorden een bitteren klank krijgen?

Het kan het voorjaar zijn, of de voorbije stormnacht, of dit ongeluk. Of wat anders. Gisteren hoort hij zeggen dat ze Goor naar huis moeten dragen hebben, zat als honderdduizend man. Goor, — zijn Goor. Goed zestien en wat groeit daar uit? Hij zit in de putten, zijn vader heeft er altijd gezeten en hij verloochent zijn vader niet.

Meester De Ruyck heeft dat wel zien aankomen. Ja, dat diploma, — ge verwacht daar alles van, de burgemeester reikt dat uit, de pastoor heeft zijn woord, en de jongen buigt. 's Anderdaags zit hij in de kleiputten, — hij kent heel de Belgische geschiedenis, cijfert sekuur en maakt vlekkelooze opstellen over de lieflijke lente. En zit in de kleiputten.

Hij loopt voorbij den meester, aan den overkant van den weg en hij slaat naar zijn klak, hij durft niet anders. Hoor dat driest gefluit en wat het beduidt. Hij gaat met grootere kerels en de lange broek fladdert om zijn magere beenen. Die meester? Kent hij niet, hij klapt luid en brutaal en hij spaart zijn vloeken niet. Nu hebben ze hem zat naar huis gebracht. Hij doet hij dat goed, — nog geen zeventien jaar.

Meester De Ruyck wil er niet verder aan denken, het martelt hem. En hij kan het allemaal niet goed gelooven, hij heeft hem al die dingen niet vruchteloos geleerd. Maar dat moet zijn tijd hebben, dit is de moeilijke overgang, het verstoorde evenwicht, de sprong naar het nieuwe. En dat komt allemaal terecht.

En de timmerman, — dat komt niet terecht. „Wat nu?” vraagt hij Anna, zijn vrouw. Hij had die vraag niet moeten stellen. Ze schreit ingehouden en hij weet hoe die smart haar doorhuivert. Wezenloos staart het kind hem aan, als herkende het zijn vader niet meer.

Dat mensch, — en de stilte in het huis van den timmerman. De jonge vrouw die niet meer te zien is en Jane die haar werk doet lijk vroeger, ze is kleiner geworden en zegt nog minder.

Daar is een dekker van stiel gekomen en de toren is voor de helft in 't nieuw gezet. „Schoon werk,” zegt meneer pastoor en meer niet, hij denkt terug aan Sooi den timmerman. Hij hing als een mier tegen den toren en drij uren nadien lag hij

al opgebaard. En dat mensch daar is alleen gebleven en zij verwacht een kind.

De eindelooze rei der dagen en eindelijk is haar dag daar. In den bleeken morgen staat de oude Jane aan de deur en of meester eens naar den dokter van Beerse wil gaan, Anna Wouters is daar en vertrouwt het niet.

De dokter komt en gaat, en blijft niet lang weg. Ze moeten meneer pastoor roepen, de berechting gaat en het leven staat stil in dezen verrukkelijken dag. Zon en wit bebloesemde boomen, en het heldere geluid van de berechtingsbel.

's Avonds worden de luiken gesloten, de misdienaar is daar met den Lieven Heer. „Het kind leeft,” wordt er gefluisterd. En anders niets.

Ze zal op het kerkhof liggen naast Sooi haren man. Het valt wel zelden voor, man en vrouw naast elkaar. „En dat bloeike?” Ze schudden het hoofd, iedereen heeft zijn eigen miserie en het werk wacht. Jane is oud en versleten, maar ze staat er voor, wat wil ze anders doen?

Meesters Anna staat over het kind gebogen. Ze kent dat hulpelooze graaien met de kleine handjes en dat licht gekerm; het is geen pijn, alleen de hunker naar de veilige warmte van een borst. Een nameloos medelijden maakt haar week, ze zou het kind willen nemen, maar Jane staat daar, haar oogen zijn donker, haast vijandig. „Ik moet het eten geven,” zegt ze en Anna begrijpt. Ze moet zich losscheuren, zij weet wat een moeder is.

„Dat kind,” zegt ze, en ze kan niets meer zeggen, ze weet dat ze de tranen niet zal kunnen weerhouden. Meester De Ruyck kijkt haar vragend aan en zij slaat de oogen neer. Fredeman speelt aan haar voeten, hij stapelt de blokjes tot torens, bouwt muren en fantastische kasteelen. Plots buigt zij over het kind, vangt het in haar armen, drukt het tegen zich aan, wild, zóó dat de kleine bengel spartelend kraait en zich loswerkt. Haar glimlach is vol verwarring en spreken kan zijn niet.

's Anderdaags staat hij naast haar aan het bed. Neen, ze heeft niets nodig; als hij de luiken van de kelderkamer maar dicht wil laten, het licht doet haar pijn. Hij hoort haar fluisterstem en knikt. Het kind zal hij mee naar school nemen.

Als hij wil heengaan, staat Fienke Dellens daar in de deur. „Meester,” zegt ze en ze knikt, blij omdat ze hem nog thuis vindt. „’t Is maar om te zeggen dat onze Fik niet meer komen zal. Hij kan aan den oven beginnen.”

Hij kijkt haar verwonderd aan. „Fienke, hij moet zijn eerste communie nog doen! Wat gaan ze met zoo’n kind uitzetten?”

„Ja,” glimlacht Fienke pijnlijk. „Een kind, dat zeg’de wel goed, meester. Maar hij is de oudste en van als zijn vader weg is, is ’t zoo maar dun geweest, en ’t kan niet verder duren...”

Ze hebben Sooi Dellens in ’t najaar naar huis gebracht, een been afgereden; doktoers genoeg, — en later rekeningen, — maar de volgende week werd Sooi begraven. Blijf dan maar zitten met zes kinderen, de oudste is amper elf geworden.

„Fienkel!” zegt meester, „wat gaan z’er van maken?” Hij moet haar dat niet zeggen, ze weet goed genoeg wat er van die kinderen groeit tusschen die groote, ruwe kerels van steenmannen, de vloeken zijn niet van de tong en van de rest zullen we maar zwijgen. En de drank; de martelende dorst in de ovenhitte en het verraderlijke steenstof dat in de longen kruipt; vergeet het niet, ze wroeten twaalf uur per dag en thuis zit het wijf met de jankende jong, de fletse zeepgeuren van de eeuwige wasch en patatten en nog patatten. Wie zal hun den borrel en dit gemakkelijk geluk misgunnen?

„Fienkel!” zegt meester. Ze slikt moeilijk en kijkt weg. „We kwamen er goed,” zegt ze. „Hij dronk niet, en we geraakten elken winter door zonder vragen.” Hij hoort de fierheid in haar stem, schooner lof is er nooit over Sooi Dellens gezegd. Ze kijkt den meester donker aan. „Ge weet gij niet goed wat het is, bijeen te mogen blijven...” Het is als een snik en ze keert zich om en kijkt het tuintje in.

„Fienkel!” zegt meester. Hij eerbiedigt die stilte en hij luistert naar den val van die woorden; ze zijn voor hem, en hij beseft dat met scherpe klaarheid.

„Fienkel!” herhaalt hij. „Ge moet hem t’avond nog eens naar mij sturen. Ik heb er altijd veel plezier van gehad. ’t Is een goed kind.”

„Dat is hij, meester. En ge moet niet gelooven dat hij geren

van zijnen meester weggaat. Dat weet'te zelf ook wel... Maar kun'de gij het anders?"

Neen, dat kan hij niet. Hij ziet het smalle gelaat van het kind, en de harde, grijze oogen. Neen, leven zat er niet veel in. Hij was een van die kinderen, die veel nemen, maar weinig geven. De aandachtig luisterende oogen en het hooge, strakke voorhoofd waarachter dit zoekende verstand rusteloos werkt. Vragen deed hij niet, hij nam op en verwerkte. Wat zal er van dat kind geworden?

„Meester..." zegt Fienke en ze wil nog wat zeggen, maar haar blik wordt onzeker en voor hij haar helpen kan, hoort hij haar haastigen stap in het gangetje. En hij staat daar alleen met het kind aan de hand.

Hij doet zijn werk in de school, de kinderen bidden, — de helle en de donkere stemmen, een klare val van jong en licht geluid. Dan schieten ze aan 't werk. Daar moest Fik van Sooi Dellens zitten, die plaats is open gebleven. Hoe zei Fienke dat? Ge weet gij niet goed wat het is, bijeen te mogen blijven... Hij glimlacht bitter. En wil niet denken, het is niet goed.

Hij schiet aan 't werk, er komt een razernij over hem. Hij loopt van den eenen kant naar den anderen, overhoort lessen, schrijft werk op. Hij jaagt er een deel de speelplaats op en blijft met de grootsten aan de vraagstukken. Dan volgen de leeslessen, hij laat de opstellen lezen, verbeterd, prijst en laakt. Zingen mogen ze, het eene lied na het andere, hij heeft angst voor de stilte.

Als hij 's middags thuis komt, loopt Freddeman al voor. „Moe," roept hij, „nu was het plezierig in de school, zingen, teekenen en nog van alles!"

Het is stil in den huis. Dan hoort meester De Ruyck haar stem, van heel ver. „Ik zal opstaan, Karel."

Hij staat aan de trap, twijfelend. En dan zegt hij: „Blijf maar rusten, ik zorg wel voor alles..." Hij hoort zijn eigen koele stem.

Hij vraagt of zij niets noodig heeft. Het is hem als een verlichting als hij hoort dat ze liefst boven blijft; hij heeft een onbegrijpelijken angst voor haar oogen. „Hier blijven, Fred-deman!" gebiedt hij, als het kind de trap op wil.

XIX.

Fik van Sooi Delles, já, die moet aan de deur geweest zijn dien avond. Zoo een mager, bleek ding? Een klein, angstig stemmetje? Ja, — dat is hij geweest.

Tegen den middag trekt meester naar de kleiputten. Hij moet dat kind zien. De mannen zijn aan 't schoven, ze zitten tegen den ovenmuur in de zon. Ze bijten gulzig in de dikke broodsneden en daar staan de grauwe koffiebussen.

Of meester ook nog een centje zoekt bij te verdienen? Nee, lacht hij. Maar dat manneke, Fik van Sooi Dellens? Ja, waar zit die?

Hij vindt hem tegen de droogkoten. Hij heeft zijn boterhammen al binnen en hij zit te kijken, zoo maar.

„Meester,” zegt hij en wordt bleek. Het is of hij wil rechtstaan, maar hij blijft zitten, met schichtige, angstige oogen, als een verrast dier dat niet meer ontsnappen kan.

„Fik,” zegt hij en knikt hem toe. „Ge zit hier goed in 't zonneke.” Hij zit hier alleen. Meester kijkt eens rond, hij kan de stemmen van de mannen hooren, het ruwe, harde geluid en den plotsen lach. „Waarom zij'de niet bij de mannen?” vraagt hij.

Die angstige blik naar den oven toe. Meester moet zijn vraag herhalen. Weiger fluistert het kind: „Ze hebben mij uitgelachen.” Hij staat op zijn handen te zien, de uitgespreide vingers. De arme, kleine vingers, meester ziet de gele blazen op de toppen. „Moet'te steen keeren?” vraagt hij. De kleine knikt en voorzichtig steekt hij de pijnlijke handen in de broekzakken. Hij kijkt schuw naar meester op en slaat den blik neer als hij zijn oogen ontmoet.

„Ja,” zegt meester, en wat zal hij nog zeggen, het leven heeft dit kind geraakt. „Ge moet van die wantjes aandoen, ge moet die aan moeder vragen. Heeft z'er geen? Kom dan dezen avond eens langs ons...” De kleine kijkt hem vol twijfel aan. Meester voelt dat wel, en donker zegt hij: „Neen, ik zal zeker thuis zijn, dezen keer...”

De middagzon schijnt, dit kind kon op de speelkoer loopen en tieren, of in de bank zitten met de pen in de hand, de sierlijke hoofdletters met zorg en kommer teekenend. Of zin-

gend met magere, hooge stem. Hij zal steen keeren, gebogen over de drogende kleiblokken; de magere vingers grijpen de zware steenen; de pijn flitst in den rug en gonst in het hoofd, uren, en uren. Als de week uit is, zal hij zijn eerste centen naar huis brengen. Er zijn er nog vijf achter hem en Fienke van Sooi Delles zit er alleen voor.

„En ge moet uw eerste communie doen,” zegt meester zacht. Er is een heimwee in den blik van die kinderoogen. Hij knikt maar, en meer niet.

De gil van de ovenfluit scheurt de schoone rust van dit mid-daguur. Dat is de zweeps slag. Fik heeft het gehoord; hij kent dat al. Hij kijkt nog eens schuw op als hij naast meester voor-bij gaat. En ginder is zijn werk; in lange, eindelooze rijen liggen de grauwe steenen daar, en ze moeten alle hun beurt krijgen, rond elken steen moeten de vingers grijpen, de arme, kleine vingers. Morgen is het weer dag, en er liggen nog andere steenen, honderden en duizenden. Ze wachten op Fik van Sooi Delles, tot hij daar aangekropen komt, hij legt ze op hun andere zij; zijn vingers zijn zacht, de vingers met de gele toppen. En overmorgen, en de volgende week, steenen en nog steenen. Ze komen er halen en brengen er bij. En Fik van Sooi Delles kruipt er langs dat zal wel beteren met zijn vingers. Die worden wel hard en knokig, met grove, mis-vormde gewrichten, lijk knopen en de uitgerokken handen als een dierenklauw. Het is 'smorgens vroeg en 's avonds laat en alle weken één Zondag, het geluk dat traag nadert en zoo rap vervliedt. En Zondag zal hij zijn eerste communie doen.

Meester laat hem 's avonds buiten. „Slaapwel, Fik!” En dat gefluisterde: „Slaapwel, meester!” Hij heeft zijn wantjes aan, meester heeft zijn vingers ingewreven met dat vet, hij heeft nog wat meegekregen in een doosje. En overmorgen moet hij hier komen eten, na de mis. Steenen, steenen, het is alles zoo ver. Hij voelt den zachten gloed in zijn vingers. Zijn handen in zijn zakken, hij fluit in den avond en is gelukkig.

Zijn moeder staat op hem te wachten. „Ha,” zegt ze als hij vertelt: „Die meester...”, maar ze zal liever zwijgen, ze heeft niemand waar ze dat tegen zeggen kan. Sooi, haren vent, ze hebben hem te rap gehaald.

„Kom eens zien,” zegt ze en hij moet mee naar de slaap-

kamer .Daar ligt een tenue op 't bed. „Wat zeg'de er van?" vraagt ze en ze knikt hem toe.

„Voor mij?"

„Ja!" Er is een groote mildheid in dit woord. Hij is haar oudste, en nog een kind. Ze is dapper dien strijd begonnen en zij zal niet versagen. Wie heeft dat tegen den pastoor verteld?

„Kom," zegt ze hard, „uw eten staat klaar, en morgen is het vroeg dag."

Zoo heeft hij zijn vader zien eten, de pan met gebakken petatten, en dan de rookende telloor geitenmelk. Nu zit hij daar, op die plaats. Hij ziet zijn moeder die de mannen ontkleedt en naar boven doet. Hij volgt dat alles met geboeiden blik.

Ze komt de trap af. „Gesmaakt?" vraagt ze. „Ga maar slapen dan."

Hij krijgt een kruisje lijkt d'anderen. In den donkeren moet hij zijn bed zoeken, en zijn plaats naast zijn jongeren broer. Hij hoort de laatste geluiden beneden, een stoel die verschoven wordt, de slaande achterdeur en den stap van moeder. Morgen steenen en nog steenen; hij heeft nu wantjes en het doosje vet neemt hij mee. Hij zal bij den meester aan tafel zitten, in zijn nieuwe tenue.

Lijk een jong dier ligt hij in het warme nest, alle zorgen zijn ver en het geluk woont diep in hem.

Nu zit Fik van Sooi Delles aan de morgentafel en Fredde-man laat hem niet los. „Pot met klontjes," zegt hij. „Eén indoen!" En hij doet het voor, de blaasjes brobbelen op de melk.

Hij zit daar wat stijf in zijn nieuwe tenue, die Fik van Delles. Zijn moeder heeft hem vroeg geroepen, het was nog donker; en het ging niet erg gemakkelijk. Zijn alledaagsche spullen, daar schiet hij blindelings in, dat zit gegoten aan zijn lijf; gespannen wel, want hij is aan 't groeien, maar arm- en been-gewrichten is alles gerokken en verbreed en alle beweging vrij en los. „Nieuw, dat gaat wat moeilijker!" zei zijn moeder, daar komt al niet zoo veel nieuw in haar handen.

Daar zit hij nú, hij kijkt wat vervreemd rond, over de tafel

met dat feestelijk wit doek, tassen met ondertassen en brood met rozijnen.

„Ge moet eten!” zegt meester. Als hij zijn hand uitsteekt, ziet hij de zwarte strepen naar de vingertoppen en hij aarzelt. Gisteravond heeft hij er 'k weet niet hoelang op geschrobd, maar dat het niet hielp.

„Hoe is 't met de vingers?” vraagt Anna. Hij glimlacht verlegen en fluistert: „Genezen...” Hij laat de toppen zien, die hard en bruin geworden zijn. „Ik doe nu alle dagen wantjes aan,” zegt hij, „uw wantjes...”

Zijn oogen zijn vol zwijgende vereering. Zij merkt dat en glimlacht. Een beetje melk zal ze hem nog bijschenken, en dan legt zij haar hand op zijn hoofd en hij roert niet. Hij zit daar te eten, voorzichtig, met stille gebaren. Niets moet hij vragen, ze zitten gereed om hem alles te geven. Hij is dat thuis nooit gewoon geweest. En mogen zal hij... Hij wil er niet aan denken, het is alles zoo vreemd, dezen morgen, hier bij den meester, straks mogen ze in de hoogmis op de schoone stoelen in 't hoogkoor gaan zitten en na 't lof moeten ze naar meneer pastoor komen. Aan dezen dag en deze weelden komt geen einde.

En dan zegt meester: „Nu moogt ge nog iets vragen, Fik. Ge kunt niet meer naar de school komen, maar ik ben altijd heel tevreden geweest over u en een prijs hebt ge zeker verdiend. Wat zou het zijn?”

Ze krijgen gewoonlijk een kerkboek, die groote mannen. Zou hij iets anders durven vragen? Hij kijkt meester aan en aarzelt, zijn oogen worden klein. Hij zit in zijn handen te wrijven. Als meester aandringt, zegt hij haast onhoorbaar: „Een teekenboek.”

Een teekenboek? Waar haalt hij het uit? Fik voelt het en hij kijkt niet op, het is hem ontsnapt.

„Een teekenboek?” herhaalt meester. Nu herinnert hij zich hoe de knaap zijn teekenwerk kon verzorgen. Ja, er was wel aanleg en zin voor kleur.

Een teekenboek, — die heeft hij hier nog wel in de kast liggen. „Zoo iets?” vraagt hij en hij moet glimlachen om dat haastige knikken.

Anna doet hem teeken en wijst naar de kast. „Ha, die potlooden?” Fik volgt gespannen elke beweging. Hij wordt rood

als meester hem die mooie potlooden toont: zwart, rood, geel en blauw, ze liggen daar zoo schoon en gepast in dat doosje.

Hij krijgt ze in de handen, hij kan het niet gelooven, zijn oogen gaan naar meester, en naar Anna. Hij mag dan nog wat bladeren in de mannekenspapieren. Freddeman zal hem alles vertellen, met haastige, zenuwachtige stem, van den geelaarsden kater, Sneeuwvitje en Duimke. Fik luistert en knikt; steelsgewijs gaan zijn oogen naar de kast, daar liggen zijn teekenboek en het doosje met de kleurpotlooden.

Hij is een kind, morgen zal hij steen keeren; traag voortkruipen, de eindelooze rijen langs, de greep om de vochtige klei, grijpen, grijpen en heffen, van den morgen tot den avond. Op de middaguren zal hij de zon zoeken, of als 't regent een plaatsje onder een afdak; hij is bang van de groote mannen, maar dat zal ook wel keeren, het vloeken zal hij leeren en dat andere ook.

Maar vandaag is hij kind en hij leeft in den droom.

XX.

Op tweeden Paaschdag zitten ze aan tafel en meester De Ruyck kijkt naar de lucht. „Goed weer,” zegt hij en kijkt Anna aan, „daar groeit een schoone dag uit.”

Zij glimlacht hem toe, hij moet haar oogen zien, het is lang geleden dat hij dien diepen glans nog gezien heeft. En haar aangezicht treft hem, nu zij glimlacht.

„Weet ge,” zegt hij plots, de gedachte schiet hem zoo door het hoofd, „we moesten vandaag naar vader gaan; het zal voor hem een verrassing zijn. En voor ons...”

Hij wacht niet op haar instemming, hij heeft de blijte verrassing op haar aangezicht gelezen. En dan den twijfel die in haar oogen leeft. Ver? Natuurlijk is dat ver, en 't is niet om te voet te doen, dat begrijpt hij zelf genoeg. Maar hij weet daar wel wat op. Den jongen Peer van d'Hoeven zal hij aanspreken. Ze hebben peerd en kar en vandaag is 't geen werkdag. Ze kijkt hem vol twijfel aan, maar hij wacht er niet langer mee. „Maak u gereed,” zegt hij, „als we rijen ben ik binnen een half uur hier!” Hij steekt Freddeman de lucht in. „Kleine baas, we doen vandaag lijk 't groot volk!”

Zal hij, zal hij niet? Anna stelt zich herhaaldelijk deze vraag. Ze ziet de zon en de hooge lucht, dit is de eerste lentedag. Ze wast Freddeman en kleedt hem aan, warm, want het kan verrassen. Ze luistert of ze geen geluid hoort in den zandweg. Ach, daar komt toch niets van, — als ze nu sterk en gezond was, konden ze samen door de bosschen, één langen dag. Ze staat vóór den spiegel en kamt de donkere haren en ziet de scherpe lijnen van haar aangezicht. En als ze gaan, hoe zal het dezen middag zijn, dezen avond? Ze wil er niet aan denken, er is een dwaze bekoring over haar gekomen; het kan de zon zijn, de jonge lente die werkt, — en de armoe van de laatste weken. Zij is nog jong en het leven lokt sterk.

Kan het? Zij luistert scherp toe en hoort het gedokker van een kar. Ze kijkt door het venster. Waarachtig, daar staat hij op een kar met de armen te zwaaien.

„Freddeman,” roept ze, „vader is daar. Kom!”

„Ziet ge wel!” zegt hij stralend als hij van den wagen wipt. Hij heeft er enkele bussels stroo op liggen, daar nu een doek of een deken op, zal het niet goed zitten? Hij helpt haar op de kar, en Freddeman. Hij haalt nog een sjaal bij, het kan wel eens tochten als ze in de vlakte komen.

„Menschen toch!” roept hij en hij weet met zijn blijdschap geen raad. Deur en venster gesloten, en hij geeft het sein tot het vertrek.

De jonge voerman kijkt hem aan, zoo heeft hij meester nog niet gezien, op het oksaal ernstig en voornaam, op het stijve af.

Ze rijden langs de bosschen en de beemden, de akkers die openplooiën. Freddeman roept naar de koeien. Straks zal hij ze mogen eten geven, zegt zijn vader.

Meester zit naast Anna en zijn zorgzame oogen verlaten haar niet. Hij legt de sjaal om haar schouders als ze in de vlakte komen, maar zij voelt de jonge zon. Die bosschen ginder, en dan aan den draai van den weg kunt ge de hoeve zien.

De werf ligt verlaten en de kar houdt stil aan de schuur, als Stanske in de deur komt. „Och God toch!” Ze slaat van verbazing de armen in de lucht. „Klaasboer! Klaasboer!”

In den voormiddag blijven ze op d'hoeve, Anna moet in den zetel tegen den zongeveld zitten en Stanske brengt melk, versch gemolken en nog warm. Ze jaagt achter Freddeman die in

den stal zit; hij mag mee de eieren gaan rapen en de duiven wat eten voorwerpen. Karel staat met zijn vader te praten onder den notelaar. Zijn oogen gaan naar Anna en hij glimlacht.

Als ze wat gerust heeft, wandelen ze samen eens in den tuin, dat is Stanske's werk en zij prijzen haar. Ze mummelt zoo wat en ze trekt er van door, ze moet met haar eten klaar geraken. Maar Anna gaat mee, zoo zal dat niet gebeuren.

Ze mogen hun tijd niet verliezen, heeft Klaasboer gezegd, 't is nog geen zomer en de dagen zijn niet lang. En ze moeten eens mee naar zijn hei gaan zien. Ze trekken langs de panden die Karel diep gespit heeft. „Mijn werk van verleden week,” zegt hij en meer moet hij niet zeggen. Anna kijkt naar hem op, maar zij vraagt niet.

Ze wandelen langs de lage bosschen. Freddeman loopt in het diepe spoor, lijkt een hondeke, nu eens voor, dan weer achter. De zon werkt in den jongen mast, de geur van warm hars hangt in de lucht.

„Dat is die hei,” zegt Klaasboer en zijn hand gaat er traag over, met breed gebaar, „die moet ik tegen den winter om hebben.” Hij staat daar als een veldheer, hij zal veroveren.

In de verte zien zij een man naderen. „De heer,” zegt Klaasboer en zijn aangezicht wordt donker. Maar meer zegt hij niet.

Ze blijven daar zoo maar staan, ze praten los over den mast die zoo traag groeit en over de groene processierupsen die in het najaar zooveel kwaad gedaan hebben. Maar hun gedachten zijn bij den naderenden man. Ze kunnen zijn hooge, eenigszins gebogen gestalte al onderscheiden, en den wandelstok in de hand. Ze tellen zijn stappen, — en daar staat hij vóór hen.

Een lang, scherp aangezicht, met zware, zilvergrijze snor en goede oogen. Hij licht zijn hoed op het voorhoofd. „Goë weer, Klaasboer!”

„Goë weer, mijnheer.”

„Is dat uw zoon?” Zijn oogen rusten op Karel. Freddeman is achter vader gekropen.

„Ja, dat is hij. Dat is de meester van Rielen, en dat is zijn vrouw, en daar het kind. Freddeman zal meneer een handje geven.”

„Zoo,” zegt meneer en hij staat daar nadenkend. „En dat

ge ook eens op wandel zijt?" Hij verwacht geen antwoord, het is duidelijk te hooren, hij zegt dat zoo maar. Zijn oude hand, waar de harde aderen overheen kronkelen, ligt op Freddemans hoofdje.

„En nog geen spijt dat ge uit de hei weggetrokken zijt?" vraagt hij. Karel glimlacht, wat wilt ge daar op antwoorden? Hij vindt dat alles zijn voor- maar ook zijn nadeel heeft.

„Ja," knikt menheer, het is een zwaarmoedig, berustend knikken en zijn gedachten zijn veel verder. Hij zal dan maar opstappen, hij heeft dezen winter lang naar de zon gewacht en deze eerste lentedagen zijn zoo rijk. „En ik ben een oud man," knikt hij glimlachend. Ze kijken hem achterna.

Het zijn niet zoozeer de jaren die wegen, er is wat anders. En ook niet de ziekte van zijn vrouw — jaren ligt ze daar al, half verlamd. Zijn zoon, — Karel heeft hem wel gekend, dit kind dat in de kerk in het gestoelt zat, in het voorjaar heeft hij er eens vogels mee gezocht; later heeft hij hem niet meer gezien, hij moet verre scholen gedaan hebben.

„'t Is me 't zoontje..." lacht Klaasboer schamper. „Den heelen winter zit hij in de stad, waar en met wie, dat klappen ze niet. Amper een paar keeren hier op 't hof, in 't najaar om met een troep stadsche heertjes op klopjacht te gaan, en met Nieuwjaar, als meneer weg is, strijkt daar een vlucht neer. Schandalen, ja, echte schandalen. En als hij wat noodig heeft, dan is hij daar. Hij zal den oude nog wel uitspannen, wacht maar."

Zijn oogen zijn klein geworden, ginder verdwijnt meneer in de beukendreef. Dan zwerven Klaasboer zij oogen over den lagen mast en de hei. „Ze vertellen dat er spraak van is dat allemaal te verkoopen," zegt hij donker. Karel heeft dat verlangen in zijn stem gehoord.

Ze zullen niet te laat in den namiddag doorrijden, de avonden zijn nog koel en Rielen is niet bij de deur. Peer van d'Hoeven zal ook wel graag iets van zijn avond hebben.

Ze kruipen de kar op. Stanske heeft een brood gereed gelegd en een mandeke eieren. En waarom blijfde nog niet wat? Maar ze zullen terug komen, ze mogen het vast gelooven.

Ze rijen de werf af, — dit traag verglijden van werf, schuur en stal achter de boomen en het rustige geluid van de kar in het zandspoor.

Anna rust in het stroo, zij voelt haar lichaam moe en gebroken, maar niet pijnlijk. Haar oogen gaan naar Karel, haren man, en het kind dat naast haar zit. Ze vraagt niets meer, het is goed zoo; ze kon de oogen wel sluiten, het is niet veel, een man, een kind, maar het is haar wereld.

XXI.

Anna heeft over de haag naar het kind gevraagd. Tweemaal moet ze de vraag stellen, Jane kijkt haar met koele oogen aan. Ze mag dan hooren dat het kind, een meisje, groeit, het kan goed eten.

„Dat bloeikel!” zegt Anna. Zoo kan alleen een moeder spreken en Jane heeft dat gehoord. Ze kijkt op en aarzelt. Ze gaat door met het ophangen van de wasch, maar ze vlucht niet, lijk ze anders wel deed.

„Dat bloeikel!” herhaalt Anna. Jane laat de waschmand staan en gaat naar binnen. Ze is maar een oogenblik weg en daar is ze met het kind in haar armen. „Kijk!” zegt ze en er is een glimlach vol verteedering om haar ouden mond.

Het is een kind lijk een ander, maar de helblauwe oogen staan frisch. Onder het witte mutsje uit kruipt een klis bleekblond haar. De kleine handjes grijpen.

„Schoon kindekel!” prijst Anna. En dan komt de bekoring over haar. „Mag ik?” fluistert ze vol verlangen en zij steekt de armen uit. Er is dat instinctieve gebaar van afweer bij Jane en dan de aarzelende bezinning. Zij glimlacht, en rijkt Anna het kind toe.

Het ligt in haar armen en haar oogen laten het niet los. Het kind heeft geen angst, de kleine vingertjes graaien naar haar oogen, haar haren. Zij glimlacht en knikt het tegen en vindt zoete woordjes.

Dat bloeikel! Ze denkt terug aan de moeder, de jonge vrouw die nooit haar groet beantwoordde. En aan den timmerman, hoe hij in haar leven kwam en verdween.

„Ge haalt er eer van, Jane,” zegt ze en dat woord treft de oude vrouw. Ze neemt het kind in haar armen en gaat er traag mee binnen.

Meester heeft dat gezien. Hij kijkt haar zwijgend aan, maar die blik is een vraag en zij voelt dit zoo.

„Zoo'n kind op den arm,” zegt ze eenvoudig en zij slaat de oogen niet neer, „het zal misschien zoo lang niet meer duren...” Verward kijkt zij hem aan en zij zoekt begripen in zijn oogen.

„Anna!” fluistert hij. Aan zijn schouder kan zij het zeggen en hij luistert zwijgend.

Ze leeft zacht en schoon in hem, de gedachte aan het kind en ze verlaat hem niet meer. Hij staat voor de kinderen van zijn klasse, hij ziet de helle oogen en de scherpe gezichtjes en hij denkt aan het ongeboren kind. En Anna, zijn vrouw, zij is niet meer uit zijn gedachten. Hij weet nog wat de dokter zei na de geboorte van Freddeman en dat voedt zijn onrust.

Hij gaat den dokter opzoeken en biecht openhartig op, zijn verlangen en zijn knagenden angst. Hij wacht op het antwoord als op een vonnis.

Op een avond is de dokter daar. Hij heeft een goeden naam, hij onderzoekt lang en aandachtig. Niet meer vermoeden, zegt hij, niet meer werken. En als we een paar maanden verder zijn, liggen. Het is hard, hij begrijpt dat zelf wel, maar het moet. Hij zegt dat met die koele beslistheid, die naast onverschilligheid lijkt, maar Karel heeft begrepen.

Ze zitten dan samen in den avond te overleggen hoe ze het geval zullen oplossen. Wie zullen ze vragen? Hoog loon kan hij niet betalen en iedereen is niet geschikt om in huis genomen te worden.

„Ik zal 't eens aan meneer pastoor vragen,” zegt hij ten einde raad.

Waarom glimlacht zij? Dat is toch zoo dwaas niet?

„Meneer pastoor? Zullen we zoo ver loopen? Weet ge, we zullen Jane vragen...” Verbluft kijkt hij haar aan en hij twijfelt er aan of zij het wel ernstig meent. „Jane?” En dan begrijpt hij, begint te begripen.

„Ja, Jane. 't Mensch zit daar ook alleen en dat in zoo'n huis. Ze kon even goed hier inwonen.”

„En het kind?”

„Meekomen!” Niet eenvoudig? Ja, hij begrijpt dat wel, hoe

vreemd het hem ook voorkomt: dit kind van den timmerman in zijn huis. „Maar zal Jane willen?”

Hij heeft de aarzeling in haar blik gelezen. Maar zij zegt: „Laat mij daar mee begaan.”

Ze heeft Jane daarover gesproken, het is niet gemakkelijk gegaan. De koppige argwaan en de schuwheid van oude menschen. Jane kan dat niet gemakkelijk afwerpen. Maar ten slotte stemt ze toe, haar oogen gaan naar het kind in de wieg en dan is de laatste aarzeling overwonnen.

De meubeltjes blijven staan, Jane zal maar blijven voor zoo lang het noodig is, en dan zal ze terug in haar kluis trekken.

Nu woont de oude Jane bij den meester. In 't dorp zijn ze daar al over heen; een paar menschen zijn naar de leegstaande woning komen vragen, maar Jane heeft kort en beslist afwijzend het hoofd geschud.

Ze kan haar gewonen gang gaan, het kind ligt in de wieg bij het venster, ze staat de eerste op en is de laatste te bed, en Anna laat haar maar begaan. Ze zegt niet veel woorden, ze is lang alleen geweest en Sooi de timmerman was weinig van zeggen. Maar wat ze doet, is goed gedaan. Als de meester thuis is, blijft ze zwijgzaam en ze loopt hem niet in den weg. Fredde- man hangt aan haar rokken, ze moet hem vertellen, hij eischt het als een klein dwingeland. Ze ziet hoe Anna het kleine meisje op den schoot neemt en lachend lokt: „Tineke!” tot de vreugd in de blijde oogjes gloriëert en de handjes grijpen. Dan kan ze glimlachen, de oude Jane.

De Mei is rijk en overdadig. Na 't avondlof zit meester De Ruyck in het kleine tuintje onder de bloeiende vlier. Fredde- man maakt buitelingen in het gras, of kruipt naar moeder, die in haar zetel rust. En dan is Fik van Sooi Dellens daar.

Hij staat aan het poortje en kijkt over het latwerk heen in het tuintje. Hij aarzelt als hij de stemmen hoort, maar meester heeft hem gezien en roept: „Fik, binnenkomen!”

Hij komt daar aangedrenteld met de handen in de broekzakken, de pet van zijn vader hangt met de gebroken klep laag over zijn voorhoofd. Zijn oogen zijn klein en onzeker.

„Fik, jongen, het is goed dat ge nog eens gekomen zijt. Ik geloof dat ge gegroeid zijt, kan dat?”

Hij bloost, die Fik en hij durft meester niet aankijken.

„En hoe is 't op 't werk, Fik?”

„Goed, meester.”

„En met de vingers?”

„De vingers? Dat voel ik niet meer...” Hij toont zijn handen, met de grauwe, hoornharde vingertoppen. „De baas heeft gezegd dat ik er niet lang meer zal aan staan.” Meester hoort die fierheid in de jongensstem en hij knikt goedkeurend.

„En kom'de nu zoo maar eens kijken, Fik?”

„Ja, meester; neen, meester...” Er is een aarzeling in zijn stem. En dan zegt hij haastig: „Ik kom om een teekenboek, meester... En ik heb geld bij, hier, zelf verdiend.” De geldstukken glimmen in zijn hand.

„Zelf verdiend, Fik? En moeder...”

„k Heb ze van ons moeder gekregen,” valt hij in en nu onderstaat hij den blik van meester De Ruyck.

„Zoo, Fik. Maar 'k heb u voor eenigen tijd toch een teekenboek gegeven?”

„Ja,” knikt hij, „maar 't is al vol.”

„Mag ik dat eens zien, Fik?”

Ja, dat mag hij. En of hij het nu wil halen? Eenige minuten en hij is er mee terug. Ze hooren het harde geluid van zijn klompen in het gangetje.

En hij is niet lang weg. Higgend staat hij daar terug. Hier is zijn boek, tot de laatste bladzijde toe is volgeteekend.

Meester bladert er in. Ja, dat is de kerk, en daar de school, en de molen met de staande wieken. En de bosschen, ginder aan den Konijnenberg. Waar heeft de snaak dat uitgehaald? Een vogel met veelkleurige veeren, groen, rood en blauw; een schipper op zee, diepblauw water en een stralende zon; een warmblozende appel, een tros kersen en een vuurroode kollebloem. En dan een serie koppen, mannen en vrouwen. Maar dat is Tist Vennens, en daar Meetje van Pallas en moet dat, ja, wie moet dat voorstellen? Er rijst een vermoeden in meester De Ruyck, zou de snaak? Maar Fik buigt en rukt het boek uit zijn handen. Hij begint te blozen en staat daar bedremmeld met het boek te kijken.

„Wat is dat, Fik? Wiens portret is dat?”

Hij moet de vraag herhalen. En dan komt het er moeilijk uit: „Van u, meester...”

„Ha, van mij. Fik, geef dat boek terug. Geven, zeg ik, hier,

Fik!... Dat is de oude, gebiedende stem en nu kan Fik niet meer weerstaan.

Zoo, dat is meesters portret. Meester De Ruyck glimlacht, hij laat de teekening aan Anna zien. Daar het donkere haar, en de ronde kin; maar de ooren zijn te groot.

„Fik, jongen, wat hebt ge mij kwade oogen gegeven!”

Fik loert steelsch van onder de zware wimpers. Hij weet niet of hij lachen zal, maar als hij meesters vrouw bekijkt, plooien zijn lippen.

„Ja, Fik, ge wordt een echte teekenaar. En nu moet ge een nieuw teekenboek hebben? Van uw zelfverdiend geld? Daar gaan we voor zorgen, jongen, en nogal dadelijk...”

Hij trekt naar binnen en Fik is daar alleen met meesters vrouw. Als zij vraagt: „Fik, hoe is 't met moeder?”, antwoordt hij verward: Goed, goed...” Hij is die zachte stem niet gewoon, thuis moet moeder roepen en dan luisteren ze nog niet; en op het werk...

Dan is de meester daar. „Hier, Fik, daar is een splinter nieuw. Maar iets moet ge beloven: als 't vol is, weer laten zien. En veel koppen teekenen.” Hij ziet de uitgestoken hand en de geldstukken. „Neen, Fik, dat kost niets. Neen, zeg ik. Weet ge wat, Fik, bewaar dat en koop er iets van voor moeder als 't nog eens haar feestdag is. Verstaan? Dag Fik!”

Fik heft nog eenmaal die grootverwonderde kinderoogen en dan gaat hij. De zware klak drukt zijn hoofd naar de schouders, de armen van zijn jas zijn te lang. Het hekje piept, hij is al in het gangetje. En dan is hij daar plots terug en hangt over het poortje en roept: „En we hebben thuis een schoon katje, zoo'n schoon jong katje en...”

XXII.

De zangers van Turnhout hebben laten vragen wanneer ze eens konden komen. De brief heeft daar op de kas gestaan. Ha, die van Turnhout, — en meester heeft er niets op geantwoord. Op een avond, na de repetitie op het oksaal, heeft hij de mannen gezegd: „Wat denken die van Turnhout wel?” Ze weten zij ook wat zingen is, en tegen de groote processie van half Oogst zullen ze dat aan de menschen wel eens laten

hooren. Hij somt hun op wat er allemaal op de lijst staat en ze luisteren verbluft toe, maar ze weten dat hij niet gemakkelijk terugschrikt, ze kennen hem al. Ze knikken dan maar, en als er een zegt dat die van Turnhout dan toch in den winter wel eens zouden kunnen vragen, weigert hij niet. We zullen zien, zegt hij, kort en onvriendelijk.

Hij heeft dat aan die mannen van Turnhout geschreven.

De schoone, lange zomer en het zacht verglijden der dagen, nooit heeft meester De Ruyck er zoo de stille schoonheid van doorproefd. Zijn werk in de school, het trage voortschrijden, hij ziet de kinderen groeien, het is een vreedzaam gevecht, alle hinderpalen worden overwonnen. Dit jaar zal hij niemand naar het examen zenden, maar volgend jaar krijgt hij zeker de kans.

En er is de angstige zorg om Anna, zijn vrouw. Zij ligt in den rustzetel onder de schaduwrijke vlier. Hij vertelt de kleine voorvallen en bespiedt den glimlach om haar mond. Als hij met Freddeman speelt en stoeit, denkt hij aan het kind en hij leest die gedachte in haar oogen. Dan wordt hij stil. In de lichte avonden kan hij niet slapen, het laat hem niet los.

De dokter is geweest, hij komt geregeld aan huis. Wat zal hij zeggen? Hij leest de vraag in meesters oogen. Hij haalt de schouders op en zijn glimlach is gedwongen.

Eindelijk zegt hij: „Niet meer gaan of staan.”

Meester kijkt hem strak aan, — hij kan het dragen. „Is er gevaar, dokter?”

Ze krijgen altijd dezelfde vraag te hooren, en wat willen zij daar op antwoorden?

„Er is geen gevaar, maar het kan komen wanneer we niet voorzichtig zijn. Ze moet liggen, en blijven liggen.” Dat klinkt kort en beslist, als een oordeel.

Anna heeft dat gehoord, er is die rustige glimlach om haar lippen. Freddeman zit bij haar, hij heeft dat schoon, jong katje van Fik op zijn schoot.

De dokter wijst: „Kijk, wat een schoon gezelschap, ze zal dat wel volhouden!”

„Ja, dat zal ze wel,” zegt meester De Ruyck donker, en hij kan de onrust niet verbergen, die hem doorhuivert.

En dan gaat het naar den winter toe, de dagen korten en de regen is daar. Met bamis staat meester voor de kinderen,

de oude klantjes kennen hun plaats en de nieuwelingen staan verweesd tegen den klasmuur te kijken. Eenige dagen vaart het nog, en dan is het de gezegende regelmatigheid van het dagelijksch werk.

Hij heeft zijn handen vol, meester De Ruyck. Er is niet alleen zijn klas, — hij heeft heel den zomer gedacht aan de proefneming van zijn vader met de nieuwe meststoffen. Hij heeft de boeren in de hei doende gezien, het bedrijf van vóór honderd jaar, patriarchaal bewaard, vijandig tegen elken vooruitgang, tegen alle nieuwigheid. Hij kent die ijzeren onverzettelijkheid, dat koppig vasthouden aan traditie, valsche en echte.

Hij heeft zich afgevraagd of hij op dit dorp alleen de man is die de kinderen de letters leert en het cijferen dat ze later in het leven noodig hebben. Hij heeft scholen gedaan, hij heeft meer gekregen dan zij allen, mag hij dat zelfzuchtig onvruchtbaar laten? Hij spreekt er den ouden meester Van Deun over. Die glimlacht vaderlijk en medelijdend, — hij wordt oud en buiten zijn geraniums' en de krijschende parkieten gaat zijn belangstelling niet meer. „Ik heb altijd met moeite de kinderen naar de school gekregen, laat staan de jonge mannen en de groote mensen, Ge steekt wat aan, dat niet volhouden kan.” Hij heeft zwijgzaam toegeluisterd, meester De Ruyck en er het zijne bij gedacht. Zooveel zelftucht heeft hij wel dat hij liever zwijgt dan nutteloos pijn te doen, en grijze haren moet hij eerbiedigen.

Op een Zondag heeft hij zijn stoute schoenen aangeschoten en is den agronoom te Turnhout gaan opzoeken. Een bejaard man, lang zilverwit haar, maar een energiek gelaat en kort, zenuwachtig gebaar.

„De meester van Rielen. Van den hemel gezonden, jonge man. Kan het niet beter wenschen. En iets te vragen?”

Of hij iets te vragen heeft! Waar zal hij mee beginnen? Hij zit zijn handen te wringen en dan biecht hij op. Hij is zelf van den boer en hij ziet hoe zijn vader werkt, en dat heeft hem doen nadenken. Wat ginder gedaan wordt, kunnen de boeren dat hier niet doen? Wat helpt het dat hij de kinderen leert wat de geleerden hebben ontdekt, als de boeren thuis spotlachen en zeggen: „Onze vader en onze grootvader, dat waren ook geen uilen en met hun geboer kwamen ze ook aan

den kost." Als hij nu de groote mannen bepraten kon, ze daar op de schoolbanken krijgen, vóór hem en hun alles duidelijk maken.

„Ja, ja," knikte de agronoom. „Dat is het. Nagel op den kop. Maar komen ze? Ik reis heel het arrondissement af. Ze komen luisteren. Ze zeggen niet dat ik lieg, ze zeggen niet dat het goed is, ze zeggen niets. Ze laten u praten. Ze kijken toe als op de jaarmarkt naar den kwakzalver, — dien gelooven ze misschien. Hoe gaat gij dat aan boord leggen?"

Meester glimlacht zelfzeker. „Ze zullen wel komen," zegt hij, „en eens dat we aan gang zijn..."

De agronoom knikt instemmend, waarom zou hij die jonge geestdrift schamper neerhalen? Hij wroet hier nu veertig jaar en het is of hij tegen ijzersterke muren beukt, er is wel geluid, en een schok, maar van toegeven geen spraak. Hij is op vele plaatsen met dit plan van wal gestoken, en hij kan de treurige mislukkingen niet meer tellen.

Hij geeft den meester brochures en tijdschriften mee, hij moet dat alles maar eens doorlezen, want wat men onderwijzen wil moet men zelf eerst grondig bezitten. „Wacht even," zegt hij, er schiet hem iets te binnen. Hij haalt de verslagen die hij jaarlijks naar het ministerie zendt. „Ik geloof dat ze wel lezenswaard zijn," zegt hij eenvoudig en peinzend bladert hij in den bundel. Hij kan niet zeggen dat hij er jaarlijks een halve maand aan werkt, en hij weet niet eens of er ooit een letter van gelezen geweest is, hij heeft er althans nog nooit iets van gemerkt. „Lees dat eens," zegt hij, „en als ge nog iets anders noodig hebt, loop dan maar aan, ik help zooveel ik kan."

Hij kijkt den meester na en schudt het hoofd. Wat zal hij zeggen als die jonge man terugkomt en hem met moedeloos gebaar den bundel toereikt? Hij kent die heiboeren, koppig, taai ras, hij heeft er heel zijn leven tegen gevochten en hij mag niet zeggen dat hij overwinnaar gebleven is.

's Anderdaags is het uit zijn gedachten, maar de week is niet uit of hij ontvangt een brief: „Nooit is mij zoo scherp geteekend de toestand van den landbouw in onze streek, de dringende behoeften en allernoodzakelijkste hervormingen als door Ued. hand in de verslagen die Ued. mij heeft willen toevertrouwen. Met mijn eerbiedigen dank betuig ik Ued. de oprechte uiting van mijn bewondering, hopend Ued. binnen

afzienbaren tijd te kunnen melden dat bij gebruik derzelve het bereiken van ons gemeenschappelijk doel een schrede nader werd gebracht. Ued. dienstwillige dienaar, K. De Ruyck."

De oude man staat peinzend en knikt. Hij zal toch nog eens naar Rielen moeten gaan.

Het laat meester De Ruyck niet meer los. Hij begint er over als hij bij Anna zit, de avonden zijn lang en zij ligt al heel den dag alleen. Zij luistert geduldig; ze kent niets van den boer dan melk en eieren. In de stad heeft ze er nooit iets over gehoord en ze was volwassen toen ze hier in dat heidorp aanlandde. Maar ze hoort de geestdrift in zijn stem, het is goed om die te hooren.

Maar hij zal niet van wal steken vóór hij den burgemeester gepolst heeft. Hij ziet er wel tegen op. Het is lang geleden dat hij nog op de hoeve, t'einden de berkendreef, geweest is. Hij kan den man hier in 't dorp wel afwachten als hij van 't gemeentehuis komt.

Hij is vriendelijk, de burgemeester, zoo van buiten af. „En schoon weer is het, meester!” Hij wil voorbij gaan, maar meester De Ruyck houdt hem staan.

„Eén oogenblik maar, burgemeester. Ik zou iets willen vragen.”

Vragen? De burgemeester kijkt hem verwonderd aan. Meester moet maar naar 't gemeentehuis gaan, de secretaris is daar nog en die zal 't wel opschrijven.

„Dat is het niet, burgemeester,” zegt meester kalm. „Er is wat anders.” En hij legt hem alles uit; de burgemeester moet dat begrijpen, hij is zelf boer, hij heeft al wat gereisd en wat gezien, — het zal niet erg doen, maar kom, — en de kleine boeren hebben nog veel te leeren. Nu weten ze natuurlijk niet beter, maar als hun dat eens gewezen en uitgelegd wordt, zal dat veranderen. Ja, dat gelooft meester vast. Hij zou die lessen in de school geven, drie keer in de week, 's avonds telkens een paar uur bij voorbeeld. 't Gemeentebestuur kan daar toch niets tegen hebben, integendeel!

Ja, wat zal de burgemeester daar op antwoorden? Hem kan het niet schelen, neen, en hij heeft het zelf ook niet noodig, Goddank! En wat de andere mannen van den raad daar over denken, dat weet hij niet. Meester moet zien wat hij doet. Meer

kan hij niet zeggen. Dat burgemeesterschap is niet alles, — misschien vijftig keer zijn naam moeten zetten en dan nog deze kwestie. Meester moet maar zien wat hij doet...

Meester moet maar zien wat hij doet, — hij denkt daar niet te lang over na. Hij kan toch al die mannen niet d'een na d'ander gaan te voet vallen? Als 't nu nog voor een gunst was, voor hemzelf. Maar ze zullen snel genoeg weten wat zijn bedoeling is; wie weet komen ze zelf niet af, de patriarchen uit den gemeenteraad, — ze zitten ginder toch allemaal te boeren in de hei op grootvaders manier en ze kunnen er wat bij gebruiken. Hij stelt zich zijn avondklasse al voor met die speciale banken voor de Rielsche gemeentevaderen, banken van formaat en aanzien. En de luisterende aangezichten, de burgemeester vooraan!

XXIII.

De voorwinter is nat, de rotte misten hangen over de hei en dagen lang is er geen kou te zien. Jane kuchelt, ze raakt de boterhammen niet aan, maar ze sjoeffelt rond en doet haar werk.

Ze zit met het kind op den schoot en neuriet haar oude wijsjes; aan haar voeten luistert de kleine Freddeman met Fiks katje in de armen.

„Ge moet gaan slapen, Jane, ge zijt moel!” zegt meester De Ruyck. Ze kijkt hem aan met haar rustige, ingekeerde oogen en zingt verder. Dan legt ze het kind in de wieg.

Hij herhaalt het nog eens en verrast kijkt ze op. Ze wil buiten gaan, er moet nog hout bijgehaald worden dat 's nachts in den kacheloven droogt.

„Blijf binnen, Jane!” zegt hij nadrukkelijk. Hij ziet de aarzeling wel in haar oogen. „Ik zal 't wel binnenhalen, mensch. En ga nu naar bed.”

Ze kijkt nu onzeker naar Anna en gaat dan. De trap kraakt, de val wordt dicht gelegd, en dan zijn daar de vertrouwde geluiden, tot alles stil wordt.

Dan staat meester De Ruyck recht. „Ik zal Jane een tas melk warmen,” zegt hij en Anna knikt hem toe. Haar oogen laten hem niet los.

Hij staat bij het vuur en warmt den drank. Hij mag de suiker niet vergeten, zegt Anna. Freddeman komt bij hem staan en dringt tegen hem aan. „Meegaan, va?”

Hij steekt de kaars aan. Zoo de trap op. Niet te haastig, Freddeman! Hij licht de val, de vochtige kilte valt op hem. De flapvlam danst en scheurt de duisternis. Pas op, Freddeman! Zijn oogen moeten wennen aan dit magere licht. Zoekend kijkt hij rond. En dan ziet hij twee oogen, rustig en onbewogen staren ze hem aan. Daar is de donkere alkoof tegen de hanebalken. Hij kan de schaduwen zien die op dat oud gelaat dansen. De witte nachtmuts vangt het licht.

„Jane!”

De stem klinkt hol. En dan heeft Freddeman de oude Jane gezien.

„Jane, hier is nog iets warm!”

Maar zij roert niet. Hij staat dicht bij haar, hij ziet de vlam in haar oogen flikkeren, in die rustige, onbewogen oogen.

„Kom, Jane, ge hoest al eenige dagen, en dat zal u deugd doen!” En die kleine stem, als een echo: „Jane, toe, toel!”

Ze kruipt traag recht en haar oogen laten hem niet los. Met aarzelende handen neemt ze de rookende tas aan. Hij schikt de deken om haar schouders. „Drink nu, Jane, het zal u goed doen.”

Zij kijkt niet op, ze zit gebogen over de tas. En hij ziet hoe de tranen over haar wangen vloeien.

„Drink nu, Jane.” Hij hoort dat trage geslurf. Haar handen beginnen te beven, ze is al zoo jong niet meer, die Jane.

Hij dekt haar terug in. Ze ligt daar, klein, verloren in dat groot bed. Hij kan de glimmende tranensporen zien en de starre oogen.

„Slaapwel, Jane!” zegt hij. Kleine Freddeman buigt over haar en zijn hand gaat over haar hoofd, — ei, de krielende haren onder de muts.

Dan wordt het donker, de wapperende vlam schiet nog eens tot de hooge nok. De val glijdt dicht. Daar ligt die oude Jane, alleen en verlaten.

Ze is niet veel gewoon van de menschen, altijd zwijgers rond zich gehad, die het al hard genoeg met zichzelf hadden. Het leven is zwaar en ieder draagt zijn deel, bij d'een gaat het al wat moeilijker dan bij d'ander. Ze is niet veel gewoon,

die oude Jane. En dat woord, en de kinderhand die zoekend over haar aangezicht wandelde. Ze ligt diep ingedekt, het is warm en goed; ze weet niet wat geluk is, maar er is iets dat haar mild doorstroomt. Het kan de warme drank zijn, — of ook wat anders.

Meester De Ruyck zal Freddeman slapen leggen. Hij zingt de gekke liedjes die alle hun beurt moeten krijgen, in gepaste orde. Dan de raadseltjes; hij zet een ernstig aangezicht of hij iets heel gewichtigs bedenkt. Hij moet op de tanden bijten als hij ziet hoe ongeduldig Freddeman reeds met het antwoord wacht. Dan volgt het vertelsel, met het wandelende huis, de dansende kerktoeren, de sprekende boomen op het pleintje, en Freddeman de oppermachtige algebieder van die wereld van droom en grenzenlooze verbeelding.

Hij zegt zijn kleine gebedje en wuift vaarwel. Nacht vader, moeder, nacht poesemien, nacht kachel, en nacht vuur, nacht tafel en stoel. Nacht moeneke, nacht moeneke...

Als alle geluid verstild is, wordt de ruimte enger. Meester schikt zijn boeken weg, er is een aarzeling in zijn gebaar, maar Anna glimlacht.

Hij kijkt naar de stoof en draalt. Dan ontmoeten zijn oogen haar oogen. Hij draait het licht lager en dit schemerduister buigt over hem en haar. Hij heeft haar handen gevonden.

Hij zit naast haar en de goede stilte is daar, door geen woorden gebroken. Dit avonduur als al het dagrumoer verstorven is, alleen de stille aanwezigheid en dit vervulde verlangen.

Zij vraagt naar zijn dagwerk en haar stem is vol eenvoud. Hij wandelt met haar door de klasse, luistert naar de helle kinderstemmen, zal hij dat nieuwe liedje even zingen? Hij heeft menschen ontmoet, gezien hoe de hooge lucht met vuur-roode windstrepen over den Konijnenberg boog; Fien van Sooi Dellens heeft naar haar gevraagd.

Hoe het met haar was. Hij ziet den glimlach van verstild geluk om haar mond, hij herkent dit aangezicht haast niet, en het doet hem pijn.

Hij buigt over haar, schroomvol is zijn teederlijk gebaar. Hij wil niet denken; deze ure en dit geluk.

Op zolder heeft hij nog een oude lamp gevonden; de smid heeft ze wat dicht gesoldeerd, ze zal het nog wel doen, heeft hij gezegd. Ze hangt al in de school.

Hij heeft het aan de kinderen uitgelegd: avondschool voor de groote menschen, voor al wie nog wat leeren wil, ze moeten het thuis maar vertellen. Het zal warm zijn in de school.

Hij heeft wel aan de banken gepeinsd en hoe hij dat schicken zal, die groote mannen en dat klein gedoe. Laat ze maar komen.

Lang vóór den tijd zit hij te wachten in de klas. Buiten staat de strakke vrieshemel over de wereld gespannen, met verre, harde sterren. De grond klinkt onder den voet; de wind neuzelt in de schouw. Meester zit in het donker bij de kachel. Hij luistert toe of hij niet een stap hoort, den eersten.

Hij heeft de leesboeken op een stapeltje gezet, pennen en papier gereed gelegd. Op 't bord heeft hij een vraagstuk geschreven en hij heeft het „Aenkondigingsblad” van den vorigen Zondag meegebracht, er is een en ander uit te leeren.

En dan hoort hij stappen. Aarzelend wordt de deur open-gestoken, een nauwe spleet, en dan snel terug togetrokken. Maar meester heeft de loerende oogen gezien. Hij vliegt naar de deur, werpt ze open.

„Kom maar binnen!” roept hij. Een schaduw staat stil, komt dan traag nader. „Kom binnen,” herhaalt hij, „het is binnen beter dan buiten.”

Hij kent dat aangezicht niet, maar hij wil niet vragen. „Zet u maar bij de stoof,” zegt hij vriendelijk, — „de anderen zullen gaan komen.”

Hij gaat er bij zitten, hij houdt zijn handen bij de warme kachel. „Hier is 't beter dan buiten,” zegt hij, „en ik kan hier even goed zitten als thuis.”

„Van ver gekomen?” vraagt meester. „Ik geloof niet dat ik u al gezien heb.” De man knikt eens. „Ginder op de hei,” en hij wijst met vaag gebaar, „en thuis moet ik ook stoken.”

Meester ervaart dat hij ginder alleen kluist, zijn moeder is in 't voorjaar gestorven. Ze wachten nog wat, daar zal zeker nog volk komen.

„Maar we kunnen misschien al wat praten over een en ander,” zegt meester. Hij ontsteekt de lamp, het zachte licht glijdt over de gerijde banken, de printen aan den muur en de groote landkaart.

„Dat hing er nog niet toen ik hier op de banken zat,” zegt de man.

„Dat is een landkaart.”

„Ja, dat moet'te mij niet zeggen, dat zie ik ook wel. En staat er alles op?”

Hij gaat tusschen de banken door, vóór de kaart staan. En Luik, waar hij soldaat geweest is, twee jaar? Maar zoo ver? Neen, mijnen goeie mensch, dat was een eindje verder. En daar Rielen, en zoo de weg van Luik naar Rielen? Neen, zoo goed kan hij het niet meer zeggen, maar recht door ging het in geen geval. Met tram, trein en een eind te voet. Een vollen dag reizen. En twee lange jaren soldaat geweest, vergeet het niet en één keer naar huis geweest. Hij gaat op een bank zitten en haalt zijn pijp boven. Meester kijkt hem verbaasd aan, maar hij begrijpt dien blik niet. Twee lange jaren, en als ze dan van thuis geenen cent kunnen opzenden, ik zeg u maar dat. Hij zit geweldig te paffen; hij spuwt berekend in de kolenbak. Maar mijn Fransch heb ik er geleerd, beau temps, nom de tonnerre, encore une chope.

Meester ziet die geweldige handen, ze liggen breed en rustig, met knokige vingers op de knieën.

„En 't schrijven,” zegt hij zoo, „daar zal zooveel niet van overgeschoten zijn?”

„Schrijven? Mijnen naam, — lijk de beste!” Hij stapt naar het bord, aarzelt en zoekt. „Hier hing in den tijd een bakje. Ha, daar!” Hij grijpt een stuk krijt en schrijft. De letter groeit traag en sierlijk, de schoone krullen die de A verluchten. August Van Menxel.

„Daar!” zegt hij en glimlacht triomfeerend.

En met de pen? Hij krabt in de haren. „Mensch”, zegt hij, „een schup of een riek, maar dat speelgoed.”

Hij ziet dat onbevleete stuk papier; hij neemt dat stokje behoedzaam in de hand en ongeloovig bekijkt hij de pen. En dan den meester, — maar dan buigt hij en zet aan.

Het is zoo stil dat het krassen van de pen hem verrast. Hij poost even, buigt dan opnieuw, dit sterke lichaam gespannen. Met een zucht legt hij de pen neer.

„Ja,” zegt hij en beoordeelt zijn eigen werk. „Al lang geleden.”

Maar meester prijst hem. „'k Zou ze allemaal willen bezig zien,” zegt hij, „de mannen van uw jaren.”

Hij haalt dan de gazet boven. „'k Heb die zoo maar meegebracht,” zegt hij zoo, „daar staat zoo nogal wat in om te lezen.”

„De man neemt ze hem uit de hand. „Lezen lijk de beste,” zegt hij. En hij leest, vlot maar wat eentonig. Hij vindt er zijn plezier in. „Dat ook nog!” zegt hij en hij begint aan het plaatselijk nieuws. Dan schiet hij in de markten.

Daar kent hij wat van. Hij begint over de boter, is me dat nu een prijs, en de eieren, dat loont, en dat wordt nog beter. Vlas, dat hebben ze vroeger hier ook gezaaid, jaren geleden. Hop, neen, dat kent hij niet, moeten ze ergens in de brouwerij gebruiken. En de melk... ja, wat denkt de meester daarvan, er ligt ginder een kavel natte beemd, rotte beemd zeggen ze, 't water sikkert in de voren, de koeien worden er ziek op. Al eens een malheur gehad en de peerdemeester zei dat het niet de laatste keer zou zijn. Maar kun'de dat laten liggen? Dat is geen koren- of patattenland.

„Dat moet ik eerst zien,” zegt meester. „Daar kom ik eens op af.”

En dan slaat het op den toren. „Al zoo laat,” zegt de man, „dan zullen we eens gaan.” Hij stopt nog eens, zet zijn kraag hoog. „Ge zult mij nog zien, wat kan ik thuis zitten doen?” Als hij in de deur staat, keert hij zich om. „En van dien beemd, peins daar eens op, daar is misschien in uw boeken wel iets over te vinden...”

Meester hoort de holle stappen op den vriesgrond, het wegstervende geluid, de stilte komt dreigend op hem af. De banken staan gerijd, lustig jaagt de vlamengloed in de suizende kachel. Op het bord kan hij het vraagstuk lezen: „Een boer heeft een rechthoekigen akker van 148 m lang en 56 m breed, bezaaid met...”

Maar hij geeft het niet op. Zijn eerste klant komt terug en heeft een kennis meegebracht. „Dan hebben we klaps onderweg,” zegt hij. Hij pinkt den meester toe als een ouden kennis. Daar zijn ook nog twee jonge mannen. Ze moeten in 't voorjaar naar den troep en ze sukkelen nog wat met het lezen; altijd maar moeilijk gegaan, ver van de school gewoond en nogal ziek geweest in hun jonge jaren. Ze bekennen dat maar moeilijk, ze kijken niet om, de andere mannen moeten dat niet

hooren. „Eer de winter uit is, leest ge als ne pastoor!” zegt meester en hij zet ze daar op een bank met een boekje; os, as, is, alle begin is moeilijk, maar ge zult er van verschieten hoe dat vooruitgaat.

En gij daar met uwen beemd, kom eens bij. Meester plooit een legerstafkaart open. De man moet zijn beemd wijzen. Geraakt daar maar aan uit, streepjes en vierkantjes, zijn dat beemden en kanten en akkers? Hij legt het dan maar anders uit, hij kent de namen van al de panden en zoo komen ze terecht.

Meesters vinger schuift over de kaart, 25 meter, 27 meter, 22 meter. „Dat moet afwateren,” zegt hij beslist. „Niet gemakkelijk, maar als al de loopen geruimd liggen, moet dat water weggkunnen.”

„Zoo!” zegt de man en zijn oogen staan klein en onderzoekend. Hij weet al wat hij doen zal, hij onderschat dit gevecht niet, maar hij is tot den strijd bereid, het gaat om zijn grond. „En van die zieke koei?” vraagt hij aarzelend.

Ook daarop heeft meester gezocht, misschien wel gevonden. Staande water maakt den grond zuur, dat is zooveel als bedorven. Biezen, zeker? Ja, met geweld. Hij had dat wel verwacht. En boterbloem? Boterbloem met een knol? Nooit gezien? Meester heeft een boek meegebracht, ze moesten maar eens kijken, en lezen wat er onder aan gedrukt staat, hij moet die twee andere mannen wat gaan helpen, — maar droogleggen, goede waterafvoer, dat is 't eerste waar moet voor gezorgd worden.

Ze kijken zoo wat verwondard op als meester hen alleen laat, maar ze verstaan dat. Raar wat er allemaal in die boeken staat.

Als hij met zijn leeskanten gedaan heeft, zegt meester: „Wel, we zullen eens uitcijferen, of het de moeite loont aan dien beemd te beginnen.”

Hij teekent hem, de afmetingen worden geschat, ruim werk en opbrengst vóór en na de verbetering.

De man zit verloren te luisteren, hij etst alles in zijn geheugen. Ja, knikt hij, — meester heeft niets gevraagd.

Ze moeten dan zelf aan 't cijferen gaan, ze krijgen de leien van de kinderen en de griffels. „Niet te wild vastpakken,” lacht de meester. Hij staat naast hen, kijkt over den schouder naar de moeizaam geteekende cijfers. Griffelgetik en voeten-

geschuifel over den vloer, — het zit niet gemakkelijk in die kleine banken.

„De stoof is uitgegaan,” zegt meester als ze naar huis trekken.

De stoof? Hadden ze niet gezien.

Buiten wacht de man op meester De Ruyck. „Ik moet ook langs daar,” zegt hij rustig. En dan plots: „Waarom zij'de gij geen boer geworden?”

Daar loopt geen maand voorbij of alles is volzet; hij kan ze toch niet in de bankjes van de kleine mannen wringen? Fik van Sooi Delles is daar en er zijn meer van die jonge mannen teruggekomen. Wat liggen ze daar thuis lui aan den heerd te doen?

„Kom maar,” heeft meester geknikt, „ik zal wel iets voor u vinden.” Het zijn zijn eigen kinderen, hij glimlacht gelukkig om hun terugkeer. Hij gaat naar Turnhout en koopt wat hij vinden kan. Ze zitten al te cijferen en hun schrift zal rap vol zijn. Als ze 's avonds naar huis gaan, leggen zij hem hun werk voor. Hij laat dat aan Anna zien. „Bekijk me dat eens,” zegt hij en hij kan den trots in zijn stem niet verbergen.

Zijn lezers gaan vooruit, — het is een lastige akker om te beploegen, maar ze geven niet af en ze komen er, daar kan geen twijfel over bestaan.

De dokter begint hem moed te geven, zoo uit zijn eigen, meester had hem niets gevraagd. „Ze vaart goed,” zegt hij, — hij speelt met zijn gouden ketting, — „nog een paar maanden kwaad leven.”

Hij kijkt meester De Ruyck aan en hij ziet hoe zijn oogen naar Anna gaan. „Ja, meester,” glimlacht hij. En dan gaat hij, zonder opzien, — zijn jonge vrouw is verleden jaar gestorven en hij is daar blijven zitten met twee bloikens van kinderen.

Als 't avond is, moet hij weeral gaan, de meester. Als 't geen avondschoon is, wachten de zangers. Hij is dat groot Kerstlied aan 't aanleeren, het is geen klein bier en nog amper een maand en Kerstdag is daar.

„Goed, alles goed,” zegt Anna, „maar ik moet dat Kerstlied hooren.”

Hij knikt glimlachend en gaat naar de piano, onder zijn vingeren wordt het lied geboren, zijn stem is melodieuze gefluister en bloeit dan open.

„Goed zoo?” vraagt hij.

Neen, zoo bedoelt ze het niet. „Maar dat gaat niet! De dokter zei zelf: twee maanden...”

„Dan moeten ze hier maar komen zingen!”. „Dat is een bevel, hij heeft het wel gehoord. En hij zal gehoorzamen.

Hij krijgt zijn handen vol met zijn avondschool. Alle banken zijn volzet en het gebeurt dat hij zijn eigen stoel moet afstaan. Hij heeft zijn lezers, — ze zitten te zweeten op de nieuwe letter, maar ze gaan vooruit, ze beginnen zelf te gelooven dat z'er mee weg zullen zijn als ze naar den troep moeten. Zijn rapste mannen heeft hij maar aan 't werk te zetten, die vinden hun weg wel alleen; hij moet alleen hun werken nazien. Hij heeft eens gevraagd waar die Goor blijft, maar ze hebben hem half spotlachend aangekeken, — die heeft wat anders te doen. Meester De Ruyck vraagt niet verder.

Met zijn grootsten troep zit hij te cijferen, wat de oogst kan opbrengen, kosten en onkosten. En dan begint hij als vanzelf over de bemesting. Ze kennen dat, de mannen van Rielen. Hij leest dat op hun aangezichten. De scherpe oosterwind heeft de harde jukbeenderen rood geknaagd, hun oogen zijn waterig en doervlogen van de kou; en bezie me die handen, zwaar en misvormd, de weeren zitten er in gedraaid lijk in eikenknoesten. Ze moeten hun mond nog niet open doen, ze zeggen het zoo. Alles vertelt van dien verbeterden strijd tegen den mageren grond, de verdomde vliegakkers; de droogte, den wanhopigen schralen wind en de harde zon die het zand loswroet en het halfgewassen koren doet kraken van de droogte. Bemesting, — ze weten wel dat het daar alleen mee te halen is. Ze weten dat, en daarmee is het uit. Wie geeft zijn mest af, waar kun'de'm krijgen? Laat eens hooren wat die meester daar over te vertellen weet.

„Ja, laat maar eens hooren,” zegt dat klein Janneke Berten. Klein maar erg, lachen ze in 't dorp; hij zit hij ook in den gemeenteraad en als 't kerkeraad op den preekstoel afgeroepen wordt, zie'de hem na 't lof naar de pastorijschappen; hij moet goed kunnen kaarten.

„Ja, laat eens hooren,” zegt Janneke Berten. Hij haalt zijn pijp boven en stopt. Als hij wil aansteken zegt meester: „Dat zou ik niet doen, Janneke!” En wat kan Janneke anders doen dan grommend zijn pijp wegsteken.

Bemesting is noodig, daar zullen ze geen ruzie over maken. In den ouden tijd mestten de menschen niet, en in den Congo ook niet. Maar we zijn niet in den Congo. Mest is er niet te veel, dat moet ik u niet zeggen; ge zoudt meer beesten moeten houden, maar de grond kan het niet dragen, en de weien verdrogen in den zomer. Daar is misschien wel ander middel te vinden. De geleerden hebben gevonden...

„Als de geleerden gaan boeren,” grinnikt Janneke Berten, maar hij is alleen om te lachen.

... hebben gevonden dat de grond zijn vocht moet kunnen houden, en daar wordt de mest in opgelost lijk suiker in de pap, en dat hij voedsel moet krijgen. Voor 't vocht moet hij humus krijgen. Da's bladgrond, vergane dingen, stroo en dood hout. Mest uit de stallen is humus en voedsel. Als we geen mest genoeg hebben, moeten we die dingen ergens anders gaan halen.

In St. Job hebben ze dat beproefd. Al 't vuil van de stad Antwerpen is daar per schip naar toe gevoerd en op hoopen gezet. Dat verteert en 't wordt in den grond verwerkt. Ga maar eens zien.

„Ik heb dat gezien,” zegt Janneke Berten, maar zijn lach is verdwenen; hij luistert gespannen. En wat ze daar winnen? Dat stadsvuil komt daar aan: groentenafval, kolenasch, papier, potten en pannen, al wat er maar in een vuilbak kan terecht komen. Daar is geur bij, en niet van den besten. Maar als dat allemaal verteerd is en gezift, wordt dat ingespit: humus in den grond. En ga maar eens zien. Koren en gerst, klaver een el hoog, en patatten, en groenten en boomen, ze winnen er al wat ze willen.

„Da's goeie grond,” bijt Janneke Berten. De mannen kijken naar den meester, het wordt een boeiend gevecht.

...is goeie grond geworden, Janneke. Naast de goeie plekken liggen er nog magere hei en mastenbosch van tien jaar oud, waar ge nog kunt overspringen. Dat is voor den humus. Wat ze naar St. Job kunnen brengen, kunnen ze ook naar Vosseler doen. We hebben geen vaart, maar daar bolt een tram. En als 't gemeentebestuur wil...

„Da's uw zaak niet, meester,” verwittigt Janneke koel.

En dan moet er nog gemest worden. Stalmest, natuurlijk. Maar stalmest van stroo, niet van haksel en halfvergane vlaggen. Arme menschenmest.

„Dat kan zijn,” zegt Janneke Berten en zijn stem is hoog en schril, hij moet zijn best doen om kalm te blijven. „Meester ik geloof wel dat ge iets van den boer weet, maar doen is wat anders, vergeet dat niet. En mijn vader heeft gemest zooals ik het doe, en mijn grootvader en nog verder ook. En z'hebben zij allemaal op d'hoeve gezeten en ze hebben dat goed gedaan, goed gedaan...”

...en dat wil niet zeggen dat het niet beter kan, Janneke, daar worden van alle nieuwe dingen uitgevonden. Maar onze tijd is voorbij, we zullen over dat mesten een volgenden keer praten.

Hij draait het licht wat lager, de lamp mag niet ineens gedoofd worden. Hij werpt de kachel open, de vlammengloed danst op de hooge zoldering.

De mannen gaan hem voorbij. „Meester!” mummelen ze. En daar is Janneke Berten. Zijn koel, verbeterd aangezicht staat onbewogen. Hij heeft zijn pijp al tusschen de tanden, maar heeft ze nog niet aangestoken. Hij gaat meester zwijgend voorbij.

Op een Zondagvoormiddag is de agronoom geweest. Meester De Ruyck heeft hem trouw verslag over zijn poging gegeven.

„Goed,” knikt hij. „In het voorjaar moet ge een proefveld aanleggen. Een akker patatten. Gij, — en ik, — zullen de bemesting aanvullen met scheikundige stoffen. Neen, neen, niet bang zijn! De boer krijgt een oogst gegarandeerd die minstens zoo hoog is als op het perceel dat wij niet zullen aanraken. Ge vindt er wel een die de kans zal wagen?”

Meester spreekt er in de avondschool over. Ze luisteren en verroeren niet. Woorden kunnen ze wel verzetten, maar nu is er iets te doen. Meester moet zijn vraag voor de tweede maal stellen. Hij ziet de gesloten aangezichten en de half dichtgeknepen oogen. Hij herhaalt de vraag nogmaals en dan maakt een van de jonge boeren een beweging.

„Gewoon bemesten, zeg'de?”

„Ja.”

„En gij mest bij?”

„Ja.”

„En ik moet een oogst hebben, die minstens zoo hoog is als op het eerste perceel?”

„Ja.”

„En als hij dat niet is?”

„Dan betaal ik hem.”

De jonge boer kijkt eens rond, maar hij stoot op gesloten aangezichten. Dan zegt hij, kort en beslist: „Dan doe ik het!” Maar de mannen bewegen niet.

In den loop van de week komt meester De Ruyck den ouden Van Deun tegen. „Wat zij'de toch allemaal aan 't doen? Ze praten zoo raar over die avondschool. Vergeet niet dat het boeren zijn, meester. En op den koop toe heiboeren, — daar doe'de nog niet mee wat ge wilt.”

Wat kan meester daarop antwoorden? Hij vraagt vriendelijk hoe het met de geraniums gaat en wanneer Freddeman om dien beloofden parkiet mag komen. „Ach, die parakiet... slaat meester Van Deun aan. Hij is aan 't oud worden, en dat vergeten, dat hopelooze vergeten...

Hij geeft het niet op in zijn avondschool. Hij hamert maar door, hij kent zijn volk wel en hun harde koppen, de stille maar besliste vijandigheid tegen al wat nieuw is. Ze zitten zwijgend vóór hem en hij beukt, rustig maar zeker, hij moet dat winnen.

Niet bemesten met haksel en vlaggen die na een jaar nog niet vergaan zijn. Met stroo bemesten, en in fatsoenlijke stallen. Alles kan niet in één dag veranderen, maar als er nog een stal moet gebouwd worden, dan geen stal lijk d'oude, maar...

„Meester zal wel voor de centen zorgen,” spot Janneke Berten.

„Nee, Janneke, dat niet, maar dat belet niet dat ik het nieuwe tegenover het oude moet zetten. Die-oude stallen: als hij in den bamis uitgevoerd is, staan de koei in een afgrond, en na den winter komen de ruggen aan de schelftbalken. Niet verlucht, niet verlicht; de drassige, vuile mest, dat kan niet gezond zijn.”

„Niet gezond? Honderd jaar lang zijn de stallen zoo gemaakt geweest, meester, en langer ook. En geen gezond vee? Warm staan in den winter, is dat ook niets weerd? Neen, ze moeten op steenen staan zeker, dat zal 't wel zijn? Kou lijn en rheumatiek in de pooten. Of moeten ze nog geen stoeltje

hebben om op te zitten? En de mest, die komt nat en goed verteerd uit den stal..."

Hij kijkt spottend rond, dat Janneke Berten. Zijn oogen zijn kooltjes vuur en zijn kort gebaar hakt. Hij zoekt iets op de aangezichten van de andere mannen dat hij niet vindt. Fik van Sooi Dellens en die twee jonge kerels zitten te grinneken.

„Ja," zegt Janneke Berten onzeker. En dan slaat hij plots verwoed op de bank. „Zijn wij hier dan gekomen om uitgescholden te worden, daar is niets dat deugt in Rielen, nonde-domme! En alles op de kosten van de gemeente, vuur en licht, pen en papier, — en dat allemaal moeten hooren?"

Hij krauwelt naar zijn klak en trekt er van door. De deur vliegt met nijdigen smak dicht en in de gang klinken de holle stappen.

In de week komt meester De Ruyck den burgemeester tegen. „En alles goed met d'avondschool?" vraagt hij zoo. Zijn glimlach verbergt iets, maar meester dringt niet aan. Hij kent die zwijgers, haal er maar iets uit.

Hij schaaft aan de laatste herhalingen van het Kerstlied. Het vriest vinnig en op het oksaal tocht het van alle windstreken. De koster zit met wantjes te spelen en af en toe blaast hij in zijn stijve vingers.

De scherpe jongensstemmen klinken hoog en ijl in de leege kerk, ze staan nog niet erg vast en keer na keer moeten z'er opnieuw aan. Hij is niet rap tevreden, de mannen zijn er aan gewoon. Ten slotte knikt hij dan, het kan er al door. Dan schikt hij zijn troep voor den samenhang. Het wordt stil, de koster preludeert, het is een aarzelend lied in de stille kou. En dan ontbindt meester de stemmen met een koesterend gebaar.

Dit stijgen en dalen, frisch en onschuldig, van de hooge stemmen met zang en tegenzang van de lage, een lokken, een speelsch bekoren en dit rustige lied van het orgel dat er doorheen slingert met serene bevalligheid. Meester De Ruyck glimlacht verteederd. Hij denkt aan die luisterende oogen en den lichtverbaasden glimlach om den geopenden mond. Hij laat dit lied uitglijden, een ver verhallen in de donkere ruimte. En dan breken de stemmen los in een juichend unisono, een wild gewentel van triomfantelijke geluiden naar het machtige slotakkoord.

De garde komt dat brengen, een brief. „Van de gemeente,” zegt hij en slaat aan, zoo maar uit gewoonte.

Meester scheurt den brief open. „.... verzocht om voor den gemeenteraad te verschijnen, om uitleg te geven over de avondschool en het gebruik van de gemeentelijke lokalen. Bij bevel, De Secretaris.”

Zoo, dat is het, Meester De Ruyck staat peinzend. De oude boerenaard in hem schiet wakker en het is of hij zich kromt om den stoot op te vangen. Zijn mond staat scherp en verbeten.

„Ze willen mij hebben,” zegt hij en hij geeft Anna den brief. Hij ziet haar verwonderde oogen.

„Ik ben misschien wat sterk tegen Janneke Berten ingegaan.” Hij haalt de schouders op. „Waarom zweeg hij niet? De anderen hebben ook geluisterd, en als ze iets te zeggen hadden, deden ze dat met fatsoen.”

„Kalm blijven!” raadt zij hem. „Zeg eenvoudig uw belang, als ze willen zullen ze verstaan.”

Hij haalt nogmaals de schouders op, wat raakt het hem? Hij heeft zijn werk altijd gedaan zoo goed als hij kon, hij heeft zich niets te verwijten en de heeren van den gemeenteraad, die heeren. Maar het laat hem niet los, hij is verstrooid in de school. Wat zal hij antwoorden als ze hem dit vragen, of dat?

Als hij op het gemeentehuis komt, is er al vol licht. Hij klopt en daar binnen valt het stil. Hij stoot de deur open, de zware tabaksrook slaat hem in 't aangezicht.

„Goeien avond,” groet hij. Doorheen den rook ziet hij de bekende aangezichten en de nieuwsgierige oogen die op hem gericht zijn.

„Meester,” zegt de burgemeester, „meester, zet u, we zijn nog wat bezig, maar we zullen u niet lang laten wachten, we zijn er zoo mee klaar.”

Van in zijn hoekje kan meester den gemeenderaad bestudeeren naar hartelust. De secretaris bladert in zijn boek en krabbelt wat op stukjes papier. De burgemeester heeft zijn bril op gezet en hij houdt zijn hoofd schuin als hij wat te lezen heeft. Ginder zit Janneke Berten, hij waagt geen blik naar den hoek waar de meester wacht. Maar hij zet zijn woordje overal tusschen. Ja, Janneke, zegt de burgemeester; het is een lastige vlieg, die hij wegslaat, maar ze komt altijd terug.

En de boeren zijn daar, de mannen van d'Hoeven, en een paar uit de Breem, en de steenmannen van 't Heiend. Meester De Ruyck moet aan Fik van Sooi Delles denken, binnen enkele jaren ziet hij er uit lijk die magere Tist Trappers daar; de lange knoophals komt uit die lodders van kleeën, zijn oogen branden in dat afgeteerd aangezicht, de scherpe kin met de platte jukbeenderen daar boven staan onbarmhartig geteekend. Het fijne, gloeiende ovenstof heeft zijn longen geschroeid en hij zit me daar nog te smoren aan die zware pijp.

„...en dan zullen we eens zien of er een lantaarn kan gezet worden op dien weghoek,” zegt de burgemeester.

Hij schuift zijn bril op zijn voorhoofd en wrijft in zijn vermoeide oogen. Hij kijkt eens rond en klopt dan zijn pijp uit.

„Wel meester,” zegt hij, „we hebben u eens geroepen, ge weet wel, voor die avondschool. Daar is niet veel van te zeggen, da's mijn gedacht, en iedereen mag dat weten. Onz' menschen zullen nooit te geleerd zijn... Nee, Janneke Berten, wacht nou eens een moment, seffens kun'de uwen zeg krijgen zooveel ge wilt. Nooit te geleerd zijn, zeg ik. Maar dat wil niet zeggen dat we daar niet meer over mogen weten, vooral...”

„Burgemeester, als ik u mag onderbreken, ik heb er met u toch over gesproken?”

De burgemeester knikt en speelt met zijn bril.

„Zeker, meester, dat zul'de mij niet hooren loochenen. Maar daar zijn nog andere mambers van den raad en die hebben ook hun woord te zeggen...”

„Ja,” knikt meester en zijn glimlachje is bitter. Hij ziet Janneke Berten zitten.

„...vooral na dien brief, dien we ontvangen hebben. Lees dat eens, secretaris.”

Een brief? De secretaris vouwt een papier open. Hij neuzelt wat en dan vloeit het. „...gezien dat een avondschool is ingericht in uw gemeente, dat de leergang gegeven wordt door een gediplomeerd onderwijzer, gezien dat deze leergang bereedneerd en met veel talent wordt uitgewerkt door voormelden heer, ben ik als staatsagronoom van oordeel dat voormelden heer een geldelijke tegemoetkoming zou moeten worden verstrekt, er bij voegende dat ik de noodige stappen zal doen om voor deze gemeentelijke uitgave de passende staatstoelagen te bekomen.”

Meester De Ruyck luistert met gespannen aandacht. Van den agronoom dus. Nu begrijpt hij en hij voelt zich rustig.

„Hed'de dat gehoord, meester? Dat is het, ge verstaat me wel. Die brief komt hier aan, en de mannen zeggen: hoe zit dat in mekaar? Heeft meester daar ooit iets van gezegd? En wat moet dat kosten? En die agronoom daar tusschen...”

Meester knikt. „Burgemeester,” zegt hij en zijn stem is kalm, „ik ben met die avondschool begonnen omdat ik meende dat het onze boerenjongens en ook de anderen goed zou doen. Moeten ze op straat loopen of thuis liggen zonder iets te doen? In de school kunnen ze nog wat leeren. Ik heb er u van gesproken. Ik ben bij den staatsagronoom geweest om inlichtingen en dan ben ik begonnen. Hij is op een avond komen kijken, en om het u rechtuit te zeggen, hij was heel tevreden...”

„Goed, goed, meester,” onderbreekt hem de burgemeester, „daar twijfelt geen mensch aan, nietwaar, mannen? Zie'de wel, dat is het niet. Maar die brief...”

„Ik weet niets van dien brief, ik heb niets gevraagd. Ik heb zelf een lamp meegebracht, en steenolie. Ik heb zelf boeken gekocht, van mijn eigen geld. De agronoom heeft dien brief geschreven buiten mijn weten.”

„Meester werkt, en meester moet daar voor betaald worden,” zegt Toon Wens van d'Hoeven. Hij kijkt niet op als hij dat zegt, maar ze begrijpen die eenvoudige boerenlogiek zoo wel.

„Goed,” kapt Janneke Berten in, „maar waarom moet dat allemaal achter onzen rug gebeuren? Een avondschool, — en we weten van niets. De stoof, de kolen, en de gemeindelokalen, we zijn er toch ook nog voor iets.”

„De burgemeester wist het.”

„Wij zijn ook nog van den raad, meester. En dan is er ook nog iets anders dat ik wilde zeggen.” Janneke's stem wordt hoog en scherp, zijn frettengezicht wordt nijdig en hij bijt vinnig en verwoed met zijn puntige knaagtandjes. „Meester is geleerd, dat hoor'de mij niet zeggen, hij heeft daar scholen voor gedaan. Maar hij zou wel voorzichtig mogen zijn met wat hij allemaal vertelt. Al die nieuwigheden, wat zijn we daarmee? Dat zijn professors die dat hebben uitgespeculeerd. Een windei, ja, dàt, een windei. Dàt moet meester hier allemaal niet komen verkondigen. Laat de menschen lijk ze zijn, ze

boeren en ze doen dat goed. Al die nieuwigheid is er niet bij noodig. Dat is mijn gedacht, daar heb de't!"

Hij zit daar te kijken, Janneke Berten, hij steekt zijn kopke vooruit, zoo'n beetje uitdagend. Zijn oogen gaan naar de mannen rond de tafel, wat zullen ze zeggen? Hij wacht tevergeefs. Ze zitten te smoren en met verloren oogen naar den rook te kijken.

En dan kucht meester De Ruyck, hij staat recht en komt tot bij de tafel. Zijn stem is rustig. „Burgemeester, ik zal daar niet veel van zeggen. Van dien brief wist ik niets en als ik iets te vragen heb, dan zal ik dat zelf doen en niet den agronoom sturen om wat te komen bedelen. Ik heb al geld toegegeven, en ik zal dat nog doen, omdat het mij aanstaat, en omdat ik weet dat ik er goed mee doe. En van al die nieuwigheden, wit is wit en zwart is zwart en liegen ben ik niet gewoon, en de waarheid verzwijgen, dat wil ik niet. Maar als ik zie dat er hier iets verkeerd gedaan wordt, al gebeurt het dan ook al honderd jaar lang en al denkt iedereen, — en ook Janneke Berten, — dat het goed is, dan zeg ik dat het verkeerd is en ik zal dat blijven zeggen. Ik heb mijn vrij woord, en uw centen heb ik niet gevraagd, en die zal ik niet vragen. En nu het laatste: gij zijt de baas, ik weet dat, en erken dat; ge kunt mij verbieden de avondschool verder te geven, ge hebt dat recht, of liever ge hebt die macht. Maar peinst er eens goed over na. Ne goeien avond allemaal."

Hij greep naar de deurklink. Hij zag geen aangezichten meer. In de gang sloeg de avondkoelte hem in 't gelaat, hij moest in het donker tasten naar de deur. Daar binnen bleef alles doodstil.

XXIV.

Op Kerstavond heeft hij 's middags de school gesloten, hij wil nog naar huis, zijn vader heeft wat gereed gezet.

Heel den voormiddag heeft er sneeuw gehangen, maar tegen den noen breekt de lucht op en de kou wordt stil.

Neen, hij zal niet te laat thuis komen, hij heeft de zangers nog een laatsten keer bijeen geroepen. Hij stapt flink door, de kou bijt; de veenplassen liggen al vast en de masten staan

daar stijf met ijzel gepint. De werf ligt verlaten; als hij in den huis komt, vindt hij Stanske aan den heerd.

Ze kijkt hem verwonderd aan, ze meende dat hij met Klaasboer zou aangekomen zijn. Hij was al vroeg naar Turnhout gegaan, maar hij wist niet of hij op tijd aan de middagtafel zou zijn. Is al verschillende keeren weg geweest den laatsten tijd.

Karel hoort de vraag wel die achter haar woorden schuilt. Hij haalt zoo maar de schouders op, wat kan hij daar op antwoorden?

Neen, eten moest hij nog niet, hij zou dan nog maar eens rondloopen. Hij kon hier in de buurt blijven; vader zou hij wel hooren, hij had gezien dat de hond mee was.

Het is de stilte die hem treft, de stilte op de werf en in de boomen, waar geen vogel roert. De wereld ligt versteven, het is een peisvol berusten. Hij hoort alleen dit vreemde geluid van het brekende gras onder zijn voeten en het doffe gekraak van dor hout. De boomen rijzen naakt en massaal, de gladde stammen glimmen en hoog staat het fijne takkenspel als grillig kantwerk op de bleke lucht geëst. Hij volgt het slingerpad door het hooge mastenbosch. Hier is de stilte hoorbaar, dit wonderlijk gesuis dat aanzwellt en wegdeint; er roert geen tak en de hooge kruinen zijn in rust. Zijn oogen gaan langs de ruige stammen, waar de gloed van de laaiende herfstzon nog in gevangen zit. Hier heeft hij gespeeld als kind, gejaagd achter de vlugge eekhoorns die met kletterend geluid langsheen de stammen omhoog liepen. Hij kent nog altijd, — het geluid zingt in zijn ooren, — het lied van de hooge winden orgelend in de kruinen, de rukstooten die de stammen deden kreunen, of bij regendag dit gedempt getokkel van de vallende lekdruppels in de kleine plassen. Er zijn geuren die hij herkent; het klepperend wieggeluid van een vluchtende boschduif of den sarrenden roep van een opgejaagden rotzak. En ginder aan den boschrand plooiën de verten open. Daar heeft hij als kind droomend gestaan aan de grens van zijn wereld. Dit bosch en de hooge boomen, met hun stevige wortelknoeten in den grond geankerd, het gaf hem een gevoel van rustige zekerheid. Met den arm om den ruigen stam geslagen, stond hij als een matroos aan den mast, en ginder lag de wijde, oneindige zee aan zijn voeten. De hei en de verre horizonten, waar zijn

droomen naar hunkerden, dit land van verlangen, nu nog ver-teedert de bekoring hem en hij kan niet weerstaan. Het lage struikgewas staat roerloos, door geen wind bewogen. De matte zon leeft verborgen in de ijskristallen. In de verte verglijdt dit witte land, met enkele vage schimmen van eenzame vlieg-masten, naar den bleeken horizon.

Hij heeft dit land bemind en hij heeft die liefde nooit ver-loochend, in het diepste van zichzelf weet hij dat. En niet alleen de boomen, de bosschen en de rustige hei, maar het werk, de strijd tegen bodem en weder, hij is de zoon van zijn vader, dat bloed kan hij niet verloochenen. Maar zijn wegen werden anders geleid. Beter of slechter, — hij zal de vraag niet stellen, maar anders.

Hij slaat den terugweg in. Nu ziet hij eerst hoe verrukkelijk de hoeve, en de stallen met de hooge rietruggen, tegen dien muur van stammen en kruinen liggen. De lage daken vlekken donker in die freele, rijpwitte vrieswereld. Peislijk kronkelt de rook uit de schouw. Is dat een droom en zal hij de kabouters zien die over de werf kuieren, of zal de deur openglijden en de heks uit het sprookje verschijnen?

Hij hoort hondengeblaf dat de stilte scheurt. En ginder komt zijn vader aan met den monterenden stap van den gezonden vijf-tiger.

Zij zitten in den heerd, het is buiten maar koud, het is wel noodig dat het wat vriest voor 't ongediert, maar te lang is te lang. Klaasboer zit maar te knikken, het is of hij het niet ge-hoord heeft. Hij buigt naar den mutserd in den hoek, breekt het hout en schuift het traag in het vuur. En dan kijkt hij op naar Karel zijn zoon. Hij legt de zware hand op de knie, zijn oogen worden klein en hij zet den mond spits, hij zal wat zeggen. Maar dan is het of hij zich bedenkt, de blik wordt naar binnen gekeerd en hij wrijft over zijn voorhoofd.

Karel vertelt over zijn avondschoon en hij verzwijgt niet hoe hard de strijd is; hij had gepeinsd die boeren met een hand-omdraai te winnen met eenige bitterheid gewaagt hij van Jan-neke Berten en den brief van den gemeenteraad. Maar zijn vader luistert niet, hij heeft dat al lang gezien.

Hij vraagt plots: „En ge zijt naar Turnhout geweest? De markt goed?”

Nu komt er leven in Klaasboer. Zijn oogen staan onder-

zoekend op zijn zoon. En dan lacht hij, dat lachje dat amper om de lippen leeft, maar weerspiegeld zit in de lijnen van dit gelaat, en ondeugend in den oogappel tintelt. Maar dan wordt zijn blik weer streng en in dit gelaat komt iets hard, hoekig. Zijn stem kraagt als hij zegt: „Ik heb de hoeve gekocht.”

„De hoeve?”

„Ja, de hoeve.” En dan werpt hij het er uit, hortend, met plotse stooten: „Huis en schuur en stallen. Ik heb dat gekocht. En d’alaam en de beesten en het peerd. En twintig gemeet grond. Al wat ge hier ziet, alles. Ik heb dat allemaal gekocht!”

Hij staat recht en gaat naar het vuur. Het is of hij koude handen heeft, hij heeft ze naar het zacht vlamrende vuur gegeven.

Zijn stem wordt rustiger als hij vertelt: „’k Heb u dat gezegd van onzen heer? Och ja, ge waart er bij als w’hem hier op de hei gezien hebben. Den berg af; één zoon, en die er verstand van heeft om het op te krijgen. Hij heeft mij op een avond laten roepen, meneer. Ik heb dien ouwen mensch zien schreeuwen om ziek van te worden. Schulden en nog schulden, en meneer kan alles betalen. Maar vul die putten, onbegonnen werk. Veel grond al verkocht en dit kasteel berent. En dan zei hij dat hij op een klein kasteeltje bij Antwerpen ging wonen, en dat hier allemaal verkoopen...”

Groot en donker staat zijn gestalte geteekend tegen den haardmuur, waar de grillige flikkering van het brandende hout op speelt.

„En ook de hoeve ging hij verkoopen. Ook de hoeve. En dan heeft hij gevraagd of ik... Ik had de voorkeur. Wat zou’d e gij gedaan hebben?”

„Vader?...”

„Ja, ik versta dat wel. ’k Heb ook bedenktijd gevraagd. Eigenlijk kon ik ja zeggen, hij wist hij wel dat ik niet anders kon. Maar hoe moest dat gebeuren?”

Hij wacht, maar het is geen antwoord dat hij noodig heeft.

„Hij is er zelf mee afgekomen, hij heeft een notaris gevonden die hem geld wilde geven. Alles staat nu op mijnen naam. Ik heb dat gekocht.”

Karel kijkt verbaasd naar zijn vader op. „Vader,” fluistert hij, „hoe zal dat gebeuren?”

Klaasboers gebaar is kort en hoekig: „Ik ben vijftig jaar,

sleet voel ik nog niet, en van werken ben ik niet bang geweest. Ik moet dat verdienen."

Hij zwijgt. En dan herhaalt hij: „En dat zal ik verdienen." De taaie onverzettelijkheid gonst in zijn stem. Hij heeft veel grond ontgonnen, hij heeft de hei veroverd, hij zal ook dat veroveren.

„Hier heeft hij gezeten," wijst hij, „en geschreeuwd lijk een kind. Alles moeten afgeven, kasteel, de boomen, laag en hoog bosch en dat hier allemaal."

Hij gaat terug zitten en zijn oogen rusten op Karel, zijn zoon. „Als ik nu maar hulp had," zegt hij donker en Karel heeft een onmenschenlijken angst dat hij zal vragen, hij weet niet wat, maar hij vreest die woorden.

In die stilte voelt en hoort hij zijn hart kloppen, onrustig en gejaagd. Hij heeft de hoeve gezien als in een sprookje, de hooge rietdaken en de boomen in breeden krans rond de gebouwen gerijd. De bosschen en de hei, en de weiden en het labeurland. Er groeit onweerstaanbaar een verlangen in hem, zoet en toch vol pijn, en zijn glimlach verraaft dit. Hij kijkt naar zijn vader op, hij slaat den blik niet neer als hij die scherpe oogen voelt, maar spreken kan hij niet.

„Ja," zegt zijn vader en dat is het laatste woord. Alles is gezegd.

Hij staat terug recht en kijkt rond. „Ga'de nog eens mee?"

Ze gaan buiten. Klaasboer stapt rustig en zwaar, de handen in de zakken. Langs de stallen, in de schuur. Zijn hand glijdt over het hooi, hij snuift den geur op. Hij draait de zware poort dicht en schoort ze. Langs de dreef, zoo de hei in; achter den versch ontgonnen grond, daar ligt er nog die wacht. Zoo door het lage bosch tegen de weiden aan, langs het korenland en de patattenakkers. Op de werf bast de hond. Klaasboer werpt de staldeur open, de warme geuren van vee en mest waaien aan, luie koppen kijken om, kettingen rinkelen. Hij staat bij de beesten, zijn hand betast den rug, glijdt over een heup. Hij knikt. En daar staat het peerd. Zijn vingers gaan door de lange manen, hij rukt wat hooi uit de ruif en de harde paardelippen schuren over zijn vlakke hand. Hij gaat er rond, zoo maar, het is iets dat moet gedaan worden.

En dan staat hij plots vóór Karel. „Dat is 't!" zegt hij. Hij is niet meer de huurboer, die gewoon is te luisteren en weinig

te bevelen. Dat is een andere Klaasboer, — en het leeft al in zijn stem.

De schemering valt als Karel den terugweg naar huis inslaat. „Tot Zondag dan!” roept hij nog. „En gij ook meekomen, Stanske!”

Met de Kerstdagen heeft hij het te druk, zijn tijd is benomen. Maar derde Kerstdag, een Zondag, is voor zijn vader.

Klaasboer kijkt hem achterna. Zijn oogen volgen hem tot hij in de groeiende duisternis opgenomen is en het geluid van de stappen op den harden grond lang verklonken is. Dan gaat hij traag binnen. Hij werpt versch hout op het vonkende vuur, donker en zwijgend. Hij heeft een hoeve gekocht, vijftig jaar en nog geen sleet gevoeld. Als hij nu maar hulp had.

De avond als de tafel gezet wordt, de borden en het doffe geluid van vork en lepel; en boven het vuur de pruttelende papketel. Daar komt er een uit de schuur, hoor, het piepen van de zware poort. Op den ben watergeplets, in den stal het schuiven van de zware stoopen over den dorpel. Ze schuiven aan tafel, de klakken gaan af, er is een die bidt en het gemummel van d'anderen. Ze eten traag en zwijgend. Zoo was het vroeger, Klaasboer kan het niet vergeten. En het is voorbij.

Hij staat aan het vuur, groot en eenzaam. En zijne jongen is naar Rielen, die leert de letters aan de kinderen.

Stanske is daar. Ze zegt dat het eten gereed staat. Ze moet het nog eens zeggen, en nog een derden keer. Dan gaat Klaasboer zitten. En Stanske heeft dat gesloten gelaat gezien; ze weet dat ze hem niets moet vragen.

XXV.

Het is donkere avond als hij thuis komt. Hij ziet het ongewone licht dat door het breede venster in het tuintje vloeit. Waarom zijn de luiken niet gesloten? In de deur wacht Jane op hem.

„Ha, zij de daar? Ik had uw stappen gehoord...”

„Wat is er, Jane?” vraagt hij. Er valt een angst op hem, een donker vermoeden. Hij durft zijn vraag niet herhalen.

„Anna Wouters is naar den dokter. En het kind leeft...”
„Wat is er, Jane?” fluistert hij schor. „Laat mij binnen!”
Er is een harde greep om zijn hart, en een pijn die hem door-
vlijmt.

„Hed’de gij dien jongen niet gezien?”

„Wat jongen?”

„Heere toch!” jammert Jane. Hij duwt haar op zij, het licht in de keuken verblindt hem. Het rustbed is leeg, in den hoek achter de kachel staat een wieg. Hij snelt de kamer in. Er staat een lampje op de tafel, — en daar dat rustbed in den hoek.

„Anna!” fluistert hij en hij knielt bij het bed. In ’t schemer-
licht kan hij haar oogen zien, den stralenden blik en de tranen die opdringen.

„Ik kon er niet aan doen, Karel.” Het is als een biecht, in deemoed gestameld, een kind dat zijn fout belijdt en op ver-
giffenis wacht. Het katje van Freddeman, het was op het schelftje gekropen; hij wou het hebben, zeurde er om. Jane was weg. Ze kon het hem niet weigeren. De stoel wankelde, uitgeschoven. En dan is het gebeurd. Ze wacht angstig, haar oogen laten hem niet los.

„Ons kindje, ons meisje leeft!” fluistert ze en ze glimlacht, wachtend op zijn glimlach. Aarzelend schuift haar hand naar zijn hand. „Het leeft,” herhaalt ze en al haar geluk rilt er in.

Hij knikt traag, zijn peinzende oogen zijn naar andere din-
gen gekeerd. Waarom is Anna Wouters weg? Hij staat recht en kijkt haar aan, maar hij stelt haar de vraag niet. Hij heeft in de keuken gerucht gehoord.

Jane staat over de wieg gebogen. „Waar is Anna Wouters?” vraagt hij kort.

„Naar Turnhout.”

„Waarom? Waarom, Jane?”

Zij heeft die harde oogen gezien. „Ze zei dat ze ’t niet be-
trouwde...”

„Ha,” fluistert hij schor. Zijn oogen vallen op de wieg, hij ziet beweging onder het doek. Het meisje leeft, heeft Anna gezegd.

„Al lang weg?”

„Ze kan gaan terug zijn.”

Hij heeft het kind vergeten. Hij gaat traag de kamer in en

zit bij het bed. Er is niets te zeggen, er is een leegte in hem. Haar hand heeft zijn hand gevonden en nu is alles goed. Hij hoort hoe zacht haar adem gaat, haar oogen zijn gesloten. Hij buigt naar haar toe en legt zijn hoofd op het kussen. De geur van haar haren, hij voelt den greep van haar hand. En den snik die opdringt, hem de keel dichtsnoert, en zij mag het niet hooren.

Hij zit naast haar en wacht. Hij zal de stappen hooren, hoe ze naderen in de gang. Er is een ontzettende angst in hem als hij toelustert; heel zijn wezen gespannen op dit geluid, dat ver en gedempt zal geboren worden, op den weg waar de harde vriesgrond als een trommel gonst, vóór het huis en door de gang, en nadert, nadert onafwendbaar.

De dokter is geweest, wat kunnen ze zeggen? Ze halen de schouders op, ze zullen morgen vroeg al terugkomen. Hij is weg, en de verscheurende onrust is gebleven. De dreigende nacht nadert, de trage, donkere uren en dit martelend denken.

Zij heeft naar Freddeman gevraagd. Jane heeft hem in de geburen gehaald. Hij heeft zijn moeder omhelsd, zijn haren en zijn aangezicht met geuren van kou en jeugd getooid. Nacht, moeneke!

Zij hoort zijn keuvelstem, Jane schiet hem zijn nachthemdje aan. Nacht poesemien, nacht lampke, nacht moeneke!

Het verre gestommel op de trap, de gedempte slag van een deur. En de stilte, als een roerlooze zee; alleen een ver, oneindig ver geruisch van rustige wateren. En helder en zeer zuiver de kinderstem als een koestering: nacht, moeneke! nacht moeneke!

Hij gaat in den nacht als in een donker woud, hij kent de wegen niet en de hemel is gesloten. De stilte is beangtigend. Hij luistert naar het doffe geluid van stappen op de late straat, en het dor gekuchel van de oude Jane die naar boven gaat. Er is het trage tikken van het uurwerk, de oude kettingen knarsen; soms is het of het scherpgetelde getik wordt sterker, zwelt aan, drijft dan weer weg. Hij hoort het niet meer.

Het rustige licht van de kleine lamp zwerft door de kamer. Hij kan het aangezicht van zijn vrouw zien. Haar oogen zijn gesloten, maar zij slaapt niet. Hij heeft gezien hoe onverwacht haar blik op hem stond, star en schijnbaar afwezig; dan kwam

het leven, het bewust herkennen en een verre lach om den mond. Traag vallen de oogen weer dicht.

De nacht is peisvol en alle geluid is verstorven. En toch woelt er een vreemde onrust in hem. Hij kan het niet verklaren, maar het verlaat hem niet. Hij kan zijn oogen niet afwenden van dat zoo vertrouwde gelaat, dat diep in het kussen gezonken ligt. Hij speurt naar de minste beweging en er komt een onzinnige angst over hem als alles roerloos blijft. Hij kan niet langer stil blijven, zijn hand glijdt zacht over de deken en hij ziet hoe traag haar oogen opengaan. Hij ademt traag en diep om het wilde kloppen van zijn hart te bedaren.

Het is middernacht als Anna Wouters daar terug is. Zij buigt over het bed en fluistert. Ze knikt tegen meester en doet hem teeken dat hij moet gaan slapen.

Hij strekt zich uit op het rustbed en sluit de oogen. Het gonst in zijn hoofd, de wilde harts slag bedaart en hij ligt loom en weerloos. Geruchten gaan aan hem voorbij, hij merkt ze wel, maar hoort ze niet. Een grillig spel van beelden leeft voor zijn oogen. Hij weet dat het spel is, dit wondere dooreenstrengelen van scherpe werkelijkheid en breidelooze fantasie, de bewuste droom. Hij wandelt met Anna in de hei, hij kan de wolken zien die aan den hemel zeilen; ze hebben aan den boschkant gerust en nu leidt de weg langs wild struikgewas en gesloten beemden. Hij springt in den kant en werkt de bramen weg; hij wenkt haar en fluistert: „Kijk, ginder ligt de hoeve, die moeten wij koopen!” Hij hoort nog den klank van de woorden die hij sprak en hij ligt klaar wakker en voelt den kouden winternacht. Hij ziet den zwakken schijn van het nachtlucht en dan is zijn rust heen. Hij wacht, hij zal blijven liggen, den slaap dwingen. Maar hij kruipt recht en behoedzaam duwt hij de deur open. Anna Wouters zit aan het bed en doet hem teeken, hij moet niet binnenkomen.

De kou doet hem rillen, hij trekt de deken over zijn hoofd, als hij nu maar slapen kon. Traag gaan de uren, zijn oogen zijn hard en pijnlijk. Het is onder den morgen als hij inslaapt.

Hij schiet wakker van stemmengerucht. Het licht slaat in zijn oogen en verblindt hem. Dan herkent hij den dokter en Anna Wouters. Hij rukt recht. „Wat is er?” fluistert hij heesch.

De dokter glimlacht en steekt hem de hand toe: „Zalig Kerstfeest, man! Daar binnen gaat het goed!”

Meester aarzelt. „Ha!” zucht hij en dan grijpt hij de toegestoken hand. „Kerstdag? Ja, ja, en vans gelijken, dokter!”

Hij wil naar de kamerdeur, maar ze houden hem tegen. „Laten we liever eens naar uw dochter zien,” glimlacht de dokter.

Meester heeft zijn kind nog niet gezien, en hij begrijpt dat niet. Anna Wouters schuift de dekentjes op zij en neemt het kind uit de wieg. Het kleine gerimpelde aangezichtje is zonder leven, maar traag, haast onmerkbaar gaat de ademhaling; het kleine vuistje zoekt met de grijpende vingertjes.

„Te vroeg,” zegt de dokter, „en ’t is winter. Maar met goeden oppas komt dat in orde.” Meester denkt terug aan de geboorte van Freddeman en die groote vreugde. Hij kijkt zijn dochttertje aan met een koele nieuwsgierigheid. Hij knikt als de dokter hem nogmaals gelukwenscht. Het is haast of het hem onverschillig laat.

Ze hooren gerucht in de kamer en Anna Wouters luistert toe. De dokter kijkt meester De Ruyck glimlachend aan. „Kom dan maar eens binnen,” zegt hij.

Zij staan vóór het bed. „Zalig Kerstfeest!” fluistert meester. Hij ziet den glimlach die in haar oogen groeit. Zij knikt hem nauw merkbaar toe.

„Naar de kerk,” zegt ze met zeer zwakke stem, „naar de kerk, uw zangers, — het Kerstlied...”

Vragend kijkt hij den dokter aan. „Kunt ge wel doen, Anna Wouters is hier en dat moederke moet nu slapen.”

Hij staat met zijn zangers in de licht overspoelde kerk, maar zijn gedachten zijn thuis. Ze zingen het Kerstlied, hij glimlacht afwezig. „Goed, goed,” zegt hij, maar ze kijken verwonderd naar hem op.

Ze zingen in de hoogmis, ze hebben er maanden aan geleerd en ze willen laten hooren wat ze kunnen. „Tot straks, in ’t lof,” zegt hij, en meer niet.

Hij zit bij Anna, zijn vrouw; hij heeft een jongen naar zijn vader gezonden, morgen moeten ze maar komen voor den doop, zoo tegen den middag.

En dan zegt Anna: „En mijn Kerstlied?”

Hij weet wel wat ze bedoelt. „Ik zal het zingen,” zegt hij en gaat naar de piano en preludeert. Aarzelend is zijn stem.

Maar zij schudt het hoofd. „De zangers, ge hebt het beloofd. Mijn kerstgeschenk...” En dan kan hij niet weigeren.

Als 't lof uit is, zegt hij: „Mannen, nu moet ik iets vragen. Mijn vrouw, ge weet, ze zou dat kerstlied ook geren hooren...”

Goeie verstaanders hebben maar één woord nodig, de mannen knikken al. De jongens schieten de kerkepaden naar den Konijnenberg niet in, de groote mannen gaan voorbij „De Keizer”. Ze staan vóór het lage, witte huis op de markt.

„Komt,” zegt meester. Hij stelt de mannen op, tegen het keukenraam. Jane zet het venster op een spleet. Meester gaat binnen, een oogenblik maar, en als hij buiten komt zien ze den glimlach die zijn gelaat verheldert.

Hij heft de hand en zijn aangezicht wordt ingetogen. Zacht is het gebaar dat de melodie ontbindt, de kinderstemmen klimmen frisch en argeloos, een sierlijk huppelen, rank en on-aardsch, uitruischend naar dit rustig akkoord. Dan zetten de mannen in, sonore orgelstemmen, eerst ingehouden, aarzelend, met ingetoomde kracht; dan gaandeweg klimmend, dit ronde, vol geluid, wentelend en keerend in zang en tegenzang, een verre vlucht van vogelen, de lucht heel hoog en heel blauw; het doffe dreunen van den wind die over de bosschen wervelt; het lied van den avondregen, teeder en vreemd weemoedig; klokkengelui en processiezang, stralende zon op de witte kleederen; het wilde lied van een dronken vogel op den eersten lentedag; het rijke ruischen van rijp koren, de zang van de zeis in het lange hooigras. De kinderoogen hangen aan hem en aan dit sierlijk handbeweeg. Hij glimlacht en met breed gebaar bundelt hij de stemmen tot één hoogen, langen toon.

Ze zingen twee-, driemaal. En dan dankt hij met zwijgend hoofdgeknik. Neen, neen, ze moeten wachten, hij zal dadelijk terug zijn.

Hij staat aan het bed en ziet haar zwijgend aan. De tranen vloeien over haar wangen en haar glimlach is geluk. Hij voelt haar hand en die zachte streeling.

„Ge moet eens meegaan met de zangers,” fluistert ze, „ze hebben wat verdiend.” Hij heeft dat begrepen. En hij gaat naar de mannen.

Als hij weer thuis is, ziet hij haar hoogrood gelaat, en haar oogen glanzen. Haar hand is heet en vochtig in zijn hand.

„Wat is dat?” vraagt hij Anna Wouters, en hij kan den angst in zijn stem niet verbergen. Ze haalt de schouders op, maar die onzekerheid in haar oogen heeft hij wel gezien.

„Ik heb al iemand naar Turnhout gezonden,” zegt ze en dan moet ze niets meer zeggen.

Als de dokter aan het bed staat, ziet hij dat hij verschiet, dien onbeheerschten zenuwtrek in den mondhoek. Hij wurgt er de vraag uit: „Dokter, wat is er?”

De dokter haalt de schouders op; hij schiet zijn overjas uit. Hij staat gebogen over Anna en luistert aandachtig als hij den pols voelt. Hij gaat zitten, maar zijn oogen hangen gebogen aan dat hoogrood gelaat en de vlugge ademhaling. Het is of hij op de loer zit, licht voorover gebogen, de oogen strak, één spanning. En hij zwijgt; dat duurt lang, onmenselijk lang. Hij staat recht en ademt diep, hij gaat naar de deur, staat peinzend en komt terug. Hij neemt zijn tasch van den stoel.

„Laat ons alleen,” zegt hij kort, haast barsch.

Meester staat in de keuken; hij luistert naar de geruchten uit de kamer; hij hoort den razenden slag van zijn hart. Daar is de wieg en het kind. De oude Jane zit achter de kachel, met den paternoster in den schoot; op twee dwarsgezette stoelen heeft ze kussens geschikt, daar slaapt het kind van den timmerman.

In de kamer wordt een stoel verschoven en dan is de stilte daar weer, zwaar van donkere bedreigingen. Buiten valt de avond, dit uur van onzeglijke teerheid, de scherpe lijnen vervagen, de schelle kleuren worden mild en warm. Zie, de lucht is vol gelooopen, de eerste vlokken vallen, en de stilte groeit.

Meester gaat buiten, de onrust brandt in zijn bloed. De sneeuw slaat koel in zijn verhit gelaat, ze wervelt hem tegen in het gangetje. De markt ligt verlaten; hij ziet het licht branden achter de ruiten, een rinkelbel van een winkel scheurt de rust van dit peislijk uur.

Hij loopt langs de boomen, rond de kerk, en hij staat terug in de keuken. Hij luistert aan de kamerdeur, hij hoort geen geluid. Jane kijkt hem aan met onbewogen oogen.

Hij gaat terug buiten, hij kan niet stilstaan. Er loopt hem iemand voorbij. Hij slaat het zandpad in naar den berg. Hij klimt, de sneeuw valt dikker en de wind wordt sterker. De hei ligt aan zijn voeten, dit magere berkenrijt op den licht-heuvelenden grond en de grauwe struiken witbepulverd. Gin-

der rijst de donkere muur van de mastenbosschen. Hij klimt naar de kruin van den Konijnenberg. De wind komt aangezoeft, dit donker gefluit, zacht aangehouden en de warreldans van de vlokken voor zijn oogen.

Hij hoort een klok slaan, de wind rukt plots het geluid mee. Hij loopt de helling af en vreemd is de stilte waarin hij opgenomen wordt. Het pad kronkelt langs de akkers; boven zijn hoofd wervelen de vlokken in wilden dans met den windslag mee. Hij loopt, de vallende sneeuw sluit de wereld af, hij rilt van plots klemmenden angst. Daar rijst donker en reusachtig groot in den groeienden avond de bonkige kerktoren.

Hij ziet de kruisen op het kerkhof, de scheeve kruisen en de inktzwarte tralies op het lage muurtje. Het marktje, — die rust verkwikt hem, — en daar het huis.

Anna Wouters staat in de keuken. Zij zwijgt als hij binnenkomt; hij kijkt haar vragend aan, maar zij wendt het hoofd af en antwoordt niet.

De kamerdeur staat half open. Hij gaat binnen, hulpeloos als een kind. De dokter knikt, er is iets moe in dit traag gebaar.

Een scherpe geur van medicijn bijt hem in de keel. Zijn oogen zoeken, hij vindt haar oogen die glanzen en onbeweeglijk staan. Hij wacht op den glimlach die om haar mond zal groeien, maar wacht tevergeefs.

„Anna,” fluistert hij, een vreemde angst snoert hem de keel dicht, die oogen verlaten hem niet.

„Stil zijn,” zegt de dokter, maar het klinkt niet als een bevel en zijn stem is moe. Hij zit naast meester op een stoel. Hij haalt zijn horloge boven en lang rust die arm in zijn hand. Hij schudt het hoofd.

Er is geen tijd meer, zijn oogen doen pijn, het gebeurt alles buiten hem. Hij ziet Anna Wouters binnen komen, de dokter fluistert haar wat toe. Hij tracht te verstaan, maar tevergeefs. De dokter zegt hem iets van pastoor, en hij knikt maar. Hij moet er over nadenken, de zin van de woorden komt maar traag tot hem, maar dan groeit het besef. Jane komt binnen, en nu is ze weer heen. Er brandt een kaars. Hij zoekt Anna's oogen, dieper dan die harde, glanzende spiegels.

Hij hoort het naderende geluid van een bel. Hij weet het wel; door de verdooving, — dit weerloos ondergaan van de dingen tusschen wake en droom, — vlijmt dit smartelijk besef,

maar hij is machteloos. Hij schreit niet en toch voelt hij de tranen over zijn aangezicht vloeien.

Hij weet niet hoe lang het duurt. Zijn oogen hangen aan dit gekende gelaat. Hij hoort biddende stemmen en hij bidt mee, werktuiglijk komen de woorden over zijn lippen. Iemand neemt hem bij den arm, hij herkent meneer pastoor, en gedwee gaat hij mee. Hij moet gaan zitten, er groeit een waas voor zijn oogen; koud zweet breekt hem uit, zijn lichaam weegt onmenschelijk zwaar, dien arm kan hij niet heffen. Hij voelt vaag dat hij opgenomen wordt, hij zwalpt mee. En dan is de koelte daar als een zoen, de streeling op zijn aangezicht, dit leven dat langzaam nadert. Zijn oogen zien, dat is de sneeuw, de zware vlokken die rustig neerzweven, hij voelt ze op zijn handen. En dan groeit traag het besef, gedachtenflarden, beeldflitsen schieten toe; de vage omtrekken van een gelaat, oogen die hem aanstaren, oogen, oogen...

„Anna!” huilt hij plots, langgerekt, uitstervend in klagelijk gejammer. Hij buigt op zijn stoel, het is of hij breekt. Alles wankelt, wild slaat hij met de armen. „Anna,” huilt hij, „Anna...” De huiveringwekkende noodkreet van een dier in stervensnood, en dan over dit troosteloze schreien als van een kind, de ontzaglijke stilte van den sneeuwnacht.

XXVI.

In den namiddag na de begrafenis heeft zijn vader gezegd: „Ga mee.” Meer niet, maar genoeg. Hij heeft aandachtig opgekeken, zoekend naar den zin van deze eenvoudige woorden. Begrijpend heeft hij geknikt. Jane heeft een pakje klaar gemaakt.

Zoo tusschen licht en donker zijn ze heengegaan, de sneeuw lag wonderlijk licht onder den sterrenloozen hemel. Ze waren aan 't laatste huis van de markt als plots die angstige stem als een gil door de lucht scheurde: „Va, va!” Het kind riep, en meester De Ruyck kon niet verder. Hij keerde op zijn stappen terug en nam Freddeman in zijn armen, — de angstige greep van die kleine handen en het natte gelaat tegen zijn koele wang. „Kom,” heeft hij gezegd.

Zoo is hij meegegaan, een zwijgende tocht door de sneeuw-

velden en de donkere bosschen. Zijn vader ging voor met de lantaarn; hij volgde met het kind op den arm, hij zag den dansenden schijn van het licht over den weg, de inktzwarte slagschaduw in den kant, de bosschen, huiverend van stilte, die traag verglijden. En dit kind, eng tegen hem aangedrukt. Hij heeft geen woord gesproken.

Er was vuur in den heerd als zij thuis kwamen. En Stanske die hen zwijgend aankeek. Ze had boterhammen gesneden, maar ze werden niet aangeraakt. Het kind was moe, het zat rustig op zijn knie, met groote oogen starend in de wilde vlammen die in de schouw gezogen werden.

Als Stanske hem wilde pakken, fluisterde hij angstig: „Va, va!” Hij heeft het kind ontkleed.

Hij krijgt een kruisje van grootvader, van Stanske. Aan de trap naar d'opkamer groet hij van op vaders arm: „Nacht grooteva; nacht, Stanske; nacht, vuur; nacht, moene...ke...” Hij kijkt plots zijn vader aan, en wroet het hoofd in zijn hals.

Nacht, moeneke... Bij den schijn van het kaarslicht ziet hij het groote bed, de witgeschrobde planken van den vloer, hoe vertrouwd is hem dit alles. Hij legt het kind in het bed en dekt het toe.

„Nacht, va,” fluistert de kinderstem. „Nacht...”

De stem stukt plots; in de grootopen kinderoogen ziet hij de vraag. Een snik doorschokt hem, hij valt neer voor het bed en bergt het aangezicht in het kussen.

„Va, waarom lach'te gij? Zij'de gij ook zoo blij met dat nieuw zusje?”

De argelooze vraag blijft onbeantwoord. De wind zoemt in het stroo van het lage dak. Met wijdopen oogen luistert het kind naar dit rustige lied, — en naar het ingehouden snikken.

Hij staat 's morgens in den heerd. De vertrouwde geluiden wandelen rond hem; het harde geknetter en fluitend gesis van het hout onder den beet van de vlam, de trage slag van de klok; in den stal het kettinggerinkel en het doffe loeien van een koe. Hij hoort Stanske gaan, achter hem, naast hem, maar hij kijkt niet om. Het vuur wappert in den heerd en speelt op zijn aangezicht. Hij is smartelijk alleen in deze wereld en hij staat roerloos, het gaat alles aan hem voorbij.

Hij hoort stappen buiten en dan staat zijn vader in de deur. Hij voelt dien blik, maar hij kijkt niet op.

„Keer daar eens een weg naar de schuur!”

Het is een bevel, het klinkt hard en zonder meedoogen als een slag van de zweep en hij heeft dat zoo gevoeld. Als hij opkijkt, komt de witte sneeuwwereld op hem toe en de stilte. Zijn vader heeft een bezem bij en steekt hem dien toe. Nu kan hij niet weigeren.

Aarzelend treedt hij naar de deur toe, het schelle licht treft zijn oogen, hij voelt den beet van de droge kou.

Hij is gehoorzaam als een kind. „Van hier naar ginder!” heeft zijn vader gewezen. Hij zet het pad aan, de sneeuw stuift weg. Hij kan zich niet meer herinneren hoe die sneeuw daar gekomen is, het is alles ver en vaag. Wergtuiglijk doet hij zijn werk. De goede warmte gloeit in zijn handen. Hij leunt op den bezem en zijn oogen dwalen over de werf. De duiven op de til, een eenzame vogel op den tak, de plotse vlucht en dit traag neerpuiverende wolkje sneeuw. De zwarte boomen achter het zware sneeuwdak van de schuur, het kantfijne takkenwerk van de hooge, beuken op de mistige ochtendlucht. En hij alleen op de wereld. Hij buigt angstig over zijn werk, die afgrond maakt hem duizelig, hij durft niet vragen.

Zijn vader kijkt hem donker aan als hij traagstappend binnenkomt. „Neen, ga daar niet zitten,” zegt hij. Als hij buiten gaat, volgt Karel hem als een hond, met geslagen oogen.

„Ginder,” wijst zijn vader: „achter de hooimijt, de beuk is hol, ik heb er verleden week de takken afgezaagd; de stam moet nog neer. Bijl en touw liggen in 't schob.”

Hij kijkt niet om als hij gaat, hij heeft zijn werk met de beesten.

Karel kent dien boom, hij heeft er als knaap zijn eerste vinkennest geroofd. De verre jeugd strijkt over hem als een lauwe wind; het helle pink-pink van de pronte vinkenmannetjes, en in het najaar als de bruinroode bladeren vallen, het nijvere zoeken naar de harde, bruinglanzende beukenootjes.

Hij staat met bijl en touw voor den verminkten reus. De schors is dof en ziek, bij de kankerplekken melaatsch. Dit is het einde. Hij gaat zacht met de hand over den stam, hij zal hem pijn moeten doen.

Hij slingert het lange touw over een takstomp en haalt de

lits toe; het touw legt hij aan een anderen stam vast, langs daaruit moet hij vallen.

Hij slaat een kruis, kijkt omhoog naar de ontmantelde kruin en zwaait de bijl. Het zware ijzer rilt in den getroffen stam; een dof gegons slaat zijn oor en hij luistert aandachtig toe.

Dan werkt hij de wonde open; de bijl legt het malsche hout bloot en de geur hangt wrang in de lucht.

Hij gaat dieper, de slagen worden zwaarder, hij staat daar met de beenen uiteen, geschoord in de sneeuw. Hij werkt de spanen op een hoop. Wortel na wortel knakt af, een gerekt, smartelijk geluid.

Tegen den middag is Stanske daar met Freddeman. Hij ziet alleen het helle aangezichtje in den donkeren krans van de sjaal. Hij glimlacht peinzend. Hij ziet hen na en zijn oogen worden donker. Met een angstgebaar grijpt hij naar de bijl en verwoed gaat hij op den verminkten boom los. Elke slag gonst met een donker geluid in den stam, gonst in zijn hoofd. Het is een lied dat hem bedwelmt; het kan zijn bloed zijn, dat wild jaagt.

Hij spant het koord bij, het einde is nabij. De bijl wroet in het hart van den stam, nog enkele zware, ongenadige slagen. Hij werpt de bijl in de sneeuw en trekt aan, eerst zacht, het wordt een licht wiegen. Dan schoort hij zich en spant zijn kracht. Onbeweeglijk staat hij daar, zijn oogen star op het strakke touw. Het is als een laatste, wanhopig gevecht en dit vertwijfeld verweer. Maar dan voelt hij dat de weerstand vermindert, het is haast onmerkbaar; de lijn van het touw zinkt in, er is dit ver gekraak, dat groeit tot een kreet en daar slaat de zware stam neer, haast geluidloos is de val in de malsche sneeuw.

Karel luistert naar de zware stilte die hem verrast. Hij kan dat niet dragen. Hij rukt het touw los en zoekt de bijl. Zijn arbeid is volbracht. Hij kijkt zoekend rond. De gevelde stam ligt aan zijn voeten. En hij is weer alleen met zichzelf.

Hij vlucht de eenzaamheid, hij vlucht zichzelf. De bijl weegt zwaar op den vermoeiden schouder. Ginder ligt de hoeve; zijn vader is daar, en Stanske, en Freddeman. Nacht, moe-neke... Er groeit een honger in hem naar het kind, naar een menschenstem. Hij vlucht naar de hoeve toe, er leeft een vreemde angst in hem. Zijn vader komt hem te gemoet op de werf. „Eten,” zegt hij en meer niet.

Zijn vader laat hem niet los. Na den middag is hij daar met de zaag. „Da's winterwerk,” zegt hij.

Ze staan gebogen over de zware zaag, die zingend aan den gevelden stam knaagt. Er is een rust in dit rhythmisch bewegen, het schoone gebaar in gaan en keeren. Zwijgzaam doen ze hun werk en de uren gaan. Maar amper dat Klaasboer eens opkijkt, de lucht proeft en zegt: „Daar komt nog sneeuw,” of naar de hooge beuken wijst: „Daar zouden er nog een paar uit mogen; ze worden oud en overlommeren alles.” En dan buigt hij weer naar het werk.

Als de avond daar is, ligt de boom gezaagd in zware blokken; dat is werk voor de bijl, er komen nog veel winterdagen, als de grond hard ligt en geen buitenwerk kan verricht worden.

„'t Is avond,” zegt Klaasboer. Purpere schemeringen kruipen over de sneeuw en de stilte rilt van verborgen goedheid. De milde avond die de scherpe lijnen verdoezelt en vervaagt.

„Kom,” herhaalt hij en zijn stem is wonderlijk zacht. Zijn oogen lezen op dat pijnlijk gesloten gelaat, hij moet niet vragen wat daar leeft en wanhopig worstelt. Hij kent die armoe, maar hoe zal hij helpen?

„Kom,” zegt hij en zij gaan in den avond. De schemering groeit en alle geluid is ver. Het enge spoor dat in de sneeuw gebaad is, zij gaan achter elkaar, de vader en de zoon.

Stanske heeft het kind te slapen gelegd, — er is een verre schijn van geluk in haar oogen, — de tafel is geruimd.

Karel zit in den heerd. Hij hoort de stappen op de trap, er is nog dit gerucht in den stal. Dan is zijn vader daar, hij weet hoe hij de klink heft en kort de deur sluit.

Klaasboer kapt een verschen mutserd los en zaagt het zwaarste hout door. Hij schuift wat sprokkelhout onder den ketel. En hij gaat op de lage bank bij het vuur zitten.

Hij zit daar zoo maar, zijn oogen hangen aan het grillige vuur, hij vraagt niets, hij zegt niets. Maar toch is hij bezig met zijn zoon, en hij moet hem helpen.

Hij wrijft in zijn handen, dat korte, zenuwachtig gebaar, en spuwt in het vuur. „Als 't weer nu zachter werd,” zegt hij, „konden we aan dat laatste stuk hei beginnen.”

Hij wacht niet op een antwoord, hij is de heer en meester en beveelt. „Als de wind draait, komt er dooi...” Hij luistert naar zijn eigen woorden en doorproeft ze. „En dan is er werk,

het goeie werk, dat heeft een mensch nodig..."

Hij staat recht, hij ziet meer dan dat speelsch flikkeren van de wilde vlammen op den roetzwarten schouwmuur.

„Fien zei dat ook, ja, Fien, uw moeder." Zijn stem is week geworden en aarzelend. „Ze lag zij daar in 't bed, op van de koorts en mijn ploegen mocht ik niet laten staan. Doen, zei ze. En ik heb dat gedaan."

Hij staat daar aan 't vuur, met de handen in de zakken, groot en rustig.

„Vier en twintig jaar, mijne jongen. Drij jaar bij mekaar geweest, en 't was voorbij." Een snik rilt in de ingehouden woorden. „Ge laagt gij daar in de wieg, daar in dien hoek, een bloeike. Niks aan te doen, niks aan te doen."

Hij weet dat zijn jongen daar zit, hij voelt dit harde gevecht, kon hij hem maar helpen, kon hij hem maar helpen.

„Ze was goed, ze kloeg nooit, en ze kon werken. En als ik 's avonds moe binnen kwam... En drij jaar bij mekaar geweest. Ze stonden daar en zeien: 't is erg, Klaasjongen, 't is erg. Woorden, woorden, ge zult dat ook wel weten."

„Vader," fluistert Karel heesch, maar meer kan hij niet zeggen.

„Ge staat er alleen voor; een kind en een boerderij. Daar schoot niets meer over dan te werken. Dat ne mensch nog kan werken! En dat heb ik gedaan, dat mag ik zeggen, Vraag dat aan den heer, vraag dat aan de mannen die hier in 't rond zitten. Heb ik mij niet vrij gewerkt? Heb ik niet gekocht?"

Zijn stem is kort, haast hard, trots leeft er in. En dan is het of hij breekt. „Een klein menschenleven geleden. We hadden hier nog samen kunnen zitten, en kinderen... hier op den heerd..."

Hij houdt plots in, hij heeft dien snik gehoord. Hij gaat terug zitten en staart in het vuur, staart over zijn leven dat open voor zijn oogen ligt. Het is niet alles zoo eenvoudig geweest. De zware arbeid die alle denken stillegt, maar de plotse hunkering naar een goed woord, die stem maar te hooren, één keer, één keer en dit hoofd aan zijn schouder. De honger, die niet te stillen was, jaren heeft het geduurd, de roep in zijn bloed en dit martelend verlangen naar wat zachtheid, een vrouwenhand, de vertrouwde stap in huis en die gezegende aanwezigheid. Het is niet alles zoo eenvoudig geweest.

Moe staat Klaasboer recht, hij zal zijn ronde nog eens doen. De beesten, de schuur, en buiten ruikt de groeiende wind vochtig.

„Slaapwel,” wenscht hij. En gaat.

Hij ligt alleen in den avond en rust vindt hij niet. Het leven, hij heeft het ondergaan, hij heeft er over gezegevierd. Maar het kan dan als een storm over hem komen en hij ligt verslagen. Hij luistert of hij beneden in den huis geen gerucht hoort. Hij luistert lang, de uren gaan, maar hij luistert geduldig.

En dan hoort hij het schuren van een stoel, — vergist hij zich niet? Stappen en de greep aan de deurklink. De trap kraakt, trage stappen naderen, hij houdt den adem in, er is een groot verlangen dat hem overstroomt.

„Slaapwel, vader,” fluistert een stem. Dat is het, en de tranen springen hem in de oogen.

„Slaapwel, mijne jongen.” Hij mag niets meer zeggen, hij zal in snikken losbarsten, hij kan het niet weerhouden.

Hij hoort de geluiden wegsterven, de nacht is donker en vreedzaam, en het wordt stil in hem, hij zal wel slapen.

Hij weet het niet hoe in den nacht, eenzaam en oneindig verlaten, zijn jongen dit gevecht doorworstelt. Het is niet alles zoo eenvoudig. De armoe en dit vernietigend besef, de donkere snikken en de wilde beet in de koele lakens om de rauwe kreten te smoren.

In den nacht is de wind gegroeid, de milde adem die over de sneeuwlanden strijkt en de drup valt in de goot.

Klaasboer proeft het weder in den vroegen morgen. In het schob haalt hij de piek en de twee diepschuppen. „We zullen naar de hei gaan,” zegt hij als ze van tafel rechtstaan. Karel knikt, het verrast hem niet.

Er hangt een ijle mist over het sneeuwveld, de wind is lauw, lui wuiven de hooge buntbossen tegen den boschkant.

„De grond zal hard zijn,” zegt Klaasboer, „maar met de piek in de vorstlaag wel los te kappen.” De spaaivoor is haast ondergesneeuwd. Ze werken die vrij en Klaasboer zet de piek in den grond. Hij werkt de harde schollen los, zijn slag is zeker. Onder de grijze grondkorsten ligt het vochtige zavel.

Ze staan achter elkaar in de voor, ze werken twee steken diep en de onderlaag, die het bodemwater zou kunnen ophouden, moet gebroken worden.

Ze doen zwijgzaam hun werk. De sneeuw wordt vaalvuil, rond de buntbossen kankeren de dooiplekken.

Als de avond komt, zien ze hoe hun werk gegroeid is. Klaasboer laat zijn oogen over de hei zwerven en hij denkt daar wat bij, maar zegt het niet. Hij kijkt naar zijn jongen op, hun oogen ontmoeten elkaar.

„Twee jaar groenbemesting,” zegt Klaasboer, „en dan leg ik dat in wei. En gras zal er groeien.” Zijn hand strijkt over de verre vlakke. „En als...” maar hij zwijgt plots.

Den volgenden dag staan zij daar terug. De zware arbeid, dit trage rythme dat alle denken stillegt. Karel ziet den grond en hij vraagt: „Moet dat allemaal nog om?”

Zijn vader kijkt hem aan met vragende oogen. Dan haalt hij de schouders op. „Het is werk tusschen 't werk. Het moet niet, het mag; maar hoe eerder hoe liever. En ge ziet hoe dat met twee vooruitgaat.” Hij zegt dat aarzelend, hij weet niet hoeveel hij dragen kan.

Zoo gaan de dagen. Het nieuwe jaar is daar. Boeren uit de geburen loopen binnen, er wordt een borrel geschonken. Ze knikken en zeggen: „Nu zij'de er boven op, Klaasboer, met zoo'n hulp.”

Wat zal hij daar op antwoorden? Hij lacht gedwongen: „Dat moog'de wel zeggen.” En 't zijne denkt hij er zelf bij. Karel zit in den heerd en roert niet.

's Avonds komt de jongen uit 't dorp met zijn dagelijksche boodschap: 't is goed met Jane en het kind.

„Dat Rielen,” zegt Klaasboer en hij zit daar langen tijd te peinzen. De droom die hem zoo lange jaren nooit verlaten heeft, hij is werkelijkheid geworden, en wat is hij er mee? Hij zit hier alleen en hoe zal dat gaan? Vijftig is hij en sleet merkt hij nog niet, maar de jaren zullen voor hem niet stilstaan, zoo min als voor een ander. Zijne jongen zal hier niet stikken in de hei, hij heeft kunnen studeeren; hij heeft het brood uit zijn mond gespaard, jaren lang, die droom heeft hem recht gehouden. Wat is hij er mee? Als hij nu hier zat, thuis, den eigen thuis nu? Hij durft de vraag niet stellen, de angst maakt hem stil. Zijn kind hier aan tafel, en de kinderen. Hij mag er niet aan denken.

„Dat Rielen,” herhaalt hij. En dan recht hij het hoofd. „Een kwaai week geweest,” zegt hij, „en ik moet zeggen dat g’er met eer uitkomt. En dat uw handen naar ’t werk staan...”

Hij zit te wachten. Hij luistert gespannen gereed om alles te wagen. En dan zegt hij moeilijk: „Ge zoudt hier maar moeten blijven.”

Hij heeft dat plotse gebaar wel gezien en hij wacht even. Hij zit in zijn handen te wrijven, en hij begint te spreken, precies of het is voor zichzelf.

„De oude hoeve en het werk voor den heer, een leven lang slaven en nog geen cent bezitten. Dat heb ik niet gewild. Ze hebben mij uitgelachen, — laat ze. Meneer heeft me laten roepen, wat ik nu van zin was, daar ga’de nog spijt van hebben. Neen, geen spijt van gehad, en nog niet. Maar ge kunt alles niet weten, alles niet voorzien. Daar mag gebeuren wat wil, geleerdheid is licht om dragen en de kost is altijd te verdienen. Maar waarom heb ik dat hier gezocht? Die boomen heeft mijn vader geplant, en ik heb er geplant, die schuur, de bakoven, en de hei ginder, ik heb ze zien groeien, en de weien aangelegd. Mijn vader heeft hier gezeten, ik zit hier, en later...”

Hij kijkt zijn zoon lang aan. Dan fluistert hij: „Ge zoudt maar hier moeten blijven. Dat is voorbij en hier zij’de gewonnen en geboren. En de kinderen...”

Zijn stem valt in de stilte. Hij wacht vruchteloos op een woord, op een teeken. Maar hij heeft dit zaad uitgestrooid en hij is boer, hij weet dat het ontkiemen zal.

’s Anderdaags, in den laten namiddag, is Janneke Berten daar. Wat heeft die verloren in de hei? Hij zet zijnen mispeeler in den hoek en dan komt hij aarzelend bij de tafel.

„Ja, meester,” zegt hij en hij moet naar zijn woorden zoeken. Het is precies of hij nog kleiner geworden is. „Ze laten vragen, meester, de mannen van den gemeinderaad of dat ge nog niet zoudt terug willen komen, meester; de mannen van den gemeinderaad, voor d’avondschool, meester, en voor de kinderen...”

Hij staat daar met zijn oogen te knippen.

Karel kijkt hem zwijgend aan. Ha, de mannen van den gemeinderaad, ze zijn daar, en Janneke Berten is daar. Rielen,

ja, hij moet zijn gedachten dwingen, het ligt alles zoo ver af, het is of het jaren geleden is. De avondschool, de mannen in den koepel van het gezellig licht over hun taak gebogen, de lezers en de schrijvers, de cijferaars. En Janneke Berten.

De mannen van den gemeinderaad, en de burgemeester, en Janneke Berten ook. Hij moet terugdenken aan dien avond, — wat wilden ze ook weer? En of hij wil terugkomen. Voor d'avondschool. En voor de kinderen.

Ja, dat is het, voor de kinderen. En daar blijven zijn gedachten bij stilstaan. Aarzelend komt een lach om zijn lippen, een vreemde lach in dat peinzend aangezicht met de onbewogen oogen.

„Janneke Berten,” zegt hij en dan zwijgt hij plots. Hij denkt terug aan wat zijn vader zei; daar is de heerd en het goede vuur, de bank waar hij als kind zat, de oude klok en de krakende ketting, en Stanske. De werf vóór den huis en de hooge boomen achter de schuur. De weien langs den waterkant, en de akkers, het koren priemt door de smeltende sneeuw. En de hei die groeit. Zijn vader staat daar, het is zijn bloed-eigen vader; hij weet wat hij gevraagd heeft. Zijn grootvader heeft hier gewerkt en geleefd; zijn vader nu. En hij?

„Janneke Berten,” begint hij en dan aarzelt hij. Voor de kinderen, zei Janneke, zien de mannen van den gemeinderaad. De kinderen, het losse fluiten in de schemering, de helle stemmen op den Konijnenberg, en de luisterende oogen als hij aan 't vertellen gaat in den groeienden avond. Zijn hand die op een kinderhoofd rust, dit koele, harde haar. De argelooze vraag die hem verrast en een ziel ligt voor hem open. Het kleine meisje dat als een vleikatje tegen hem aandringt. Ze wachten hem af als hij op 't marktje komt, en ze huppelen rond hem, een kudde blij schaapjes. De kinderen, — en dat is de greep naar zijn hart. Janneke, waarom hed'de dat gedaan?

„Janneke Berten,” zegt hij moeilijk, hij moet de woorden uit de keel wringen, „zeg dat ik morgen zal komen.”

Janneke knikt, meer moet hij niet weten. „Goed, meester,” en dan weet hij niet meer wat te zeggen. Hij grijpt naar zijnen mispeleer en hij gaat. Aan de deur keert hij zich nog eens om. „Ze zullen blij zijn, meester.”

Karel ziet hem over den weg gaan, den weg naar de weien, den weg naar de akkers, den weg naar de hei, ginder splitst

hij en hij loopt naar Rielen. Hij staat daar lang in de deur, Janneke Berten is niet meer te zien, de donkerte valt.

Hij doet de deur dicht en gaat naar het vuur, waar zijn vader zit. Hij wacht lang op een woord. En dan zegt hij zacht: „Vader, ik zal dan morgen gaan.”

Hij kan zijn vader zien, hij zit daar neergehurkt, voorover gebogen naar het vuur. De schijn speelt op zijn aangezicht, de mond is bitter en moe.

„Ja, mijne jongen, dat moet'te dan maar doen.” De smart rilt in zijn heesche stem. Hij durft niet opzien. Roerloos zit hij in het vuur te staren. De droom was zoo schoon en nabij.

Hoog in de schouw zit de wind te neuzelen. Er komt regen van. In den nacht zal hij neerruischen, de eentonige drup in de goot en de groeiende wind die aan de luiken ruttelt. En de lange, slapelooze uren.

XXVII.

Hij heeft zwijgend vóór de wieg gestaan, waarin het kind rust. Hij kon de oogen niet zien, het kleine hoofd rustte in het kussen als een gesloten bloemknop.

„En eten dat het doet,” zei Jane.

Hij is eens naar de school gegaan, de klammige kilte deed hem huiveren. Het naïef geteekende kerststalletje, en daar zijn viool, en de leege banken. „Ja, ja, Freddeman, ge moogt morgen meegaan, daar zult ge zitten.”

Langs het kerkhof naar huis. De opgezette terp en het kruis-ke in wit zand. De lauwe dooiwind speelt in zijn haren, het kind is ongeduldig.

Hij moet terug naar het leven, het kan niet anders.

Er is een groote stilte als hij vóór de kinderen staat. Het gezoem van de kachel is een rustig lied. En dan ziet hij de kinderen, streng ordelijk gerijd, de strakke, wachtende aangezichten en de oogen. De helle, blauwe oogen, — de wijde hooge hemel boven den Konijnenberg en de donkere bosschen, hooggespannen en wolkenloos. De donkere rustige oogen, met het gedempte laaien van een verborgen vlam. De grijze, scherpe oogen, — 't is Rielen, en dat harde, pijnlijke zand,

roestbruin onder den regen, vuilgrijs als de wind er over fluit, zuiver en blond onder de brandende zon van den hoogen zomerdag. Ze schouwen hem aan, groot en oprecht, — de heldere spiegels van de veenplassen tusschen den rossen bunt en de eenzame vliegers.

De kinderen, die er zijn en die er waren. Fieneke met de gevouwen handjes en de argelooze vraag om den bleeken mond. En Goor die zijn hoofd fronst en op zijn werk los-schiet lijk een boer op een hei; en Fik van Sooi Delles, hij teekent torens en beesten en meesters. Hij ziet hun oogen, en achter de oogen rijzen vaag, maar scherper en scherper geteekend, de aangezichten van de moeders. De jonge moeders, ze zijn nog kinderen, hun haren glanzen en ze lachen luid en onbezorgd, hun eerste kind danst op hun arm. En de magere, afgewerkte moeders, scheef gegroeid van de drachten, de vent drinkt nog al eens en in den winter is er geen werk in de kleiputten, de zieke kinderen rooven hun nachtrust, maar ze geven niet op, er is het leven van alle dagen, de kinderen die er zijn en die nog moeten komen, aan d'eeuwige waschkuip vinden ze nog een lied; als 't kermisdag is, mogen ze met hunnen vent uitgaan. En d'oude moeders, ze hebben haar kinderen afgeleverd en het leven is voorbij gewaaid lijk een wind; ze zitten zoo wat aan den kant, ze zijn uit de rij gewerkt en ze zien het gebeuren of z'er zelf niet meer bijgerekend worden: de kinderen die geboren worden, de trouwers, en die en die, is ze ook weeral zoo ver? De venters zitten in den heerd aan de pijp te zuigen, ze kuieren eens langs de hei en de bosschen, ze staan daar weemoedig met een duif in de hand en als ze den borrel heffen, hebben ze den bibber in de stramme handen. De oude moeders, en de oogen die zooveel gezien hebben, en die wijze berusting hebben geleerd.

Al de moeders, en die moeder. Haar donkere oogen, die bij elken glimlach begonnen te leven van diepe vuren. De gesluisde blik naar het kind op haar arm. Nacht, moeneke, nacht moeneke...

„Het kruisteeken!“ beval hij heesch. De jonge, hooge kinderstemmen. En Freddeman.

Er gleed een waas vóór zijn oogen, hij zag de kinderen als in mist. En plots spoelde het over hem heen, groot en onweerstaanbaar, als een golfslag van de zee. De tranen sprongen

in zijn oogen, hij kon ze niet weerhouden, — en brak in een snik.

De kinderstemmen brokkelden af, „des Zoons... en des Heiligen...”

Eén hooge, helle stem riep ingehouden: „Amen!”

Freddeman, zijn zoon. Nacht, moeneke!

Amen, — het zij zoo.

XXVIII.

Daar is niets veranderd, of niet veel. Jane is naar Turnhout geweest; ze heeft dat op een morgen gezegd, en meer niet. 's Avonds te voren had ze aan meester gezegd: „Dat is nu allemaal voorbij en ik kan nu gaan, voor uw kinderen zul'de gemakkelijk iemand vinden.”

Ze dierf niet goed opkijken, die Jane, ze begint meester al te kennen en ze weet hoe het hem te moede is, als hij daar staat, met droomende afwezige oogen en het schuine hoofd. „Ik ben een oud mensch, en hier moet jong volk voor die kinderen zijn.” Als hij nog zweeg, schudde ze moedeloos het hoofd en greep naar haar naaiwerk.

„Neen, Jane,” zei hij plots en hij keek haar aan; „ge moet blijven.” Zij kent die arme menschenstem en de donkere moedeloosheid, den onzekeren blik als van een angstig kind. „Ge moet blijven,” herhaalde hij en toen wist zij dat zij niet meer weigeren kon. De kinderen in de wieg en Freddeman aan haar voeten, ze kan zich moeilijk losscheuren.

Ze had het voornemen de schrijnwerkerij te verkoopen, wat kon ze met al dat gerief blijven doen, en er wàs al vraag naar geweest. Ze vroeg hem hoe het met zijn huis gesteld was en hij heeft haar alles opgebiecht. Ze heeft maar geknikt, die Jane. Een maand later was de schrijnwerkerij verkocht, — weer dat montere geklop op de holle planken en de zingende beet van de zaag in het hout, van den morgen vroeg, — en met Filomien had het niet veel last in om overeen te komen.

„Nu moet ik hier wel blijven,” zei ze simpel als ze van den notaris kwam en meester de stukken gaf om ze weg te sluiten. En zoo is Jane gebleven. Tineke van den timmerman en

Merieke van den meester en Freddeman, het zijn haar kinderen. En ook de meester, die zwijgzame man.

Tineke van den timmerman, dat klein eenzelvig ding, ze trippelt rond Jane en van heel den dag is ze niet stil, ze leest in Jane's oogen en moet niet vragen. „Muizeke!” lacht meester soms. Het kleine, scherpe aangezichtje en de groote onrustige oogen; ze bloost gemakkelijk, dan buigt ze het hoofd en wordt heel stil. Ze zit in de school op de voorlaatste bank, ze verbergt zich achter de grootste meisjes, maar meester weet haar wel te ontdekken; als ze zijn stem hoort, rilt ze en alleen haar groote grijze oogen met de lange neergestreken wimpers leven in dit bleeke, getrokken gelaat. Meester kan dit kind niet benaderen, hij voelt dat en het pijn't hem.

Ze zit aan tafel, naast Merieke, bij Jane. Zij glimlacht als Fred vertelt, haar oogen verlaten hem niet. Zij vlucht in het hoekje bij het venster, daar is Merieke en de stilte, en het wisselende leven in de kleine wereld van het tuintje. Ze leeft als ze kan bemoederen. Merieke is dikwijls ziek, — meester kijkt donker. Een nijdig scherpe wind, de vochtige mistdagen, de kinderziekten die hardnekkig blijven voortwoekeren, — Merieke doet altijd mee. Ze loopt van de school naar huis, dat Tineke, en gaat niet meer weg van dat rustbed. Ze leest het verlangen in de donkere oogen, den boog van den geheven arm, de magere handen die rusteloos over de deken wandelen.

Fred van den meester, hij is zoo wat eenzelvig en ingekeerd; hij ziet het wilde spelen van de anderen en staat daar met opgetrokken schouders en d'handen in de zakken tegen den schoolmuur of achter een troep groote jongens. Het is of hij kou heeft, zijn droomersoogen staan onbewogen; er liggen donkere schaduwen onder, ze maken de zwarte oogen nog zwarter.

Hij luistert scherp naar de verhalen die hij fluisteren hoort. Iemand heeft weer het vuurpeerd gezien aan de Halebeek; een is den vorigen nacht op strooptocht geweest en heeft de witte wijven in de beemden zien dansen. Fred van den meester staat onbewogen, een beetje voorover gebogen met hooge schouders; maar geen woord ontsnapt hem en achter de doffe spiegels van zijn oogen krijgt het fantastische fel bewogen leven een ruischende kleur.

Hij zit er in de klas van te droomen. Zijn vader kent dien verloren blik en het plotse, angstige ontwaken. De vochtig glanzende oogen en de vluchtige blos op de gespannen wangen verraden dit inwendig leven.

Het is geen ziekte. Meester heeft hem laten onderzoeken; hij is niet van de sterksten en voor zijn negen jaar is hij wel te hoog opgeschoten, maar ziekte is er in de verste verte niet aan. Een schommelende, vlinderende aandacht, een zwerversboot die zelden ankerplaats vindt, een zorgeloos fladderen van bloem tot bloem, het zal wel beteren met de jaren, geduld en nog geduld. En meester De Ruyck heeft geduld. Hij kan trouwens niet klagen; hoe de jongen het lezen geleerd heeft en het cijferen, is hem een raadsel. Zijn mannekenspapieren kende hij van buiten als hij ze een paar keeren hooren voorlezen had en op zekeren dag luisterde zijn vader verrast toe als hij de lesjes uit het leesboek las, waar de jongens uit de school nog met de letters sukkelden. Maar een dankbare leerling was hij niet; hij zat zijn tijd te verdroomen, met verloren blik over de hoofden heen door het venster te turen, verrast bij elke vraag — dit langzaam ontwaken en het schuldbesef dat het bloed naar zijn voorhoofd dreef. Alleen als in het laatste namiddaguur de dikke gewijde geschiedenisboeken bovengehaald worden of meester zelf begint te vertellen, als 't in najaar of winter te vroeg donker is, verliest hij geen woord, ontsnapt hem geen gebaar. De gonzende namen van aartsvaders en profeten streelen zijn oor; steden rijzen op in zijn verbeelding, fantastisch van bouw en schikking, ruischend van spetterend zonnelicht en zingende kleuren; stoeten gaan aan zijn oogen voorbij, mannen met lange baarden en plechtige gebaren, ze spreken langzaam en hun taal is verrukkelijke muziek. Er hangen niet veel platen in de klas, maar liefdevolle beschouwing heeft ze hem eigen gemaakt, ze zitten onvervreemdbaar in zijn bloed geankerd. Een handgebaar, de weidsche drapeering van een mantel, een boomtak, de strenge lijn van een gebouw, één element roept een gansche wereld op, schooner, rijker, weidscher dan op een der platen weergegeven werd. Zijn speelsche verbeelding heeft de elementen afgezonderd, dan weerom verwerkt in grillige verbanden; een wereld van droom en fantasie leeft scherp en zuiver geteekend in hem. Hij schept het landschap naar zijn zuiver welbehagen. hij wacht maar op de personen die zijn paleizen zullen be-

wonen, op de woorden uit hun mond en hun grootsche daden. Er is een groote honger in hem en niemand kan hem volledig stillen. De woorden uit het boek, of wat zijn vader vertelt, hij transposeert het in zijn wereld, het krijgt een nieuw uitzicht, brandend van verrukkelijke vuren, glinsterend van fantastische schitteringen. Het maakt de avonduren rijk en 's nachts leeft het in ongebreidelde weelde in zijn droom.

Zijn zusje en dit andere kind, ze bedelen om een verhaal en genadiglijk glimlacht hij, uit zijn rijkdom zal hij putten. Maar inwendig is hij blij om deze gelegenheid; hij zal de flonkerende namen hooren, ze smaken zoet in zijn mond, hij zal zijn arm gracielijk of plechtig bewegen, of dreigend heffen of zegenend strekken en hij rilt van geluk. Hij zet aarzelend in en hij boetsceert zijn stem, ze klimt en daalt, zuiver en beheerscht, zacht en dan weer wild, teeder of woest. Hij vergeet dat de kinderen naar hem luisteren, meegesleept. Hij ziet voor zijn oogen gebeuren wat zijn stem schildert; hij is niet langer toeschouwer, maar handelt, treedt op, gebiedt en verbiedt, de lachende heerscher. Als het visioen vergleden is, zit hij zwijgend ineengedoken; zijn oogen liggen diep en verzonken, hij is klein geworden en hij is als een die rilt van kou.

Hij kruipt op zolder, — de zeurende regen buiten en het wordt niet licht, — en snuistert in de oude papieren. Het magere licht door de glazen pan maakt het lezen lastig, maar dat kwelt hem niet. De oude prenten spreken hem een heldere taal. De hulpelooze, ranke booten op de wilde zee, de laagvarende wolkenstoeten en de hoogspattende golven, hij hoort het razende fluiten in het wantwerk en doorheen het stormgebruus het wanhopige gillen van de manschap; de spitse, kale bergtoppen, scherp op den oneindigen hemel geteekend, het slingerende pad vanuit het diepe daldorp, langs de klimmende bosschen, de rustige sneeuwvelden, langs bodemlooze afgronden; — hij wandelt daar en boven zijn hoofd de geluidlooze vlucht van een machtigen arend. Of in de oerwouden, dit weelderige dooreenslingeren van vreemde planten, de wurgende lianen en de fôrsche boomen, de brandende oogen van een wild dier in de angstige broeistilte, het doffe gesis onder het gebladerte, onheimelijk geritsel, dood hout brekend onder een stap, — hij is de jager die slang en tijger trotseert en na bovenmenselijke inspanning het doel van zijn tocht bereikt. Als de oude Jane bij etenstijd vijf keer geroepen heeft, komt

hij aarzelend naar beneden; hij zit met starre droomoogen aan tafel en zijn glimlach is geluk.

Hij ligt in het gras, de jonge zon brandt op zijn handen, zijn beenen. Zijn oogen zijn gesloten, en toch ziet hij de zon nog, de verblindende schittering van dat laaiende licht. Het wemelt van flitsende gensters, een verrukkelijk vuurwerk, groene, flonkerende schemeringen slingeren er doorheen, scharlaken glansen, vermiljoenen bliksems. Dit spel heeft een wondere bekoring voor hem. Als zijn oogen steken, keert hij zich om, de sterrenregen sterft weg, donkere schaduwen verjagen het licht. Hij opent de oogen en ziet den muur van het stalletje.

Het zijn maar roode steenen, wind en regen en de harde vorstnachten hebben er aan geknaagd en breede kankerplekken in gevreten. Een kleine kever kruipt tegen den muur omhoog. Fred kan de ranke pootjes zien en dat wonderlijk bewegen; het donkerblauwe dekschild flonkert in den zonneschijn.

Aarzelend toeft het diertje aan de dieperliggende kalkstreep. Hij ziet de fijntrillende voelhorentjes, de weifelende beweging. En plots tuimelt het kevertje naar beneden. Hulpeloos ligt het daar op het rugschild in het vuilbruine stuifzand, de graaiende pootjes in de lucht.

Fred steekt het een reddenden grashalm toe en leidt het diertje terug naar den muur. Hij glimlacht en zijn oogen zien den grauwen muur niet meer. De steenen vergroeien tot rotsblokken, de kalkstrepen tot ontzaglijke bergkloven en daar onder gapen de afgronden. Zal deze bergklimmer er in slagen den top te bereiken? Hij heeft deze plaat ooit gezien, nu beleeft hij de spannende werkelijkheid en zijn hart klopt snel. Zijn oogen hangen aan het klimmende kevertje, ademloos kijkt hij toe hoe de eerste kalkstreep overschreden wordt; er juicht iets in hem als hij ziet hoe de tocht verder, hooger gaat. Hij kruipt recht, op de knieën, heel de wereld is vergeten, er is dat kruipende diertje en de heldhaftige strijd tegen de natuurelementen. Er kan een bloedgierige arend geruischloos aangezweefd komen, gereed om als een pijl neer te schieten en met vreeselijke klauwen toe te grijpen. De weg stijgt onophoudend, de afgronden gapen en ginder schitteren de sneeuwbergen in de zon. Moeizaam gaat het klimmen, voet na voet, hijgend en zweetend. Daar is de top, nog één greep. Het doel is bereikt,

de bergbeklimmer ziet de wereld aan zijn voeten, zijn juichende stem vindt echo's in de diepe dalen, — er zit een blauw kevertje rustig en peinzend op de vensterbank van het stalletje.

Hij heeft een stem gehoord, dat is Jane niet, en de twee meisjes spelen in het tuintje. Hij drementelt naar den huis toe. Daar hoort hij ze weer, en vader antwoordt: „Tistje, ge moet dat doen lijk het goed is!”

Hij staat in de keukendeur en ziet vader, in hemdsmouwen en den arm geheven. Een man staat met den meter in de hand, een potlood in den mond, lijk een paardengebit. Hij kent hem wel, Tistje Sneyers, zeggen de jongens; hij woont recht over de pastorie, ze loopen voorbij het raam en steken hun tong uit; Tistje kijkt van zijn werkbank op en dreigt met de vuist.

„Meester zal kontent zijn,” zegt hij met zijn hooge, scherpe stem, en hij schrijft in zijn boekje. Zijn pet ligt op de tafel, vuilgrijs haar staat mager op zijn klein hoofd.

„En wanneer moet meester zijn nieuwe tenue hebben?” vraagt hij. Hij is niet van Rielen, hij zegt de woorden langer dan ze zijn, en hij doet er wat bij in plaats van er wat af te bijten.

„Daar doe'de uw goesting mee, Tistje. Daar is-geen haast bij.”

„Goed, goed, meester,” knikt hij ijverig. „Tegen Turnhout jaarmarkt? Of tegen ons eerste feest?”

Meester glimlacht; hij meent het dorp te kennen en te weten wat er geschiedt of zal gebeuren. „Feest, Tistje? Nog niets van gehoord?”

Tistje glimlacht geheimzinnig, het is iets dat hij alleen weet. Hij rolt traag zijn meter op, zijn kleine grijze oogen kijken meester ondeugend aan.

„Het is een geheim,” zegt hij en zijn hand met den geheven pink teekent een gebaar in de lucht. Hij draait en hij zal maar gaan, maar het is machtiger dan hij zelf en meester is dan toch de eerste de beste niet. „De gilde zit terug in mekaar,” fluistert hij.

Neen, dat kent meester niet, het moet van voor zijn tijd zijn. „Ja,” knikt Tistje peinzend, „dat zal wel.” Het was nog in den tijd van den ouden pastoor, en het stond hem niet aan. Ze speelden, ze zouden blijven spelen hebben, maar d'een

na d'ander van de leden lieten hem zitten. „Pastoors kunnen veel,” besluit Tistje filosofisch.

„Zoo,” zegt meester; „dan gaan we tooneel hebben dezen winter, Tistje?”

Natuurlijk en rapper dan ge denken kunt. Een stuk zal gauw gekozen zijn, daar zijn nog van d'oude leden overgeschoten en ze spelen wat ze willen.

Tistje ziet den twijfellach om meesters mond. „We spelen wat we willen,” herhaalt hij nadrukkelijk. „Al was 't Leliaerts en Klauwaerts, dat hebben we vroeger vier keer moeten spelen.” De trots gloeit op zijn aangezicht. Hij legt zijn meter en het boekje weg, zet een krop en galmt uit: „Zullen wij nog langer het hoongelach des valschen Leliaerts dulden? Zullen wij nog langer talmen om onze wraakgierige handen in zijn bloed te wasschen?” Zijn stem is hoog en scherp, zijn oog gloeit, zijn lichaam staat gespannen als een boog. „Neen, weg met hem! Hij zwemme in zijn bloed! De laffe verrader des vaderlands, wraak, wraak, wraak!”

De spanning breekt en zijn arm valt, het is weer Tistje met zijn mager vuilgrijs haar en hij grijpt onzeker naar den meter op tafel.

„Dat was schoon,” zegt hij en daar ligt een groot heimwee in zijn stem. Hij zet zijn pet op en hij zal dan maar gaan.

„Tistje, ik kom, ik moet dat zien.”

„Ja, meester, dat zal ons plezier doen. En meester kan nog iets anders doen voor ons,” zegt hij aarzelend. Hij durft er niet goed mee uitkomen, hij proeft meester. „Daar zal ook een kind in komen, het ontvoerde kind van den Klauwaert, een manneke van een jaar of tien, geen gemakkelijke rol. De koster heeft dat vroeger gedaan, en als hij op zijn moeder riep, zoo eendelijk, schreeuwde heel de zaal.”

Mester knikt, hij heeft het luisterend kind in de deuropening zien staan. „Daar staat er een, Tistje,” wijst hij, „kun'de er iets mee doen?” Hij wordt gewaar dat hij te veel gezegd heeft, maar hij beseft dat het te laat is.

„Die? Meestere?” Tistje kijkt den knaap aan en monstert hem. Meestere meent het toch, zijn eigen zoontje? Ja, ja, ja, dat wil wat zeggen.

„Als hij in zijn exaam lukt,” zegt hij gewichtig. „Drie gedichtjes, een plezierig, een om te schreeuwen en één zoo maar.

Zondag na d'hoogmis mag hij komen, meester, in de zaal. Ha, mijne jongen, en als 't gaat, wor'de gij de zoon van den edelen graaf Hugo van Vaerenbeeck, den leider der Klauwaerts. Gij woont op den burcht van uwen edelen vader, de valsche Leliaerts ontvoeren u, gij schreeuwt en roept: O mijne edelhartige moeder, O mijn koene vader, onze laffe vijanden overvallen mij en ik zal de tranen niet kunnen troosten die gij om mijn verdwijning zult storten. Maar eens komt de dag dat de onschuld zegepraalt. God, de vader van de ongelukkigen, zal ook mij niet verlaten."

Hij wrijft het zweet van zijn voorhoofd en de ontroering uit zijn oogen. „Hij is nogal groot," zegt hij schattend, „maar de kleeren zullen hem wel passen. We hebben alles bewaard," praalt hij, „groenfluweelen jas en muisgrijze broek en schoenen met zilveren gespen. Jongen, mijne jongen, wat ga'de schoon zijn!"

Hij slaat het kind op den schouder en knikt naar den meester. Het borreltje staat daar, hij kan het niet weigeren; hij drinkt het peinzend en ingetogen. En glimlachend, knikkend, verdwijnt hij.

Fred kijkt zijn vader aan en wacht. Maar meester zegt niets, hij heeft misschien al te veel gezegd.

Zoo tusschen dag en avond, er is een gemoedelijk zoemen in de kachel; boven de donkere haag, achter het zwarte kantwerk van de winterboomen gloeien de laatste zonnevuren in de lucht, die zuiver is als een perel. En dan zegt Fred: „Kom eens, Tineke, en help mij."

Hij heeft daar in den hoek gezeten, gebogen over een boek. De inspanning gloeit in zijn oogen die glanzen.

„Zet u daar," zegt hij gebiedend, „en luister."

Hij legt het boek op zij; zijn hand gaat over zijn voorhoofd. Hij kucht en draalt. „Laat nog eens zien," zegt hij. En dan is alle aarzeling weg. Hij buigt.

„De Kinderliefde."

Het lange gedicht vloeit uit zijn mond. „Er kan geen betere vader wezen... Zou ik door ongehoorzaamheid dan maken, dat mijn vader schreit, zou ik hem zuchten doen en klagen?"

Als hij er mee klaar is, zoeken zijn oogen op Tineke's aangezicht. Merieke klapt in de handen. „Hoe is 't?" vraagt hij

onzeker, als hij ziet hoe Tineke zwijgend blijft. Ze haalt de schouders op. „De jongens in de klas kunnen het even goed.” Hij hoort dat en het treft hem; hij slaat geen acht op Merieke, zijn zuster. „Kun’de gij het beter?” vraagt hij hoonend. Tineke’s mond vertrekt maar even, maar zij zal niets zeggen.

„Ik ken nog een ander,” zegt hij „De Haan.”

Hij heeft dat geleerd toen hij nog bij de kleinste broekventers zat, zijn vader laat het hem elk jaar opzeggen als de nieuwe mannekens hun eerste gedichtje mogen leeren. „Ziet gij hem in den mesthoop staan, den fieren haan!” Hij weet hoe zijn woord schilderend wordt en het gebaar teekent. Zijn stem is vol en zeker en hij is gelukkig. Rustig wacht hij op het oordeel. Tineke knikt maar, wat kan ze daar op zeggen? Heel de school weet dat het zijn gedicht is.

„En nu het derde,” zegt hij. „Te gemoet gaan.”

„Moeder zag het kind verkwijnen,
„t Ging sinds lang naar school niet meer,
„Maar zat treurig gansche dagen,
„Bij het open venster neer...”

Het is een eenvoudig, treffend verhaal en hij zegt het simpel. Zijn handen hangen slap neer. Er is die zachte stem; de kinderen luisteren aandachtig, ze verstaan niet alles, maar de toover van die stem houdt hen gevangen.

„Wat is dat?” vraagt vaders stem. Ze hebben hem niet zien binnen komen en nu staat hij daar, groot en dreigend in de schemering.

Aarzelend gaat Fred voort en plots stokt hij.

„Herbegin,” beveelt meester kort.

Er is een stilte vol spanning. En dan komt de stem los, een rustige schuif die van wal steekt.

Meester luistert zwijgend toe. In het halfdonkere kan hij zijn zoon zien, de licht gebogen gestalte, het bewogen gelaat en het inwendige leven in de donkere oogen.

„Wie heeft u dat geleerd?” vraagt hij.

„In een boek gevonden, vader, op zolder.”

„En waarom?”

„Voor Tistje Sneyers, vader...” De stem is aarzelend en onzeker. En dan valt de stilte.

„Zoo,” zegt meester De Ruyck. Hij staat daar peinzend;

zijn oog en zwerven over Fred, hij kent zijn zoon niet; hij zit op zijn bank in de school, of aan tafel naast hem, of hij speelt buiten en zijn oog volgt hem en plots is het of er glijdt zon over een donker land, onvermoede dingen liggen daar voor hem en het verrast hem telkens. „Zoo”, herhaalt hij. Hij zal die stem niet licht vergeten: „Moeder, moeder, wil niet weenen; 't kind gaat vader te gemoet!” Er klinkt een andere stem in zijn ooren, het geluid komt van zeer ver: „Nacht, moeneke! Nacht, moeneke!” Hij alleen kan het hooren en hij luistert ingetogen en wonderlijk ontroerd.

Hij gaat buiten en staat alleen in den avond. De lucht loopt vol en boven de bosschen van de Hoeven hangt een schemerklaarte. De markt ligt verlaten. Hij loopt achter de kerk door, de boschjes op de flank van den berg ruischen van rukkenden avondwind. Het zand ligt los onder zijn voeten. Boven op den kam slaat de wind hem in 't aangezicht. Ginder liggen de zwarte bosschen, tot aan de breede lichtstreep die den horizon van de zware wolkenbanken scheidt. Hij staat stil, luistert naar het zoeven van den wind in de hooge dennen, luistert naar zijn hart, dat onrustig klopt, luistert naar de vertwijfeling die hem niet verlaat. Nacht, moeneke, nacht, moeneke! Het is nu al jaren geleden, maar het strijkt over hem neer, een woord, een gebaar, de klank van een stem roept alles weer wakker en het overstroomt heel zijn wezen en hij is weerloos voor dit pijnlijk geluk en dit smartelijk gemis.

Hij daalt van den berg naar de heivlakte, het donkert, maar hij weet den weg. Hij loopt langs de paden die door de zwarte bosschen slingeren. Boven zijn hoofd ruischen de kruinen, het hout kraakt en de nacht heeft hem opgenomen. Doorheen het magere takkenwerk kan hij de verre lichten van 't Heiend zien, daar wonen menschen en hij is alleen. Hij voelt de eerste regendruppels, maar hij haast zich niet. De vochtige geuren van het najaar kruipen hem in den neus, het dikke mos in de greppels en de vertrapte paddenstoelen, en de hars die in witte klonters gestold aan de dennetakken hangt.

De regen slaat neer en de wind gonst in de bosschen. Hij hoort het niet; andere stemmen zijn in hem wakker geworden en dit wonderlijke leven vervult hem gansch; een zachte vrouwenstem, flarden van een gefluisterd lied en een gestamelde naam; hij hoort het suizen van een moor op het vuur en een gelaat rijst voor hem en hij voelt den blik van starende

oogen. Hij kreunt als alles verglijdt; hij is alleen en in de bosschen zoemt de wind en de regen slaat neer.

Hij komt doornat thuis. Jane vraagt niets, zij weet wat dit beduidt, de donkere oogen en de verbeterde mond. Hij klimt naar d'opkamer en in het donker tast zijn hand naar de voorhoofden en teekent een kruisje. De kinderen wachten angstig op het geluid van zijn stem. Ze hooren zijn stappen op de trap, en de stilte.

Hij gaat in de voorkamer en legt het klavier open. Het is maar een eenvoudig lied, zuiver. Hij luistert naar den wegzinderenden klank en glimlacht. Hij staat moe op, de avond is lang en Jane zit zwijgend te werken in den lichtkegel van de lage lamp.

In den nacht luistert hij naar den neerruischenden regen, de wind tiert in de boomen op de markt. Hij luistert naar dit verlangen dat hem nooit verlaat, smartelijk verscheurd en alleen.

XXIX.

Hij is koppig, de meester, — zoo zeggen ze dat in 't dorp. De beste man van de wereld, maar ge kunt hem niets uit zijn hoofd gepraat krijgen. Die van d'avondschool weten dat wel, ze glimlachen maar eens als ze hem op zijn stokpaardjes hooren. Maar zwijgen, lijk vermoord.

Daar zijn een paar mannen van Giel komen kijken. Zoo maar eens, ze hadden hooren zeggen dat de meester van Rielen wat meer wist dan een ander en van de nieuwe dingen goed op de hoogte was. Ze hebben daar een heelen winter op de banken gezeten en dat wil wat zeggen, door alle weer en wind in den nacht langs den berg en de bosschen naar Giel. Hij heeft maar eens geglimlacht, meester De Ruyck, wie is er profeet in zijn eigen land?

En op een avond is Janneke Berten daar. Hij staat in de deur en zijn oogen knipperen van het licht.

„Geen belet, meester?” vraagt hij.

Hij krijgt een stoel bij de kachel, — in de kamer brandt geen vuur, — de kinderen zijn naar bed, en hier klappt het gemakkelijk.

Dat vindt Janneke ook, hij knikt maar en steekt zijn handen naar de blozende kachel.

„Koud is 't aan worden,” zegt Janneke en hij kijkt niet op. Hij schuift zijn klak wat omhoog; er zit een roode rand in zijn vreemdbleek voorhoofd. „'t Mag wel eens vriezen,” gaat hij verder. Het is of hij ergens ver heen moet en stapjes neemt die hem naar het doel zullen voeren. „Als 't maar niet te lang duurt.” Ja, dat vindt meester ook. „Als we 't nu niet krijgen, komt het in 't voorjaar, en dan is het ruim zoo erg.” Meester knikt maar en wacht. „Want als dat op de patatten slaat, ge ziet van hier.”

Hij kucht zoo eens, dat Janneke, en nog eens, winter is val-lingenweer, maar daar ligt het kalf niet gebonden, meester weet dat beter. „En van patatten gesproken,” zegt Janneke, — hij zit in zijn handen te wrijven en kijkt niet op, — „die van de laatste plek, die mochten gezien worden.”

Meester glimlacht. „Van die laatste plek, wat bedoel'de daarmee, Janneke?”

„Ja, van die laatste plek, ginder achter de molen.” En dan zegt hij kort, het is of het hem kost dit te zeggen. „Van dat proefveld, ja.”

„Ja, Janneke, dat is meer gezegd geweest,” beaamt meester rustig „Daar is volk naar komen zien en 't was wel de moeite waard. Maar dat is nu allemaal achter den rug, we zullen toekomend jaar weeral wel zien. En... dat ge hier nu zijt, Janneke, daar is toch niets met de jongens?”

Janneke kijkt plots op, maar meester onderstaat dien blik. „Neen,” zegt hij, „daar is niets met de jongens. Maar die patatten.” Hij zegt dat wat moeilijk. „Ge kent gij mijnen grond, ginder in 't laag. En ik wil dat nieuw goeds ook wel eens gebruiken. Hoe zal ik dat doen, meester?”

Meester glimlacht, daar zit Janneke Berten, dat eigenzinnig Janneke Berten. Hij kijkt naar meester op met onzeker oog, hij weet geen blijf met zijn handen.

„Ja, Janneke, ik durf dat wel zeggen lijk het in de boeken staat, maar daar is wat meer bij nodig. De proefvelden, ik heb er mij mee gemoeid, dat zal ik niet loochenen, maar de agronoom heeft naast mij gestaan, dat is de man van het vak. Zal ik hem eens over dien grond spreken, daar is nu toch nog geen haast bij? Ja, — ge kunt dan nu al beginnen met dien

grond diep om te rijen en in hooge bedden te leggen, en zorgen dat hij goed afwatert."

„Als ge dat eens wilt doen," zegt Janneke Berten en hij knikt voldaan. Hij heeft er wel tegen opgezien naar hier te komen en dit te vragen, maar meester is een mensch, ja, dat is hij.

En hij is ook nog wat anders van zin. Zijn stal, daar moet iets mee gebeuren, het wordt hoog tijd en wat meester daar allemaal over verteld heeft, hij heeft er over zitten piekeren. Hij zwemt hij niet in 't geld, vanwaar zou het komen, maar een paar centen heeft hij wel en die wil hij besteden. Meester had vroeger plans van stallen en een overdekten mestput. Zooiets in dien aard, dat moet daarom zoo rijk niet zijn.

Ja, meester De Ruyck heeft die plannen nog en als hij Janneke daar mee helpen kan, zal hij dat met veel plezier doen. We zijn daar toch om mekaar te helpen.

„Ja," zegt Janneke Berten, en hij heeft nog iets op de lever, „en heeft meester daar ooit niets gezegd over een hulp van den Staat, ge verstaat wel, als de boeren nieuwe stallen willen zetten?" Hij doet zoo of het gaat hem maar half aan, maar zijn kleine grijze oogen laten meester niet los.

„Dat heb ik gezegd, Janneke. En ik geloof dat het nog bestaat. Zal ik er den agronoom ook eens over spreken? We zullen doen wat we kunnen, het is geld van iedereen en het mag evengoed naar Rielen gaan als naar ergens anders."

En dan heeft Janneke Berten gezegd wat hij te zeggen had. Hij staat recht en zal dan maar gaan. Hij zet zijn kraag recht en als hij al in de deur is, zegt hij: „En de jongens, meester, ze doen het goed, dat moet ik zeggen, daar haal'de al eer van... En die patatten..."

Ja, die patatten, dat is het. Meester hoort de stappen in het gangetje. Hij denkt terug aan het Janneke Berten uit de avondschool. Kwaaije grond in de Kempen, zeggen ze. Maar als ge iets zaait, komt het toch uit, ge ziet dat wel. Alleen duurt het soms wat lang.

Van den agronoom verneemt meester dat zijn vader het hekken niet aan den ouden stijl laat. Bij een bezoek aan de hoeve en de ontgonnen hei had de agronoom eens gezegd, — hij zelf herinnert het zich maar vaag, — dat van dien grond,

mits goed uitgevoerde draineering, goede weiden te maken waren en de boeren in de Kempen moeten zich op veelteelt toelleggen, — dat is een van zijn bekende stokpaardjes.

De boeren luisteren naar hem, — ge verliest er niets bij, — hij is de man van den Staat en hij heeft meer boeken gelezen dan er huizen in Turnhout staan. Maar doen, dat is wat anders. Ze trekken hun klak wat dieper en steken een versche pijp op; hij zegt het bliksems goed, hij heeft een mondwerk als geen ander, maar ze zouden hem wel eens op een boerderij willen zien zitten. Hun vader en hun grootvader, en 'k weet niet hoeveel anderen meer, hebben die dan niet geboerd? En vee gekweekt en gemest? En rogge gewonnen en rapen om tot in 't voorjaar mee toe te komen? Dat was in die oude stallen en ze strooiden met haksel en gezette schadden, stroo was voeder. Ja meneer, ja meneer, en meer is er niet uit te krijgen; de woorden botsen terug op die harde boerenkeikoppen. Ge weet niet wat ge bereikt hebt; ze gaan naar huis toe en tegen moeder de vrouw laten ze los: zeggen kan hij het, daar gaat niets af; of ze staan aan den toog en snoepen aan den borrel met profijtige teugjes, de harde stekelsnor en de kleine peinzende oogen en ze zeggen: „Dat was wel eens om te doen, als 'ne mensch niet op geld of hulp moest zien!” En dan gebeurt het dat er na maanden, soms jaren, een binnenvalt met een uitgewerkt plan, zorgzaam uitgebroid in de lange winteravonden, achter den ploeg of in de kerk onder de predikatie, en hij komt naar 't laatste woord vragen, als naar een zegen over het werk dat hij gaat aansteken.

En zoo is Klaasboer bij den agronoom terecht gekomen. Hij heeft de veldproeven in Rielen gezien en dan waren er geen woorden meer noodig. Meer dan de helft van zijn labeurland heeft hij in wei gelegd. Nu loopt er al vee, schoon roodbont vee. Ze zeggen dat de agronoom er ook met zijn centen tussen zit; hij is speciaal naar Holland gereisd om de goede soort te hebben. En waar zou Klaasboer het geld gehaald hebben om den ouden stal van binnen uit te breken, den put te dempen en een kareelen vloer te leggen?

En nu weer een van Rielen? Janneke Berten, — nooit van gehoord. Maar voor een begin is alles goed. Laat hem maar eens komen, we doen er voor wat we kunnen.

De agronoom laat meester De Ruyck uit en dan gaat hij terug in zijn werkkamer. Hij steekt dat eindje sigaar opnieuw

aan en zijn halfleeg glas drinkt hij uit. Hij herinnert zich de woorden die Klaasboer laatst sprak: „Dat zit ginder in Rielen de letters te leeren aan kinderen, en zie eens hoe ik hem zou kunnen gebruiken.” Hij gaat naar het venster en kijkt de straat in. Maar de meester is niet meer te zien, hij is naar Rielen, naar de kinderen.

XXX.

Eén Zondag, om heel de week naar te verlangen; en één feest om een winter draaglijk te maken, Tistje Sneyers heeft de oude gilde terug in mekaar getimmerd. Hij draagt de oude traditie; in zijn jongen tijd trok de gilde, — zang- en tooneelgilde van Rielen, lees het Aenkondigingsblad van die jaren, — naar al de dorpen van de Meierij waar zangtornooien of tooneelprijskampen uitgeschreven worden. De behaalde trofeeën hingen in een groote vergulde lijst, die van lokaal tot lokaal sukkelde, en eindelijk na de ongelukkige ontbinding van de gilde, op de schouw van Tistjes kamer terecht kwam. Als hij van zijn werk opkeek, — o, die blik van verlangen en de zucht van pijnlijke berusting.

Hij heeft de oude gilde terug in mekaar getimmerd. Verandering van pastoor en de brand in de Breem, de menschen moesten geholpen worden en Tistje trommelde de oude mannen bijeen. Ze waren er niet tegen, daar moest nog een borreltje op gezet worden; ze telden op de vingers de levenden en de dooden; nog een borreltje om klaar te zien, en Tistje heeft zijn rol nog eens gespeeld, het is jaren geleden, maar er is geen woord verloren gegaan. „O mijn geliefde meester, de jaren zijn ver toen ik 's avonds aan uw sponde knielde en u de verhalen vertelde van roem en macht, die uwen edelen vader wijd en zijd beroemd gemaakt hadden. Thans ben ik oud en versleten, grijze haren omkransen mijnen vermoeiden schedel en zie mijn bevende handen. Maar het bloed dat eens fier en onversaagd door mijn aderen bruisde, heeft zijn kracht nog niet verloren. Gebied, mijn edele meester, en ik gord het wapen om en bij God, ik zal als een dapper ridder aan uw zijde strijden en als het moet, ook sneven...”

Schei uit, Tist, schei uit. Ze grijpen naar hun borrel; het

verleden schiet wakker, de gonzende zaal, verhitte menschengelaten, de kleurige gewaden met gouden en zilveren versierselen, de fonkelende wapens; en het rijke, breede woord en de sierlijke of woeste gebaren. Ze drinken traag en peinzend aan den borrel. En dan zegt er een: „Tist jongen, 't is om te doen.”

Tist glimlacht, hij is niet jong meer, de jaren hebben aan zijn jeugd geknaagd en goede en kwade dagen hebben litteekens achtergelaten. Maar hij is blij als een kind.

Hij zit weer te fluiten op zijn werktafel. Hij heeft het oude stuk uit den koffer gehaald, het papier is wat verschenen. Hij zal 's avonds de rollen overschrijven. De mannen van vroeger zijn daar allemaal. Behalve de jonge rol, de koster heeft zelf al kinderen, hij kan nu toch niet meer als een knaapje van tien jaar op de planken staan? Maar er is wat anders.

Tist glimlacht, hij vertelt het nog aan niemand, ze zullen later wel zien. Hij alleen vermoedt wat er in dien kleine van den meester zit. „Moeder zag het kind verkwijnen...” Hij hoort de licht wiegende stem, dit zachte, wonderhelle geluid, ziet dit aangezicht met de donkere oogen en het sierlijke gebaar van den geheven arm.

Meester heeft van den preekstoel laten afroepen: „De lotelingen zullen toekomenden Zondag na de hoogmis vergaderen in de school. Belangrijke mededeelingen zullen aldaar gedaan worden.”

Hij heeft de kachel aangestoken, de wind gonst in de schouw, er valt wat magere zon op de lage banken. Er hangt iets zondagsch in de lucht, hij kijkt glimlachend naar het bord met het lange vraagstuk en ginder de schoone letters en de spelwoordjes voor de kleine mannen. Meter en wijsstok staan verweesd in een hoekje. Hij ziet dat er stof ligt op de omgekrulde hoeken van de landkaart, hij zal er weer eens werk van moeten maken. En nu hoort hij de eerste stappen.

Ze zijn allemaal door zijn handen gegaan, al de mannen die van 't jaar nog naar den troep zullen vertrekken. Op deze banken hebben ze gezeten, ze hebben van hem hun gebeden geleerd en de moeilijke catechismusvragen. Ze zijn gekomen zonder iets en hij heeft ze in 't leven gezet met wat een mensch kennen moet van lezen en schrijven. Onder zijn handen zijn ze gegroeid, zijn kinderen.

Daar staat een jonge man in de deur en meester herkent hem niet. Het scherpe, ruw gehouwen aangezicht is hem vreemd, en die oogen. Maar als hij die stem hoort: „Meester!...” glimlacht hij. Dat is de brug die geworpen wordt tusschen heden en verleden. Hij ziet een klein mager ventje, met opgetrokken schouders en schuchtere oogen. Het is maar eenige jaren geleden, hij herinnert zich het kind en hier staat een man vóór hem.

„Ge zijt de eerste,” zegt hij, om iets te zeggen.

De andere knikt eens; hij staat daar met de handen in de zakken, zijn lichaam hangt naar den grond met zware schouders. Meester zou die handen willen zien, hij vermoedt ze reusachtig groot.

„Ook in den steen?” vraagt hij.

Weer dat geknik. „Met de schuit,” zegt hij onverwacht; „laaien en lossen.”

Meer moet hij niet zeggen, meester heeft het meer dan eens gezien, genoeg om te weten wat een slavenarbeid het is. Het rusteloos lopen met den kreugel over de wippende plank, van steenhoop tot steenschuit, van in den morgen als de zon in de lucht staat tot de schuit geladen is. De laatste kruiwagens, de zware, als de spieren slap hangen met den knagenden beet van de vermoeienis, den adem die lastig door de dorstige keel schuurt. En dan de borrels jenever, — de schuit moet weg, er is tijd genoeg om te rusten. Tegen avond de trage vaart over den roerloozen waterspiegel en de nacht die onmerkbaar groeit. Ze liggen op het dek of bij regen in het enge hok, licht beroesd, hun oogen glijden zonder herkenning over de dingen, glijden in den zwaren, droomloozen slaap. Tegen den morgen leggen ze aan en hetzelfde koortsig leven vangt aan, het rusteloos lopen over de wippende plank, de schuit moet leeg, de mergelhoop ligt al gereed. Ze schaften amper bij middag, de droge boterhammen worden binnengewrongen; de driftig gerookte pijp, daar zit er een te lullen over den voorbijen Zondag of vertelt gulzig smullend een schuine mop.

Meester heeft dat meer gezien. In dien man leeft het kind dat hij gekend heeft, het is lang geleden. Er is een stille verteederling in zijn stem als hij zegt: „Lang geleden, man...” Meer kan hij niet zeggen.

Er klinken stemmen, daar komen meer jonge mannen binnen. Ze klappen luid en een beetje brutaal, onnatuurlijk. Hun

blik is onzeker en ze weten niet goed wat te doen als meester ze vriendelijk toeknikt. „Probeer nog eens om tusschen de banken te geraken!” zegt hij glimlachend. Hij zoekt met speurend oog naar het kind, en verblijdt zich als hij vindt. Daar is Fik van Sooi Delles, een oude bekende, hij zoekt zijn eigen plaats op, hij doet lijk hij thuis is. Meester ziet hem 's morgens gewoonlijk opstappen, hij moet nu al aan 't machien staan naar hij hooren zeggen heeft, zijn broer zit al op 't zelfde werk. De mannen van 't Heiend en van 't Bolk, van 't Hofeind en van 't Bergeneind, het is of de tijd weer achteruit gegaan is, al de mannen van dat jaar staan daar vóór hem, en hij kan ze allen thuis wijzen. In al de gestalten, de gulzig gegroeide, de magere taaie, de kort gestuikte, de breed uitgezette, schuilt het kind dat hij gekend heeft en met ontroering wandelen zijn oogen van aangezicht tot aangezicht. Hij herinnert zich de liederen die zij gezongen hebben en even komt de bekoring in hem op ze in koor te schikken, lijk hij dat honderdmaal gedaan heeft.

En dan gaat de deur open en Goor is daar. Meester De Ruyck moet niet vragen, hij heeft hem onmiddellijk herkend. Ook het kind in hem. Achter de groote, brutale oogen, het hooge voorhoofd, den strakken mond, dit zwijgzame, gesloten kind dat zich nooit gaf. Hij bloost van een overdadige, uitdagende gezondheid, die glanzende oogen en de roode, vochtige lippen; zijn donker haar komt in sierlijke krul onder de lage pet op het hooge voorhoofd. Kleurige das om den hals, hij zit goed in de kleeren, die Goor. Hij komt rijkelijk aan den kost, heel het dorp weet dat, hij is een reus, kan wroeten als geen. Ze zeggen dat hij borrels verzetten kan, en 't jong vrouwvolk hangt aan hem. Goor, er is maar één Goor.

Hij staat daar in de deur en hij steekt de hand omhoog. „Meester!” roept hij, te luid en het klinkt schrill en dat vraagt geen antwoord. „Waar is mijn bank?” vraagt hij driest, ze lachen eens en kijken naar meester. Hij wringt zich in de achterste bank en dan kijkt hij naar meester op en de muur is daar. Ook dat kent meester en hij voelt iets bitter in den mond. Hij is wel door zijn handen gegaan, maar wat had hij aan dit kind dat diploma's naar huis bracht, maar voor hem een gesloten boek bleef?

Meester kucht eens en hij begint zijn toespraak. Ze hebben

hier allemaal op deze banken gezeten, het is lang geleden, en nu zitten ze er nog eens op, — schoon het wel wat moeilijker gaat. Hij moet ze nu niet meer leeren lezen of schrijven, die tijd is lang voorbij en er is wel wat anders te doen in het leven. Ze zitten nog allemaal aan moeders papketel, maar dat zal ook al zolang niet meer duren, goedschiks, kwaadschiks zullen ze allemaal van huis moeten, het lot is zoo gevallen, en daar is niets aan te doen. Moeder zal ze een goedgevulden knapzak meegeven en van 't moeilijk gespaarde geld zal ze wel iets kunnen missen. En meester zal daar zijn goed woord bijsteken.

Waar is de tijd dat ze hier allemaal op den banken zaten? Hij ziet den naïeven kinderlach en ginder Goor met gesloten aangezicht. Hij weet dat ze de wereld in trekken en daar is wel wat bij te zeggen. Er zijn gevaren die dreigen, en hij verbergt hun niets; het is heel stil geworden en zijn stem heeft een diepen klank gekregen. Ze zullen ginder alleen zitten, misschien tien, twintig, dertig uren van hier en dan kan het heimwee knagen. En geld is soms meer vijand dan vriend. Hij moet hun dat zeggen.

Hij heeft hun vroeger geleerd hoe ze zich te gedragen hebben, ze kunnen dat niet vergeten hebben. En ze moeten daar nu eens op peinzen, het kan te pas komen. Er is ginder misschien nog wel iets te leeren, de kans niet verkijken. En moeder niet vergeten, en Rielen!

Het is plots gedaan. Ze kijken meester aan, ze hebben naar hem geluisterd lijk kinderen, hij heeft ze gevangen. Ze wringen zich uit de bank. Ze knikken eens, wat zullen ze zeggen? Goor gaat hem voorbij, hij groet met de hand, en meer niet. Meester wacht, hij wacht tevergeefs. Ginder is de witte muur, de landkaart.

Hij hoort een stem: „Meester!...”

Neen, het is Goor niet. Hoe is de naam ook weer? Jef, neen Fons. Ja, ja, nu kan hij hem thuis brengen. En, was er nog iets?

Hij ziet het aarzelende gebaar en de vluchtende oogen. Rond den mond groeit plots een harde, besliste plooi, de kin is scherp.

„Ge hebt gij vroeger eens gezegd: als ge mij ooit noodig hebt, kom dan. Mijn moeder zal het kwaad hebben als ik weg zal zijn, ik ben de oudste en de verdiender. Dat is het.”

Meer kan hij niet zeggen, hij heeft de woorden uit zijn mond gebeten.

„Zoo,” zegt meester. Heeft hij dat vroeger eens gezegd? Hij herinnert zich niets, hij ziet alleen dat magere, schamele ventje. En nu is die vraag tot hem gekomen, en dit vertrouwen.

„Da's afgesproken,” zegt hij. Zijn hand ligt op zijn schouder. En dan kan hij hem in de oogen zien. Er zijn geen woorden meer noodig.

Hij ziet hem gaan. Ze zijn allemaal weg. Fik van Sooi Delles is weg, Goor is weg, Goor. En nu is dit over hem gekomen, onvermoed. Hij kan dit geluk haast niet dragen.

's Anderdaags hoort hij zeggen dat ze Goor in den vooravond al naar huis moeten voeren hebben met een kreugel. Goor, en er is maar één Goor.

Hij heeft driemaal geklopt, Tistje Sneyers, met den zwaren houten hamer op de stoffige plank en knarsend gaat het doek in de hoogte. De warme walm van rook en zweet slaat hem in het aangezicht, hier achter de schermen. Hij hoort de geluiden wegsterven, het rumoer smelt, een stoel wordt nog verschoven, er kucht iemand; en dan de stilte vol verwachting.

Hij glimlacht, Tist Sneyers; één bedrijf achter den rug en hoe het gegaan is, — er is een vreugd in hem die hem jong maakt. Hij is weer twintig jaar, hij droomt van schoone, gedurfde dingen, het is als een lichte roes die over hem gekomen is, een rustige, blijde bedwelming. Hij hoort de stemmen op het tooneel, de zware, donkere stemmen, het geluid van een haastigen stap. Hij kent dat, geen woord of gebaar is hem vreemd.

Het is ademloos stil in de zaal. Hij kan aan de bekoring niet weerstaan en loert door het speurgat in het schermdoek. Zijn oogen moeten wennen aan den lichtvloed, dan ziet hij de donkere ruimte van de zaal, dan eerst duiken de aangezichten uit dien zwartgrijzen mist op. Daar zitten meester, en de burgemeester en de mannen van de markt. Daar moet Turnhouts volk zijn, Tistje herkent ze niet. Hij glimlacht en zijn jeugd staat levend vóór hem. Nooit is hij zoo gelukkig geweest.

En dan slaat een stem zijn oor. Zijn oogen staan aandachtig luisterend, zijn hart voelt hij in zijn keel kloppen. Het is een kind, een aarzelende stem, een kind dat klaagt.

„Laat mij terug naar moeder gaan! Wees niet langer onge-

voelig voor mijn smeekingen. Zie, ik hef mijn handen tot u, ik smeeik u, ik kniel voor u! Laat mij terug naar moeder gaan..."

De glimlach sterft weg op Tistjes aangezicht, hij moet op zijn tanden bijten. De kinderstem doet hem fysiek pijn; hij kan niet zeggen waar, maar er breekt iets in hem, een zoete pijn doorboort hem.

„Zie, ik heb u niets misdreven, mijne handen zijn onschuldig. Zult gij wreken op een kind? Neen, gij zult dit niet doen! Ook een vijand kan een eerlijk man zijn. Laat mij terug naar moeder gaan!”

De stem is één jammer. Peinzend staat Tist daar met gebogen hoofd, de handen in de zakken van zijn knechtenkleed. Zijn aangezicht is stijf onder den baard. Het is maar tooneel, hij weet dat wel, maar luister naar dat jammerende kind.

Hij gaat het trapje op en staat vóór het kleine venster. Hij kan de hooge vrieslucht zien en de onbewogen sterren.

„Neen,” buldert een brutale stem. „De wraak is zoet! Wachters, werpt hem in den donkersten kelder, dat ik zijn stem niet meer hoor!”

Wapengekletter en haastige stappen. En die hooge, schrille kreet: „Moeder, moeder!” uitjammerend in klagelijk geweën.

Tist staat vóór het kleine venster en staart in den stillen vriesnacht. En de tranen rollen zoo over zijn aangezicht.

Als het doek neer is, staat hij voor het kind en hij legt zijn hand op de harde krullen. Aarzelend is zijn gebaar, haast eerbiedig. En dan ziet hij de oogen van het kind en dit verborgen leven.

Hij knikt glimlachend, maar om die lippen komt geen lach; een donkere ernst, die ook in den diepen blik leeft. Iemand gaat met een kam door de verwarde krullen, werkt het gelaat bij, schikt de kleeding. Tist ziet die zwijgende oogen en het onbewogen aangezicht, dat leeft van den droom.

„Zoo schoon, zoo schoon,” zegt hij fluisterend en zijn hand gaat over de hand van het kind. „Kom, nu nog het laatste!”

Hij bespiedt het spel van achter de schermen. Zijn hart klopt sneller, het wordt zijn tijd. Hij wordt naar het tooneel gezogen en dit is hem een zoete pijn.

Het licht verblindt hem, aarzelend zijn zijn stappen. Hij zit bij een ziekbed, het kind staart hem aan met groote oogen. En

dan zegt hij: „Scheep moed, Diederik, gij moet leven, uw vader komt!”

Lusteloos teekent de kinderhand een moe gebaar. „Ach, goede Stefaan, ik zal mijn vader niet meer zien. Ik ben den kerker ontvlucht, de woeste tyran heeft mij achtervolgd, door bosch en moeras. Zijn krijgers hebben hun pijlen op mij afgeschoten, hun woeste honden op mij gelost. Zie, langs zoovele wonden ontvliedt mij het leven...”

Hij fluistert: „Dappere jongen, uw vader zal trotsch op u zijn. Uw heldendaad heeft hem het leven gered. Zijn krijgers hebben het beleg geslagen vóór den burcht van uw belager. Zoo juist is een bode aangekomen met het bericht dat de burcht in de vlammen is opgegaan...”

„Spreekt gij de waarheid, mijn trouwe Stefaan? O, dan zal ik mijn dapperen vader terugzien, dan zal mijn zoete moeder mij in haar armen drukken. Stefaan, help mij recht, ik wil mijn vader te gemoet gaan...”

Hij weigert en sust dat kinderlijk ongeduld. Hij bezweert hem bij zijn grijze haren, bij zijn onkreukbare trouw, bij alles wat hun lief is, kalm te zijn. Maar zijn hart zwelt van fierheid en hij kan niet weerstaan. Hij helpt het kind recht, steunt zijn wankele schreden. Er is paardengetrappel en wapengekletter, naderend kriegsrumor; de deur van de kamer vliegt open en een fiere krijgsman roept luid: „Waar is mijn dappere zoon, dat ik hem vol fierheid aan mijn boezem drukke...” Een kreet, het kind ligt in vaders armen.

Krakende toejuichingen breken los, de spanning lost op in bewogen rumor, de zakdoeken worden bescheiden weggestoken. Tist Sneyers staat achter de schermen, hij is niet jong meer en hij is moe, hij schreit gemakkelijk.

Hij hoort de geestdriftige stemmen op het tooneel. „Dat was me de moeit! Geschreeuwd dat ze gedaan hebben! Dat gevecht was eenig!” De blijde rappe stemmen in feestelijk geroezemoes.

Tist ziet het kind, ze nemen de pruik van het hoofd, de harde, blonde krullen; de kleurige jas wordt uitgedaan, het donkere, goudbronzen fluweel. Het kind staat voor hem en hij zoekt in die oogen. Traag knikt hij, er is een verre glimlach om zijn ouden mond. De tranen hebben blinkende sporen getrokken op zijn geschminkte wangen. Hij kan het geluk niet zeggen dat hem rijk maakt.

Meester gaat in den avond naar huis; hij voelt die kinderhand in zijn hand. Het vriest fel, de wind is gevallen, en de hooge lucht wemelt van ontelbare sterren. De kinderhand is heet. „Heb'de geen kou?” vraagt meester. „Neen, vader,” hoort hij die fluisterstem.

Hij kende dit kind niet, die avond heeft hem dit geleerd. Hij heeft dit kind in de wieg gezien, op haar arm, — nacht moeneke, nacht moeneke, — hij heeft hem zien stoeien op de hoeve, door veld, hei en bosch. Hij heeft daar op de banken gezeten, vier, vijf jaar, dag aan dag; hij heeft die lessen overhoord, die opstellen gelezen, hem nagekeken op de speelplaats met zijn makkers, thuis aan tafel, in het spel met zijn zuster en Tineke. Maar dit kind, dat hij dezen avond ontdekt heeft, kende hij niet. De jonge, argelooze stem, die rijpe zware woorden sprak, zong, schreide; het hartstochtelijk verlangen dat brandde in een gebaar, een ruk van het hoofd, een blik van de oogen. Dit kind kende hij niet. Hij weet niet of deze ontdekking hem vreugde of pijn geeft.

Jane is al gaan slapen met de twee kinderen. Hij dekt hem zelf toe; hij geeft hem een kruisje. En staat peinzend bij het bed. Hij kan die oogen zien. Dan blaast hij het licht uit. Maar die oogen verlaten hem niet.

Tist Sneyers ligt onder de pannen, de hooge, koude vriesnacht leeft rond hem. Hij heeft een tas koffie gedronken, de stoof was uit. Hij ligt in het killige bed, de glazen pannen kraken. Een goede warmte gonst in zijn hoofd, hij ligt daar met opgetrokken knieën, de kou knaagt in zijn stramme beenen.

Het leven is goed. Hij ligt onder de pannen, in een koud huis, en alleen, maar hij is gelukkig. Geluk dat hem overstroomt en vreemd gevoelig maakt. Een kind dat hem liefdevol aansprak, een zachte hand op zijn arm. Het is een weelde die hem rijk maakt. Hij is een oud man, alleen op de wereld, alleen in den kouden vriesnacht, en hij is gelukkig.

Hij zit op zijn werktafel van als de dag in de lucht is en 's avonds zet hij de petrollamp achter den ormaal. Hij heeft zijn werk met de tenues die tegen Paschen moeten af zijn, de winter is niet te scherp geweest, velen zijn aan 't werk ge-

bleven en de smokkel heeft ook wat opgebracht. Al de tenues van Rielen gaan door zijn handen; ze komen terug als 't beste er af is en dan snijdt hij er nog iets uit voor de kleine mannen.

Hij zit op zijn tafel, aandachtig gebogen, maar er klinkt geen stap op de straat of hij licht het hoofd en boven den laagzittenden bril speuren de oude oogen. De jongens loopen voorbij, ze roepen en steken hun tong uit; meisjes leunen op den harden venstersteen en, met de neusjes plat gedrukt tegen de ruit, volgen zijn werk. Hij kijkt eens op en trekt een grimas; lachend stuiven ze weg.

Er komt een jongetje aangewandeld en Tist spitst de ooren als hij het geluid hoort naderen. Een tik op de ruit en hij kijkt in een glimlachend aangezicht. „Kom,” wenkt hij. Hij kruipt moeilijk van zijn tafel en hinkt naar de kas. Hij trekt alle Zaterdag en naar Turnhout-markt, een appel, wat vijgen, een paar noten.

„Ha, zij'de daar?” zegt hij. Hij vult de uitgestoken jongenshand. Knikt hem toe. Slaat hem op den schouder. „En laat nu eens hooren.”

Hij kruipt op zijn tafel en knikt, Fred mag beginnen. Het zijn maar eenvoudige gedichtjes, meester leert ze aan in de school, aan de kleinen en de grooten, aan jongens en meisjes. Tist luistert en proeft. Die stem moet hij hooren, hij glimlacht en hij weet het niet.

Als het Donderdag is, gebeurt het dat hij zegt: „Willen we nog eens doen lijk in de zaal?” Hij kent al de rollen van buiten, hij speelt al de personages. Fred moet maar wachten tot zijn beurt daar is. Hij zit over zijn werk gebogen en houdt een vlamme toespraak tot zijn ridders. Zijn krijgskreet stoot hij galmend uit, terwijl hij een lap op een versleten broek past. Hij zegt roerend vaarwel aan vrouw en kinderen. Dan kijkt hij op en zegt: „Opgepast, manneke.”

Het kind smeekt roerend. Tist kijkt op van zijn werk, en neemt zijn bril af. Hij zet een grove stem en buldert zijn slachtoffer toe. Zang en tegenzang, dit donkere geluid en het geveeklaag van het kind. Hij vergeet zijn werk, de kale kalkwanden van zijn werkhuis, en de kachel is uitgegaan. Tooneel na tooneel, bedrijf na bedrijf. En als hij zijn verloren gewaanden zoon in zijn armen gedrukt heeft en de laatste zegekreet uitgekalm is, zit de oude Tist Sneyers weer op zijn werk-

tafel, de zorgelijke trek is op zijn mager aangezicht gegroefd. Hij zit gebogen over zijn werk en hij zet met moe gebaar zijn bril op. Neemt hem weer af, kuischt voorzichtig de glazen en staart met droomende oogen door het venster.

„Ja, manneke!” zegt hij zoo. Hij kijkt niet meer op van zijn werk. Als hij gerucht hoort, — de krakende noot, den malschen beet in den sappigen appel, — zegt hij: „Ga nu maar, manneke.” Hij is misschien bang dat hij den toover van den droom breken zal.

In den uitkom heeft hij kuisch gehouden, hij is in zijn koffer aan 't wroeten geweest. Hij kijkt af en toe op van zijn werk, ginder liggen ze op den hoek van de kast.

Als Fred daar is, zegt hij: „Pak die boeken daar eens! En breng ze!” Hij zet zijn bril af en legt zijn werk weg. „Kun'de dat lezen?” vraagt hij.

De jongen knikt. Tist neemt een ander schrift. „En dat?”

Hij zoekt op de eerste bladzijde naar den titel. „Onschuldig veroordeeld”. Hij knikt en de herinnering leeft in zijn glimlach.

„Lees dat eens!” zegt hij.

Hij grijpt terug naar zijn werk, maar hij verliest geen woord. Hij kijkt eens peinzend op en proeft. „Lees dat nog eens, manneke, maar een beetje trager.”

De uren verglijden en hij ziet het niet. Die jonge stem zingt in hem en hij wordt dat niet moe. Als de jongen de laatste bladzijde omkeert, zegt hij simpel: „Ha, zijn we zoo ver?” Hij legt het schrift bij de andere. „Den volgenden keer nemen we een blijspel, of maar weer een drama. Ja, ja, den volgenden keer.”

Hij leest de vraag in de oogen van het kind. Zijn glimlach is vol geheim. „Ja, mijne jongen, daar heb ik nog in meege-speeld. En we zullen dat misschien den volgenden winter nog wel eens aanpakken.”

Het luidt avond. „Ha, zoo laat? Ga nu maar gauw naar huis, manneke. Kijk daar eerst eens in de schuif.”

Als de knaap in de deur staat, roept hij hem achterna: „Ge moet dat tegen vader niet zeggen!”

Hij kijkt als verweesd rond en de stilte weegt. Het is nog geen zomer, de avonden zijn nog koel, Tist voelt dat wel en hij rilt.

Hij legt het pakje schriften op den hoek van de kast, neen, hij zal ze liever maar terug in den koffer leggen. Het is een volle week eer het weer Donderdag is.

XXXI.

De felle zomer in dit land en de trage gang van de glorie-rijke zon over de helgele flanken van den Konijnenberg, de blauwzwarte bosschen en de hei die groene en purpere schemeringen krijgt. De pikken hebben in 't koren gezeten, onbarmhartig weegt de hitte over dit land van bar zand en broeiige bosschen. De eerste zomervacantie, — in 't Gielsch bosch zijn de bessen rijp en daar is een cent te verdienen. Van in den vroege morgen trekken de moeders met de kinderen op. Met kruiken en pannen en al wat maar pot kan heeten. Onder de hooge eiken en beuken, het ondoordringbaar gewelf van de masten, waar de grond malsch en vochtig is, — de bodem wijkt onder den voet, — daar rijpen de zwarte bessen aan de sierlijke dwergstruikjes. Nijverige handjes plukken, de moeders jagen maar aan, de kleine kinderen slapen rustig op een bed van mos en spelden. Hoog middag worden de boterhammen aangesproken. De handen, de tanden en de tong zien purperzwart, de snoepers hebben zichzelf verraden. En dan terug aan den slag. Als de zon lager hangt en ergens op een toren vier uur geluid wordt, keert de karavaan met gevulde kruiken, kannen en potten terug en het dorp krijgt opnieuw leven en geluid.

Fred, Merieke en Tineke hebben gezeurd om met den troep mee te mogen. Kan meester dat weigeren? „Weet ge,” zegt hij lachend, „we trekken morgen naar grootvader, daar zijn ook groote bosschen en daar mag geen man in!”

Ze zijn van vroeg in den morgen op stap. „Verschiet niet, Jane,” verwittigt hij, „het kan wel zijn dat we dezen avond niet aankomen.”

Er is een blijheid in hem als hij langs de gekende paden stapt. De kinderen loopen vóór hem uit. Het kan de lichte roes van de vrijheid zijn, — vandaag niet het gewone werk van de klasse, en het vooruitzicht van het veertiendaagsche verlof; of de zon die boven de bosschen stijgt, dit lichtoverspoelde

land en de schoone vrede van de donkergroene meerschen tusschen de hooggegroeide elzenkanten. Het kan de vogel zijn die op een tak zit te fluiten, dit zuivere geluid in den zuiveren dag. De aarde roept, een donkere gonzende stem die den hoogen hemelkoepel vult, hij heeft die stem gehoord en hij glimlacht, licht en overgegeven als een kind. En zijn vader, dit taaie, pezige gelaat en de oogen die hem onderzoeken, hij is weerloos en zijn bloed kan hij niet verloochenen.

Hij herkent de malsche ronding van het slingerpad, hij groet een boom, den wijzen berk aan den weirand, den rustigen eik waar het pad splitst en de mastenboomen die het zonnelicht klieven. Hij is nog niet ontgroeid, dit is het land van zijn jeugd, hij zal het nooit vergeten.

Zijn vader staat op de werf, en Stanske. De vroegste oogst-appeltjes zijn rijp en de tanden worden in het goudgele vleesch gezet, de kinderen drijft het sap over de kin.

„Eten vóór het werk!” kijft Klaasboer en hij steekt dreigend den vinger. Stanske is daar met kannen en een korfje en dan trekken ze op, het zal middag worden eer ze terug thuis zullen zijn.

Klaasboer kijkt het troepje na. Als ze ginder achter de schuur buigen, schut hij zijn oogen met de hand tegen de invallende zon. De kinderen stoeien rond Stanske, hij ziet dat maar zelden. Hij staat daar met de handen in de zakken, roerloos. En hij zegt geen woord.

En dan is het plots of de droom verwindt. Hij rukt om en spuwst op den grond en kijkt op naar Karel.

„Kom!” zegt hij en hij gaat hem vóór naar den stal. Ze loopen langs de enkele beesten die binnen staan, zijn hand glijdt over een rug, over de ronding van een heup; hij staat met schuin gebogen hoofd en half gesloten oogen een dier te keuren, en gaat dan weer verder. Daar is het varkenshok en de paardenstal. Als ze weer buitenkomen slaat het felle licht van den zonnigen dag. „Ginder loopen d’andere!” zegt zijn vader, schijnbaar achteloos, maar Karel kent het verborgen leven in die stem en glimlacht.

Ze staan aan den draaiboom, de wei is levend, donkergroen fluweel en ginder grazen rustig de dieren. Hij zegt geen woord meer, Klaasboer, hij wacht geduldig. En dan hoort hij de stem van zijn jongen: „Schoone beesten, vader!”

Hij knikt zoo maar eens. „Ze zijn niet allemaal van mij,”

zegt hij, „de agronoom zit er nog altijd tusschen.” Hij wacht even, en dan gaat hij verder: „We zullen er toekomend jaar niet genoeg hebben, daar begint veel vraag naar te komen.”

Hij heft den draaiboom en ze gaan in de wei. Het malsche gras is als een tapijt. Ze gaan van beest tot beest. Lui worden de zware koppen geheven; tegen den kant in het koele lommer liggen de dieren rustig te herkauwen.

En dan zegt Klaasboer plots: „Hoe oud is Fred nu?”

„Hij zal in het voorjaar zijn eerste communie doen.”

„Ha.” En meer niet, maar Karel heeft genoeg gehoord; hij vreest voor de vraag die zal gesteld worden, maar zijn vader zwijgt. Traag gaan ze terug naar de hoeve toe.

„Toekomende week schieten we aan den oogst,” zegt hij hard. Karel weet wel wat hij zeggen moet om die stem mild te maken, maar hij kan het niet. Hij vraagt of het koren goed gegroeid is en goed geladen. Woorden, woorden, hij beseft er de armoe van.

Als ze aan de deur staan, omvat Klaasboer met een breed gebaar heel het gedoe, de weien, de stallen en ginder de akkers en de ontgonnen hei. Dan zegt hij, het is een donkere kreet van smart: „Volk moest ik hebben, volk.”

Ze zitten diep in het bosch, naarstig gebogen over de struikjes. Fred luistert naar de stilte, hij hoort den roep van een vogel en het doffe geronk van een kever die de zware vlerken tot de vlucht strekt. Ginder ver is Stanske met Merieke. Tineke ziet hij niet. Kijk, hoe de zon door het hooge looverdak breekt en daar rustig over den bodem vloeit. Er ligt een tooneelstuk bij Tistjes dat zoo begint: „Diep in een bosch, een grot, zonneschijn door de boomen. De roovershoofdman treedt op.”

Fred kijkt om, hij hoorde gekraak. Er is een stilte vol geheim. Hij strekt zich uit in het lage struikgewas, het bosch heeft hem opgenomen. Hoog boven hem leeft het zondoorpriemde looverdak, hij kan de baan van de zonnestralen zien. De stammen snellen omhoog, slank en overmoedig, hij wist niet dat deze boomen zoo hoog waren. Hij hoort de stilte. Geuren waaien aan hem voorbij. Rijpe bessen en de vochtige geuren van mos en rottend hout. Soms strijkt een warme walm over zijn aangezicht. Hij sluit de oogen, maar het wordt niet donker, hij ziet vage gestalten en er danst ver licht. Als hij

de oogen weer opent zal hij kabouters zien, hij zal roerloos blijven liggen om ze niet op te schrikken. Misschien ontdekken ze hem wel en glimlachen ze hem toe, zeggend: „Kom, wij toonen u de gouden en zilveren zalen en de diepe schachten waaruit we de flonkerende edelsteen opdelven.” Hij ziet de staarten van hun baarden op en neer wippen; de goedige oude oogen staan klein in de doorrimpelde aangezichten. Misschien gaat hij wel mee, onschuldig; hij let op alles, etst den boom in zijn geheugen waaronder zij verdwijnen; als hij hun geheim ontdekt heeft, keert hij later terug en ontroofte hun schatten. Rijk zal hij zijn, rijker dan honderd koningen. Hij zal paleizen bouwen, hoog in de bergen op de steilste rotsen, waar heel de wereld aan zijn voeten ligt; of aan de kust van de zee, op een enge landtong, vooruitgeschoven in zee. hij zal het geruisch der baren hooren; het gehuil der stormen en het gierend gillen van den wind. Soms trekt hij dan terug de hei in, gezeten in glanzende karos, met witte paarden bespannen, de menschen buigen of knielen op zijn doorgang, hij strooit het geld met los gebaar en genadiglijk glimlacht hij. Als de kabouters komen. Maar het kan een rooverhoofdman zijn, die over hem gebogen staat, wraaklust en bedreiging in de bloeddoorloopen oogen. Hij zal rechtspringen, maar niet vluchten. Onversaagd zal hij zich te weer stellen en hem toeroepen: „Welaan, woesteling, meet uw krachten met mijn jeugdigen moed. Te lang hebt gij ongestraft uw misdaden kunnen begaan. De dag der wraak is aangebroken...”

„Fred!...”

....„Laat af, ellendeling, de maat uwer ongerechtigheden vloeit over...”

„Fred!”

Hij opent de oogen. Er staat werkelijk iemand over hem gebogen en zijn hart valt stil. „Tineke!” fluistert hij en kruipt recht. Hij voelt dat hij rood wordt en hulpeloos staat hij vóór haar.

„Liggen slapen!” kijft ze, „en zie eens wat wij al geplukt hebben.” De blauwpurpere bessen reiken tot den rand van de kleine kan.

Hij neemt haastig zijn potje, zij moet het niet zien. „We moeten naar huis gaan, het is middag, Stanske heeft al geroepen.”

Hij kijkt haar vragend aan en zij begrijpt dat wel. „Kom,”

zegt ze plots beslist. Ze giet ruim de helft van het kannetje in zijn potje. „Kom mee, seffens zijn ze hier!” Hij volgt haar zwijgend, het potje weegt zwaar in zijn handen.

Ze loopen op Stanske en Merieke ginder aan den boschrand. Merieke toont haar korfje. „Geloof ik wel,” pocht Fred, „wij hebben maar de allerrijpste geplukt, ginder diep in het bosch.”

Hij vlucht Tineke's oogen. En zachter zegt hij: „En wij hebben kabouters gezien!” Hij gaat met lichten stap, zoo in den droom, — hij heeft kabouters gezien. Grootmoedig fluistert hij Merieke toe: „Ik zal er nog wel eens van vertellen.”

Rustig en zwaar gaat Stanske vooraan. Er zijn kinderen rond haar, helle stemmen. Ze hoort dat wel, maar de zin der woorden dringt niet tot haar door. Haar rustige blij glimlach glijdt over de akkers onder zon, en ginder de hoeve die anders is, de hooge boomen en de lucht. En kinderen rond haar, het leven is goed.

De stille avond die peislijk angewandeld komt, de schaduwen lengen; er worden teergroene diepten in den hoogen hemel merkbaar en alle winden zijn te rusten gegaan. Wat late zon gloeit op het donkere stroodak. Karel zit met zijn vader den avond te proeven op de bank onder den wingerd.

„En Fred, hij is niet van de sterksten, ik moet hem goed involgen; hij moet er tegen kunnen als hij toekomend jaar gaat studeeren.”

Hij kijkt niet om, zijn oogen hangen aan de donkere boomen en de oneindig teere lucht. Hij weet dat zijn vader gerild heeft als onder een zweepslag. Hij heeft hem pijn moeten doen. Langen tijd heeft hij er over nagedacht, eens moet het toch gezegd worden, hoe hard het hem ook valt.

„Zoo, hij zal studeeren...” Klaasboer is moe, het kan de lange dag zijn en de drukkende zomerhitte. Het kan ook wat anders zijn. Hij denkt aan het groepje kinderen dat hij dezen morgen nakeek en zijn groot verlangen. Het is de oude verteederling en zij maakt hem weerloos. Hij kromt den rug, hij voelt zijn vuisten en zijn harde tanden. Als hij rechtstaat is het of hij met kloek gebaar een drukkenden last afwerpt. „Ja, gij zult best weten wat g'er mee te doen hebt,” zegt hij kort, haast vijandig. Het is beter dat er nu geen woorden meer gesproken worden.

Stanske heeft de val neergelaten en alle geluid uit den huis afgesloten. Merieke en Tineke liggen in het oude bed tegen den schouwkant aan. Voor Fred heeft ze aan den anderen kant van den zolder een stroozak gereed gemaakt.

De lichte avond vloeit binnen langs de glazen pannen in het dak. Fred kan het verre gepinkel van een enkele ster zien, het wenkende licht in een donker bosch en verdwaalde kinderen.

„Merieke! Tineke!” roept hij ingehouden. Hij herhaalt den roep en dan hoort hij gefluister van stemmen.

„Nog niet slapen! Nog een tijdje wachten!”

„En waarom?” Er rilt angstige nieuwsgierigheid in die stem.

„Wacht tot het nog eens slaat. Tien uur, dan moet er iets gebeuren. Ja, dan moet er iets gebeuren!” Zijn hand gaat tastend over de ruwe planken van den zoldervloer.

Daar slaat de klok. Als de laatste slag weggonst is er een kort gekraak, dan een licht getrippel, dat groeit in kracht en plots een slag en de stilte.

„Wat is dat, Fred? Heb’de ’t gehoord?” Een angstige meisjesstem fluistert.

„Stil, stil! Het kunnen wel ratten zijn!”

Weer is het gerucht daar, het is of een leger van ratten voorbij trekt. Het stijgt en daalt dan en sterft weg.

„Ratten!” fluistert Fred. „Ik heb eens hooren zeggen dat ze bijeenkomen als de versche oogst rijp is. De ratten van hier, de ratten van overal. Ze komen over de hei geloopt, door de bosschen. Ze zwemmen in groote processies over de venen. De bruine ratten, de grijsblauwe ratten, de zwarte ratten. Ratten lijk konijnen, met lange koele staarten. Ze klauteeren tegen de muren op, ze boren door het stroo van het dak. En ze zoeken haar plaats op den zolder.”

De drommen hollen voorbij, soms een slag en het rythme vertraagt. En dan herneemt het weer, feller en driftiger.

„Stil zijn!” roept Fred ingehouden. „Ze zijn daar, ze zijn daar! Zie, haar oogen schitteren. Ze loopen voorbij. Heel de zolder is vol, heel... de... zolder!”

En plots is daar een lang gerekte angstkreet en onderdrukt gesnik. Verschrikt trekt Fred zijn hand terug. Het geluid valt stil en het is angstwekkend donker.

Er is een stap beneden. Een zware stem vraagt rustig: „Is

er iets daar boven?" De vraag wordt herhaald. Maar de stilte blijft ongebroken.

Fred ligt met wijdopen oogen in het donker te staren. Hij voelt zijn hart onrustig kloppen. Hij luistert scherp toe, of hij dat ingehouden geschrei niet meer hoort. En dan fluistert hij: „Tineke! Tineke! Het was niets van die ratten! Ik deed het hier!"

Maar er komt geen antwoord meer.

XXXII.

Als de oogst binnen is, beginnen ze aan den nieuwen stal van Janneke Berten. De timmerlie zitten in de kale gebinten van het oude gebouw; het rotte stroo verpulvert onder den greep, de lange balken kreunen en kraken onder de zware hamerslagen; de memel heeft er in gewroet, het gele stof komt in wolkjes naar beneden. En Janneke Berten staat daar met de handen in zijn zakken en hij slaat geen oog van het werk. Ze moeten hem niet aanspreken, dat is de oude stal en de nieuwe staat er nog niet. Zijn vader heeft hier gewoond, en zijn grootvader, op den zolder is ooit mis gedaan geweest in den Boerenkrijg. De lage poort, hoe dikwijls heeft hij daar uitgemest? Als jongen heeft hij er met de riek gestaan, en nu komen zijn jongens ook al aan.

Als de nieuwe stal er maar was, dan zou hij dit beter kunnen zetten. Hij ziet de balken vallen, de groote, bruingrauwe steenen worden losgewroet, er komt een ijle op de werf, de lucht is hooger geworden en lichter en hoe staan die boomen ginder?

Maar goed dat meester gekomen is. Hij staat zoo wat met de mannen te praten. En dan zegt hij tegen Janneke: „Binnen een maand, Janneke, en dan zul'de wat zien!"

Hij knikt maar, dat Janneke; het kan voor hem niet rap genoeg gaan. En hij is dat gebabbel moe.

Ze vragen in 't dorp of hij een lotje uitheeft; of zijn oom uit Amerika gestorven is; of hij ze met den schepel binnenhaalt. Er wordt verteld over de witte spoken uit het Broek, daar moet ergens een schat verborgen liggen, en waarom zou Janneke hem niet gevonden hebben?

„Laten vertellen!” zegt meester De Ruyck lachend. Hij laat hem de papieren onderteekenen; zoodra de fondementen liggen komt er een eerste voorschot, dan moeten ze tot aan 't dak geraken en als de laatste pan er op ligt, komt de rest. „Hier,” zegt meester en Janneke krabbelt moeilijk zijn naam, hij kan beter met mesthaak of ploegstaart weg dan met dat schrijfgewoontje.

„En onze Piet,” zegt hij, „die zal nu niet meer komen, hij heeft zijn eerste communie gedaan en daar zit meer werken in dan leeren.”

„Ge moet hem naar d'avondschool laten komen, Janneke!”

Janneke kijkt verwonderd op. „Dat versta'de toch van zelf!”

Meester glimlacht, hij herinnert zich wel andere dingen. En hij vraagt: „Hij zal toch bij zijn vader leeren?”

„Ja,” knikt Janneke en zijn blik is peinzend. „Dat zal hij. Maar daar zijn ook nog andere dingen en hij is nog jong. En oude tijd is geen nieuwe tijd...”

„Dat zeg'de goed, Janneke. Maar zoo denken z'er allemaal niet over.” Meester kent ze wel, ze zitten ginder op d'Hoeven, en op de Breem en naar d'Hemeldonk op. Ze luisteren naar u en staan te knikken; ze kloppen hun pijp uit en steken een versche op en ze zeggen „Ja,” op twintig verschillende manieren. Maar de plooi die ze eens genomen hebben, strijk er die maar uit.

„En gij, Janneke?”

„Ik?” Hij haalt de schouders op. „Wil'de mijn koren zien? En mijn petatten? En mijn weien met mijn vee? Kun'de wit zwart noemen?”

Daar zijn geen woorden meer bij noodig. Als zijn nieuwe stal er maar stond. Die lijnen en kleuren op papier zeggen hem weinig. Hij moet dat zien groeien, de muren, de zware gebinten, en het dak. Tegen de bamis komt het vee naar huis en hij ziet ze daar al staan, schoon op rij. Als 't maar al zóo ver was.

Als het jaar om is, komt op 't gemeentehuis weer het bericht aan van de prijzen die de leerlingen uit de school behaald hebben. Ze zijn daar al wat aan gewoon geraakt. „Onze meester kent er wat van,” zegt de burgemeester, maar meer ook niet, ze zeggen dat hij meer dan zorgen genoeg heeft, de

man van zijn dochter moet er een heel deel doorgezeten hebben. De mannen van den gemeinderaad knikken maar eens. Ze zeggen zij: „Goeien dag!” als ze meester ontmoeten, maar als ze op Turnhoutmarkt zijn en de kennissen uit de andere dorpen hooren, dan komen ze wel eens los. Turnhout, een stad, en wat haalt het uit? Tel de prijzen daar eens? En andere meesters? Ze kennen er genoeg die meer tijd verslijten in de herberg dan in de school; ze kennen er die den boer afloopen van 's morgens tot 's avonds met die nieuwe verzekeringen, maar spreek ze niet over de klas. Kom dan maar eens in Rielen zien.

„Kom dan maar eens in Rielen zien!” herhaalt meneer pastoor. Hij heft zijn glas. „Meester, proficiat!” Hij drinkt traag, genietend, met gesloten oogen.

„Ik heb dat tegen meneer den deken gezegd, meester: kom dan maar eens in Rielen zien!”

„Ne mensch doet wat hij kan,” zegt meester De Ruyck, zóó dat alles gezegd is. Meneer pastoor kijkt hem aandachtig aan, hij zoekt iets op dat aangezicht, in die rustige, sterke houding. „Zijde gij dat, of is 't Klaasboer dien ik hoor?” In den zoon heeft hij den vader ontdekt, het is niet te loochenen.

„Mijn vader!” zegt meester De Ruyck en hij glimlacht trots. Zijn oogen gaan naar meneer pastoor en hij slaat den blik niet neer.

„Ja, uw vader. Een man, ik zeg dat, en ik ken er wat van, daar zijn er al veel door mijn handen gegaan. Weet ge wat hij zei toen hij verleden week hier was? Meneer pastoor, hier is 't laatste, en dat ge bedankt zijt. — Daar heeft hij het neergeteld, de laatste bankbrieven.”

Karel glimlacht, hij kent zijn vader; hij had aan zijn woorden, den zonnigen blik van zijn oogen wel gezien dat er iets gaande was.

„Zoo heb ik er nooit een gehad,” knikt de pastoor. Daar zijn er meer in Rielen, en ook in de omliggende dorpen die op de pastorij geweest zijn als ze geld noodig hadden; voor een nieuwe schuur, een paar beesten, een peerd. „Volk zou hij moeten hebben, die man doet mirakelen!...”

„Ja,” antwoordt meester kortaf. Het is zijn zaak, en wat hij beslist heeft, blijft. Het is niet goed daar te veel woorden aan te verspillen. „Eigenlijk kom ik vragen, meneer pastoor,

of ge de papieren voor Fred zult gereed maken. Hij zal naar 't college gaan."

„Zoo, hij zal naar 't college gaan? En wat moet er uit groeien?"

„We zullen hem eerst laten wortel schieten, meneer pastoor. Dan zullen we zien. Ge weet nooit met kinderen."

„Ge weet nooit met kinderen." Hij herhaalt dat zoo maar, meneer pastoor, en hij zit er bij te peinzen. Hij begint oud te worden, het zijn de jaren nog wel niet, maar hij heeft een gestel gehad om ginder in den polder een hoeve met honder gemeet zwaar land te beboeren en er gezond bij te blijven; hij heeft hier op een rustige pastorie gezeten, en al die kracht, waartoe heeft ze gediend? Ingeroest, — beweging, werken en zweeten, zeggen de dokters en ze verbieden hem vleesch en wijn. Als ze dat gepeinsd hebben... Maar zoolang zou hij nog willen leven. Een jongen, een kind van meester De Ruyck, een kleinzoon van Klaasboer ginder uit de hei, hij zou willen zien wat daar uit groeit en er leeft diep in zijn hart een geheime hoop die hij niet zeggen durft. „Ja, meester, ge weet nooit met kinderen."

Hij heft het glas met den zwaren wijn; de zonneschijn leeft er in met schoone, zachtroode vuren.

Hij gaat naar 't college, Fred van den meester. Ze zien hem alle morgenden opstappen, met zijn boekentasch onder den arm, zijn pakske met boterhammen bengelt op zijn rug. Hij trekt op langs de bosschen, het najaar komt in 't land, vroeg in den morgen rijen de boeren al met rapen. De blaren beginnen te kleuren, het is of de boomen in brand staan en hoog in de lucht jagen de wolken op den lichtklaren herfsthemel. Fred leest fantastische gestalten in de wolkenstoeten, zijn oogen hangen aan de bronsgouden boomkruinen. Bamis is daar, de herfstregens komen neer, de wind zoeft in den mast, in den avond barst de donkere lucht en laag boven de bosschen gulpt bleekgeel licht over de wereld. Na de eerste vorst wervelen de blaren neer, een wilde dans op den nukigen ruk van den wind. Fred stapt door ruischende tapijten, de groote vlamroode bladeren van de vreemde eiken, de glanzende harde beukebladeren, de vaalgeel gevlekte, groengrijze bladeren van de hooge kastanjes. De wind speelt er wat onder

en de grachten geraken bedrieglijk vol. Alle dagen wisselt het kleurige uitzicht der dingen en Fred ontdekt de wereld. Ook als de regen hem in 't gelaat slaat, ook als de wind aan neus en ooren knaagt en hij zijn vingers en teenen niet meer voelt. En als de sneeuw valt.

De sneeuw die eerst als stof was, een glanzend poeder dat uit den lagen misthemel zonder geluid neergepulverd kwam, dat groeide tot malsche, volle vlokken, lui neerstrijkend op den harden vriesgrond.

Fred glijdt buiten het licht van de laatste straatlantaarns, den geheimzinnigen sneeuwnacht in. Het gele licht sterft, er is alleen nog die vreemde klaarte die de sneeuwnachten helder maakt. Alle geluid is ver, de boomen staan roerloos gerijd langs den weg en dit wemelend gordijn sluit de wereld af.

Daar achter leeft de wereld van den droom. Hij heeft dit verhaal van Scott en zijn tragische poolreis huiverend beluisterd, thans krijgt dit alles voor hem ontzettende beteekenis. Hij voelt de smeltende vlokken op zijn aangezicht, op zijn handen. Voorzichtig sluit hij de oogen, hij heeft dit zacht geweld op zijn wimpers gevoeld. De bosschen verdwijnen, de vlakten plooiën open tot eindelooze woestenijen van gebroken ijsbergen en huilende sneeuwstormen. De avond is roerloos van stilte, maar in zijn ooren fluiten de huilende winden. De sneeuw valt rustig en lui, maar hij kromt zich tegen het aanrukkende stormgeweld. Hij is honderd, duizend uren, een eeuwigheid van alle menschelijke woon; zijn makkers heeft hij moeten achterlaten, hij zwerft alleen in den nacht der uiterste verschrikking, onbuigzaam is de wil die niettegenstaande alles het doel bereiken wil.

Hij ziet de eerste huizen van Rielen, de donkere massa's die in de witte zee geankerd liggen. Geel licht strijkt over den weg, hij hoort het slaan op den toren. Hij gaat langs het gangetje, waar de tocht de wervelende vlokken scherp in zijn aangezicht jaagt, — en dan is hij thuis.

De goede warmte, Jane die hout onder de pap steekt en zijn vader in den zetel met een boek. Merieke zit te werken aan tafel. En dan is Tineke daar; ze maakt zijn sjaal los, ze heeft zijn sloffen onder de kachel gezet. Ze kijkt hem aan, zoo maar en dan moet hij glimlachen, hij weet niet waarom.

Hij eet traag slurpend de rookende pap; de gebakken petataten smaken. Zijn handen gloeien, zijn voeten ook, er slaat een

vlam door heel zijn lichaam. Hij zit achter de stoof, zoo wat te kijken, hij luistert naar het lied van den wind in de schouw en is gelukkig.

XXXIII.

De klink slaat op en daar staat een man in de deur, hij schudt de sneeuw van zijn arm, zijn ruige snor is bepereld met glanzende druppels. Hij kijkt onzeker rond en dan ziet hij meester achter de stoof.

„Fik van Sooi Delles is zijn been afgerejen,” zegt hij, zijn stem kan hij niet zacht krijgen, zijn woorden kraken.

Hij moet het nog eens herhalen. „Ja, zijn been afgerejen.” Meester staat vóór hem en vraagt heesch: „Wat zeg’de?”

De man knikt moe. „’t Was zijn eigen fout, zeggen ze. Hij is naar Turnhout gedaan.”

Er gloeien roode vlekken op zijn mager aangezicht en zijn oogen liggen diep. Hij kijkt rond, doelloos. „’t Is me nogal het weer,” zegt hij, maar hij wil iets anders zeggen. En plots keert hij zich om en gaat. Hard valt de deur dicht, ze hooren zijn doffe stappen in de gang. En dan wordt de stilte huiveringwekkend. Jane staat daar met den pot in haar handen, roerloos. Merieke kijkt van haar werk op. Wat heeft meester daar vóór die deur te doen? Dat duurt een eeuwigheid. Dan gaat hij traag naar den kapstok en zet zijn klak op, werpt een overjas om, en gaat zonder één woord.

Zijn been afgereden, — lijk zijn vader. Meester buigt tegen den zotten wind, de sneeuw stormt op hem toe. Hij hoort die woorden, niets dan die woorden. Ze klinken diep in hem, de weergalm van een donkere klok, van heel ver. Het is maar Fik van Sooi Delles; Fienke, zijn moeder, is daar blijven zitten met zes kleine mannen en hij is de oudste. Hij is groot geworden in den steen, — zijn arme vingers. Fik van Sooi Delles, en zijn been afgereden.

De huizen schuiven voorbij, hij hoort het gemekker van een geit, den hoogen gil van een kind. Hier woont Fienke van Sooi Delles, hier is alles stil.

Nee, Fienke is niet thuis. Daar zit een buurvrouw boterhammen te snijden, het vuur is uitgegaan en daar hangt een

klamme kou in den huis. De kinderen aan tafel kijken hem met schuwe oogen aan. Anneke, dat meisje, zit in 't fabriek; ze glimlacht verlegen naar meester.

Ze eten; ze slurpen aan de groote kommen. Dan maakt buurvrouw het vuur weer aan; de vlam knettert in het droge, krakende hout; ze zit in den heerd neergehurkt en blaast onder de vlam. Ze zaagt de zware houten uit den mutserd en wild dansen de vuurtongen rond haar zwarte gestalte.

Meester zit daar te kijken, zoo maar. Dat is hier zijn thuis, Fik van Sooi Delles is het been afgereden en hij is naar Turnhout gedaan; zijn moeder is naar hem gelopen, één huil is haar ontsnapt en al die kinderen heeft ze achter gelaten, voor dat andere.

„Als meester hier wat blijft, kan ik naar huis gaan,” zegt de vrouw, „mijne vent zit alleen bij de kinderen, hij heeft zijn eten nog niet gehad.”

Hij knikt en vindt geen woorden. Zij hangt den ketel boven 't vuur en gaat dan. De kinderen volgen haar met de oogen; de rukwind slaat binnen met een gulp kou. Ze eten zwijgend en verloren.

Hij zit daar lang aan den heerd, zijn oogen zijn verloren in de dansende vlammen, de kinderen zitten gedempt te fezen, er is een ingehouden glimlach. En dan hoort hij het naderende geluid van een stap, den doffen dreun die hem opschrikt; er wordt ergens een deur opengedaan, de stappen naderen en daar staat Fienke in de lage deur.

Ze ziet de kinderen, en plots meester De Ruyck in den heerd. „Ha!” zucht ze schor. Haar oogen branden, ze kan niet meer schreien; het is ver, van hier naar Turnhout en terug en de razende angst heeft haar vermoord.

„Meester,” zegt ze en ze komt naar den heerd gegaan. Ze moet tegen den post leunen, alles wankelt. „Hij leeft nog!” hijgt ze.

„Hij leeft nog,” herhaalt hij en daar zindert een verre klank van hoop in zijn stem, — in den inktzwarten stormavond de verre wenk van een flikkerlicht.

En meer zegt ze niet. Ze richt zich op en even sluit ze de oogen, één oogenblik maar. Dan gaat ze naar de tafel. „Kinderen,” zegt ze moeilijk, — ze moet met beide handen op de tafel leunen, — „gaan slapen. Onze Fik...” Ze keert zich om,

ze staat aan 't vuur, ze bukt en zit wat in 't vuur te leuteren.

Ze helpt dan de oudste mee. „En schoon bidden,” fluistert ze. Een kruiske krijgen ze. Ze gaat mee het trapje op. Een bed kraakt; een magere kinderstem bidt eentonig. Fienke komt de trappen af, ze staat luisterend en laat dan de val neer.

De stilte overvalt haar en het leed dat haar weerloos vindt. Ze heeft sterk aan dat bed gestaan; den armen blik van zijn pijnsoogen heeft ze gedragen; haar hand heeft zijn haren van zijn voorhoofd weggestreken, met zacht beheerscht gebaar. Fienke van Sooi Delles, ze heeft al wat te dragen gekregen en sterk is ze. De stilte en dit zachte gekreun, zijn klamme hand, met krampscheuten van pijn, in haar harde werkhanden, — zij kan het niet meer dragen en in den stillen avond is dit geschrei oneindig droef en wanhopig.

„Hij leeft nog,” zegt ze en daar sluit ze iets mee af. Ze wrijft haar oogen droog en strijkt het haar weg. Ze schiet haar schoenen uit, daar staan haar klompen.

„Zoo hebben ze onzen vent ook naar huis gebracht, op een zomeravond. Nooit gedronken, meester; van zijn werk naar huis en den hof in, of naar 't bosch om stook. Met die wagonnekens, en 't is rap gebeurd. Veel volk op de begrafenis, en dan zit ge daar alleen en ze vragen niet hoe ge dat verder doet.”

Hoog in de schaduw zingt de wind. En hier die eentonige, matte stem die over een leven gaat.

„Zes kleine mannen, en de laatste centen weg. En weerom maar door. Daar is een van de mannen die meewil, hij zit van zijn elf jaar in den steen, hij verdient een cent en hij gedraagt zich treffelijk. Hij ligt in Turnhout, meester, hij ligt daar. En hij zal nooit meer gaan.”

Meester staat recht, hij voelt hoe moe hij is. „Fienke,” zegt hij, „erg is 't, maar 't kon nog erger zijn.”

„Dat weet ik niet,” fluistert ze en hij schrikt voor die stem. Hij ziet hoe dit peinzend gelaat breekt, een harde trek groeit rond den mond, verbeteren, van een koele koppigheid. „Maar zoolang ik er nog ben, moet het gaan.”

Hij knikt haar toe, hij zet den kraag van zijn jas recht. Alles is gezegd en woorden kunnen niet meer helpen, hij zal dan maar gaan.

Buiten is de nacht strak van stilte. De sneeuw valt dik, meester moet zijn weg zoeken. Fienke van Sooi Delles, ze

staat er opnieuw voor, alles is te herbeginnen. En in Turnhout ligt Fik, ze hebben hem in slaap gedaan, hij is maar pas ontwaakt, vreemde geuren zweven langs hem; zijn oogen glijden licht vervreemd over de naakte kamerwanden. Hier is het bed, hij ver van huis. En dan wordt alles duidelijk, scherp en onmeedoogend dringt dit besef tot hem door. Zijn armen liggen roerloos, zijn vingers grijpen lijk stalen ankers in de lakens. Traag rollen de tranen over zijn wangen. De nacht is zonder einde.

Twee volle maanden is hij van huis. In vollen winter lijdt dat genezen last, en 't was een zware wonde. Fienke heeft naar dien dag gesnakt. De kosten, ja, dat heeft haar niet verlaten, maar de pastoor is daar dikwijls geweest en meer mag ze niet zeggen. Maar dat hij ginder moest liggen, van huis, en bij vreemden, hoe goed die ook waren.

Ze heeft een ligbed aan 't venster opgesteld. De gordijntjes zijn weggeschoven achter de magere wintergeraniums. Hij zal daar liggen, hij zal nog veel moeten liggen.

Meester heeft het maar ééns moeten vragen aan Janneke Berten. „Doen,” zei Janneke, hij is met de kar in den vroegen morgen naar Turnhout gereden; versch, geurig hooi heeft hij er in getast, en drie peerdedekens liggen gereed. Hij moet gaan komen, het wordt zijn uur. Een bleeke Meertzon kruipt boven de bosschen en de plassen zijn spiegels van schoon bliksemend licht.

Ginder langs den eerdeweg komt een kar aan. Dat kan Janneke wel zijn. De wielslag is dof en rustig in het diepe spoor. Fienke staat in de deur, ze moet tegen den muur leunen, haar hart slaat razend en het is of alles wankelt en de grond onder haar voeten wegzinkt. Het is Janneke, en de kar staat stil voor den huis. Ze kan niet nader komen, dat Fienke. Ze hoort de stemmen van de buurvrouwen en die andere stem die „Moeder!” roept en hij is haar kind. Ze staan rond de kar en Janneke bindt zijn peerd vast. „Uit den weg!” roept hij. „Ik zal hem dragen!”

Dat heeft Fienke gehoord. De vrouwen gaan opzij als zij bij den wagen komt. „Ik zal hem dragen!” zegt zij en haar stem is kalm. Zij steekt haar handen uit, zij ziet dit glimlachend, mager aangezicht. Hij heeft lang binnen gezeten en

geen zon gezien, geen wind gevoeld. Zij ziet zijn groote, bleeke handen, ze herkent die niet meer.

Janneke Berten licht hem op, hij is maar een pluimpke. Hij legt hem in Fienke's armen. Vreemd, dit kind in haar armen. Voorzichtig, haast feestelijk draagt zij hem, ze zal hem geen pijn doen.

Hij zit op den rand van het ligbed. Zijn been, en die verfrommelde leege broekspijp. Ha, dat. Fienke heeft het wel gezien, zij wist het, dagen, weken, het heeft haar niet verlaten, 's nachts heeft dit weten haar rust geroofd. Maar zóó was het besef nooit tot haar doorgedrongen. Die leege, verfrommelde broekspijp.

Janneke zegt: „Mijn peerd zal ik laten drinken.” Hij kijkt rond naar een emmer.

„Ja, Janneke,” knikt ze. Die leege, verfrommelde broekspijp, — ze kan dat niet meer zien. Ze zoekt een emmer, ze staat buiten aan den bornput, ze haalt den boom neer. Diep in den donkeren put klatert het overstromende water. Ze haalt den emmer op, ze giet hem terug in den put. Ze kan niet weg, die leege broekspijp en haar jongen; emmer na emmer, en die klemmende greep op haar borst en de harde, droge oogen.

„Waar blijf' de met dat water?” hoort ze Janneke's stem.

Ze knikt onderdanig, ze reikt hem den vollen emmer over. Als zij in den huis komt, ziet ze haren Fik op het bed liggen, er is een deken over hem gespreid. Zij ziet zijn oogen, en dan niets meer dan zijn oogen, die blijde oogen van haren jongen; hij is thuis en zijn moeder is daar, de stoof en de tafel en de stoelen. Zijn moeder die naar hem toekomt en haar hand die op zijn voorhoofd ligt. En het andere, het zal wel gaan, het zal wel gaan.

Ze hebben hem een kruk gekocht, de mannen van het werk. De baas heeft ook vijf frank gegeven en ze hebben niet durven weigeren. „Ze kunnen er een been aan zetten, zóó dat hij gaan kan,” heeft meneer pastoor gezegd, maar vraag eens hoeveel dat kost, en één verdienster bij Fienke van Sooi Dellens, vergeet dat niet.

Meester De Ruyck heeft de mannen uitgevraagd. Ja, hoe is dat gebeurd? Het was zijn werk niet, hij stond niet meer aan de wagonnekens. Hij was naar den put gegaan, ze mocht

ten de laag zoo dik niet nemen, er kwam te veel zand in de klei. Hij komt al klappend met den voerman en hij moet gestruikeld zijn, uitgeschoven misschien op de besneeuwde richels. Hij viel en 't was gebeurd.

En de bazen? De mannen halen de schouders op. De dokter van Beerse is rap geroepen geweest, een eerste verband gelegd en dan maar rap naar Turnhout, daar moest aan gesneden worden. Er staat al iemand anders in zijn plaats. De bazen rooken sigaren, het werk mag niet stilvallen; in vollen winter zijn ze met volle ploegen overal bezig, er zijn zware commando's binnen gekomen, ze moeten ergens in 't land groote fort en aan 't bouwen zijn. De bazen smoren sigaren, ze hebben vijf frank gegeven voor de kruik van Fik van Sooi Delles.

De meester denkt daar 't zijne van. Op een avond zit hij bij den directeur van den kleiput. Hij legt de zaak uit met een stem die hij beheerscht tracht te houden.

„Ja, een erg geval,” knikte de baas en zijn stem glijdt er licht over heen. „Meester hebben we hier nooit gezien, nooit het genoeg gehad. Meester zal een sigaar rooken, hij heeft wel tijd om een praatje te slaan.”

Nee, daar heeft hij geen tijd voor en voor de sigaar bedankt hij en hij beproeft dat vriendelijk te doen. Fik van Sooi Delles, ze hebben zijn been afgereden, hier op 't werk; hij was de eenige verdiener in een gezin met nog vijf kinderen. Zijn vader is hier ook op 't werk gebleven, het is wel een tragisch samen treffen dat vader en zoon hier op haast dezelfde manier verongelukken. De vader is er in gebleven, de zoon leeft, maar hoe? Voor zijn leven geteekend en hoe moet hij zijn brood verdienen?

De directeur kijkt hem aan, hij trekt kort en zenuwachtig aan zijn sigaar. Ze betalen hun werkvolk goed en regelmatig. Voor hun werk, natuurlijk voor hun werk. De firma kan zich de weelde niet veroorloven een loon uit te keeren voor werk dat niet gedaan werd. En een ongeluk? Ja, dat valt overal voor. Zijn de bazen verantwoordelijk voor de dwaasheid, — blijf kalm, meester, — ik zal zeggen onhandigheid, van het werkvolk. Ze pakken een goeie pint...

„Hij dronk nooit!” fluistert meester heesch.

Neen, hij dronk niet, dat wordt aanvaard. En als de directeur, ja hij, de directeur zelf op de richels moest uitschuiven

en verongelukken, — alles kan gebeuren, — zullen de werklieden dan... Hij lacht kort en zelfgenoegzaam. Maar hartelijk.

En meester is familie van dien knaap? Neen? Ach, het was maar een vermoeden.

„Hij was mijn leerling in de klasse,” zegt meester, „en hij is de oudste zoon van een weduwnaar. En hij is een mensch.” Hij houdt plots in, een golf van bitterheid overspoelt hem en hij mag de harde woorden niet zeggen die naar zijn lippen dringen. „Het is een goed jaar voor de firma,” gaat hij kalm voort, „er wordt gezegd dat er nog voor langen tijd werk zal zijn. Er zal winst zijn.”

„Ja, ja,” grinnikt de baas, „de tijden veranderen, het werkvolk begint de rekening van de meesters al zelf te maken. Maar wees gerust meneer de onderwijzer, ik zal uw verzoek niet uit het oog verliezen. Als de beheerraad vergadert zal ik een woord doen voor uw protégé.” Hij glimlacht zelfbewust. Dan boog hij naar meester De Ruyck toe, zijn oogen werden staalhard en zijn woorden waren scherp als messen. „Maar vergeet het niet, het zal een gunst zijn. Van recht is hier niet te spreken!”

Meester stapte den weg naar het dorp op. Ginder rijst de scherpe spits van den toren boven de boomen. De linden staan in 't blad, de eerste acacia's bloeien. Achter hem steken de schouwen naar den hemel, zware rookpluimen buigen onder den wind. Uit het jonge hout langs den kant komen versche geuren van lente en bloei aangewaaid; kladden musschen en kneuters strijken neer in het korenland, heel hoog hangt een leeuwerik te preeken. En de hooge, feestelijke lucht, dit onwezenlijk diepe blauw, levend van het glorieus zonnelicht dat deze rijpe lentedagen zoo verrukkelijk maakt.

Heel de jonge wereld schoon en goed. In zijn school kneedt hij die jonge zielen tot schoonheid en goedheid. Maar daar is het leven, daar zijn de menschen. Het onverbiddelijke leven en de menschen die niet altijd schoon en goed zijn.

Hij kan er niet over zwijgen, hij zit bij meneer pastoor en zijn bitterheid komt boven. Hij zegt woorden die in zijn mond niet passen. De priester schudt het hoofd, hij laat hooren dat hij ook wel wat doen kan, en meester weet wel dat het de eerste keer niet is. „Dàt juist!” zegt meester en zijn vuist valt op tafel, hij verschiet er zelf van. De bazen, die staan voor

hun plicht, ze verdienen geld bij hoopen en ze geven vijf frank voor de kruk van Fik van Sooi Delles. „Ja,” knikt meneer pastoor. Hij is te oud, hij beseft dat met eenige bitterheid als hij die bewogen stem hoort. Hij weet hoe hard die muur is waar meester nu tegen aanbeukt. Hebben en niet hebben, en daar ligt een afgrond tusschen.

Hij lost er iets over in zijn avondschoon en het loopt het dorp rond. Meester heeft dit gezegd en dat gemeend. Ze roepen het niet naar mekaar toe, ze staan te fluisteren over een pint en de moeders palaberen er over aan den winkeltoog. Ze kooien samen op 't werk, de bazen zien wel dat er iets gaande is. Ze hebben zij ook hun mannen en ze weten alles. Na, die meester, die buiten zijn school tijd en gelegenheid vindt om het volk op te ruien. De nieuwe geest, de verderfelijke theorieën die langs de schoolmeesters de Kempen ingefilterd komen. Ziedaar de weldaden van het onderwijs. Ze zullen maatregelen nemen, het bedrijf moet „gezond” blijven. Bergen ontmoeten elkaar niet, maar menschen zijn geen bergen.

Fik van Sooi Delles zit thuis, het gaat ellendig traag met die wonde. Zomer en zon, zegt de dokter, hij heeft zijn rekening op den hoek van de tafel gelegd. Fienke luistert met donkere oogen. Zon en zomer, dat komt wel vanzelf, maar de onkosten.

Fik heeft zijn teekenboeken gevraagd met de huizen, de stijve boomen en de grijnzende meesters. In de oude doos liggen nog stompjes van de kleurpotlooden. Zijn zusje staat bij zijn bed. Hij ziet de nieuwe klompjes, het witte weeke hout. Hij zal er eens wat kleur op zetten. Een blauw vlak, een gele band en een krans roode bollen. Hij zal er eens met zijn mes naast ritsen, het komt zoo veel beter uit. Het kleintje trekt fier op. Hij heeft weer wat aangevangen, die Fik, ze zijn daar allemaal met hun klompen; ze denken zeker dat hij tooveren kan? Voor een van de kleine mannen uit de geburen moet hij er een schip op snijden en schoon schilderen met echte verf.

„Doen!” zegt meester als Fik dat vertelt. Hij heeft zoo maar een gedacht, maar hij durft er nog niets van zeggen. Van Turnhout brengt hij wat verfpoeier mee en een fleschje olie en vernis, hij moet het daar eens mee probeeren. „Rubens,” lacht Fik en zijn moeder staat op zijn handen te kijken.

's Avonds zet hij de geverfde klompen te drogen in den heerd. 's Anderdaags snijdt hij de slingerlijnen in het weeke hout en vernist alles.

„Ha, dat is het,” zegt meester en hij draait en keert de klompen in zijn handen, maar hij lost geen woord. In den nanœn trekt hij naar Lichtaart, hij weet daar een klompenmaker wonen en hij heeft daar wat te bespreken. Den volgenden Zondag, na de hoogmis, is er een jonge gast die een pak brengt. „Van onzen vader.”

Meester trekt er mee naar Fik van Sooi Delles. „Neen, 't is uw verjaardag niet!” zegt hij. Hij knoopt het touw los, er is niets op zijn aangezicht te lezen. De kinderen kooien rond hem en hun oogen laten hem niet los.

Klompen zitten er in, kleine klompjes, kinderklompjes, poppeklompjes, niet grooter dan een nootschelp, en alles schoon bij paren geschikt.

„Die moet'te schilderen!” zegt meester De Ruyck. Luister, hij heeft dat ooit in Antwerpen gezien, langs den waterkant, waar ze die sierlijk geverfde klompjes als aandenken verkoopen; de menschen zetten dat op een kast of hangen het tegen den muur.

Fik knikt, hij verstaat wel wat meester bedoelt, hij zal eens probeeren. Hij zit er met hart en ziel op. „Ge kunt wel tijd nemen om te eten en te drinken,” 'kijft zijn moeder. Hij zit over zijn blokken gebogen en teekent en schildert. De kleuren blinken op de schalie, het donkere warme blauw, en het hoogzingerde rood en dat rustige groen. Hij trekt krullen en bollen, speelsch loopen de lijnen in malsche buigingen om de ronde ruggen van de klompjes. 's Avonds staan ze op een sierlijke rij in den heerd. De kleine mannen mogen eens komen zien, — handjes afl, — zijn moeder zegt: „Wat is de meester daarmee van zin?” Ze denkt er nog andere dingen bij, maar zegt die niet. Ze hoort hem vertellen tegen de kinderen, zijn stem is rustig en gedegen geworden en zij kan glimlachen om zijn woorden. Maar het gebeurt dat ze die kruk ziet, of die leege broekspijp en dan betreft haar aangezicht. Hij is nog geen twintig; zij zal zijn rappen stap op de ben niet meer hooren; ze heeft gezien hoe zijn jong lichaam lodderig en hulpeloos doorgebogen op de kruk hangt. Fik, hare jongen. Ze moet buitengaan, werk verzetten, bedrijvig zijn, moe worden, tot dat martelend denken stilvalt.

Meester komt eens kijken en hij vindt de geschilderde klompjes niet kwaad. Hij neemt ze mee naar Antwerpen. Ze durven hem niet vragen wat hij er mee doen wil. Hij heeft ze gekocht, Fik heeft er zoo maar wat verf aangestroken, zoo wat voor zijn plezier. En 's avonds is meester daar terug, zonder pak. Hij legt twintig frank op tafel, vier schoone, blinkende stukken en hij lacht zoo met een aardig lachje, ge weet niet wat ge daar van denken moet.

„Ge moogt er nog maken,” zegt hij, „en dat is het eerste gewin. Hij gaat in zijn zakken en haalt er wat blokjes uit. Het zijn modellen, van d'een krijgt hij er twintig paar te maken, van een andere soort weer tien, of een dozijn. „Ge moet morgen iemand naar Lichtaart sturen, de blokmaker moet er dadelijk aan beginnen.”

Fik heeft dat geld in zijn handen, het licht van de lamp leeft in het witte metaal. Het geld is koel; het weegt in zijn hand.

„Meester,” zegt hij, „dat is uw geld.” Meer kan hij niet zeggen. Hij denkt terug aan den morgen toen hij ginder in het meestershuis aan tafel zat; hij zal het nooit vergeten. Het witte tafeldoek, de pratende Freddy, en meesters vrouw die zijn boterhammen smeerde en hem koffie inschonk. „Meester..” herbegint hij, maar verder geraakt hij niet. Hij grijpt naar de blokjes en draait en keert ze in zijn handen, en dan eerst durft hij opkijken. Hij ziet meesters zachten glimlach.

Zorg maar dat uw werk binnen de week klaar is. De bode kan alles op zijn plaats brengen. Hij knikt eens naar Fienke, en naar de kleine mannen. En wat kan hij dan nog langer blijven doen?

Ge zoudt zeggen dat het stilaan vergeten geraakt met dat ongeluk. De steen wordt verkocht; daar staat iemand anders in de plaats van Fik Delles, alles gaat zijn gewonen gang. Maar op een morgen zijn de gendarmen op 't Heiend. Dat is nog wel gebeurd; in 't Gielsche bosch wordt gestroopt en met den lichtbak gejaagd en schoone, jonge boomen verdwijnen spoorloos. Maar de gendarmen gaan de huizen van de bekende stroopers en houtmannen voorbij, ze zoeken ander wild. Het lekt al spoedig uit: den avond te voren heeft de directeur van de steenfabriek een pak slaag gekregen van onbekenden, overvallen langs den donkeren weg, in de gracht geslagen en dan

onder bedreigingen terug naar huis gezonden. Neen, dieven zijn het niet geweest; hij had geld op zak, maar hij heeft geen cent verloren, zijn gouden horloge bezit hij nog. Een wraakneming, er kan geen twijfel aan zijn. „Schurken,” schimpt de directeur, „en die meester is er niet vreemd aan.”

De gendarmen gaan hier en daar binnen; ze moeten weten om hoe laat de mannen thuis gekomen zijn en wat ze verteld hebben. Ze stellen de vraag omdat ze moeten, maar ze weten al te goed dat ze geen antwoord zullen krijgen, doe dat volk maar spreken. Ze staan aan den toog bij Fokke Tierens en Fokke zal wel iets gehoord hebben, zoo tusschen pot en pint, zijn herberg wordt druk bezocht en Donderdagavond worden de duiven ingekoooid. Ja, zegt Fokke, daar wordt hier over van alles gesproken, maar over den directeur en een pak slaag, neen, daar kan hij zich niets over herinneren. Hij heeft een onschuldig, goedzakkig dik jongensgezicht, die Fokke Tierens en hij vraagt of ze geen pintje moeten hebben, hij heeft een versch vat aangestoken en ze moeten dat eens proeven. Ze knikken, waarom zouden ze dat afslaan? Maar er komt niets op hun papier.

Ze bellen bij meester De Ruyck aan, ze zitten in de voorkamer en gewichtig leggen ze hun papieren bloot. Achttien uur vijf en veertig, schrijft de wachtmeester en ze zijn hier toch bij De Ruyck, Carolus, Henricus, Fidelius? Geboren en woonachtig, beroep uitgeoefend van, verklarend het volgende, en de wachtmeester schrijft moeilijk: — hij voelt de oogen van den meester op zijn handen: „Weet van niets.” Ze vragen dan nog of meester in zijn avondschool nooit iets gezegd heeft over den directeur, meneer de directeur; misschien over hem zelf niet, maar over iets dat er waarschijnlijk mee in verband staat. Is daar geen ongeluk gebeurd aan de putten? Een been afgereden? Heeft meester zich niet met die zaak bezig gehouden? Daar soms iets over gezegd, een woord gelost in de school?

De wachtmeester staat aan zijn snor te draaien. Hij kan er ook niet aan doen dat hij al die vragen moet stellen, het is zijn stiel en de papieren zijn er om beschreven te worden; hij weet hoe hij aan dat verslag weer zal zitten te knoeien.

„Fik van Sooi Delles is mijn leerling geweest,” zegt meester, „en een van mijn beste. Ik ben bij den directeur geweest om

te vragen of ze niets konden doen; het zijn thuis arme menschen en hij is gebroken voor zijn leven."

„Ja, ja," schuddekopt de wachtmeester ongeduldig. „Dat weten wij ook wel. Maar anders?"

Meester haalt de schouders op. „Ik heb niets kunnen bekomen," zegt hij bitter. „In het dorp is er schande over gesproken. Meer kan ik niet zeggen."

De wachtmeester knikt en schrijft, Aldus verklaard en onderschreven door ondervraagde, De Ruyck, Carolus, Henricus, Fidelius.

Zijn groet is strak militair, zijn sporen rammelen op de straatkeien. De paarden hinniken als hij in het zadel stijgt.

Het zal maar een slag in 't water geweest zijn, ge hoort er niets meer van. De directeur loopt norsch op 't werk; ze blazen te vroeg en te laat, hij wreekt zich met kleinigheden. Dat zal ook wel slijten.

En Fik van Sooi Delles, hij begint er ook aan gewoon te worden, hij moet wel. Zijn tafel staat bij het venster en daar is zijn verfgerief en zijn messen liggen gereed. Hij heeft een draad in den heerd gespannen en daar hangt hij de geverfde klompjes om te drogen. Hij schildert de modellen na en ontwerpt er nieuwe. Meester moet er nu zelf niet meer mee naar Antwerpen, hij mag ze meegeven met de tram en den eersten van de maand heeft Jan Facteur een mandaat meegebracht.

Fienke is er mee bij meester aangekomen. Hij heeft haar gezegd, dat het Fik zijn loon is. Ja, ja, dat loopt wel op; natuurlijk, het is niet lijk vroeger, maar ge weet niet wat het misschien nog worden kan. Laat hem maar doen, Fienke.

„Dat ge dat voor ons gedaan hebt," zegt Fienke moeilijk en meer kan ze niet zeggen. Ze zal dan naar de post gaan met dat papierke.

Als ze buiten is, gaat meester naar de kast, daar staat zijn papierke. De grillige krul van een onleesbaar handteeken onder deze regelen: „Wordt verzocht Dinsdagavond om zeven uur voor den gemeenteraad te verschijnen."

Dat is de tweede maal. Meester herinnert zich nog maar al te goed hoe het de eerste maal verliep. Hij kan er nog om glimlachen. En wat zal het nu zijn?

Hij kan naar den burgemeester gaan en hem kort en duidelijk de vraag stellen. Hij kan het aan Janneke Berten vragen.

Janneke is niet thuis als hij op de hoeve komt en hij heeft gezegd dat hij niet wist wanneer ze hem zouden zien. Meester moet den nieuwen stal toch eens zien, hij keurt en proeft en daar gaat wat tijd aan, maar geen Janneke te zien.

's Anderdaags gaat meester naar den gemeenteraad. In de omliggende dorpen maken ze overal klassen bij, het gaat hier ook tijd worden. Zal hij zijn woord ook mogen zeggen?

Ze zitten op hem te wachten, hij ziet dat wel. De burgemeester heeft een papier in zijn handen. Hij kijkt op, maar zijn blik vlucht. Hij is oud geworden; het heeft hem geen goed gedaan, al die histories met dien lekkeren schoonzoon en het verloren geld. Marie zit daar met haar kind en van haren man geen woord.

„Meester,” zegt hij en hij is weer verloren in de papieren. Hij zet zijn bril wat scherper. Hij schraapt zijn keel. En plots schuift hij de papieren naar Janneke Berten. „Daar, Janneke, het is over het onderwijs en ge zijt toch schepen van onderwijs.”

Janneke wordt bleek, meester kan het duidelijk zien. Zijn scherp aangezicht wordt nog spitsler, zijn voorhoofd vlucht onder het platgestreken haar.

„Ha!” zegt hij. Er is een opstand in zijn gebaar. Hij kijkt rond naar de zeven zwijgers. Ze zitten daar met neergeslagen oogen; ze weten genoeg wat er te doen is en Janneke heeft de karwei gekregen. Ze zitten daar lijk gloeiende Farizeërs, het gaat hun niet aan, ze wasschen hun handen, laat Janneke dat maar doen, — Johannes Josephus Berten, schepene van onderwijs.

Van dien kant heeft Janneke niets te verwachten, hij beseft dat met berustende bitterheid. Hij schraapt nog eens zijn keel, houdt het papier stijf vóór zich en leest:

„Aangezien het blijkt uit een ingesteld onderzoek dat baldadigheden op eerzame personen zijn geschied, waarvan de dader, niettegenstaande de navorschingen, niet kan worden gevonden;

Aangezien zoo niet rechtstreeks, dan zeker onrechtstreeks tot deze afkeurenswaardige daden is aangespoord geworden door de spijtige houding van overheidspersonen, inzonderheid hier door bedoeld zijnde de onderwijzer De Ruyck, Carolus, Henricus, Fidelius;

Aangezien deze persoon, in afwijking van de bescheiden-

heid en de voorzichtigheid, welke in zijn voornaam ambt geboden zijn, niet gearzeld heeft, zooals blijkt uit het ingesteld onderzoek, woorden te gebruiken en dingen te zeggen die hem tot den onrechtstreekschen dader van de gewraakte wandaden maken;

Aanzoekt den gemeenteraad van Rielen de noodige maatregelen te treffen om dergelijke spijtige gevallen te voorkomen en het uitspreken van een aangepaste tuchtstraf tegen voormelden ambtenaar te overwegen."

„Dat is het," zegt Janneke Berten. Hij durft niet opkijken, het papier ligt daar, het licht valt er op en het verblindt hem, maar hij kijkt niet op.

„Ge ziet, we moeten," zegt de burgemeester moe. Hij legt zijn pijp weg en kijkt rond. Maar zijn stem valt en gaat onder in die stilte.

Meester heeft een bitteren lach. Hij begint alles te doorschouwen; ze hebben lange armen, die mannen, ze vinden altijd iemand.

Hij kijkt naar Janneke Berten, maar die oogen krijgt hij niet vast.

„Ik weet wat dat beduidt," zegt meester rustig, „en ik weet wat ik gezegd heb."

Hij ziet hoe Janneke zijn hand uitsteekt, ze kruipt over de tafel naar den hoop papieren toe. Hij grijpt toe, plots, met haastig, gierig gebaar. Meester hoort het kraken van het papier in den greep.

Janneke Berten springt recht en hij werpt het papier in den hoek van de zaal. „Ze kunnen dat zelf doen!" huilt hij. „We zitten hier lijk kinderen, lijk onnoozele sukkelaars van kinderen en we knikken als ze van ginder boven maar hun vinger laten zien."

Hij staat daar te hijgen; hij kijkt rond, maar geen woord, geen woord. Ze zitten gesloten te zwijgen.

Hij ademt diep. „Ge moet niet van de slimsten zijn om te weten vanwaar die wind komt. En gij, burgemeester, ik weet niet hoe de zaak voor u zit. Ik weet het wel, ik huur grond van die mannen. En als z'er mij willen afzetten, dat kunnen ze. Maar hier zitten lijk een kind en dansen als die heeren spreken, dat van mijn lang leven niet! Dan kennen ze Janneke Berten nog niet!"

„Daar zijn zooveel woorden niet noodig, Janneke Berten!"

zegt de burgemeester moe. Hij kijkt op naar meester De Ruyck. „En gij, meester, het is niet meer noodig dat ge nog blijft. We zullen het wel alleen af kunnen.”

Meester grijpt naar zijn hoed. Hij wenscht goeden avond en zijn stem is spottend. Daar antwoordt niemand.

„En zonder mij zul'de 't ook wel doen!” roept Janneke Berten. „En als 't niet in de gratie van die heeren valt, kun'de gerust een anderen schepene kiezen.”

Hij slaat de deur woedend achter zich dicht.

Buiten staat meester. „Waarom doe'de dat, Janneke?”

„Waarom, meester? Dat is niet moeilijk om te zeggen. Ze denken zij dat ze alles kunnen, die mannen van de steenfabrieken omdat ze hier 'k weet niet hoeveel gemeet grond liggen hebben. Heb'de ze zien knikken, die andere mannen? Ze huren er van, ze zitten op een van hun hoeven, ze liggen langs alle kanten gebonden. En de burgemeester? Hij zal wel weten waar hij het geld gehaald heeft om de putten van zijn lekkeren schoonzoon te vullen. Glorie genoeg vroeger, maar hij zingt al wat lager...”

„En gij zelf, Janneke?”

„Ik?” Zijn stem valt, hij lacht onzeker. „Ik huur er ook grond van, en goeien grond.” Hij zwijgt en meester vermoedt den inwendigen strijd.

„Ik zou hem niet geren verliezen,” zegt Janneke Berten. „Maar dät doen, van mijn leven niet, ze kunnen gestolen worden. Goeien avond!” En met haastigen stap is hij weg, de markt over.

Janneke, denkt meester en hij glimlacht.

De volgende week ontmoet meester den burgemeester, hij kan hem niet ontsnappen. Ja, 't is goed weer, de zomer is op komst en 't begint voor de boeren goed te worden. Hij trekt aan zijn klak en haalt zijn zakdoek boven. Hij heeft nog veel te doen, op een anderen keer praat hij wel wat langer. Ja, hij zal eens komen buurten. Hij zegt dat haastig, gejaagd. Hij kijkt niet eenmaal om als hij gaat.

Meester heeft niets meer vernomen over een straf. Er gaat zooveel den hoek in; de directeurs van de steenfabriek zullen wel andere dingen hebben om aan te denken, de eerste grammschap is over. Maar Fik van Sooi Delles blijft daar zitten en wie zal hem helpen?

Hij helpt zichzelf. Hij zit aan zijn klompjes te werken van als de dag in de lucht is. Alle weken gaat een levering naar de stad. Hij maakt nu ook groote kinderklompen, met glanzende, geschilderde kappen. Hij zit gebogen over zijn werk. Het is geen rijkdom, hij zal niet vet worden van wat ze hem betalen, maar hij verdient een cent en zijn moeder staat er niet meer alleen voor.

XXXIV.

In den rustigen herfstavond gonst de donkere kermismuziek door het dorp. Laatste kermis, de zomer is opgevouwen, als de regens beginnen zal 't rap bamis zijn. De tenten staan op de leege patattenakkers, de zeilen zijn strak gespannen, daar hangt een roode klaarte boven het dorp en een ver geroezemoes van stemmen, de doffe dreun van de zware vogels. Ergens in de velden zingt een hooge schelle stem.

Tist Sneyers heeft zijn klanten afgedaan. Ze zien hem niet veel in de herberg, hij kan maar kleine vrachten dragen. Maar het moet zijn recht hebben, eens per jaar is niet te veel. Na d'hoogmis is hij er mee begonnen, het is geen kleine karwei. Kort na den middag heeft hij bij Sus Peeters op 't Heiend in 't hooi gelegen, een uurke maar, en dan heeft hij wat kunnen eten. Hij zal er nu wel tegen kunnen, hij is in d'helft, hij begint er al dag door te zien.

Hij staat bij Treske's aan den toog, zoo maar zijn pijp te smoren. Op 't verhoog zitten de muzikanten; een met een harmonica, een mirakel hoe die met zijn vingers te werk gaat; nog een trompetter, — hij is vroeger bij den troep geweest, — en de tamboer die met tragen roffel de maat scandeert. Ze zitten met afwezige oogen naar de lage zoldering te kijken. Ze hebben hun hemdsmouwen opgestroopt, het zweet parelt op hun voorhoofd, als de laatste trommelslag den dans afbreekt, grijpen ze naar het volle glas, het loopt leeg en ze vegen het roomgele schuim van de lippen. De man met de harmonica buigt verliefd naar zijn instrument, zijn hoofd is licht gebogen, hij luistert naar een lied dat niemand hoort; plots stampst hij met den voet, de donkere balg glijdt breed en wellustig open en de trompet schettert.

In den dikken rook schuiven de koppels over den vloer. Het

lage licht gloeit op de bezweete aangezichten, de klakken hangen scheef, de wilde wervel zoemt voorbij.

Tist Sneyers staat aan den toog, hij smoort zijn pijp en zijn kleine oogjes hangen in de zaal. Hij staat roerloos, geen vezel leeft in zijn aangezicht. Als de dans uit is, grijpt hij naar zijn glas; hij zet er maar even de lippen aan, puur uit gewoonte.

Daar klopt iemand op zijn schouder en hij rukt om. „Ha, Sjarelke, mijne man toch, ge doet mij verschieten!”

Sjarelke lacht maar, hij kan niet anders meer. Het is nog vroeg, maar hij is zwaar geladen. Zijn oogen zwemmen, zijn snor is vochtig en hij doet met zijn handen lijk een muziekmeester.

„Kom,” zegt Sjarelke en hij staat daar met zijn armen open. „We doen eens meel!”

Tist lacht hem uit. „Zien genoeg, Sjarelke, maar doen, dat is wat anders!”

Sjarelke schudt zijn hoofd, zijn blik is peinzend. „Dat zeggen ze allemaal,” hakkelt hij traag. „En als ik mijnen kameraad nog maar had!”

Tist haalt een stoel bij. „Zet u wat, Sjarelke, ge zijt wat moe.”

Neen, dat wil hij niet. Hij staat daar te jammeren, dronkemanstranen zijn rap gereed, zijn stem bibbert en hij kan zijn handen niet stilhouden. „Sooi Delles... ze rijen zijn been af... ze rijen hem dood... mijne kameraad... mijne kameraad...” Tist heeft hem op den stoel gekregen, hij zit haast onder den toog; tusschen het tromgeroffel kan Tist zijn jammerstem hooren.

Sooi Delles, het is al jaren geleden, maar als de kermis daar is en de pinten, komt het oude verdriet boven en Sjarelke leeft in het verleden. Tist staat er over na te peinzen, hij heeft van zijn leven veel tenues gemaakt voor Sooi Delles; hij kan er niet over klagen, ze betaalden alles pront. Hij maakt nu nog de tenues voor de kleine mannen, alle weken is Fienke Delles daar met een dubbelen frank, soms wel eens met vijf frank, ze heeft het niet al te breed. Als ge daar met een troep kinderen blijft zitten en de broodwinner weg. En laatst met haren oudste; het schiet als een bliksem door Tist, hij heeft dat nog nooit zoo helder gezien. Eén been, en wat kan die jongen nog uitzetten?

Tist vraagt een versche pint. Hij ziet het bier in het glas spuiten, het schuim wolkt in breeden band. Ja, met één been, wat kan die jongen nog uitzetten? En hoe legt Fienke van Sooi Delles dat aan boord met al dat klein volk?

Hij heeft zijn gedacht wel, die Tist Sneyers, en het maakt hem warm. Als hij zoo op een avond naar Fienke kon gaan en zeggen: „Zie Fienke, dat is voor u, ge kunt het gebruiken, en dat is van heel 't dorp, de mannen van de gilde zijn blij dat ze dat voor u kunnen doen hebben.” Hij zal geen last hebben om een stuk te kiezen, de gilde hangt weer goed aan-een en gasten lijk Fred van den meester kun'de overal niet vinden. Een drama in vier of vijf bedrijven met een geknipte rol voor Fred, en dan een blijspelletje, — daar moet van alles wat zijn. Als ze in 't dorp weten dat het voor die weef van Sooi Delles is, zul'de wat zien. Dat hij daar nog neit eerder aan gedacht heeft. Ja, zoo zal hij dat doen!

„Vraag'de gij iets, Tistje?” en dat jong vrouwmensch achter den toog buigt naar Tist Sneyers.

Hij kijkt zoo maar eens op en nipt aan zijn volle pint. Hij wacht niet tot de dans uit is, hij schuift tusschen de paren. De koelte van den avond slaat hem in het aangezicht als hij buiten geraakt. Hij staat daar wat te kijken, zijn oogen zoeken in de donkerte, en ginder moet het dorp liggen.

Hij zit bij meester en hij legt zijn plan uit. Daar is geen haast bij, natuurlijk, maar hij wil weten wat meester er van denkt. Een goed werk, anders niets en het is hem heelemaal gelijk wat ze met dat geld zullen doen; haar huis afleggen, of misschien een winkeltje openen, die oudste zal toch ook al naar de zestien gaan en de geburen zullen Fienke den penning wel gunnen.

„Ja,” zegt meester en hij moet dat pleitend Tistje maar bekijken. „Een schoon plan, Tist, God zal 't u loonen!”

Tist wrijft in zijn handen en zijn oogen zijn klein van geluk. „Ik zal er morgen de mannen al over spreken,” zegt hij, „of morgen misschien niet, ze zullen allemaal niet boven water zijn, maar vóór de week uit is, weten ze 't allemaal.”

Hij kijkt naar meester op, zijn blik is onzeker. „En dan is er nog iets.” Hij aarzelt, hij kucht eens. „Als meester dat kon toestaan... Fred heeft dat den anderen keer zoo schoon gedaan. Als ze in 't dorp weten dat Fred meespeelt, twee keer

meer volk is er, en meer nog." Hij wacht en kijkt niet op.

De kinderen zitten aan de tafel te ganzen. De teerlingen worden geworpen en de kinderstemmen tellen af. Geschater of gek gegidder als ze in 't gevang of bij Pietje de Dood terecht komen. Fred dreigt plechtig: „Ik zal het noodlot tarten..." Hij werpt de teerlingen met breeden zwaai.

„Kijk!" fluistert Tist en zijn gebaar is heel en al bewondering.

Meester knikt. „Hij moet studeeren, Tist, hij gaat naar een groote school en ze hebben daar goed hun tijd noodig, man."

„Ja, meester," zegt Tist onderdanig.

„Hij is niet van de slechtsten, Tist, maar werken moet hij, of hij komt er niet."

„Dat zeg'de goed, meester." Tist is klein geworden. Maar dan recht hij zich, hij wil den aanval wagen, zijn plan is te schoon om het zoo op te geven. „Hij leert van buiten, meester, een echt mirakel. Veel tijd kan hem dat niet kosten. En hij moet alleen de laatste repetities komen, het spelen zit hem in 't bloed." Hij heeft zijn woorden berekend en hij bespiedt meester en of hij nog niet begeeft. „En 't is dan toch voor een goed werk, meester."

Dat is zoo, meester moet dat toegeven. Hij weet maar al te goed hoe elke hulp, hoe gering ook, in het gezin van Fienke Delles welkom is. Fik doet zijn best en ze mogen niet klagen over zijn zaak, dat groeit, maar het gaat begrijpelijk traag en met zeven alle dagen.

„Een goed werk zal het zijn, Tist." Meer moet Tist niet weten, hij heeft genoeg gehoord.

„We spelen „De Vondeling", zegt hij fier, een stuk dat ze in Turnhout maar amper aandurven want ze hebben daar overal geen geschikten jongen voor." Hij staat vergenoegd te lachen. „Fred," roept hij, „wij spelen „De Vondeling". Weet ge 't nog?"

De oogen van het kind stralen. Hij kijkt naar zijn vader, dan naar Tistje en aarzelt.

Tistje rukt recht. Er komt een harde, brutale trek op zijn aangezicht; hij stampst driftig op den vloer, zwaait een denkbeeldige zweep en buldert met magere, valsche stem: „Ha, verfoeilijke dagdief, is dat het loon dat gij van uw zwerftochten hebt medegebracht? Vijf, zes, zeven geldstukken! Zal ik ze in de baren van den stroom werpen? Zal ik ze gloeien

in het vuur en ze u gloeiend in de handen leggen? Neen, ik zal de zweep mijn wraak laten vertolken! Hier, hier...!"

Het kind jammert en zinkt op de knieën: „O mijn pleegvader, sla mij niet, wil mijn arme leden niet martelen! Ik heb aan alle deuren geklopt, overal gesmeekt, maar de harde menschen laten zich door mijne beden niet vermurwen. Vergeef mij; ach, sla mij niet!"

„Ha! ha! ha!" En bij elken kreet slingert Tist de zweep en het kind jammert droef. Hij staat stil en wrijft over zijn voorhoofd. Hij lacht een verlegen lachje en hij knikt naar Fred.

„Zoo," zegt meester, „ge zoudt zeggen dat er al repetities geweest zijn?"

„Neen, ja, neen," en Tistje zal het uitleggen. „We hebben dat vroeger al wel eens gelezen, meester. Al wat geleden, hoor! Maar 't is 't schoonste en ge kunt dat niet vergeten. Hè, Fred?" En dan zal hij maar gaan, hij is niet jong meer en met die kermisdagen kruipt hij maar liefst vroeg in zijn bed; een mensch moet al een pintje meer drinken en iedereen verdraagt dat niet even gemakkelijk.

Het is donker op de markt. Tusschen de hooge linden kan hij de lucht en de sterren zien. Het verre geluid van de kermis gonst in den avond.

Tist sluit de luiken, hij sluit de wereld af. Hij steekt licht op en haalt den koffer boven, hij zoekt in de beduimelde schriften. „De vondeling of het kind van den edelman". Hij bladert traag, zijn oogen zwerven over den tekst, woord en wederwoord. Het is lang geleden dat hij het nog gespeeld heeft, maar het verrijst, schoon en stralend lijkt het nog in zijn verbeelding leeft. Rijker nog, want achter de volzinnen die in den mond van den vondeling gelegd worden, ziet hij het smeekende, weenende, jammerende aangezicht van Fred, hij hoort de kinderstem die hem mateloos ontroert. Hij zit te schreien, het overrompelt hem.

Hij is een oud man en hij is alleen. Het is laat en hij zal maar gaan slapen. De kermis is vergeten, Fik van Sooi Delles en Fienke met haar kleine mannen, het is alles zóó ver. De vondeling leeft in hem, hij hoort de volle stemmen en het wonderlijke avontuur voltrekt zich in hem als hij overglijdt in den slaap en den glanzenden droom.

Ze zijn daar gauw met de repetities, de mannen zitten er achter, ze staan er hevig op. Twee keer in de week mag Fred gaan. Hij zit aan tafel te werken en hij hoort de klok slaan; hij kijkt behoedzaam op, vader is daar niet. Hij sluipt weg en hij is niet vroeg terug. Er is niemand die hem iets vraagt en hij zelf begint er niet over.

Ze spelen rond Kerstdag en Tist had gelijk, dat moest lukken. Heel Rielen is daar, ze moeten twee zondagen spelen, en dan is de roep tot in Turnhout geraakt. Ze willen die kinderrol zien, daar wordt zooveel over verteld. Ze kijken en luisteren wat ze kunnen, en dan zeggen ze dat het er nogal door kan, het had veel slechter kunnen zijn en spijt hebben ze er niet over dat ze eens komen kijken zijn.

Tist kan het niet gelooven als het getelde geld vóór hem ligt. Hij stottert van ontroering. Fienke van Sooi Delles zal oogen trekken. Als haar winkeltje daar zal zijn, zal er nog wel een cent overschieten.

Op Kerstmorgen staat Fred met zijn maandboekje vóór zijn vader. „Vader, wil'de als 't u belijft eens onderteekenen.” Zijn stem is onderdanig; hij slaat den blik niet op, in zijn handen trilt het boekje.

Meester leest aandachtig. Hij schudt nukkig het hoofd. „Niet veel bijzonders,” mort hij. „Kijk eens, de laatste maand.”

Fred kijkt bleek naar hem op, hij wrijft in zijn handen. Er zit een hulpeloos lachje om zijn mond.

„En de vorige maand...” zegt meester. Hij houdt verrast op, aandachtig hangen zijn oogen aan het boekje. Hij kijkt scherp naar Fred, dan weer naar het boekje. Hij legt traag het boekje op tafel, treedt naar den jongen toe. Hij heft zijn hand, — hij ziet hoe de knaap bleek wordt, — en slaat toe, nog eens.

Hij is ontstellend kalm. Hij ziet de gloeisporen van zijn hand op dat vale kindergelaat. Het hoofd is licht gebogen. En dan groeit de woede in hem, ze overweldigt hem geheel en gansch. Hij rilt hij moet zich afwenden, hij kan zich niet meer beheerschen.

Hij gaat aan tafel zitten en grijpt naar de pen. Maar hij kan niet schrijven, de pen trilt in zijn hand. Hij werpt ze neer, ginder rolt ze over den vloer.

„Waarom heb'de dat gedaan?" roept hij. Hij moet de vraag herhalen, en er komt geen antwoord.

„Valsch handteeken!" 'fluistert hij misprijzend. „Is het dat tooneel geweest? Dat tooneel?"

De knaap zwijgt. En dit zwijgen is een zelfbeschuldiging.

Het is Kerstdag, meester moet dadelijk naar de hoogmis, de nieuwe mis wordt gezongen. Hij staat moe recht.

XXXV.

Met Drie-Koningen komen die van Turnhout. Ze moeten goed zingen, ze zijn meer dan eens met de prijzen gaan loopen in de Hollandsche grensdorpen, Reusel en Hilvarenbeek en daar komt nochtans de kruim van Noord-Brabant als naar een wingewest.

Hij heeft er veel geloop mee, meester De Fuyck. Ze moeten in Turnhout niet gaan vertellen dat ze in Rielen ontvangen worden lijk arme menschen. Jo uit „De Keizer" moet voor het maal zorgen; en haar zaaltje moet ze in orde brengen. De mannen van 't oksaal zullen er zijn, — ze hebben met Cecilia maar een half teersel gehad, — en hun vrouwen zullen er ook zijn, die willen wel eens zien wat het allemaal uithaalt.

Meester heeft er zijn handen mee vol, maar hij geraakt klaar. Die van Turnhout zijn op tijd, de lage herbergkamer zit vol geroezemoes van stemmen. Maar ze hebben hun pianist moeten missen en nu dringen ze bij meester aan, hij moet ze uit de litsen helpen, wat is dat voor hem.

Hij zal het weeral maar doen. Iedereen vindt zijn plaats, de zanggroep wordt op het klein tooneeltje gewrongen, Rielen is geen Turnhout. En dan valt alle rumoer stil. Meester De Ruyck kan met het voorspel beginnen, en dan zingen ze.

Ze zingen zij niet slecht. Dat koraal mag gehoord worden, maar de Rielensche zangers kijken daar ook niet tegen op.

Ze hebben andere pijlen op hun boog. Ze stellen hun koor anders op en en brengen hun vrouwvolk voor. Het is een eenvoudig lied, een jonge stem vertelt, het is als gezellig gekeuvel, en dan wordt het refrein meer gefluisterd dan gezongen door de heele groep. Een bevallig spel vol afwisseling, — en meester De Ruyck heeft geen last met de melodie, ze hangt in zijn vingers. Zijn oogen laten de vrouw niet los. Hij

heeft haar stem gehoord, het is een zeer zuiver geluid; het is diep in hem gegaan, hij kan het niet zeggen. En hij heeft de vrouw gezien, hij moet de oogen afwenden. Zij is als een kind, maar in de stem leeft de donkere wereld van passie en hunkerend verlangen.

Hij zit over het klavier gebogen. Zijn spel onderlijnt sober het gefluisterde refrein. Dan komt er een angst over hem, vol rillende bekoring en nauw heeft dat zuivere geluid zijn oor getroffen of hij buigt nog dieper. Een onzeglijke angst bekruipt hem dat het weer zal gedaan zijn. Als de toejuichingen losbarsten, kijkt hij wezenloos op. Dan glimlacht hij. Zeker, 't was schoon, verrukkelijk. Zijn argelooze glimlach is als die van een kind.

Ze zingen nog meer, maar dat is niet meer de eerste toover. Als de stemmen openbloeien als een kleurige tuil, luistert hij aandachtig en glimlacht weer, hij heeft die stem herkend. Zijn oog glijdt over de groep; hij moet niet zoeken, hij kent die gestalte, het bloeiende aangezicht. Hij buigt over de piano.

Het is poos en het past dat hij die menschen gaat gelukwenschen. Ze luisteren naar hem, de jonge directeur buigt en zwaait den lof beleefd terug. En dan hoort meester De Ruyck een stem naast zich, — en hij moet niet omzien. Hij aarzelt maar hij kan niet vluchten.

„Met zoo'n begeleider zingt het vanzelf!”

Ze zwaait zich wat koele lucht toe met haar liederboekje. Hij kan haar oogen zien en de zuivere lijnen van haar gelaat. Ze is als een kind, maar het is of hij dieper in haar schouwt en er een vreemde schemering achter dezen helderen einder groeit. Hij staat vóór haar en alles valt weg; zij staan alleen tegenover elkaar, één seconde maar en er schiet een pijn door hem, vlijmend en onverbiddelijk. Het is of haar kindzijn plots wegsterft zonder eenig spoor achter te laten. Hij wendt den blik af en staat daar zwijgend. Hij weet dat hij rilt.

Maar hij wordt naar haar gezogen en hij weet het en verweert zich niet. Hij staat daar te praten tegen de zangers en hij weet dat zijn stem naar een ander oog gaat; hij voelt haar aanwezigheid. Hij zal gaan, zijn kinderen zijn alleen thuis, het is wel best, en bitter is hem dit besef. Maar het is sterker dan hijzelf is, en zijn eigen kleinheid vervult hem met onzeglijke walg.

Als hij weer over het klavier gebogen zit, zal hij niet opzien,

hij is een man en weet wat hij kan en mag. Maar nauwelijks heeft hij die stem gehoord of zijn kracht is heen, hulpeloos wervelt hij mee. Hij beseft dit, het vuur heeft hem geschroeid, maar dit gevaar heeft een ontzettende bekoring, waaraan hij niet kan weerstaan.

Hij praat schijnbaar onverschillig, hij wil maar weten of ze veel oefenen en wat verder op hun repertorium voorkomt. Met koele berekening stuurt hij naar zijn doel; en eindelijk geraakt hij te weten dat ze elken Maandag vergaderen in een zaaltje even over de schuif. „Ach, zoo,” zegt hij onverschillig, maar zijn hart klopt onrustig.

Ze moeten later nog maar eens terugkomen, en misschien dat het Rielensch oksaal ook wel eens tot in Turnhout geraakt. Het is laat in den avond als ze afrijden. Meester De Ruyck kijkt in den witten nacht het zware gerij achterna; de wielen knarsen over den besneeuwden weg; en hij kan de stemmen hooren, hij luistert scherp toe.

Thuis is het koud, de stoof is uitgegaan. Hij luistert aan de kamerdeur, hij hoort het regelmatige, zachte ademhalen van de kinderen. Dat stemt hem rustig.

Hij ligt in den nacht en luistert naar de stilte, luistert naar het geluid van die stem, die diep in hem leeft en niet zwijgen wil. En Anna zijn vrouw, het is al zoolang geleden. Hij zoekt naar een hand, en hij is alleen. En de lange nacht, de lange nacht.

Hij heeft zijn werk in Turnhout, — ja, dat heeft hij, — en op een Maandagavond komt hij langs de groote schuif. Het is zijn weg niet, hij weet dat wel, maar daar is de bekoring van het kind dat met vuur speelt. Het is maar enkele stappen om en daar moeten de Turnhouters ergens vergaderen. Hij slentert zoo wat langs de straat, misschien ziet hij wel volk gaan. Misschien hoort hij wel stemmen, die ééne stem.

Er glijdt een deur open, een lichtkegel in den donkeren straal en een gulp stemmen. Hij moet niet meer vragen. Hij blijft aan het verlichte venster staan, hij hoort het lied als van in de verte. Peinzend staat hij daar. Er is niets meer te doen, hij kan naar huis gaan en wat baat het? Hij luistert gespannen toe, de stemmen zijn dof, het is een ver gemurmel; wat hij hooren wil, onderscheidt hij niet.

Hij kan evengoed binnengaan; hij is geen kind meer. Hij

opent de deur en het licht slaat hem in 't aangezicht. Er is geen volk in de herberg, maar hij kan niet terug. Over den toog ligt de herbergier gebogen in gesprek met één klant.

Meester De Ruyck gaat binnen, hij zal daar aan tafel zitten. Hij vraagt een pint en betaalt. Dan hoort hij weer geroezemoes van stemmen, de plotse stilte en het lied dat aarzelend wordt aangezet en schoon en evenwichtig openbloeit. Hij luistert geboeid toe. Ja, ze kennen er wel wat van; jonge stemmen en jarenlange scholing, begin daar op den buiten maar aan.

Hij zal zijn pint leegdrinken en dan gaan. Hij staat recht en wil heengaan; daar schuift de deur van een zijkamer open, een vrouw gaat hem voorbij naar den toog. „Vader, twee glazen.”

Hij kent die stem. Zijn hart staat stil, vangt dan razend te kloppen aan. Hij staat aan den toog en legt het geld neer, hij zie dat zijn hand trilt. Hij kijkt op en ziet die oogen die hem vol twijfel aanstaren.

„Toch niet? Meester De Ruyck?”

Hij kan glimlachen, hij is als een kind. Hij zou moeten gaan, vaag dringt dit besef nog tot hem door. Maar zij is naar de kamer gegaan en doet de deur open. „Hier is meester De Ruyck van Rielen!” Zij buigt en haar gebaar is een uitnoodiging, waaraan hij niet kan weerstaan.

Hij wordt op gejuich onthaald, hij ziet de bekende aangezichten. Ze dwingen hem te gaan zitten, hij is hun gast voor dezen avond. Hij zegt dat hij thuis moet zijn, het is een laatste wanhopige poging. Maar ze lachen er mee; het zal op dat paar uurtjes niet aankomen, voor één keer dat hij nu hier is.

Het meisje zet een pint schuimend bier vóór hem en dan neemt ze haar plaats in de groep, want de leider heeft zijn stok geheven. Meester De Ruyck zegt een dankwoord dat zij niet meer hoort, zijn oogen volgen haar gang die gracielijk wiegend is, en hij hunkert naar het koninklijke geluid van die stem.

Het lied groeit, een schalksch spel van lokken en weigeren. Hij tracht zich wijs te maken dat het die stem is, die hem heeft bekoord, maar hij zoekt dat aangezicht en laat die oogen niet los. Hij ziet hoe ze lacht, — den jongen en onbezorgden lach van speelsche jeugd, — en flikt en flooit met de gezellen. Die stem, denkt hij, — maar hij weet dat het anders is.

Aarzelend staat hij recht en zegt dat hij moet gaan. Er is

een donkere hoop, naast vrees, diep in hem, dat ze hem zullen weerhouden en hij weet dat hij weerloos zal zijn. Maar ze begripen, ze vinden het wel jammer en ze laten hem niet gaan vooraleer hij toezegt dat hij nog eens afkomt. Hij knikt glimlachend en zoekt, maar vindt niet wat hij verlangt. Hij kan niet in de deur blijven staan, hij licht den grendel; achter hem valt de deur dicht. De straat ligt donker en eenzaam.

De lange weg die door de bosschen slingert, hij is hem zoo dikwijls gegaan. De hooge nachthemel krioelt van de sterren, er is geen geluid. Dit brengt hem rust en bezinning. Hij ziet duidelijk wat hij gedaan heeft, hij is geen kind meer; er groeit een onwillige overmoed in hem.

Hij ziet nog licht door de raamspleten als hij in het gangetje komt. De deur glijdt open, Fred kijkt van zijn boek op. Het is te laat om te verbergen.

„Ga slapen!” zegt hij schor, „ge moest er al lang in liggen.” Schuw bergt de knaap alles weg; hij klimt naar de zolderkamer.

Karel staat alleen in den huis, hij luistert naar de stilte. Op de schouw staat Anna's portret en die oogen verlaten hem niet.

Hij moet meer naar Turnhout en het is niet alle dagen Maandag. Hij weet niet wat hij doet; er zijn oogenblikken dat hij zichzelf beschouwt en zich niet herkent. Het kind staat naast hem, hij zingt en plots houdt hij op, in hem is iets levend geworden dat hem mateloos overstroomt. En het achtervolgt hem. Het kan de schuwe blik van een der schoolkinderen zijn, de gracielijk geheven hand met het vragend gebaar; als hij langs de kinderen gaat en de volgegriffelde leien bekijkt, treft hem de glans op de gebogen hoofden en de malsche krul van een haarlok. En de kinderstemmen, met den edelen metaalklank van die stem. Hij kijkt op, zijn oogen zwerven door het raam over de verlaten markt en zijn hart jaagt onrustig. In den avond stapt hij langs de eerdebaan, hij is thuis gevlucht.

Hij staat ginder aan den toog en luistert naar haar los en luchtig woord. Hij weet niet wat zij vertelt, maar hij hoort haar stem. Zijn oogen hangen aan dat gelaat; hij ziet de vuren in haar oogen en in den weeken hals den rustigen slag van het bloed. Het is niet goed, het is niet goed. Hij schuift het geld naar haar toe en vlucht. Als hij buiten staat in de een-

zame straat moet hij zich losrukken. Hard is die weg naar huis.

Het voorjaar werkt in zijn bloed en de lauwe luchten met geuren van bottende boomen en groei maken hem onrustig. Hij loopt door de bosschen en ginder langs de hei. De moeders kennen hem; hij staat daar te praten over de kinders, de kleine en de groote, over geboren worden en sterven, en het leven van alle dagen, het harde leven en het goede leven. Hij roept naar den boer die achter den ploeg stapt; aan de keering wordt er gepoosd en een pijp gestopt. „Laat mij dat eens doen?” zegt meester De Ruyck en de boer geeft hem den ploegstaart; hij heeft den honger in die stem gehoord. Hij staat daar verbluft te kijken naar den meester, en hoe hij ment en den ploeg recht in de voor houdt. Hij ziet hem keeren en terugkomen. „Waarom sta'de gij in de school?” vraagt hij.

„Ja, waarom?” Meester heeft een moeden lach; als hij verder stapt, kijkt hij menigen keer om.

De milde voorjaarsregen valt, de grond ruikt versch; in de kanten werkt het jonge leven en de leeuwerken wandelen over den akker. In den avond komt meester De Ruyck thuis, doornat en vreemd moe. Hij glimlacht en vertelt, maar de eenzaamheid schreit in zijn stem. Met harde oogen staart hij in den nacht en uren lang ligt hij wakker.

Hij ziet de meisjes in de koord springen, dit onvermoeibaar huppelen. Tineke en Merieke, de scherpe stemmetjes zingen het eindelooze telliedje. Maar zijn oogen zijn naar andere dingen gekeerd.

Hij weet niet wat dit worden zal. Hij wil niet denken, wat kan het baten? Er leven twee menschen in hem, hij ziet dat gescheiden bestaan en de tragische tweespalt. Het is als zang en tegenzang, dit zwijgende gesprek, de donkere bezadigde stem, dit geluid van een die in den avond spreekt en elk woord wikt en weegt, zóó dat de gedachte vorm en kleed krijgt; en dit andere, als het zorgeloos en lichtzinnig gefluit in den zonnigen dag, dit open venster op het stralende leven en de wereld die verrukkelijk jong is.

En hij is zwak. Het is het eene voornemen na het andere en telkens dit laffe verraad. Hij weet dat. En anderen? Hij ontmoet den pastoor. Die heeft het over de kinderen en de catechismus, meester moet nog maar eens zeggen dat ze niet met steenen over de haag mogen werpen. En zijn oksaal gaat

goed, weet hij wat ze laatst op 't kranske over 't Rielensch oksaal gezegd hebben? Neen, — wel, hij zal dat later wel eens hooren. En zijn werk in Turnhout? Hij moet hij nogal eens dikwijls naar Turnhout! Dat rooft wel veel tijd, en zijn kinderen, die zijn nogal veel alleen.

Hij kijkt meneer pastoor na. Hij proeft die woorden met argwaan en hij kan de onrust niet wegwerken. Na een zangavond op 't oksaal zegt de smid: „In De Keizer is nog licht, wie gaat er nog eens mee binnen?” En de meester? Die komt nooit in een herberg. En dan lacht de smid: „Turnhoutsch bier moet hij toch mogen.” Meer komt er niet uit. Hij zal wel meer weten, daar is altijd volk in de smis, ze liggen daar tegen den paardenstand als ze op 't getuig wachten, die boeren.

Meester laat ze zeggen, maar de onrust vreet aan zijn hart. Hij voelt blikken op zich als hij over de markt gaat, hij zou die stemmen willen hooren en de gefluisterde woorden. Als de avond daar is, laat het hem niet meer los. Wat hij hier wil afwerpen, zal hij ginder vinden, hij kan daar niet aan twifelen. Maar hij kan niet anders.

Hij staat niet alleen aan den toog. Als hij binnenkomt, ziet hij haar en den jongen man die naar haar gebogen staat.

„Meester,” zegt zij en dit is alles. Haar oogen glanzen, ze lacht onderdrukt; ze weet niet meer dat de meester van Rielen daar is en niet meer vragen kan. Hij volgt elke beweging: den luien lach en dit losse gebaar, de oogen die klein worden en den lach die het heele aangezicht overstraalt.

Dan ziet ze hem plots, de oogen twifelen en het is of maar traag dit herkennen geboren wordt. „Daar binnen is nog volk,” wijst ze naar de zaal waar 's Maandags gezongen wordt. Meer niet. Hij is weer vergeten, en dat kan hij moeilijk beseffen. Zij kijkt niet op als hij naar de deur gaat. Hij draalt een oogenblik, maar het is alles te vergeefs. Hij is alleen in de straat, hij is alleen in de wereld.

Hij wil niet denken, het is een dof gegons in zijn hoofd; hij herinnert zich het geheimzinnig geluid uit de zeeschelp die hij had toen hij nog jong was. En dit verlaat hem niet.

Buiten de huizen plooiën de velden rustig open onder den avondhemel. Iemand stapt hem voorbij en zegt: „Goeden avond!” en die stem doet hem goed. In de bosschen komt de rust hem te gemoet. De avond is zuiver en ongeschonden;

de hei droomt onder den hoogen hemel en voor hem is er niets meer dan die rust, waar hij hartstochtelijk naar verlangt.

Hij kan voor het portret van Anna, zijn vrouw, staan en luisteren naar haar verre stem. Het is alles waar wat zij zegt, hij moet dit bekennen. Zij weet wel hoe eenzaam hij is, maar de kinderen zijn daar. Hij moet zelf over zijn leven beslissen, hij is nog jong, maar de kinderen zijn nog niet sterk genoeg om alleen te staan, hij moet daar over nadenken. In den nacht ligt hij daar, maar hij vindt geen rust. Hij meent een dof geluid als van onderdrukt gesnik te hooren. Het zal een nachtvogel geweest zijn, of de verre geluiden die den nacht zoo diep maken.

Hij eet zwijgend. Verstrooid luistert hij naar het getater van de kinderen. Lang vóór schooltijd is hij weg. Hij loopt den Konijnenberg op, de voorjaarswinden rukken aan de hooge vliegers, de wolken zeilen groot en rustig in de verschgewasschen lucht. Hij ademt diep, maar de onrust wil niet bedaren. Kon de dag duren met het dwingende werk, de kinderen die niet aflatén. Maar de avond komt aangeslopen en hij weet hoe zwak hij is, hoe dit verlangen hem doorhunkert. Hij kent dat maar al te goed en hij schaamt zich om die neerlaag.

XXXVI.

Hij zit in den kant, hij voelt de kilte van den grond die langzaam opdringt, maar zijn hoofd brandt. Hij zit daar met de oogen wijd open, star, en hij ziet niet. De nachtwind leeft in de kruinen van de eiken. Aan den hoogen nachthemel wandelen de sterren.

De wilde slag van zijn bloed tjoekt in zijn hoofd. Kon hij dat doen bedaren. Hij is alleen in de wereld, de storm heeft hem op een verlaten strand geworpen; hij is uitgeput en tevergeefs tracht hij orde en lijn te brengen in zijn verwarde gedachten. Dat ze hem buiten geworpen hebben, dat ze hem op de straat gegooid hebben als een schooier! En dat zij glimlachte.

Hij heeft niets gevraagd, hij heeft niets gezegd. Dit lokken van haar oogen, haar stem die hij steeds opnieuw met verrukking ontdekte, haar bloeiend lichaam, het maakt hem stil.

Er was nog jong volk. Ze hebben hem spottend gegroet: hij heeft dat scherp gevoeld, en scherpst haar spottenden lach. Ze hebben hem dan gelaten, wat was hij voor hen? Hij heeft hun woorden moeten hooren, dat laffelijk gevele, de vieze beeldspraak, — de buigende hand die het zwoele gebaar teekent en den gemeenen blik die vlucht in bronstig geschater. En zij lachte, hij kon dit niet gelooven. Hij kon niet zwijgen, zijn woorden waren klakkende zweepslagen, striemden ongenadig. Hij ziet nog hun verbaasde tronies, spot of verwondering. En haar spotlach, — ach, zij wist niet wat zij neerhaalde. De harde woorden spoten uit zijn mond, sloegen, geeselden. Hij heeft de donkere woede in hun oogen gezien. Dreigend stonden ze vóór hem; en ze heeft geknikt, hij ziet het harde gelaat en de ongenadige oogen.

Het was niet de val op de straatkeien, de angst voor de laffe overmacht die hem wild door de straten deed rennen, als een dwaze. Die leegte in hem, dat schroeiende gemis, de pijn om een verlies dat niet meer te herstellen is. De wereld groot en wijd, en waar is de rust?

Hij zit in den kant en is moe. Het is of hij dagen gegaan heeft en hij weet niet meer waarheen. Zijn vader is ver en hij verlangt naar hem met grooten aandrang. Hij weet het lage witte huis op de markt, hij kon er voorbij gaan, als een vreemde, den weg naar de bosschen inschieten en ginder op de werf aankomen en zeggen: „Vader, hier ben ik...” Hij kan ook in het lage huis binnengaan. De rustige kinderen, de oude Jane, en die stille aanwezigheid. Kon hij zich verlossen, hij is alleen en wie zal hem helpen? Heimwee groeit in hem, zoo stérk en heel zijn wezen overstromend, dat het hem pijn doet. Hij bergt zijn aangezicht in zijn handen, zijn koele handen.

Hij staat recht, hij zal maar gaan. De rust van den nacht is rond hem en verlaat hem niet. Hij hoort het zand onder den voet, het breken van dor hout. Hij luistert naar de vertwijfeling die diep en donker in hem zoemt.

's Anderdaags stuurt hij de schoolkinderen naar huis, de Paaschdagen zijn in 't zicht. Als hij thuis komt, staat hij in de deur en zegt: „Ik ga naar vader.” De oude Jane knikt.

De oosterwind is scherp, het weder is droog. De beet van de kou doet hem goed. De bosschen, hij weet hoe dierbaar

ze hem zijn, en de hei, dit is het vertrouwde land waar zijn jeugd is gegroeid. Niet denken, de oogen zwerven over de rosbruine vlakke, de gagel gloeit en de scherpe geuren hangen in de lucht, de gele bunt staat zich te spiegelen in de plassen. De zwalpende wulpen roepen weemoedig en hoog zeilen de wolken over dit rustige land.

Hij stapt de werf op en zijn vader staat aan den stal en mest uit. „Zoo?” zegt hij.

„Ja, vader. De Paaschdagen zijn in 't zicht. Geen school meer. En 'k zou moeten werken.”

Zijn vader kijkt hem scherp aan. Wat hoort hij in die stem dat hij niet kent. „Zoo, werken?” Maar hij dringt niet aan. „Hier,” zegt hij, „daar is nog een riek!”

Hij schiet een werkbroom aan en klompen; hij moet aan zijn jonge jaren denken, den voet die los en vrij in de breede muil zit en het scherpe kriepen van het harde leder.

Hij steekt den mest uit den stal de lage kar op. De scherpe geur kruipt hem in den neus. Stanske is daar en lacht moederlijk. „Voor drij koken dezen middag!”

Hij laadt de kar. Naast hem staat zijn vader, hij ziet hoe vast de korte riek in zijn handen zit; den vasten, zekeren steek, dit rustige rythme.

Hij zal de kar wel voeren. Ginder achter den dries? Hij stapt naast het paard, hij voelt de warmte van het dier. „Jul!” roept hij als ze op den akker komen; de strengen staan strak gespannen, de wielen zinken in den vettigen grond. Hij zet den schouder aan de kar.

Zoo de eene kar na de andere en het is middag. De geur van gebraden spek komt hem te gemoet en hij voelt dat hij honger heeft.

Na het eten zegt zijn vader: „Als ge nog niet naar huis gaat, daar ligt nog een hoek hei, die zou nog om mogen, patattenland is er nooit te veel.” Hij zegt dat zoo maar; het is of het hem onverschillig laat, maar hij verliest zijn jongen niet uit het oog.

„Drie steken?” vraagt hij en meer niet.

Hij weet waar de diepschup hangt en hij trekt alleen op. Hij heeft den tragen, wiegenden gang van iemand die jaren in de hei gestaa heeft. Hij slaat een kruis en buigt naar den grond, vol ootmoed. En zoo begint dit gevecht.

Steek na steek, de schup glijdt geluidloos in de bruine hei,

in het malsche zavel. Het zonnelicht leeft in het blinkende blad van de schup.

Als hij van zijn werk opkijkt, zwerven zijn oogen over de vlakte. Ginder zijn de berkenboschjes en de eenzame vliegers. De verre zandheuvels blekkeren in de zon.

En dan komt Stanske daar aangegaan. „'t Is etenstijd,” zegt ze. De malsche sneden roggebrood, hij proeft het zoute spekvet. De koffie is warm gebleven.

Stanske staat naast hem. „En hoe is 't met Fred, en met Merieke, en met Tineke?”

Zijn vader heeft er niet naar gevraagd. Hij kijkt Stanske aan, hij kent die trouwe oogen. „Goed,” glimlacht hij.

„Wanneer breng'de ze nog eens mee?” bedelt ze.

Hij kent dien honger. „Nog wel eens. 't Is vacantie.”

Hij kijkt haar achterna. Hij staat in de hei, alleen. Vreemd is dit leven. Wat gisteren geschiedde, lijkt reeds ver, maar de pijn brandt nog in hem. Het verlaat hem niet, het martelt hem; een rustige pijn die boort, boort, zacht maar ongenadig. Hij buigt naar den grond, het gebaar dat rust geeft en dit martelende denken stillegt.

Als de avond van over de bosschen komt, staakt hij het werk. „Morgen nog vacantie?” vraagt zijn vader. Maar hij belooft niets. Hij hangt de schup weg, eet nog een boterham. Zijn oogen gaan over de werf, de lage gebouwen, den rustigen dries. En dan zal hij maar gaan.

Het is donker als hij thuiskomt. De kinderen zijn nog wakker.

's Anderdaags staat hij weer in de hei, naar den grond gebukt. Hij heeft zijn werk overschouwd, schattend gemeten en dan in zijn handen gespuwd. De pijnlijke spieren worden weer lenig. Hij kijkt op als de duiven met klepperend wiekgeluid over de hei scheren. En in den voormiddag is zijn vader daar.

„Ja, dat gaat,” zegt hij zoo. Hij staat daar met de handen in de zakken toe te kijken. „Ge moet maar zien dat ge zelf een stuk grond koopt, ginder in Rielen.”

Karel schudt glimlachend het hoofd. „'k Heb andere akkers te bewerken, vader.” Hij denkt aan de kinderen in de school; hij denkt aan Goor, wat heeft hij daar allemaal van gehoord? En aan Fred, dit eigenwijze kind. En dat maakt hem stil.

„Dat zal hier een schoone akker worden,” zegt hij, om iets

te zeggen. Hij vreest dat zijn vader meer zal vragen, en wat zal hij dan antwoorden?

„Ja,” zegt Klaasboer. Hij weet niet wat hij zegt, zijn gedachten waren op een heel andere baan. Hij zal dan maar eens verder stappen.

’s Middags zit hij aan tafel en eet. Ze praten over alles en nog wat, met korte, zuinige woorden en denken er meer bij dan ze loslaten.

„Als ’t toch vacantie is, kun’de even goed de kinderen meebrengen,” zegt zijn vader.

Karel schrikt op en een plots vermoeden maakt hem roerloos. „Ja,” zegt hij dan en hij herkent zijn eigen stem niet meer. Zijn vader heeft het dan over de beesten en de laatste prijzen, hij zal meer kiekens moeten gaan houden, dat brengt op den dag van vandaag. Karel luistert toe, maar zijn gedachten zwerven elders. Dan kon’de even goed de kinderen meebrengen, — en dat woord laat hem niet los. Er groeit een heimwee in hem, dat een pijnlijk hunkeren wordt. Hij denkt aan de stilte van de huiskamer als hij over zijn boeken gebogen zit, dit vertrouwelijk geruisch van gedempte stappen en de verre kinderstemmen in het tuintje. Dit verlangen overstroomt hem en maakt hem weerloos. Hij voelt de vermoeienis van het zware werk en de pijnlijke spieren.

Hij staat moe recht en hij zal dan maar gaan. Hij stapt daar traag en zwaar als een oude heiboer en de schulp weegt op zijn schouder. Verbeten staat hij in de voor. Daar ligt de hei, hij moet dit gevecht herbeginnen. Hij denkt aan Anna zijn vrouw, haar zachte stem en hoe de lach om haar mond geboren werd en het aangezicht, hoe scherp en bleek ook, wonderlijk mild maakte. Een snik doortrilt hem. Hij is moe en gebroken, de hei heeft zijn lichaam gewond, maar die andere kwetsuur brandt dieper en scherper, de angst van die pijn is diep gedrongen.

Hij wil niet meer denken, het wordt een dof gegons in zijn hoofd. En zijn werk wacht. Hij buigt naar den grond en dwingt zijn lichaam. Zijn oogen zijn levenloos. De donkere hei en bijwijlen het vochtige mos, den donkerdooraderden grond en het zoete zavel dat malschgeel boven komt, meer ziet hij niet. Vaag gaat alles aan hem voorbij, er is dat verlangen dat diep en gedempt in hem zingt; hij is een kind dat naar huis schreit, de moede reiziger die den langen weg overschouwt.

Traag gaan de uren. Het wilde vogelgefluit in de boschjes is stilgevallen. Er komt een rust in de lucht, de wolken hangen roerloos en de zon daalt naar de bosschen.

Hij werpt den laatsten steek op en stijgt uit de voor. Zijn oogen glijden over zijn werk; hij weet hoe de laatste uren hem zwaar zijn gevallen. Maar hij heeft niet opgegeven, er is geen bitterheid in hem. Rustig gaat hij naar huis toe.

Hij is zwijgzaam aan tafel, zijn vader bemerkt dat wel. „Niet meer gewoon,” gekk hij, „ge moest alle weken een stukje komen omdoen.”

Karel glimlacht, hij verstaat wat hij zeggen wil. Hij zal er eens over napeinzen. En of hij morgen komt, dat weet hij nog niet, hij is daar niet zeker van.

Paaschzaterdag. De wereld ligt jong onder het blijc gelui van de klokken. De moeders trekken met kruik en flesch naar de kerk, in het portaal staan de vaten gewijd water. En 's avonds zijn de mannen daar. Het is maar eens Paschen in 't jaar en de pastoor kent zijn volk. Hij zit in zijn biechtstoel van in den vroegen namiddag. Zijn oogen zoeken de rij af, hij heft het hoofd als hij een schurenden stap hoort. De mannen uit de hei, de oude venten die een heel leven in de kleiputten gezeten hebben; ze hangen op den stoel, ze zitten aan den paternoster te trekken; ze kijken op als ze 't schuifke in den biechtstoel hooren gaan en verleggen hun klak.

Tot hun beurt komt. Ze knielen moeilijk in het hokje. De pastoor ziet de ruige baarden en de stekelsnorren, de groote wateroogen en geduldig neigt hij naar de gehakkelde biecht. Hij weet van die miserie, en het zijn allemaal menschen, de vaders met die trossels van kinderen, de jonge kerels die met hun driestheid geen weg weten, maar kalm in 't gareel gaan loopen als de stukken gemaakt zijn en er geen ontkomen meer is, en de moeders die haar nood met hun jong volk komen klagen. En meester De Ruyck, die geduldig aanschuift.

Hij is naar Turnhout geweest in den vroegen namiddag. Het heeft hem niet meer losgelaten; het is een last die op hem weegt en hij moet hem afwerpen. Hij kent den pastoor en de pastoor kent hem. Hij schaamt zich en er groeit een aarzeling in hem, die hij goedpraat met honderd verontschuldigingcn. Hij gaat naar Turnhout en de lange wandelweg is één twist-gesprek en besluiteloos staat hij aan de paterskerk. Hij treedt

binne en neemt een stoel. Hij ziet de rij biechtelingen, hij weet dat hij daar moet zijn, maar hij blijft zitten. Hij ziet de menschen na, hij heeft zijn paternoster bovengehaald. Hij voelt zich laf, en als de tijd verglijdt, groeit in hem dit bittere besef. Hij vlucht en slentert langs de straten en luistert verstrooid naar de kinderen die hem roepend voorbij loopen, de pratende buurvrouwen op de stoep. Hij vlucht in een andere kerk en vindt niet wat hij daar verwachtte. Die leegte in hem groeit, een gevoel van hulpeloosheid. En dan slaat hij den terugweg in. De rustige bosschen doen hem goed en de groeiende avond, dit ongemeen stille uur, als de zon achter de donkere boomen zinkt en de hemel heel hoog en heel diep wordt. Boven de bosschen kan hij den spitsen toren van Rielen zien, en nu heeft hij begrepen: daar moet hij zich verlossen. Er groeit een rust in hem en een klaarheid, hij is een kind dat het vaderhuis herkend heeft. En daar staat hij aan de kerkdeur.

Het is een verre omweg geweest en eindelijk is hij hier aangekomen. De menschen gaan binnen en knikken als zij hem zien, hij is een van hen. Hij gaat met hen mee, schuift in dezelfde rij en daar zit hij nu en wacht zijn beurt af.

Het is rustig in hem, hij ziet klaar wat hij te doen heeft. Als hij in het hokje knielt en de schuif geopend wordt, legt hij dit bloot en spaart zichzelf niet. Als een zieke die den dokter zijn kwaal uitlegt, hij wil genezen, hij wil. En dan wacht hij, het is een stilte die hij plechtig voelt.

Hij hoort de stem van den pastoor; dat is niet het harde, wat stugge, maar toch zoo vertrouwde geluid. Het komt als een bezonnen gefluister tot hem en achter elken zin is er een rust, die de stilte plots openwerpt.

„We hebben allemaal iets van onzen aartsvader Adam. Iedereen denkt eens dat hij niet heeft wat hij hebben moet. Dat uur maakt iedereen door. En dan wordt roekeloos gegrepen naar den appel die de verlossing brengen moet. De verkeerde keuze. Het kan rijkdom zijn die verblindt. Het kan eerezucht zijn, de hoovaardij des harten, en de trotsche greep naar aardsche glorie. Het kan ook wat anders zijn. Het is een verblinding des geestes, de schittering van ijdel klatergoud. De nasmaak is bitter als de ontgoocheling daar is. De balans wijst op vaak onherstelbaar verlies: wat werd er geofferd en wat ging er verloren?”

Hij wacht een oogenblik, de zware hand gaat over het voor-

hoofd. Zachter is dit gefluister. „Ge zijt vrij, niemand kan u den steen toewerpen als gij een nieuw gezin wilt stichten. Maar vergeet uw kinderen niet. Daar ligt een deel van uw plicht. Een testament dat moet uitgevoerd worden. De parabel van de talenten is ook voor u. Maar als het u te zwaar wordt, blijf dan niet alleen. Het is niet goed voor den mensch alleen te zijn. Tenzij ge kunt opgaan in de kinderen. Heb uw kinderen lief. Zooals het bloed het lichaam voedt, zóó de liefde uw leven. Bid voor dit behoud. Om dit brood alle dagen bidden. En om de vergiffenis van onze schuld.”

Hij hoort zijn penitentie en de gefluisterde gebeden. De zegenende hand gaat over hem en deemoedig maakt hij het kruisteeken.

Als hij rechtstaat, voelt hij zich licht, verlost. Dit is de kerk, de duisternis spint in de gewelven, maar de laatste zon brandt in de ramen met koele vuren. Er is een rust die hem aangrijpt, in de lucht hangt een blijde verwachting. Hij moet terugdenken aan zijn verre jeugd, aan moeder die hem 's Zaterdags waschte en die wonderlijke zondagsstemming als hij op den stoel bij den heerd zat, het zuivere nachtkleed, de gekamde haren en het glanzende aangezicht.

Hij bidt zijn penitentie en zijn gedachten zijn bij zijn kinderen.

Ze zitten thuis op hem te wachten, het avondeten staat klaar. Hij knikt groetend en ziet de montere, lachende aangezichten. Is Jane nu niet jonger geworden?

Ze maken het kruisteeken en bidden. En plots beginnen de Paaschklokken te luien en zij luisteren naar dit feestelijke, hooge geluid.

XXXVII.

Als 't schooljaar uit is, komt Fred van den meester met prijzen naar huis. Prijzen, ja, maar niet de prijzen die meester verwacht heeft. Prix de déclamation, een schoon leven van den H. Aloysius van Gonzaga. En een prijs van gezondheidsleer. „En 't andere?” vraagt meester. De knaap heeft zijn antwoord gereed: „Ze zullen den uitslag naar huis zenden.”

Een paar dagen later is de uitslag daar. Jan Facteur brengt

den brief. „Daar zal 't in staan!” zegt hij en hij wijst naar het opschrift op het druksel: Collège St. Joseph. Hij weet ook alles, Jan Facteur.

Meester legt den brief op zij, hij is bezig met zijn ontbijt, hij moet vandaag op bezoek bij een collega in Herentals en hij voelt vaag dat die brief zijn dag bederven kan.

Fred zit aan tafel; hij heeft den brief gezien, hij durft er zijn oogen niet meer naar richten, hij kijkt obstinant door het venster en er is niets te zien dan een hooge lucht en de breede boog van een scherende zwaluw.

Meester staat recht, het is tijd dat hij henegaat, hij moet dien trein te Tielen halen. Hij kamt nog eens door zijn haren en als hij zijn hoed opzet, ziet hij den brief liggen. Ja, die brief. Hij doet een stap naar de deur, en dan keert hij zich toch om en grijpt den brief. Fred geraakt niet weg, het is te laat. Hij hoort het dorre scheuren van het papier en dan de onheimelijke stilte.

Meester knikt bitter, hij had het wel verwacht: 28e op 30. Nota: kan oneindig veel beter, wil niet, vreest elke inspanning. Le père recteur.

Hij werpt den brief op tafel met een doffe woede in dit gebaar. „Van heel den dag niet buiten!” bijt hij. „Twintig vraagstukken tegen t'avond.” Hij wil nog meer zeggen, maar hij bedenkt zich en schiet buiten.

Dan kijkt Fred op; er zit een hulpeloos lachje om zijn mond, hij speelt met zijn vingers.

„Nu kunnen we vandaag niet naar grootvader!” scheldt Merieke. „'t Is altijd 't zelfde.” Er zitten tranen in haar stem. De oude Jane haalt de schouders op.

Fred zit daar licht gebogen. Hij kijkt rond met aarzelende oogen. Hij ziet toe hoe Jane brood en boter in den kelder zet, de kommen op den pompsteen en met de vod over de tafel gaat.

„Kom, Merieke,” zegt ze, „we gaan eens zien om die konijntjes.”

Tineke zal thuis blijven, ze moet op de soep passen die op het stille vuur staat.

Hij hoort de stappen in het gangetje wegsterven. Hij staat moe recht en slentert in de voorkamer, waar zijn boeken liggen. He rekenboek, — er is een peinzende, strakke glimlach op zijn aangezicht.

Hij legt papier gereed, het open boek. Er rilt een zonnestraal op de tafel, een rustige gouden vlek; van uit het tuintje klinkt het vogelgefluit tot hier door. Hij schiet wakker uit den droom, de glimlach verglijdt, hij dwingt zijn oogen naar den tekst van het boek. Hij moet halfluid lezen. En glimlacht weer; zoo hoorde hij in de klasse de gedempte stemmen uit de andere klasse. Aandachtig over zijn werk gebogen, had hij alles gevolgd. Het scherpe scandeeren van het vers, den val van de stem en het plots versnellen van het rythme. Cesar, Cesar, het klinkt als een jubel in zijn ooren. Wat zou hij niet gegeven hebben om een van hen te zijn, om ook zijn beurt te krijgen, zóó vóór de makkers en luid uit te galmen: „Indien gij tranen hebt, zoo stort ze thans. Gij allen kent dien mantel. Ik herinner den dag mij nog, toen hij voor 't eerst hem droeg. 't Was op een zomeravond in zijn tent...”

Hij glimlacht en leeft in den droom. Hij staat vóór het volk en toont den bloedbevleekten mantel van Cesar. „O ja, nu weent ge, ik zie het, en ge voelt het meelij priemen. Dat zijn huldetranen. O goede zielen, weent gij, en ge ziet alleen 't gescheurde kleed van Cesar? — Ziet, hier ligt hij zelf, verminkt door zijn verraders.....” Hij pleit en hitst het volk op. De verraders worden ontmaskerd.

„Is dat alles?” vraagt Tineke en ze wijst naar het papier.

Hij glimlacht aarzelend en slaat de oogen neer. „'t Is niet gemakkelijk!” zegt hij. Zij neemt hem het boek uit de handen en leest. Ze zit nog niet op den hoogsten kant, maar dat hij zoo iets durft zeggen.

Zij zet de tafel gereed. Hij zit ginder weeral met een boek, altijd tijd genoeg.

Na het eten zit hij daar, hij laat den tijd maar loopen. En eindelijk zegt Tineke: „Ge krijgt niet gedaan.”

Hij knikt zoo maar, hij slaat zijn boek dicht en het kost hem veel. Hij buigt over het papier, hij kan dat onlustgevoel niet overwinnen en geeuwt van eindelooze verveling.

„Kom hier,” zegt Tineke en ze neemt hem het potlood uit de handen. „Zoo moet ge dat doen.”

Ze schrijft, regel na regel. „Zoo moet de oplossing zijn, maar de bewerkingen kunt ge zelf maken, ik heb geen tijd.”

Hij vindt dat gewoon en zet zich aan 't werk. Tineke is bezig, in den huis, in 't achterhuis, hij volgt die zwerfende ge-

luiden. Maar telkens als Tineke in de keuken komt, buigt hij dieper over zijn werk.

In den laten avond is vader thuis. Hij ziet er opgeruimd uit. Hij heeft misschien een pint gedronken en het is wel aangenaam de oude gezellen terug te zien.

„Uw werk?” gebiedt hij plots. Hij bekijkt de bladzijden en knikt goedkeurend. Dan moet hij het rekenboek zien. Bij de vraagstukken steekt het blad waar Tineke de eerste oplossing op schreef. Zijn oogen vallen er op. En verrast: „Wat is dat?”

Tineke kan niet liegen, ze wordt hoogrood en slaat den blik neer. Tegen de kachel staat Fred, hij kijkt niet op.

„Luie vlegell!” scheldt zijn vader. „Zijn werk door een meisje laten maken!” Hij rilt onder de harde woorden die hem als zweepslagen treffen. Hij durft niet opzien.

Menigen vacantiedag hebben ze doorgebracht op de hoeve bij grootvader. Augustus had vele zonnige dagen gebracht. Merieke en Tineke aardden er best; ze hielpen Stanske bij het werk in den stal, en in den nanoen zaten ze onder de linde met een berg verstelgoed.

„De boerin heeft het goed met haar twee dochters!” lacht Klaasboer. Hij zegt meer dan hij eerst meent, het is hem ontsnapt. Hij hoort het gichelend lachen van de meisjes en hij ziet niet meer om.

Hij gaat met Fred naar het patattenland, de vroegste mogen uit. Hij steekt den jongen man een riek in de hand.

„Zóó”, zegt hij en hij werpt een bos open. „En tot den laatsten bovenhalen!”

Hij gaat zelf aan een anderen pand beginnen. Hij hangt zijn jas in den kant en stroopt de hemdsmouwen op. Augustus, de schoonste en mildste van de maanden. De zon is een stille glorie, de boomen staan loofstil, rijk en voldaan. En daar ligt het moederlijk land, de lange panden met het gelend loof, een overdadige rijkdom en de geur van vruchtbaarheid in de lucht.

Hij werpt den eersten bos open; het gele zand reuzelt weg tusschen de blinkende riektanden. Hij raapt de botergele aard-appelen op, ze liggen gekoesterd in zijn handen. Schoone, gezonde vruchten, geen spoor van ziekte aan te zien. Bos na bos, hij buigt naar den grond; hij weet wat het zijn zal, en telkens rusten zijn oogen in blijde voldaanheid op de schoone vruchten.

Hij kijkt om naar Fred. Het zal hem nog niet gaan, alle begin is moeilijk en laat hem maar wat steunen op de riek.

De rij groeit, goudgeel in dit grauwegele zand. Veel loof, hadden de boeren gezegd, alles naar de bladeren geschoten. Maar Klaasboer wist beter. Hij wist wat hij op zijn land geworpen had en waarom. En laat er maar loof aan groeien, als er wat in den grond zit. Hij schat al hoeveel zakken hij per gemeet zal halen. Ze zullen oogen trekken als ze 't vernemen.

Als de avond daar is, trekken ze naar huis. Stanske heeft met de handen aan den mond geroepen, de harde schelle stem die over de akkers golft en ginder tegen den muur van de hooge boomen herleeft.

Klaasboer staat bij Fred aan den pand. „Ja,” zegt hij, „het is een begin.” En meer zal hij niet zeggen. Wat baat het? Er zit geen boerenvleesch aan, hij kan daar niet meer aan twifelen. Hij weet het al lang, maar in al zijn zekerheid leefde nog een vage hoop. Nu niet meer, dat is nu ook voorbij. Zijn riek weegt op zijn schouder.

Hij eet zwijgend en ingekeerd. Het lustige getater van de meisjes beroert hem niet. Er glijdt een verstolen blik naar Fred. Dan buigt hij nog dieper naar de tafel.

Na het eten zitten ze buiten en proeven den avond. Fred kruipt onder de linde met zijn boek. En Klaasboer heeft het wel gezien.

XXXVIII.

Het is elk jaar nieuw: als de eerste dag van het nieuwe schooljaar daar is, staat hij vóór de lange rij; zijn oogen gaan over de aangezichten, over de nieuwe en hij zoekt naar de oude die verdwenen zijn. Het is een gemis en het treft hem telkens pijnlijk. Ze hebben jarenlang vóór hem gezeten, ze zijn onder zijn oogen gegroeid, lichamelijk en geestelijk en plots worden ze hem ontrukkt. Ze zitten in de kleiputten, of hangen ginder in Turnhout gebogen over de kleurketels in de papierfabrieken, of daar in de hei op de magere doeningen werken ze tegen den dood op.

In de plaats van de oude zijn de nieuwe daar. De opene, heldere gezichtjes en de groote, luisterende oogen. Ze zijn

glanzend gewasschen voor den eersten dag, het zal niet duren, maar er ligt iets feestelijks over. Hij kent de lijnen van kind en mond en de voorhoofden en de haren. Het is niet noodig dat hij naar de namen vraagt, ze staan al onuitwischbaar gegrift op hun aangezichten, in den boog van de schouders, in den bouw van hun jonge lichamen. Hij knikt ze toe en dat is de eerste kennismaking.

Eén vreemd aangezicht, hij kan het niet thuis brengen. Hij ziet de angstige oogen.

„En gij?” vraagt hij, als het ventje vóór hem staat. Het is beter gekleed dan de andere, met hun gelapte jassen en half-lange flodderbroeken. De haren liggen plat geborsteld op het voorhoofd. Dit kind is niet in de hei gegroeid, de zon heeft niet gebrand op die rozigbleeke huid, waar blauwe schaduwen over huiveren. De neusvleugels gaan angstig op en neer.

„En gij?” herhaalt meester De Ruyck.

„Remi Dieltjens!...” fluistert een mager stemmetje. Een roode golf spoelt over wangen en voorhoofd, trekt even snel weg. Hij staat zenuwachtig in zijn vuistjes te wrijven, en zijn rechterbeentje kan hij niet stil houden.

„Ha”, zegt meester. Hij heeft die verwarring wel gezien. Hij klopt bemoedigend op den schouder. „Een groote jongen, en als zes jaar?” Hij moet glimlachen om dat haastige, gulzige knikken.

Hij ze them op de eerste bank en die openbloeiende glimlach is hem een schoone belooning. Hij kijkt niet veel naar den kleine, zijn blik verwart hem, maar hij verliest hem niet uit het oog. Hij heeft hem een lei gegeven en een nieuwe griffel; hij laat hem huizen teekenen en boomen en wolken. Hij knikt goedkeurend als hij de vormlooze krabbels ziet. Het angstige kindervertrouwen glanst hem toe uit de groote, vochtige oogen; hij mag het niet beschamen.

Op de speelplaats stuwen de groote mannen rond den nieuwelings, maar dra laten ze hem. Hij staat tegen den muur, een beetje vervreemd, verloren in die nieuwe wereld. Hij dringt dichter tegen den muur aan als de mannen hem voorbij schieten. Als de bel klinkt, drementelt hij voorzichtig naar het plaatsje in de rij. Zijn aangezicht is zwaar van ernst en den meester verliest hij niet uit het oog.

Meester gaat naast hem in de bank zitten en houdt die

kleine hand vast, teekent de lange lussen en de kleine ronden, appels en peren, een ballon aan een draad, een rosje kersen. Dieltjens glimlacht en hij kan zijn geluk niet zeggen. Hij laat zijn griffel vallen en wordt bloedrood; hij zit met zijn voetjes op de banktree te trippelen. Hij knikt ijverig als meester zegt: „En nu gij, Remi!” Hij buigt over de lei.

Als meester 's middags de jongens uitlaat, staat er een heer aan de poort. Heer en geen heer, maar geen mensch van Rielen. Meester heeft vernomen dat er in die nieuwe huizen aan den steenweg stadsche menschen wonen.

Ja, zoo is het ook. Naar den buiten gekomen voor de gezondheid, zegt de meneer. Zijn oogen rusten lang op het jongetje. Zijn moeder, zegt hij, en er ligt een strakke stilte op zijn aangezicht. Hij groet en ginder gaat hij al, met het jongetje aan zijn hand.

Hij staat daar alle dagen, hij heeft anders niets te doen en er is niets meer in de wereld dan dat kind. De dokter had hem harslucht en zon aangeraden, voor hem, en ook voor het kind, vertelt hij. Hij was wel niet ziek, wel wat verzwakt; zijn dagwerk was niet van 't zwaarste, maar in de stad gaat het niet lijk op den buiten; wie vooruit wil gaan, moet werken, studeeren, en in de avonduren begint de tweede werkdag, en de zwaarste. En zijn zieke vrouw. Maar hij glimlacht, — hij kan niet open en onbezorgd glimlachen, — het zal hier wel beteren en als meester voor het kind goed wil zijn, het heeft geen moeder meer. Meester knikt; hij kent dat, zijn hand rust op dit blonde hoofd.

Alle dagen is de vader daar, en dan is hij een heelen tijd niet te zien. Hij zit thuis achter het venster, vertelt de kleine. Bamis is daar en de zware regens, de dagen van dikken mist en drijvende vochtigheid. Als de vorst in de lucht zit staat hij weer te wachten aan de schoolpoort. Hij glimlacht, — het is haast een grimas en meester ziet hoe mager hij geworden is. Een beetje onder den voet geweest, zegt hij, er zal wat bij moeten komen en zijn hand gaat over de ingevallen wangen en de harde kin. Er is een zware sjaal om zijn hals geknoopt. Als hij naar het jongetje bukt, kan meester den magèren hals zien en de gespannen pezen, als koorden. Hij kucht zoo wat, de vallingen zijn goedkoop.

Het jongetje zit op de eerste bank, en teekent lussen en rond en honderd dingen die hij alleen herkent. Zijn mak-

kertjes spellen de letters met forschige, drieste stem. Maar zijn vingertje heft hij nooit. Meester zet hem aan, hij wordt rood en verward stamelt hij na wat de anderen voorgezegd hebben, maar zekere herkenning is er niet. Angstig kijkt hij op naar meester, hij beseft zijn schuld en zijn gebogen houding is een bee om genade. Meester gaat met zijn hand over het blonde hoofd en troost: „Bijna kent hij ze. Wacht nog maar eens een beetje.”

Het voorjaar is daar en de eerste schoone dagen, een milde lucht bij den groeienden dooi of een dag van zon in bleekblauwe lucht na lichte nachtvorst. Het jongetje gaat al lang alleen naar huis. Ja, vader zit weer achter 't venster, daar staat een rustbed.

Meester knikt en op een avond na de klas klopt hij ginder aan. De vader zit recht in het bed, een sjaal hangt hem om de schouders. Er is een glimlach die pijn doet.

Hij zit bij het bed. De vrouw gaat heen met het kind en de deur valt dicht en die stilte is niet om te dragen.

„Ja,” knikt de vader, „zoo ver is het.” Hij leunt in de kussens en sluit de oogen. Het is of alle leven uit dit scherp gesneden gelaat weg is. Een edel, majestatisch gelaat, met de diepgeëteste lijnen van pijn en smartelijk verzaken.

„Goed van u,” fluistert hij. En meester klapt over het aanrukkende voorjaar, de linden loopen al uit, de acacia bot en hij heeft de eerste zwaluwen gezien. Als de nattigheid vergeten is, — laat de zon maar eens branden op het harde zand, — een andere lucht, in de mastenbosschen geuren de versche scheuten en de brem zal bloeien op de rosse hei.

De vader glimlacht en schudt het hoofd. Het is of hij dat allemaal niet gehoord heeft. En dan zegt hij: „Het kind zal alleen blijven. Mijn zuster kan dat niet blijven doen.” De stem rilt van ingehouden smart.

De avond is daar en in de groeiende schemering dit schoone vertrouwen dat mensch naar mensch doet buigen in ontroerende overgave.

Het is een droef verhaal, aarzelend gestameld. De schoone bloei van twee menschenlevens in lente van jeugd, en het kind. De kleine, oneindige wereld die huist binnen vier muren, het stille dienen, oogen die elk verlangen raden vooraleer de woorden het kunnen zeggen, dit opgroeien naar elkaar toe, ineen-gestrengeld, het lichaam en de ziel. De ziekte, onvermoed en

ongevreesd en de groeiende onrust, de wanhopige, verbeterd strijd en de nederlaag. Zijn stem is een donker gefluister geworden, korte, harde woorden.

„En het kind zal alleen blijven,” zegt hij en het is een snik.

In den avond zit meester thuis. Jane snijdt de boterhammen. Fred legt eindelijk zijn boek weg. Hij geeuwt en lusteloos gaan zijn oogen over de tafel.

„Goed eten!” zegt meester en hij herhaalt die woorden. Zijn jongen groeit hard, en die eeuwige boeken.

„Goed eten!” zegt meester nogmaals. Het is of hij zich wil bevrijden van een kwellende gedachte die hij niet kwijt kan geraken. De vader van Dieltjens, dat studeeren in de avonden. Hij tracht er niet langer aan te denken. Maar het laat hem niet los. Anna, zijn vrouw, ze is vroeg gegaan en Fred is haar kind. In den nacht kan hij zich niet verlossen.

Het voorjaar is daar. En de kleine blijft thuis. Meester ziet de leege bank. Neen, niemand heeft hem gezien. Hij blijft twee dagen weg. En dan wil meester weten.

Als hij de deur opensloot, staat hij vóór het kind. Het is reisvaardig, pakje aan de hand, hij draagt die roode pots die zijn oogen een wonderbaren gloei geeft. Tante geeft hem de hand.

„We gaan op reis, meester,” zegt ze, „naar een groote, schoone school, waar veel kinderen zijn en waar hij veel zal kunnen spelen.” Ze knipoogt heimelijk. „Geef meester nog een handje, Remi.”

Hij kijkt aarzelend op en treedt naar meester toe, dit kleine pasje en de uitgestoken hand. Ze brandt in meesters hand en nu ziet hij dat het kind geschreid heeft.

„En ginder is ook een meester die zoo schoon vertelt als deze meester, is 't niet?”

Ze zal nog meer zeggen, maar daar is die hooge kinderschrei, een schrille angstkreet. Hij laat zijn pakje vallen, zijn handen grijpen rond meesters beenen. Die harde, koortsige greep van radeloozen angst en het doffe snikken.

„Remi! Remi!” Uit de kamer komt die heesche stem van eindelijk ver. En dan lost de greep. Het jongetje kijkt op, de groote oogen glanzen. Hij gaat in de kamer en meester volgt.

„Sanatorium,” fluistert de vader. En dan zegt hij luider: „En

in die groote school vertellen al de meesters, en schoon, en veel, niet waar meester?"

„Natuurlijk!" stemt meester in. „En nog schooner dan hier." Hij ziet de vraag in de kinderoogen en het kost hem moeite dit te zeggen. „En nu gaat hij weg, maar het duurt niet lang en dan is hij daar weer terug en dan koopen we een schoon paar geschilderde klompen bij Fik van Sooi Delles, een met kersen op geschilderd. En zijn plaats op de eerste bank blijft open, vader, tot hij terug is. Is het zoo goed, Remi?"

Traag knikt het kind, peinzend staan de oogen. Hij raapt zijn pakje op en geeft tante een hand. Hij kijkt naar vader, naar meester, en de tranen rollen zoo over zijn aangezicht. Gedwee gaat hij mee.

Zij hooren de stappen in de gang, op straat en dan is alles stil.

„Het is beter dat hij hier niet blijft," zegt de vader eindelijk. Meer moet hij niet zeggen, meester begrijpt dat en hij weet niet wat hij daar op antwoorden moet.

Het plaatsje op de eerste bank blijft ledig. De lente trekt voorbij, de acacia bloeit overdadig, de linde geurt in de warme Juni-avonden. De zomer komt over het land, hard brandt de zon op de flanken van den Konijnenberg, de hitte hangt in de blauwe mastbosschen, geurend en bedwelmend.

En dan luien de klokken. De luiken van het huis aan den steenweg blijven gesloten. „Voor den vader van Remi Dieltjens," gebiedt meester en de kinderen in de school bidden. Meester wist niet dat sterven zoo moeilijk was. Het jonge leven, de lokkende vergezichten, de koene droomen die nooit werkelijkheid werden, dit moeilijke verzaken. En het kind. De angstgreep van den vader die zijn kind alleen achter laat. „Van u houdt hij, hij hoorde u zoo geren vertellen." Meester heeft beloofd, dit kind is als zijn kind. Tot het laatste toe zijn die oogen op hem gevestigd gebleven, hij weet dat die uren verzacht werden door die zekerheid.

Maar de plaats op de eerste bank blijft open. Van uit de Walen komen de brieven regelmatig aan, hij betert, of hij kucht weer wat, hij zou beter moeten eten, en lustig spelen. Meester staat peinzend. Hij voelt dien angstgreep nog; het kind is ver en alleen.

Kort vóór de vacantie is de pastoor daar. De jaren beginnen te wegen, hij draagt die vracht zoo licht niet meer. Ze krijgen hem niet gemakkelijk van zijn pastorie. Hij zou zijn rust willen, maar hij weet wat dat beduidt. Een week lang kan hij er over zitten dubben en schikkingen treffen, maar als hij 's Zondags zijn hoogmis doet en aan het eind het kruis teekent over de volle kerk, weet hij dat hij zich niet losscheuren kan. Dát is het; hij zit vastgegroeid. Hoe is het gebeurd, hij de gulle polderboer in dit magere land van dorre gronden en weigere, stugge menschen? De jaren hebben het gedaan, de zieken en de dooden, de mannen en de vrouwen wier leven voor hem geen geheimen heeft. Die houden hem vast en hij beseft dat hij deze banden niet zal kunnen breken.

Hij staat in de deur van de school, hij heeft den zwaren hoed in de hand en het zweet parelt op zijn voorhoofd.

„Turnhout wordt al verder en verder, meester!” lacht hij. En dan ziet hij de kinderen, ze staan recht in de rijen en hij knikt ze vriendelijk toe.

Hij stapt op de tree en bekijkt het bord. „En dat leeren ze allemaal, die moeilijke dingen?” vraagt hij. Hij schudt het hoofd. „Dan weet ik niet wat ik doen moet,” zegt hij, „ik zal die kinderen niet meer kunnen blij maken met gewone dingen?” Hij loert verstolen in de klasse en hij ziet de kwieke, rappe aangezichten.

„Meester,” zegt hij, „ik zal met mijn appeltjes op een ander moeten gaan. Jammer, die goudgele oogstappeltjes smelten in den mond en heb'de gezien hoe de boompjes geladen zijn?”

Hij haalt de schouders op. „Ik zal eens moeten zien als de Turnhoutsche leurders komen, de mannen van den Weesgegroet en van Oosthoven.”

Eén steekt schuchter zijn vinger op. „Zoo, en wat zou het?” vraagt hij.

Een mager aarzelend stemmetje: „Verlejen jaar heb ik appelen van u gekregen, meneer pastoor.”

„Zoo, verlejen jaar? En ze deugden natuurlijk niet? Neen?”

Ijverig knikken. „Jawel, meneer pastoor, 'k had er nooit zoo'n geëten!”

„Zoo, dan toch? Nu, dan zul'de eens moeten terugkomen. En alleen maar? Zijn er geen andere liefhebbers?”

Een ruk, een zwerm musschen die opstuift, een bosch opgestoken armen.

Hij ziet dat en glimlacht, zijn oogen staan jong, hij knipoogt naar meester. „De twee sterkste mannen,” zegt hij, „en aan Trees zeggen dat ze de zwaarste mand meegeeft.”

Zijn blik glijdt over de borden. „Dat zal voor een anderen keer zijn. Meester, mogen ze buiten gaan?”

Ja, dat mogen ze. Ze gaan aan hem voorbij, één voor één, de jongens en de meisjes; hij moet hun namen niet vragen, hij zal hun vaders en moeders wel gedoopt hebben en hij kent die hardblonde haren, de koelblauwe oogen, den scherpen mond.

Als ze daar met de appels zijn moet de bende op een lange rij. „Elk drie,” gebiedt hij „Vooruit!”

Hij staat er met meester naar te kijken. Hij kucht eens en dan zegt hij plots: „Ik ben naar Turnhout geweest, veertien priesters zijn er dit jaar. En hij is er niet bij.” De laatste woorden fluistert hij, of een pijn hem onverhoeds overvalt.

Hij kijkt niet op, zijn oogen zien niet. „En hij is er niet bij,” herhaalt hij.

„Ja, meneer pastoor,” zegt meester, en meer kan hij niet zeggen. Het is een droom geweest, hij heeft er jaren van geleefd.

Magere grond, Rielen, er groeit niet veel op en er moet lang gewacht worden naar de vrucht. Meneer pastoor zal dan maar gaan, Turnhout is niet bij de deur, en bij zoo'n warm weer. Hij zal nog eens in de kerk binnenloopen. De stilte doet hem goed. Hij zit geknield op de laagste altaartree. De geluiden van buiten komen van heel ver. Hij ziet de rustige vlam van de godslamp en de stille vuren in de gouden lijst van het groote schilderij. „Hij is er niet bij...” Hij moet het dragen, maar het valt hem zwaar. Hier op dit altaar, hij moest zijn oogen maar sluiten om te zien wat hij gedroomd had. Hij zal dan toch maar aan monseigneur moeten schrijven, het wordt tijd.

Twee kwellende tranen branden op zijn aangezicht.

XXXIX.

Meester krijgt groot volk. Zijn meisjes zijn thuis, ze hebben een paar jaar naar de naaischool geloopt, en nu zijn ze zelf aan 't werk. Ze kennen er wat van, Merieke vooral, ze krijgen meer te doen dan ze wel verlangen.

En Fred van den meester, hij studeert in de stad. Meester gaat er een advocaat van maken, of een dokter, hadden ze gezegd. Maar hij is alle weken thuis, elken Zaterdag is hij daar met de laatste tram, en 's Maandags vertrekt hij met de vroegste. Gemakkelijk moet het niet geweest zijn, hij blijft al langer weg, het duurt soms een maand vooraleer de kameraden hem weer in de hoogmis zien. Als het winter wordt staat Tistje Sneyers daar elke week, hij heeft altijd wat nodig, en zoo geraakt hij te weten wanneer Fred weer thuis is. Ze zouden geren rond Kerstmis spelen en wat kunnen ze zonder Fred?

Meesters aangezicht betreft als Tistje daar over begint. Maar er is iemand afgebrand, of er is ergens groote tegenslag geweest in den stal, of een sterfgeval in een arm gezin, en de gilde moet spelen, het is voor een goed werk. Fred krijgt zijn rol, en Fred speelt. Ze kunnen met het volk geen weg, ze moeten met Koningen nog eens spelen.

„Zie'de well' 'trionfeert Tistje. Maar meester denkt op andere dingen en hij kan dat aan iedereen niet zeggen.

Ze spelen nog eens rond Paschen en dan is het genoeg, Fred glimlacht als vader over studeeren spreekt; hij heeft nog drie maanden tijd vóór het examen.

„Wat moet ik met die kaartjes doen?“ heeft Tineke gevraagd. Fred heeft de theaterkaartjes uit haar handen gerukt. Waarom liet hij ze ook in zijn kleeren steken? Kan ze zijn jassen niet uitborstelen en kuischen zonder in de zakken te gaan snuffelen? Hij ziet hoe het meisje schrikt en hij haalt de schouders op.

's Morgens gaat Tineke met hem naar de tram, zij draagt het zware pak. Als de tram stilhoudt, duwt ze hem een geldstuk in de hand. „Wij werken nu en verdienen geld!“ fluistert ze. Ze wacht niet, ze kijkt niet op als de tram voorbij rijdt.

Tineke, zij is zijn zuster niet, zijn vader heeft hem alles verklaard. Hij glimlacht en denkt aan het geld dat koel in zijn hand ligt.

Hij komt nog ééns naar huis, en dan wordt het tijd voor het examen. Einde Juli is het bericht daar dat hij niet geslaagd is, hij zal in October teruggaan.

Hij is terug thuis, zijn vader heeft hem bitter de waarheid gezegd, en hij heeft onderdanig geluisterd. Hij heeft tegenslag gehad, het zal den volgenden keer wel beter gaan.

Hij zit elken dag in zijn boeken, maar meester vertrouwt dat niet. Waar heeft hij die tooneelstukken gehaald? Fred wijst op andere boeken, hij tracht bij te blijven, hij heeft vrienden die hem de nieuw verschenen boeken leenen. Het is maar bij gelegenheid dat hij er zich mee bezighoudt.

Hij legt dat goed uit en meester kent de bekoring van dat los en zorgeloos woord. Maar zijn argwaan wijkt niet. Hij loopt onverwacht bij Tist Sneyers binnen en daar vindt hij een van die tooneelstukken op de snijtafel. Tist kijkt hem wantrouwend aan.

In October trekt hij naar zijn examen en slaagt. Het nieuws is een verlossing voor meester; hij kan het niet zwijgen. Hij trekt er mee naar de pastorie en pleit ongevraagd, of hij een valschelijk beschuldigde moest in eer herstellen.

„Hij kan als hij wil,” zegt de pastoor en de laatste woorden zegt hij zwaar. Hij staat recht en kijkt door het venster. „Als hij wil, meester,” herhaalt hij.

Dan trekt meester naar zijn vader. Nu kan hij los en vrijelijk spreken. Hij durft over de toekomst beginnen; nog twee jaar en dan heeft hij gedaan. En wat hij dan worden kan? Alle schoone plaatsen in den handel staan voor hem open. En handel, ge weet wel, op korte jaren worden er fortuinen gebouwd.

Ja, dat kan wel, Klaasboer moet dat toegeven. Het gaat daar wat rapper bergop dan hier in de hei, en soms wat rapper bergaf ook. Zijn vader heeft zijn lang leven gewroet, hij zelf zit hier al vijftig jaar te knoeien op dien grond. Niet op korte jaren, en ook niet getooverd. Menschenlevens gaan er aan, en het groeit langzaam. Maar het ligt daar zeker en rustig: de goede grond die zijn vrucht geeft, de weiden met het vee en de bosschen. Twintig jaar eer zoo'n bosch groot is en zijn winst afwerpt. Maar het is zeker, het ontsnapt u niet onverwacht, ge leeft den tragen groei mee, het is leven van uw leven.

Maar Klaasboer zegt dat niet. Hij heeft den trots in Karels stem gehoord, en wat zou het helpen? Hij staat er alleen voor, hij kan maar zien dat hij het met vreemd volk gedaan krijgt en het kon anders zijn. Het is maar best dat hij er niet aan denkt, hij weet dat de jaren komen en hij staat voor een muur, hij loopt zich te pletter. Hij beseft dat met groote bitterheid. Waarom laten ze hem hier niet met rust?

't Geluk ligt op een kleine plaats en Fien van Sooi Delles geraakt aan haar brood; dat winkeltje en hare Fik. Het is begonnen met wat glazen bokalen vóór het lage venster, wat later moest het raam uitgebroken worden, de timmerman heeft een volle week werk gehad met de nieuwe schappen, ga nu maar eens zien, van alles en nog wat. Fien is er boven op, haar oudste staat heel den dag achter den toog, een knap kind, vriendelijk en goed ter taal, ze zeggen, dat ze kennis heeft met den zoon van een grossist uit Turnhout; als ge maar geluk hebt. Achter den winkel zit Fik en hij is niet meer alleen; zijn twee broers moeten hem helpen, of hij geraakt er niet door. Alle weken komt er een vracht klompen van Tielen en het zijn lange dagen, en dan is hij nog niet altijd klaar. Zijn blokken gaan naar Turnhout, naar Herentals, tot in de Walen toe. En de kleine kunstklompjes zijn nog altijd voor Antwerpen. Het is knutselwerk, speelgoed, maar hij lost het niet gaarne en alle weken trekt hij op met een groot valies, hij gaat zelf leveren. Ge moet het weten van zijn kunstbeen, het hindert hem haast niet, hij gaat wat trager, met rustigen stap.

Als hij 's avonds van de tram komt, ontmoet hij meester.

„Kennisvolk gezien,” lacht hij. „Raad eens?”

„Kan niet denken,” zegt meester.

„Fred en zijn... ja hoe moet ik dat noemen? Zijn verloofde...”

„Zijn verloofde?...” vraagt meester en zijn oogen laten Fik niet los. „Zijn verloofde?” herhaalt hij. Dan glimlacht hij vaag. „Ach, zoo!” Ja, ja, de stad is groot, en dan zoo op twee menschen loopen, op twee menschen. En dan gaat hij, en vergeet Fik te groeten.

Hij kan het nog niet zetten, het is te onverwacht. Zijn verloofde. Hij hoort die woorden, hij moet naar hun beteekenis zoeken, traag dringt dit besef tot hem door.

Ze zitten thuis aan tafel, ze wachten op hem. Hij schuift aan en bidt. En blijft bidden. Het is of hij plots wakker schiet, hij smeert een boterham en eet. Hij kijkt zwijgend naar den muur, naar de kast, de schouw, naar alles en ziet niets. Zijn verloofde, — het is of zijn jongen een vreemde geworden is en hij begrijpt niet wat Tineke wil, als ze zegt: „Zondag komt Fred naar huis.”

Zaterdag in den avond is hij thuis. Hij komt van de stad en hij kan vertellen. Meester luistert geboeid, dat geluid is

zacht en zeer welluidend. In de schemering ziet hij de donkere oogen, dit gelaat is zuiver gesneden, het rijke haar golft. Tineke weet van geen opstaan.

Als ze alleen zijn, zegt meester: „Fik van Sooi Delles heeft u gezien!”

„Mij?”

„Ja, u.” Hij wacht, aarzelt of hij het zeggen zal. „En ge waart niet alleen.”

Er komt geen antwoord. Meester heeft dit verraste armgebaar gezien en den vluchtenden blik van die oogen.

„Ge waart niet alleen.” Hij wacht, maar er komt geen woord. Er groeit een doffe woede in hem. „Ge hebt wat anders te doen dan te loopen...”

„Een kennis, vader, we zijn een paar keer naar het theater geweest.”

„Zoo.” Dat eeuwige theater, waarom heeft hij dat hier vroeger toegelaten? „Er is wat anders nodig,” zegt hij kort en beslist, „ge moet studeeren. Geen theater, en niet met twee.”

Fred antwoordt niet. Meester hoort zijn stap op de trap, den slag van de deur. Hij staat alleen in den avond. Hij beseft maar al te goed waar het heen gaat. Hij heeft daar nooit aan gedacht. Hij en zijn kinderen, een gesloten groep, en het zou zoo blijven duren. Dit was de eerste barst en het heeft hem verrast. Maar het is nog niet gedaan.

In den zomer moet Fred zijn tweede examen afleggen. Mislukt, een kaartje brengt het laconieke bericht. Hij zal enkele dagen later komen.

„Hij zal tegenslag gehad hebben,” zegt Tineke en meester kijkt haar vreemd aan. Zij herhaalt haar roekelooze woorden niet. Zij brengt zijn kamer in orde en dekt zijn bed. Er staan bloemen in frissche tuilen op de schouw.

Het is avond als hij daar is. Hij is gedwee, zijn oogen zijn zacht, hij zegt „Ja vader,” en „Ja, Tineke.” Voor de oude Jane heeft hij wat meegebracht en voor Merieke's boodschap heeft hij gezorgd. Meester zit norsch en gesloten aan tafel. Hij zoekt naar woorden om te zeggen wat in hem woelt. Maar wat kan het baten?

Als ze slapen gaan, knielt zijn jongen vóór hem. „Vader, een kruisje, als 't u blijft.” Hij kan niet weigeren, het is zijn kind. En mild zegt hij: „Slaapwel.”

Maar 's anderdaags klinkt zijn bevel kort: „Studeeren, ge hebt uw tijd noodig.”

Fred blijft boven, zijn boek ligt open op de kleine tafel. Op de schouw staat een portret tusschen de twee tuilen. Het venster is open, de zomerlanden liggen onder zon. Fred kijkt op van zijn boek, zijn oogen zwerven over dit rustige land, hij volgt een kar langs den boschkant, een wolk die rustig aan den hemel vaart. Zijn oogen gaan naar de schouw, waar het portret tusschen Tineke's tuilen staat; hij glimlacht, het is een zoet geheim. Als hij gerucht hoort, staat hij recht; hij steekt het portret weg, zijn oog is droomend.

Er komen brieven, zijn vader weet het niet, hij staat in de school. Tineke brengt ze boven en glimlacht omdat ze den lach op zijn aangezicht ziet. Ze heeft niet veel noodig om gelukkig te zijn.

Hij zit op zijn kamer, hij studeert hard, en dat twee volle maanden aan één stuk. Hij heeft gevraagd om naar de stad te mogen gaan, maar daar wil meester niet van hooren. Zijn boeken en anders niets. Hij is hard, hij moet wel.

In October trekt Fred terug op. Een week later moet hij zijn examen afleggen. Het nieuws moet komen, maar het komt niet. Ze wachten twee dagen, drie dagen. Na een week is de brief daar. Meester vindt hem als hij thuis komt, op de schouw onder den Lievenheer. Hij scheurt hem open, hij moet maar een paar regels lezen en dan weet hij genoeg. Het regent buiten en de winter staat voor de deur.

Hij laat hem naar huis komen en zegt hem de harde waarheid en spaart hem de bittere woorden niet. Fred zit bleek toe te luisteren, maar geen woord. Zijn oogen staan donker, hij is er den laatsten tijd niet op vooruit gegaan. Het kan dat mislukte examen zijn, of wat anders.

Hij zit een week thuis en dan laat meester De Ruyck hem teruggaan, wat wil hij er mee doen? Tegen Nieuwjaar moet hij naar de keuring. Bijna twintig jaar, hij ziet er nog uit als een groot kind. Ze keuren hem af, ze hebben ander volk noodig.

Dan laat meester hem gaan, voor de derde maal. Hij weet niet of hij goed doet, hij weet maar al te goed hoe zwak dit kind is, hij zou er moeten naast staen, hem steunen en raad geven, hem niet alleen laten, want hij heeft iemand noodig.

Hij beseft dit nu met ontstellende klaarte, zoo heeft hij dit vroeger nooit gezien. Maar nu is het te laat.

Hij laat hem gaan. Hij ziet hem naar de tram stappen, Tineke naast hem. Zijn glimlach zit vol pijn.

XL.

Na Nieuwjaar gaat de oude Jane liggen. Puur van sleet, de dokter vindt geen letsel. Ze klaagt niet, ze ligt goed en ze voelt niets meer van de vermoeienis die haar de laatste weken drukte. De dokter staat met haar pols in zijn hand en dan schudt hij het hoofd. Hij vertrouwt het niet, hij staat daar alle dagen. En tegen meester zegt hij: „Gaat uit lijk een keerske.”

Ze spreken van bedienen, maar wie zal haar dat zeggen? Meester buigt over haar en fluistert. Haar oogen volgen zijn lippen. „'k Versta u niet goed!”

Hij zal het luider zeggen. Ziek is ze eigenlijk niet, maar van de jongsten mag ze zeker niet genoemd worden. En ge kunt nooit weten wat er kan gebeuren. Winterweer is gevaarlijk weer en gereed zijn kan geen kwaad.

Ze heeft geknikt, in schoonen eenvoud. „Laat meneer pastoor maar komen.”

En hij is gekomen. Het heeft lang geduurd. Meneer pastoor is oud en hij kan daar niet goed meer tegen, het gaat te veel naar zijn hart. Hij staat in de deur van de kamer en ze zien de glimmende tranensporen op zijn aangezicht. „Maak maar alles gereed,” zegt hij.

Een schoone bediening, lijk er weinig gebeuren. De oude Jane bij haar volle verstand en ze bidt mee, van 't eerste woord tot het laatste.

Het is of ze alle dagen wat dieper in het kussen zinkt. Ze ligt te praten, en dan slaapt ze wat. Het verleden herleeft, ze vertelt over den timmerman en zijn schielijken dood, en haar oogen zoeken naar Tineke. Ze moet die jonge hand voelen. Oude liedjes worden in haar wakker, ze neuriet ze met gebroken, heesche stem en haar hand teekent het jonge gebaar.

Ze vraagt naar Fred. Ze vraagt naar zooveel. Maar ze herhaalt de vraag en dringt aan, met kinderlijke koppigheid. Zon-

dag zal hij komen, maar ze schudt het hoofd; haar oogen smeeken. Ze zullen dan een telegram laten.

Ze gaat den avond in en wordt onrustig. Er groeit een blos op haar aangezicht, dat jong wordt. Ze moeten met haar bidden, den paternoster. Bij elk gerucht gaan haar oogen naar de deur. Haar adem schuurt en haar oogen glanzen.

Het is nacht als Fred daar is. Jane ligt hem aan te kijken, ze zegt geen woord meer, maar ze is gelukkig.

Ze zitten te bidden en Jane luistert. Haar lippen gaan al eens mee, maar er zit geen klank meer in de stem.

Het groote kruisbeeld staat daar tusschen twee brandende kaarsen. Daar hangen de oogen van de oude Jane aan. Meester staat bij haar, hij gaat met een doek over haar voorhoofd en de magere haren. Zoo stond Jane bij Anna zaliger, zijn vrouw. Dit oude, doodversleten mensch, en meester voelt hoe zwaar hem dit verlies zal vallen.

Ze bidden den nacht door. Twee keer heeft Jane de rechterhand opgeheven, haar mond beweegt of ze wat zeggen wil, ze doet moeite om er de woorden uit te krijgen, maar het gaat niet meer. Ze zinkt nog dieper in het kussen, er zit een grijns om haar mond, die milder wordt en tot een glimlach groeit. En dan sluit meester haar de oogen.

Drie dagen ligt ze. Jane moet schoon geweest zijn in haar jeugd. Ze is schoon in den dood.

De klokken luiden; ze heeft een schoonen uitvaartdienst verdiend, dat stond beschreven. Haar plaats had ze vroeger al aangewezen: onder den breeden wilg, tegen den kerkmuur aan. Adriana Goedertier, oud 76 jaren. R.I.P.

Een leegte in huis en een gemis. Maar het leven staat niet stil. Tineke zal haar werk overnemen, ze kan dan nog wel aan den naad helpen als er wat tijd overschiet.

Er wordt in de gemeente van gesproken dat ze zijn school zouden splitsen, er zijn te veel kinderen. Hij zal met de jongens zijn handen al vol hebben. Twee groote kanten, de meisjes links en de jongens rechts. De kleine meisjes, de argelooze gezichtjes; en de groote meisjes, het is niet goed dat ze daar zoolang blijven.

En Lina van den burgemeester, zijn oogen rusten met welgevallen op dit kind. Die donkere oogen en blauwzwarte haren, ze heeft dat niet van haar moeder. Hij heeft haar vader

nooit gezien, al jaren dat ze er niets meer over gehoord hebben, misschien al lang dood en begraven. Haar moeder zit al dien tijd bij vader op de boerderij. De burgemeester heeft er nog wat aan, hij heeft veel verloren aan zijn vrouw.

Marie van den burgemeester, ze draagt haar malheur in alle deftigheid. Ze brengt haar kinderen goed op. Jozef, hare jongen, hij is naar Leuven, dokter zal hij worden en meester denkt met bitterheid aan zijn jongen, die in Antwerpen zijn tijd verproost. En Lina, haar meisje, ze is altijd bij den meester op school geweest, later zal ze wel op kostschool moeten.

Marie is op een avond in het meestershuis geweest. Neen, klagen kwam ze niet doen. Ze komt voor haar kind vragen wat zij vroeger voor zichzelf gevraagd heeft. Die piano staat daar thuis nog en naar ze zelf oordeelen kon moest het kind wel stem hebben. Ze slaat haar oogen niet neer als ze vóór meester staat, maar haar eerste woorden zijn aarzelend en er zit een vreemde klank in haar stem. Of meester haar pianoles wil geven? Hij knikt, hij heeft er zelf al eens aan gedacht, het kind is wellicht de beste stem uit zijn klasse. Hij zal dat zeker doen. Hij glimlacht en het ligt hem op de lippen dat hij hoopt met het kind meer succes te hebben dan met de moeder, maar hij zegt dat niet. Van morgen af mag ze al komen. Hij hoopt maar dat moeder er de hand aan zal houden dat de les thuis geleerd wordt, alle dagen en op vaste uren „Zooveel zult g'er ook nog wel van kennen?” glimlacht hij.

Zij knikt, maar glimlachen kan zij niet. Het is lang geleden en het leven staat tusschen hen. Het is niet mild voor haar geweest.

„Lina is een gewillig kind,” zegt ze en een ander antwoord geeft ze niet. Zij kijkt niet om als zij gaat.

Tegen den avond is het kind daar. Hij laat haar een lied zingen, de kinderlijke gezangen van de school; hij zit aan het klavier en slingert arabesken doorheen de eenvoudige, zuiver gezongen melodie.

Hij zit met haar aan de tafel en verduidelijkt haar de beginselen van de notenleer. Hij ziet haar aandachtige oogen, het zuiver gesneden profiel van haar gelaat. Aan de piano leidt hij de tengere vingers op de toetsen. De tijd vliegt, het verrast hem. „Dag meester!”, en die stem treft hem. Hij kijkt het kind achterna.

Als het vacantie wordt, komt Fred niet naar huis. Het is

nu in 't dorp ook geweten dat meester er geen studiegeld meer insteeckt. Ze vertellen dat hij een prachtige plaats heeft, consul of iets dat er mee in verband staat, hij zal zijn weg wel maken. Maar meester weet beter.

Hij komt zoal eens thuis, onverwacht op een avond, de reis van Antwerpen naar Rielen is niets meer. 's Anderdaags vroeg in den morgen vertrekt hij met de eerste tram. Meester heeft hem dat geld niet kunnen weigeren, hij moet toch gekleed gaan en schoenen dragen en van zijn eigen geld schiet er dat niet over. Maar ziet hem eens gaan en hoort dat maar eens aan als hij mannen van zijn jaar tegenkomt. Hij zit in de stad, en dat is ver. En een mensch met een geleerdheid.

Eens heeft meester naar dat meisje gevraagd! Ja, hij gaf toe dat hij haar nog zag. Alleen van honger sterven, en hoe durfde denken op twee, had meester schamper gezegd. Maar het was een kennis voor hem, meer niet. Ze verdiende haar brood zelf, ze was verbonden aan een schouwburg, een eerlijk, deftig meisje. En beiden hielden ze van de kunst. Dat woord heeft een wijding in zijn mond.

Tineke wil weten wanneer hij weer naar huis komt. Hij ziet den honger in haar oogen niet. Zijn antwoord is zorgeloos en luchtig en hij beseft niet dat hij haar pijn doet. Vroeg in den morgen gaat Tineke mee naar de tram, ze draagt het pak, laat in den avond heeft ze van alles bijeen gezocht. Hij neemt het aan en aan een dankwoord, denkt hij niet. Als hij van uit de tram nog eens met de hand groet, is Tineke den heelen dag gelukkig. Een menschenhart is gauw voldaan.

Janneke Berten en zijn twee zonen, ginder in de meerschen. De menschen lachen er eens mee: doodwroeter, maar ze weten niet wat ze zeggen. Ze zien de boerderij vooruitgaan. Het is begonnen met de nieuwe stallen, nu jaren geleden. Hij heeft het mogen hooren, dat Janneke. Hij zal de koeien nog wel een zetel geven om in te rusten en 's nachts een bed om in te slapen! Wie Janneke kende, wist wat hij daar om gaf. Scherp met zijn woord, maar eerlijk; een beetje traag van begrip, maar koppig rechtdoor, desnoods dwarsdoor als hij begrepen had. Lachen ze nu nog met Janneke's stallen? Of met zijn overdekte mestputten? Janneke heeft een machine-stal, de boeren lachen er niet mee, er is al een dozijn afroomers in 't dorp, maar Janneke was de eerste om er een te koopen.

Hij boert daar met zijn twee zoons. Ze hebben allebei op de banken gezeten bij meester De Ruyck, in de dagschool en in de avondschool. Ze hebben den aard van hun vader, zwijgers, maar wroeters. Janneke Berten heeft veel te vroeg zijn vrouw verloren, dat is de eenige donkere vlek in dit gelijkmoedige leven van arbeid en taaie vlijt. In het najaar trouwt Peer, zijn oudste. Dan is er weer eigen vrouwvolk op de hoeve.

Hij heeft eigenlijk meer zin in Sooi, zijn jongste. Hij is een zoeker, hij snuffelt in de boeken, hij wil van alles 't fijn weten en hij heeft iets van den bandhond: hij lost niet gemakkelijk wat hij vast heeft.

Meer dan eens zit hij bij den meester. Alles wat in „De Boer” staat, begrijpt hij niet volkomen. Hij heeft zijn rijtje vragen gereed, en als hij het antwoord krijgt, heeft hij wat tijd noodig om dat te verwerken.

Hij heeft al eens moeten wachten op meester. Hij zit in de keuken en houdt de meisjes in 't oog. Ze kunnen goed weg met de naald; hij glimlacht als hij er aan denkt hoe hij met zijn grove werkhanden een naald zou moeten vasthouden.

„Iedereen 't zijn,” zegt Merieke en ze kijkt van haar werk op. „Gij met de riek, en ik met een naald, zoo hoort het.”

„Ik zou het hier niet gewoon worden,” zegt hij en hij kijkt rond. Hij is gewoon aan de open vlakke, zon, wolken.

„Waarom niet?”

„Zou'de gij het gewoon worden op een boerderij?...”

„Ja, en waarom niet?”

Hij kijkt haar verbluft aan. Met vrouwvolk weet ge nooit hoe ver ge staat. „Zoo,” zegt hij, en hij moet dat eerst verwerken.

Als hij's Zondags in de hoogmis zit bemerkt hij haar onder den preekstoel. Een echte juffrouw, zie dat maar gekleed gaan. En dat zou het op een hoeve gewoon worden!

Hij stapte achter den ploeg, het malsche land golfte open, en dat woord liet hem niet los. Hij zit er over na te peinzen als ze 's avonds in den heerd zitten.

Hij komt nog al eens meer bij den meester, hij heeft altijd een of ander aan de hand. Hij ziet er niet tegen op, een tijdje te wachten. Merieke kent zijn stap al. „Dieë van Janneke Berten is daar weer!” fluistert ze naar Tineke. Wat later is

het: „Sooi Berten is daar!” En ten slotte wordt het „Sooi!”

Ze zitten zoo maar wat te klappen, 't is goed of slecht weer, er is veel of weinig werk. Hij kan luisteren naar die jonge meisjesstem, het is een vol, gonzend geluid dat hem rustig maakt. Het spijt hem wel als meester wat vroeg aankomt. Hij zal den volgenden keer zorgen dat hij thuis wat rapper weg geraakt.

„G'hebt den loop naar 't dorp?” vraagt zijn vader.

„Ja,” antwoordt hij en meer kan hij niet zeggen. Wat is er tusschen hem en dat meisje?

Als Peer, zijn broer, trouwt, voelt hij dat hij daar te veel zit. Nu misschien nog we niet, maar dat komt wel, en vlug.

Hij zit in de keuken bij meesters. Hij kijkt de doening van de meisjes na. „Waarom wascht ge zoo dikwijls uw handen?” vraagt hij.

„Zie'de niet dat ik aan een trouwkleed werk?”

„Ha, is dat een trouwkleed?”

Zijn oogen hangen aan de glanzende stof, aan de vlugge meisjes handen, aan dat gebogen hoofd.

„Wanneer maak'te uw trouwkleed?” vraagt hij plots. Hij is over zijn woorden verrast en als zij hem spottend toewerpt: „Trouwen doe'de niet alleen!” wordt zijn verwarring nog grooter.

„Wacht maar tot de heeren uit de stad komen!” zegt hij.

„Als die van den buiten niet willen, moeten we wel op d'anderen wachten!” glibbert ze en nu kan hij niets meer antwoorden.

„Ja,” zegt hij. Hij zal dan maar gaan. Hij staat recht en zegt: „Hier zijn toch geen heeren?”

„Neen?”

„Een boer is toch geen heer?”

„Kun'de niet weten!” glimlacht ze. „Probeer eens!”

Hij probeert en blijft komen. In 't dorp klappen ze er al over.

Een kalverkoopman is bij Klaasboer geweest en heeft gezegd: „Kortelings aan de feest?” Die mannen weten alles, draven over alle wegen en waar ze de nieuwtjes vangen, begrijpt ge niet.

„Zoo,” zegt Klaasboer en hij haalt de schouders op. Wat maakt dat gepraat hem?

„Merieke van den meester en dien jongste van Janneke Berten." Als hij dat hoort, kijkt hij op. „Mensch, wat vertel'de?" zegt hij scherp.

Hij kan het moeilijk gelooven, maar de man houdt voet bij stek. „Zoo," zegt Klaasboer. Hij staat daar met de handen in de zakken. Hij ziet den man niet meer, hij heeft werk genoeg met zijn eigen gedachten.

Hij kuiert zoo wat over de werf, zijn volk gaat en keert; hij loopt langs de weien en staat op de grazende dieren te zien. Tot aan de hei gaat hij, voorbij het land. Alleen, groot en eenzaam. Hij keert traag terug, de hoeve ligt vóór hem, rustig onder de hooge boomen.

Hij eet zwijgend. Het gepraat van de arrebeiers beroert hem niet. Hij recht amper het hoofd als ze naar huis trekken; ze halen een kool uit den haard en paffen aan. Stanske ruimt de potten en borden weg; ze hangt een ketel boven 't vuur. En dan wordt het stil in den huis.

Hij zit in het vuur te kijken, het spelende, grillige vuur. „Ga maar slapen," zegt hij tegen Stanske. Hij heeft nog wat te doen.

De oude droomen dit plotse, overweldigende vergezicht. Zijne jongen weet niet wat hij hem destijds aangedaan heeft met niet te willen komen. Hij had gelijk, dat geeft hij toe; hij heeft hem zelf op dien weg gezet. Maar dat alles hier aan vreemden zou gaan, deze kamer, het huis, de stallen, de boomen en het nieuwe land dat hij met taai wroeten ontgonnen had, — dat kon hij niet zetten. Het heeft hem gemarteld, in silte, hij kon daar niet mee te koop loopen. En nu, hij durft er haast niet aan denken. Hij kent Janneke Berten genoeg, hoe dikwijls heeft hij er jong vee aan verkocht. Hij houdt van dien zwijgersaard en van boeren kent hij wat, dat heeft hij al langer gezien. En de appel valt niet ver van den boom; zijn mannen zullen den aard naar geen vreemden hebben. Merieke, zijn kleinkind, er komt een verteederling over hem. Hij moet terugdenken aan zijn eigen huwelijk, zijn vrouw die goed was en zijn leven boordevol vulde. Het kind en de eerste stapjes over den zandbestrooiden vloer. Het is lang geleden, het ligt een eeuwigheid achter hem. Maar het komt terug, hij voelt het. Eigen volk in dit eigen gebouw. Eigen volk op d'eigen akkers. En een kind.

Hij zit in het vuur te staren; de laatste vlam is gevallen, de turven gloeien als de wind in de schouw slaat. Klaasboer glimlacht, dit geluk is laat gekomen en hij kan het moeilijk dragen.

Den volgenden avond zit hij bij den meester. „Zoo maar eens gekomen,” zegt hij en zijn glimlach verbergt zijn diepste gepenzen. De dagen lengen, het voorjaar is gekomen, de groene avondhemel wil niet duisteren. Hij heeft Merieke in d'oog, ze zit over het naaiwerk gebogen en af toe kijkt ze op, ze begrijpt dien glimlach niet.

Klaasboer nipt aan den borrel dien Tineke geschonken heeft. „Zonde dat ge dat alleen moet drinken,” zegt hij, „komt hier 's avonds zoo geen gezelschap om te buurten?”

„Dat gebeurt,” zegt meester. „Tistje Sneyers loopt al eens binnen en Fik van Sooi Delles, ge weet wel, met zijn houten been...”

„En Sooi van Janneke Berten...” zegt Merieke aarzelend, maar ze kijkt van haar werk niet op.

Klaasboer rukt om. „Ha, Sooi van Janneke Berten...” Hij wil nog wat anders zeggen, maar hij hoort stappen in het gangetje, er schuift een schaduw voorbij, en de deurklink slaat. Sooi van Janneke Berten staat in de deur.

„Allemaal!” groet hij. Dan ziet hij Klaasboer zitten. Hij kijkt vragend rond. En dan zegt Merieke: — wat zit ze zoo op dat werk te pieren? — „Dat is onze grootvader, Sooi, ulie vader kent hij beter.”

„Dat moet er een van Janneke Berten zijn,” zegt Klaasboer en zijn oogen hangen voldaan aan den jongen man. „Dan kom'de gij zoo maar wat buurten?” vraagt hij. Er zit iets ondeugends in zijn stem.

„Ja, — zoo wat buurten,” antwoordt Sooi onzeker.

„Hij komt hij alle dagen zoo eens binnengesprongen,” glimlacht meester. „Niet voor mij, maar ons Merieke zal daar meer over weten te vertellen.”

„Ha, zitten we zoo ver?” Hij laat Merieke niet los, hij heeft haar verwarring wel gezien. „Merieke, schenk hem ook nen borrel, dan zit ik niet alleen.”

Zij gehoorzaamt en daar zit Sooi Berten bij Klaasboer en zij tikken aan. Klaasboer wil weten hoe het op de boerderij zit en hij luistert naar Sooi Berten. Hij knikt en hij wil wat zeggen, maar krijgt de kans niet.

„En als ge 't nog beter wilt weten, moet'te maar eens komen zien. Onze vader zal er niet kwaad om zijn.”

Klaasboer knikt en zijn oogen staan peinzend. „Dat kon ik wel eens doen,” zegt hij. Hij proeft nog eens aan zijn borrel, zijn hand ligt op de tafel, hij trommelt met de vingers.

„En waar trek'te gij naartoe als... als 't zoo ver is?”

„Als ik dat maar wist!”

„Zoo, ge weet dat niet?”

„Als ik dat maar wist. Thuis blijven, dat gaat niet. En naar 't fabriek wil ik niet. Ik zal van armoe moeten wachten tot er iets open komt. Dat gebeurt zoo als eens onverwacht.” Hij zegt dat verbeteren en zijn oogen zoeken Merieke.

„Ja, dat gebeurt zoo al eens onverwacht,” zegt Klaasboer. Sooi Berten begrijpt dien glimlach niet, maar oude menschen doen soms zoo raar.

Klaasboer klapt niet van naar huis gaan. De luiken worden gesloten, het licht gaat aan. En dan zegt hij: „Kan ik hier tusschen de lakens kruipen? Ze weten er thuis van, een van de arbeiders is gebleven...”

Meester vraagt niet, hij zal het straks wel weten. Sooi Berten trekt er van door. Als hij in de deur staat, zegt Klaasboer: „Morgen zie'de mij, zeg dat tegen ulie vader.”

Lang blijft hij niet op, hij heeft een paar uur in de beenen. Hij staat naast Merieke, met de handen in de zakken. „Zoo, ge wilt er van door trekken? Weet ge wel goed wat g'aansteekt?”

Het meisje knikt zwijgend.

„Vergeet ge niet dat hij een boer is?”

Neen, dat weet ze.

„G'hebt gij altijd met schaar en naald omgegaan. Da's kinderspel tegen dat andere.

„Da's niks!” zegt ze kort en beslist.

Hij kijkt haar lang aan. De jeugd staat vóór hem en hoe graag heeft hij die kordate stem gehoord.

„Mijn kind!” zegt hij en het is als een snik. Hij moet zich omkeeren. Maar hij beheerscht zich. „Hij zal goed boeren, hij kent er wat van.” Zij is hem dankbaar om dit woord, hij ziet haar glanzende oogen.

Hij is laatst op met meester. „Wanneer trouwen die?” vraagt hij plots.

„G'hebt het gehoord, er is niets te vinden.”

„Zoo!” zegt hij. Dan recht hij het hoofd. „Ze moeten naar mij komen!” fluistert hij.

„Naar u? Naar u?”

„Heb ik niet lang genoeg gewacht?” breekt hij uit.

„Ha,” zegt meester en dan begrijpt hij. „Wat zullen ze blij zijn!”

„Niet gelijk ik!”

„Vader!”

Ze staan tegenover elkaar en er moeten geen woorden meer gezegd worden. En lijk toen hij nog een kind was, knielt hij voor vader en vraagt een kruiske.

's Anderdaags zit Klaasboer bij Janneke Berten. Hij loopt de stallen mee af, kruipt in de schuur, staat over de verkens gebogen; ze trekken de wei in en keuren het vee. Ze stappen langs de akkers, het koren is goed den winter doorgeraakt en de weien mogen gezien worden. „Schoon gedaan!” zegt Klaasboer.

„Moet'te tegen mij niet zeggen,” glimlacht Janneke. „Onz' mannen, dat zijn ze...”

„Hal!” zegt Klaasboer. Als hij Sooi ziet, vraagt hij: „Wat zou'de er van denken, bij mij ginder?”

Sooi ziet hem onwillig aan. „Wat meen'de daar mee, Klaasboer? Eerste April is voorbij.”

„Ik meen wat ik meen. Is Merieke mijn kleinkind niet? Zit ik ginder niet alleen?”

„Mensch, wat zeg'de daar?”

„Daar moet jong volk komen,” zegt hij donker.

„Vader, wat beteekent dat allemaal?” vraagt Sooi vertwijfeld. Hij durft het niet gelooven, het is te schoon.

„Laat ons praten,” zegt Klaasboer. Met rustigen, zekeren stap gaat hij naar binnen.

Ze zitten aan tafel. Ze wegen hun woorden; er wordt over een leven beslist.

XLI.

Half Augustus, de oogst is binnen en 't zware werk achter den rug. De vacantie is daar, en in 't meestershuis wordt trouw-

feest gevierd. Sooi Berten en Merieke De Ruyck. Maar nen boer, zeggen ze. De menschen weten altijd wat te vertellen.

Fred is voor de gelegenheid overgekomen. Hij zal het nog ver brengen, hij heeft zijn bureel laten staan, hij heeft werk gevonden in het theater. Hij heeft zijn haar laten groeien en op het feest draagt hij een lang stuk voor. Het moet heel schoon zijn, maar Janneke Berten verstaat er niet al te veel van.

Merieke en Sooi, ze zeggen niet veel. Sooi is drie dagen bij Klaasboer geweest, en hij weet wat hij aangestoken heeft, het is geen kleinigheid. Laat hem maar los, ge zult wat zien.

Tegen den avond vertrekken ze met de kar, alleen. Klaasboer zal in 't meestershuis blijven slapen. Hij staat bij het peerd, hij slaat het in den rillenden hals, zijn hand gaat over den blinkenden rug.

„Ju!” hoort hij roepen. Het leer kraakt, de zweep knalt lustig. Klaasboer moet zich losscheuren. Hij kijkt de kar na tot aan de huizen van den kruisweg. Dan gaat hij traag binnen.

's Anderdaags kunnen ze hem niet houden. Hij trekt te voet af, wat geeft hij om den regen? Thuis ziet hij dat het werk ook zonder hem draait. Sooi zit in den stal en Merieke is met Stanske aan den afroomer bezig.

Hij loopt met Sooi langs de akkers, van elk stuk moet hij de historie vertellen; hoe het gegroeid is, hoe de grond zich gezet heeft, hoe diep het water kruipt, wat hij er winnen kan en wat er zeker mislukt. Langs de weien en de kanten, en de hei die nog wacht. „Maar daar heb'de tijd voor!” zegt hij en hij is jaloersch om die jeugd. Jong zijn en werken, dit eerlijke gevecht tegen den koppigen grond, en overwinnen.

Dat duurt drie dagen, een week, veertien dagen. En dan begint hij gewaar te worden hoe het aan zijn handen ontsnapt. Sooi staat met den kalverkoopman te praten. Klaasboer mag er bij zijn, maar Sooi doet zijn goesting. „Gij zijt hier nu de baas!” lacht Klaasboer, maar die lach mist gulheid.

Hij zit mee aan tafel en eet zwijgend. Hij kruipt in den heerd. Het is van grootvader van hier en grootvader van ginder. En hij verstaat dat allemaal goed, zoo oud is hij nog niet geworden om koppig en dweers te wringen.

Hij zegt: „Nu trek ik een tijdje naar ulie vader, ik ben nu rentenier en kan gemist worden.”

Hij hoopt dat ze zullen trachten hem te weerhouden: „Maar

blijf hier, grootvader, we hebben u alle dagen voor een of ander noodig."

Neen, ze zeggen niets, ze laten hem gaan; ze vinden het goed dat hij wat verandering heeft.

Hij durft niet omzien als hij den weg naar Rielen inslaat; hij zou de hoeve zien liggen achter de hooge boomen, de open werf en hij weet dat hij zou terugkeeren, en wat zou hij hun zeggen?

Als hij alleen is, staat alles duidelijk genoeg vóór hem. Zóó heeft hij het gewild, vrijelijk beslist, ongedwongen uitgevoerd. En het is goed zoo. Zijn vader heeft ook afstand gedaan; nu is het zijn beurt, wat wil hij klagen? Zoo gaat het leven. Maar hij mag er niet te veel aan denken, zijn hart hangt met alle vezels aan hoeve en grond, het is zijn leven, het verlangen schreit in hem en diep in hem, zooals in ieder mensch, leeft het kind dat niet ontzeggen kan. Er zijn nachten dat hij lang wakker ligt, het ruischen van de boomen is een vertrouwd lied, in den bleeken morgen ziet hij de vreemde woning.

Hij zit alle dagen in de eerste mis. Hij eet zijn spek en rookt zijn eerste pijp. Hij kuiert wat in het tuintje, hij loopt daar als een leeuw in de kooi. Meester is naar school, het stille Tineke is aan haar werk. Hij staat wat op 't marktje te kijken, hij zal eens in de hei trekken, over den Konijnenberg en zoo door de bosschen. Hij kan toch niet alle dagen naar Janneke Berten gaan?

's Avonds trekt hij al eens met meester rond. Ze hebben een uurtje bij den pastoor, die heeft zoo geren dat er iemand wat praten komt, nu hij daar half lam ligt van die laatste geraaktheid en zoo maar wat brabbelen kan.

Of hij zit in het tuintje, er staat nogal wel onkruid in, maar als de week voorbij is, kan hij geen graspijltje meer ontdekken, de rozelaars zijn aangebonden en de verwelkte bloemen moeten maar alle drie, vier dagen uitgesneden worden.

„Konijnen moest ge houden,” zegt hij tegen meester, „g'hebt daar een stal, daar is wat afval en hier of daar kun de wel wat klaver krijgen. En als 't mij te doen stond, kwam er een geit.”

Het is een schrei naar werk en bezigheid en meester heeft dat wel gehoord, maar hij weet dat hij niet toegeven mag. Die boom mag niet verplant worden; hij zal geduldig wachten. Zeventig jaar, nog kloek en gezond, heel zijn leven met peer-

den en vee omgegaan en nu met geit en konijnen gaan boeren?

En op een morgen zegt Klaasboer: „Ik ga eens kijken!” Meester moet niet meer vragen, hij heeft de nauw verborgen vreugde in die stem gehoord.

Klaasboer trekt naar den barbier. Bamiswind ruischt in de hooge linden langs den weg. Ploegweer en Klaasboer glimlacht. De barbier vraagt zoo: „Naar een feest, baas, zoo midden in de week?”

Hij kijkt niet om als hij den weg door de bosschen inschiet. Blaren, bont en bruin, wervelen neer, de wind is een zotte gast, de lange berketakken zwieren en het gonzende geruisch in de dennenbosschen wordt een donker fluiten vol geheim.

En dan plooiën de velden open, het gele groen van de malsch gegroeide rapen, en de beetakkers. Klaasboer ziet dat alles met rustigen blik. De weiden en het laatste vee, hij kan niet aan de bekoring weerstaan en kruipt door den draad, hij moet die kalveren van dichtbij zien. Zijn oogen gaan met welgevallen over de malsche ruggen, hij grijpt in het donkere vel.

Hij kan tusschen de boomen de muren van de hoeve al zien. Hij is blij als een kind en zijn stap is licht. Hij ziet de hennen op de werf, en dat moet Stanske zijn. Even blaft de hond, dan komt hij kwispelstaartend aangekropen. „Stil, Carlo, stil!” Hij voelt de gulzige tong in zijn hand.

„Ja, ik ben het,” zegt hij als hij tegenover Merieke staat. Hij schaamt zich niet dit te zeggen. Hij vraagt naar Sooi en hij verneemt dat hij met den ploeg in d'akkers zit. „'k Had het wel gepeinsd,” zegt hij monkelend.

Ze moeten hem den weg niet wijzen, het moet de laatst ontgonnen hei zijn. Hij slaat den weg langs de dreef in, de bladeren ruischen onder zijn voeten, blinkende vinken pinkpinken op een tak, of scharrelen in 't loof naar de glanzende beukenootjes. Daar ligt de hei, ros van de laatste regens, en ginder gaat Sooi achter het peerd.

Achter het peerd, hij zelf heeft het jaren gedaan en nu doet het een ander op de gronden die hij op de hei bevochten heeft. Daar hangen kraaien op den wind, ginder wandelen ze in de voren.

„Kom'de eens zien?” roept Sooi van verre. Groot en rustig komt hij achter het peerd aangestapt. Hij werpt den ploeg schuin; het peerd dampst en hinnikt.

„Gij hebt nog geploegd,” zegt Klaasboer, en zijn oogen volgen de rechte lijn van de voren. Hij staat bij den ploeg en hij legt zijn hand op den staart. De vaste greep van zijn hand om den ploegstaart; er schiet een verlangen door hem en hij durft niet opzien. Het peerd kijkt om, de bellen rinkelen en Klaasboer grijpt naar het leidsel. Hij staat daar als een kapitein aan het stuur. „Ja,” zegt hij en hij kijkt op naar Sooi.

„Eigenlijk ben ik blij dat ge gekomen zijt,” zegt Sooi, „maar ik weet niet of ik zal durven vragen wat ik wel wilde.”

„Wat is er?”

„Ik dacht het dezen morgen maar. Het is niet te vroeg als we alles op tijd in 't zaad willen hebben. Ik dacht: als grootvader nu hier was...”

„Hij is hier,” zegt Klaasboer donker.

„Als die hier was, stak hij misschien wel een hand toe. Hij is van de jongsten niet meer, maar van ploegen kent hij wat. „Ja, daar kent hij wat van,” herhaalt Klaasboer en hij laat den ploegstaart niet los.

„Dan konden we met twee ploegen,” zegt Sooi en hij kijkt tersluiks den ouden boer aan. „Een hier, en een ander tegen de meerschen aan.”

„Ha, hadt ge dat gepeinsd?” zegt Klaasboer. Hij haalt zijn horloge boven. „Nog anderhalf uur.” En plots: „Laat mij maar hier, hier ja!”

Hij staat in de voor, hij ment het peerd, rustig schiet de ploegschaar in den malschen grond, die openwentelt in een breede baar. De ploegstaart steekt stevig in zijn hand, de geur van het peerd komt hem te gemoet, met rustigen stap gaat hij over het land.

Hij ploegt tot den middag, hij ploegt in den namiddag en de avond vindt hem op den akker. Drie dagen ploegt hij; 's avonds voelt hij zich moe, zijn gelaat gloeit. Hij slaapt als een steen, maar als de eerste haan kraait, staat hij op de werf.

Hij spreekt niet meer van heengaan. Merieke heeft hem de kelderkamer gereed gemaakt, zijn eigen bed staat daar en de hooge eikenhouten kast. Daar heeft zijn vader lange jaren geslapen, als hijzelf hier in zijn jong huwelijk op de hoeve zat. Nu is het zijn beurt en hij kan het begrijpen. Het leven moet zijn gang hebben.

XLII.

Goor is komen wonen in dat nieuw gebouwd huizeke naast Tistje Sneyers. Goor met zijn huishouden, drie kinderen op drie jaar en zijn vrouw is niet van de sterksten. „Ziek zijn, wat is dat?” vraagt Goor. Hij is een reus, hij weet met zijn kracht geen weg; hij staat aan den oven, heel den dag in de stikkende, droge hitte. Maar amper een broek aan zijn lijf, hij laadt de versch gebakken heette steenen op den lagen kreugel; de hitte gloeit in zijn huid, als hij buiten komt slaat de koele lucht in zijn aangezicht. Dertien uur, hij doet het nu al jaren, en hij is een reus, schoon gegroeid en een mirakel van gezondheid. Hij drinkt aan zijn groote koffiebuis, en dan maar pompwater. Als hij van zijn werk komt, moet hij nog drinken, zijn keel is kurkdroog; in de stamineekes heeft hij het groot woord; hij kan pinten verzetten, iedereen staat er van te zien.

„Meester,” zegt Goor als hij meester De Ruyck ontmoet. Een goeien dag en anders niets, wel vrank en open, maar daarmee gedaan. En eens vraagt hij: „Wanneer komt Fred nog eens naar huis?”

Dat is een vraag van Tistje Sneyers, maar deze durft ze aan den meester niet meer stellen; hij doet er den man pijn mee, zooveel kent hij van de menschen wel. Maar hij zit daar met zijn tooneel, wat moet hij van den winter gaan doen? Zijrollen heeft hij meer dan genoeg, ze staan gereed als hij zijn mond maar open doet; en Fred blijft weg. Waar zit hij? Tist heeft wel eens hooren fluisteren dat hij ginder in de stad ook met tooneel bezig is, in het groote theater, maar ge kunt niet alles gelooven wat de menschen zeggen.

Waar blijft Fred? Tistje moest die vraag niet stellen, meester De Ruyck zit zelf alle dagen naar een antwoord te zoeken en vindt niet. Tegen acht uur is Jan facteur daar. Een gazet, niets dan een gazet. Wanneer zal dat kaartje komen?

Fred komt zelf. November en regen. Van den vroegen morgen regen, een lucht met jagende wolken, een glimp bleeke zon en dan schuift de lucht weer dicht, en regen, regen. Zoo den klammen, donker avond in.

Meester kon het eentonige lied van den regen in de goot hooren, en de rukken van den stormwind aan de luiken. Er ligt een stapel schriften gereed. Hij glimlacht als hij de kinder-

gepeinzen weegt en met sierlijke hand schrijft hij „Zeer wel”, of „Prachtig gewerkt”, ook wel eens „Jammer, het kon wel beter”. Morgen zal hij die aangezichten zien en de blijde oogen.

Hij meent geluid te hooren aan de voordeur. Tineke kan nog niet terug zijn van Turnhout. Hij luistert scherp toe; het zal de wind geweest zijn. En hij buigt over zijn werk, hij moet er dezen avond mee klaar zijn.

En toch is er gerucht. Stappen in het gangetje en een donker, ingehouden gekuch. Zijn hart slaat snel en onrustig. Hij kan niet rechtstaan; als de deur opengaat moet hij niet vragen. „Ha, gij!” zegt hij.

Hij ziet het bleeke gelaat van Fred en den glimlach om den mond.

„Vader!”

„Kom binnen, doe de deur dicht. Het is een hondenweer.”

„Ja,” knikt Fred. Hij kijkt rond, zijn oog moet aan het licht wennen. Hij neemt zijn klak af, de druppels lekken op den vloer.

„Regent het zoo hard?”

„Ja, neen..., als ge wat stapt, zij'de al rap nat...”

„Stappen? Van de tram tot hier?” Meester begrijpt niet. „En er is nu geen tram!”

Fred heeft zijn overjas aan den kapstok gehangen. Hij staat bij de kachel, zijn handen houdt hij koesterend boven 't vuur.

„Hebt ge geëten?”

„Ja, maar al een tijdje geleden. Als ge nog wat hebt...”

„Tineke is niet thuis. Ik zal wel wat vinden. Schuif den koffiepote dicht. Ja, — en doe die natte schoenen uit.”

Hij moet hem bemoederen, het is zijn kind. Hij ruimt zijn schriften weg. Er is brood en spekvet, en suiker, — het is altijd zijn lievelingskost geweest, meester herinnert zich dat wel. Hij schenkt hem koffie in.

„Eet nu!” Hij kijkt hem vreemd aan, maar nu kan hij hem niets vragen.

„Nog eens inschenken? Nog een boterham?” Neen, en dan kijkt Fred zijn vader aan. Het is of alles stilstaat, hij zal dingen zeggen die... Zijn blik valt, hij slurpt nog eens aan de leegte tas. Zijn lange, magere vingers trommelen op de tafel.

„Dat ge zoo nog met den laten avond afkomt?” vraagt meester.

„Ja, werk heel den dag, ik kan niet altijd weg.”

„En 's Zondags?”

„'s Zondags zeker niet. Elken namiddag en avond.”

„Nog altijd dat theater?”

„Ja, vader!”

Dat is de oude stem en meester kijkt op als hij dat woord hoort. Dit zachte woord, en die aarzelende, hulpeloze stem.

„Zoo,” zegt hij en dan wacht hij, maar tusschen hen beiden groeit de dreigende stilte. Dan zijn er stappen in de gang. „Da's Tineke, die is naar Turnhout geweest.”

Ze staat in de deur en de geur van regen en wind slaat met haar binnen. „Kijk,” zegt ze, maar er is geen verwondering in haar stem, „ik wist het al.”

„Hoe wist ge dat?”

„Victorine bij den halt zei dat hij met de tram van half zes van Antwerpen gekomen was.”

„Half zes?” Meester ontwijkt haar oogen en Fred zegt geen woord.

„Al geëten?” vraagt ze bezorgd. Ze kotert in het vuur en schenkt nog eens koffie door. Dan slaat ze terug haar mantel om. „Ik ben nu toch nat, 'k zal die medicijnen maar eerst wegdragen.”

Hard is de val van die deur in de stilte. Het geluid van de stappen vergaat in den avond. En dan zegt meester zacht: „Om half zes aangekomen?”

„Ja, vader.”

„En 't is half negen. Waar zij'de zoolang geweest? Bij Tistje Sneyers? Neen? Bij Fik van Sooi Delles? Neen? Waar dan?”

Hij moet de vraag herhalen, en nog eens. Dan eerst komt het gefluisterde antwoord: „Zoo maar wat rond geloopen.”

„In den regen?”

„Ja, vader.”

Meester durft niet verder vragen. Hij heeft een onbegrijpelijken angst voor de woorden die hij zeggen zal. Elk gerucht, het geschuifel van een voet over 't scherpe zand van den vloer, een stoel die kraakt, het doet zijn hart feller kloppen, zóó dat de slag pijn doet. Hij buigt om den slag te ontvangen. Als hij weer opkijkt, ziet hij die gebogen gestalte, en het peinzende gelaat: „Waarom zegt ge niet wat ge te zeggen hebt?” fluistert hij schor.

Hij moet lang wachten. Als Fred opkijkt, rusten zijn oogen op vader en er is een aarzeling in zijn blik.

„Ik zal het zeggen...” Hij moet een uiterste krachtsinspanning doen om verder te gaan. „Het meisje,” zegt hij, „het meisje dat ge kent... en we hebben nu al lang kennis...”

„Ja,” knikt meester.

„...en we zullen nu trouwen...” Het klinkt niet of alles gezegd is, maar hij kan niet verder.

„De gang van de wereld,” glimlacht meester eenigszins bitter, „en in onzen tijd was het de gewoonte dat we eerst de toelating gingen vragen aan vader en moeder.”

„Dat had ik willen doen, vader...” Zijn stem wordt een verfluister. „Maar we mogen niet meer wachten.”

Meester staart hem niet begrijpend aan. „Wat bedoelt ge? Wat is dat? Wat? Toch niet dat...”

Hij moet niet verder vragen. Dit gebogen hoofd, en die stem, die is als van een schuldig kind, een aarzelend verfluister.

„Ja, vader.”

De stilte als een muur tusschen hen beiden. Als een afgrond en er is geen brug te werpen. „Ha,” zegt meester. Traag dringt dit besef tot hem door. Zijn kind, zijn jongen, en dat zullen ze van hem zeggen. Meester kent de menschen, het jonge, roekeloze volk, de wilde onbezonnen jeugd en over menig een van zijn oudleerlingen heeft hij het hoofd geschud. Maar steeds begrijpend, als groote mensch zijn ze kinderen gebleven, het jonge, bruisende bloed heeft hen dronken gemaakt. Steeds begrijpend, — maar nu is zijn jongen daar en dat begrijpt hij niet. Hij heeft hem gevoed met het beste dat hij had, zijn hart, zijn ziel. Zijn groot, zwak kind, zijn roekeloos, lichtzinnig kind. Zijn en haar kind. Nacht, moeneke, nacht moeneke. Met ontstellende duidelijkheid ziet hij het kind in de wieg, zij samen over die oogen, dit aangezicht, die zoekende handen gebogen. De eerste stapen over den vloer, het speelsch getrippel over de paden van het tuintje, zon, bloemen en het lied van een vogel. Dit eenzame, eenzelvige kind, de verloren dreamer, levend in het land van spel en verbeelding, — plankenwereld, het smaakt bitter in den mond. Zoo ver is hij nu.

„Ja,” zegt hij en hij staat recht. Van op de schouw staart het portret hem aan. Hij leest de vraag in die oogen. Het is ondraaglijk. Scherp voelt hij hoe hij alleen staat in dit leven.

Hij wordt eenzaam, alles valt weg. Merieke en haar man, — nu deze verwijdering.

Als Tineke thuis komt, breekt zij deze stilte met haar heldere, rustige stem. „Uitgepraat? En de stoof laten vertrekken. Echt mannenwerk... En de schoone avond, zing liever eens, in de kamer is het ook warm!”

Haar oogen zoeken Fred, maar zijn oogen zwijgen.

De onrust martelt haar. Als alles in den huis stil valt, klimt zij naar haar kamertje. Haar hand tast in het duister naar den stoel. Zij luistert en de rust van den nacht komt haar te gemoet. Traag ontkleedt ze zich, glijdt tusschen de koele lakens. En sluit de oogen, wachtend op den verlossenden slaap. Fred en zijn donker gelaat, het verlaat haar niet. Eén woord van hem, en de stille vreugde, dit verzwegen geluk zou in haar wonen. Een gebaar, de geheven hand, een glimlach die om zijn mond geboren wordt, haar oogen hebben dit scherp, maar tevergeefs bespied. Het leven is een stille gang, een rustige processie van eendere dagen en zij is nog jong. Tineke buigt over haar eigen verlangen, het is een geheim dat ze niemand verraden heeft, en het vult haar leven. Ze is vele dagen alleen met dezen man, in het meestershuis wordt zelden de rustige stilte gebroken. Als zij alleen is, breekt het soms uit, in een wild lied, de hand die onbeheerscht over de witte toetsen holt, of dit stille, wanhopige schreien in den namiddag, gebogen over haar brei. Zij weet niet hoe die droom in haar is gegroeid. Als kind speelde zij met dit kind, ze zijn naast elkaar mensch geworden en dan moet het gebeurd zijn, traag en diepwortelend. Nu martelt haar die smartelijke bloei.

’s Anderdaags is zij vroeg op. Zij glimlacht als zij stappen op de trap hoort. „Vroeg wakker,” zegt ze knikkend, „en gisteren avond zijt ge zoolang opgebleven, ik heb nog laat uw stemmen gehoord.”

Fred kijkt haar vreemd aan, maar hij vraagt niets. „Ik moet de eerste tram hebben.”

Zij snijdt boterhammen. De geur van het jonge vuur hangt in den huis. Er is koffie. Tineke staat hij hem, schenkt hem in. Ze weet wel hoe ze zijn brood boteren moet en hoe hard hij zijn ei wil hebben.

„Denkt ge dat we dat kunnen vergeten?”

„Nee, gij vergeet mij niet,” zegt hij en dat maakt haar gelukkig.

Als hij rechtstaat, reikt ze hem zijn jas en zijn klak. Ze staat vóór hem, haar oogen laten zijn oogen niet los. „Fred, als het om geld is, hier heb ik nog wat. Toe, neem aan, het is van mij, van mijn spaargeld.”

Ze glimlacht strak en kort als ze ziet hoe hij bleek wordt. Ja, ze heeft het wel geraden, en zij kan hem helpen, zij kan hem helpen.

„En als ge nog noodig hebt, Fred, zeggen, man, zeggen...”

Hij bijt op zijn tanden. „Tineke! Tineke!” fluistert hij heesch en zijn hand streelt zacht haar hand. Hij moet zich losrukken: en gaat, zonder om te zien.

Zij luistert naar den haastigen stap in het gangetje, en hoe dit geluid wegsterft. Alles wordt heel stil, de morgen groeit bleek uit den nacht. Maar dit geluk zal niet vergaan.

XLIII.

Alfred De Ruyck, tooneelkunstenaar en Lily Charensen, artiste. Drie roepen in de kerk, notarisapieren en een stille bruiloft. Meester denkt er liever niet meer aan terug. Merieke is niet mee geweest, ze verwachtte haar eerste kind. Sooi Ber-ten heeft van den heelen dag geen woord gesproken. Met Nieuwjaar is er een kaartje gekomen. Fred kon niet te goed weg, een mensch moet veel doen om zijn brood te verdienen.

Meester zit alleen op Nieuwjaarsavond. Een roode avond-lucht, de vreemde gloei 'die boven de donkere bosschen bleeker en bleeker wordt, en dan de eerste vlokken. Eenzaam geblaf in den avond, ergens een kar, en dan stappen in het gangetje.

„Nelleke Dielis, kom maar binnen, Nelleke, het is hier warmer dan buiten, en pak een stoel.”

Nelleke kijkt om naar het natte spoor van haar voeten op den vloer. Het is maar sneeuwwater. „Ik had mijn schoenen kunnen uitdoen,” zegt Nelleke en ze bukt naar den grond. Meester moet met dreigementen beginnen. En wat Nelleke believen mag.

„Over mijnen jongen,” zegt Nelleke en plots is er een schroom over haar gekomen. Ze zit in haar handen te wrijven

en kijkt strak naar den vloer. Meester weet ook wel hoe ze met haar mannen blijven zitten, vijf onmondige kinderen en een klein gedoe waar nog een zware rent op zat. De laatste jaren van haren vent hadden geld gekost. Een slepende ziekte, meester, en wat dat vraagt. En niet alleen wat ge allemaal naar den dokter te dragen hebt, maar wat ge verliest door het werk dat niet gedaan wordt. En dan toch moeten afgeven. Meester weet daar ook wel wat van.

„Ja, Nelleke, daar kan ik van meepraten,” zegt hij donker.

Kinderen zijn kinderen, allemaal op dezelfde manier gekweekt en toch vallen ze allen verschillend uit. Vijf is vijf, en het is niet weinig. Ieder kind brengt zijn eigen last mee en als g'er als vrouw alleen voor zit, het valt niet mee. Ze loopen vroeg, ze zijn rap groot, daar loopt er al een in zijn ongeluk. Ze hebben daar later spijt over, maar dat komt wat te laat. 't Gaat niet altijd lijk bij meester, die heeft er maar twee, en schoon en goed geplaatst; één op een hoeve en d'andere een heer in de stad, die rijkelijk en zonder moeite zijn brood verdient. Meester haalt eer van zijn kinderen.

„Ja, Nelleke, daar kan ik niet veel op zeggen.” Hij kijkt haar niet aan; zij heeft de verre pijn in zijn stem niet gehoord.

En zoover dan toch geraakt dat ze allemaal geplaatst zijn, behalve de jongen, hij zal nu dertien worden. Meester kent hem wel, er zijn dommer kinderen en kwaad zit er niet in. Er kan niet over geklaagd worden, elk kind zet al eens toeren uit. Maar een goed hart, dat zal iedereen zeggen. En een vroom kind. Wat die worden moet? Neen, boerenvleesch zat er niet aan, dat had ze al lang gezien. Ze had hem al dikwijls gevraagd wat hij wilde doen, nu met Kerstdag nog eens. Ja, studeeren, daar had hij wel goesting voor. Ge kunt voor alles studeeren, maar hij wilde, — verschiet niet, meester, — hij wilde pastoor worden.

„Neen, Nelleke, daar verschiet ik niet van.”

Zoo, meester verschiet daar niet van. Nelleke zwijgt en wacht. Ze heeft dit verwacht en toch verrast het haar dit uit meesters mond te vernemen.

„Hoe moet dat gebeuren?” vraagt ze aarzelend. Ze kan een boerderij beredderen en van vee kent ze meer dan veel mannen die den boer dag-in dag-uit afdoen.

„Hij moet Latijn leeren en groote scholen doen, Nelleke.

En geld gaat dat zeker kosten, maar daar zal wel wat op te vinden zijn..."

Ze recht het hoofd fier, dat Nelleke. „We zijn geen graven of barons, meester, we kunnen ook wat.”

„Ja, Nelleke.” Meester kijkt de kleine, moedige vrouw aan. Ze zit lichtjes gebogen, de breede werkhandsen rusten op de knieën. Er staat een heel leven geteekend in dat spel van lijnen en groeven op het vroeg oudgeworden gelaat.

„Zal ik er den pastoor over spreken, Nelleke?” Ja, dat zou haar wel gaan. Meester is een goeie mensch. Als hij dat voor haar jongen wil doen.

„Ik kom het zelf wel eens vertellen, Nelleke.”

Hij gaat met haar buiten, door het gangetje, tot op de markt. De sneeuw valt rustig, alle geluid is ver.

Hij kijkt het vrouwtje na, ze glijdt weg in den avond. Meester haalt eer van zijn kinderen. Er is een bittere lach om zijn lippen. Een heer die rijkelijk en zonder moeite zijn brood verdient. Antwerpen is ver van hier, en de menschen weten alles niet, Goddank.

Hij zit alleen op Nieuwjaarsavond en hij gaat vroeg slapen. De uren zijn lang, hij sluimert in, maar schiet weerom wakker en Nelleke's woorden laten hem niet los. Hij hoort middernacht slaan, en de kleine uren. Vroeg onder den morgen moet hij in slaap gevallen zijn.

Dan hoort hij geluid van zware stappen, het kan dit grillige spel van verbeelding zijn, en dan gerinkel van bellen. Maar alles valt weer stil, de rust van den nacht is zwaar en ongebroken. En dan zijn de stappen daar weer, lichter en sneller. En een luide bons op de deur.

Hij schrikt op. Hij trekt het venster open. „Goed volk, Karell!” Hij heeft de stem van zijn vader herkend.

Hij haast zich naar beneden. Wervelsneeuw slaat hem in 't gelaat. In 't licht van de lamp ziet hij Klaasboers vinnige oogen en op dat oud aangezicht den beet van de kou.

„Zalig Nieuwjaar!” wenscht hij, „maar ik kom voor wat anders. Dezen nacht...” Hij doet zijn klak af en knoopt de sjaal los.

„...dezen nacht is 't gekomen. Een flinke zoon!”

„En Merieke?”

„Ze kent er wat van!” prijst hij en glimlacht. „Ik ben maar dadelijk gekomen, doop in den achtermiddag.”

„Wat ge nu zegt, een jongen, een jongen!”

„Een kindeke gekocht?” roept Tineke van boven op de trap.

„Een jongen!” zegt Klaasboer en er zit iets feestelijks in zijn stem; hij kan de vreugde niet verbergen, ze leeft in zijn oogen, in al zijn gebaren. „Een jongen!” herhaalt hij.

Tineke maakt de stoof aan en zet de spekpan op. Half zeven, ze zullen eten en meegaan. „Daar ben ik voor gekomen,” zegt Klaasboer. Hij snijdt zijn roggesnee en zijn spek, hij zit gebogen aan tafel, zijn klak hangt op den top van zijn stoel.

„Een van ons ras,” zegt hij, „een echte De Ruyck.” Hij zegt dat zoo maar, hij zou het tegen de muren vertellen. Hij slurpt aan de heete koffie. Dan staat hij recht, hij grijpt naar het broodmes en snijdt een drieduimsche snee af. „Die daar buiten mag ook wat hebben,” zegt hij. Hij heeft den suikerpot in 't oog — 't is Nieuwjaar, — en hij kijkt Karel aan. „Dat mag ook wel? Voor dezen keer.” Hij grijpt twee klontjes, ze liggen zuiver en blank in de grauwe palm van zijn oude hand.

„Laat mij dat doen, vader, 't is buiten winter!”

„Neen,” schuddekopt hij, „hij mag dat van mij hebben!”

Hij gaat door het gangetje. Hij hoort het peerd stampen en het rinkelen van de bellen bij den ongeduldigen zwaai van den zwaren kop. Hij brokkelt het brood, in zijn handen, hij voelt den koelen, vochtigen snuit en de grijpende lippen. Zijn paard, hij heeft het zelf nog gekocht, hij kent het lijk hij de menschen kent, nog beter. Dan neemt hij de klontjes in de hand. Als hij het droge kraken hoort, glimlacht hij. Een jongen, een flinke jongen, en een echte De Ruyck.

Ze rijden nog in het donker weg. Karel zit naast zijn vader op den bok. De bellen rinkelen, er is alleen de doffe slag van de wielen in het zandspoor. Het sneeuwen is gedaan, hoog aan den hemel schitteren sterren, koel en strak.

De donkere bosschen glijden voorbij. De hooge sterren leven in de sneeuw met bliksemende flitsen. Er is een kind geboren. Er moet nog een kind geboren worden. Meester kan dat niet vergeten en hij zit zwijgend in het duister te kijken.

Tegen avond is hij terug op de pastorie om Nieuwjaar te

wenschen. Donkere wijn fonkelt in de geslepen glazen, het kacheltje ronkt monter en buiten is 't weer aan 't sneeuwen gegaan. Oude, solide meubelen met sierlijk gesneden loofwerk; de warme, zware geur van sigaren.

„En dan heb ik Nelleke Dielis bij mij gehad,” vertelt meester, „voor haren jongen.”

De pastoor knikt. Hij heeft Stan menigen keer een flesch wijn gedragen, maar 't wilde niet helpen, 't was van kwaaien aard. Een moedig mensch, meester, ze mag er zijn, dat Nelleke.

„Ze wil wat maken van haren jongen,” zegt meester en dan voelt hij de oogen van den priester, ze laten hem niet los, hij leest er de onuitgesproken vraag in.

„Wat wil'de zeggen, meester?”

„Latijn moet hij leeren. Hij heeft dat zoo in zijn hoofd gezet.”

„Latijn? Meester, help me eens, hier onder mijn arm.” Hij geraakt recht in zijn zetel, dat is 't laatste van de geraaktheid en 't zal uit zijn arm nog wel uitgeraken, zoo hebben de dokters hem toch wijsgemaakt.

„Latijn zal hij leeren, meester? En dat zei Nelleke Dielis? Zoo, zei ze dat?” Hij neemt het glas in zijn handen en heft het naar het licht. Hij zet het terug neer. En dan fluistert hij: „Meester, wat is uw gedacht? Gij kent dat kind!”

„Wie kent er een kind, meneer pastoor?” Meester mag dat wel zeggen. „Geen klagen van, braaf, zoo wat gesloten, een zwijger, maar die zijn er meer. Ik zou er niet van verschieten dat...”

„Waar zou'de niet van verschieten, meester?”

„Daar kan een priester uit groeien, meneer pastoor.”

„Zoo, meester, meen'de gij dat?”

Hij zit met gevouwen handen in den schoot, meneer pastoor, het is zoo onverwacht gekomen. Hij heeft er jaren op gewacht. Fred van den meester, hij had er langen tijd zijn hoop op gezet. En nu dit kind, het zal nog jaren duren.

„Hoe was 't ook weer met Kerstmis in 't lied, meester? Een kindeke is ons geboren...”

„Ook bij ons is een kind geboren,” zegt meester en hij vertelt over den doop. Meneer luistert toe en hij knikt eens. En dan zegt hij: „Ik moet dat Dieliske toch eens bij mij doen komen... En hij is niet dom, zeg'de, meester? Ik zou hem wat

Latijn kunnen leeren, zijn verbuigingen, rosa, rosae... Meester, 't wordt tijd dat het in mijnen arm gedaan raakt, daar gaat werk komen. Meester, geef uw glas hier, dat ik nog eens inschenk. Een kindeke is ons geboren, meester. Op zijn gezondheid, meester!"

XLIV.

Alle weken is Lina van den burgemeester daar. Hij glimlacht als hij het kind ziet, zoo'n leerlinge heeft hij nooit gehad. Daar zijn er meer die bij hem de noten hebben geleerd en het klaar kregen een fatsoenlijk dansje te spelen. Maar dit kind beleeft de muziek. Haar sierlijk handgebaar, de weeke en toch vaste slag en dit onfeilbare instinct dat den melodischen gang aanvoelt en zuiver sluit. Hij speelt haar voor, hij weet dat zij naast hem staat. Haar gelaat, haar oogen kan hij niet zien, maar hij voelt ze. Hij is niet langer de meester, noch zij het kind.

Hij reist naar Antwerpen en brengt vierhandsche bewerkingen van overtures en symphonieën mee. Ze bestudeeren die saam. Hij blijft niet bij de uiterlijkheden van maat, tempo en vingerstand. Hij peilt naar de diepte, achterhaalt den harmonischen groei van de muzikale volzinnen, den bloei van een akkoord, de wenteling van een melodie. Zij spelen te zamen en hij is weer jong. Het is een aarzelend vertrek, dan een jubelend voortschrijden in een land van stralende zon en ongestoord geluk. Pijnlijk is dit ontwaken, als het slotakkoord uitruischt en de handen geheven worden. Hij kijkt het kind aan, zij slaat de donkere, koele oogen niet neer. Er is een onbewuste gracie in haar gebaar als zij de sjaal omhangt en zooals zij gaat er geen ander kind in Rielen.

Als de Paaschvacantie uit is, staat haar moeder daar. Marie van den burgemeester, ze begint oud te worden, het is zoo ineens gekomen.

„Ik moet u komen bedanken, meester, g'hebt veel voor mijn jongste gedaan. Ze zal naar een kostschool gaan." Ze zegt dat koel, maar ze kijkt meester niet aan.

„Zoo," zegt meester. En hij weet niet wat hij nog zeggen zal. Dit kind wordt hem ontnomen, hij had het niet verwacht.

„Naar een kostschool? En dan zal ze lang weg zijn? Zoo'n leerlinge heb ik nooit gehad, Marie. Stem en gevoel, ze leerde van zelf en lang zou ik haar niet meer kunnen helpen hebben...”

Ze knikt. „Daar zit muziek in. Van mij heeft ze dat niet gekregen,” lacht ze bitter.

Het is Mei als dat kind van Fred geboren wordt en meester is peter, het komt hem toe.

Ze zitten ginder op de kamers te kluizen in de stad, ze zullen niet verloren loopen. Ze zitten maar mager in de meubeltjes, hoe gaat dat leven in de stad, weinig verdienen en veel verteren. Maar er is een jonge moeder, en een kind. Meester ondergaat weerloos die bekoring. En Fred is zijn jongen. Hij heeft plannen, schoone vooruitzichten. Vrienden hebben er voor gezorgd dat hij verbonden zal worden aan den Koninklijken Vlaamschen Schouwburg, denk eens, wat een eer. En dan verdient hij geld, en God weet waar geraakt hij nog. Dat is de eerste stap op de ladder. Hij staat daar aan het bed waar Lily rust en hij praat druk en met groote gebaren.

Meester knikt maar, het klinkt allemaal schoon. Hij vraagt of er zoo voor de zomermaanden niets anders te vinden is, vast werk, op een bureau. In den zomer moet een mensch ook **eten, en wonen, en gekleed gaan.** En een kind, dat vraagt veel.

Ja, ja, dat weet Fred wel, en zijn glimlach is licht medelijdend. Maar binnen enkele weken wordt het speelplan voor het komende seizoen vastgelegd en dan heeft hij zijn tijd noodig om zijn rollen te bestudeeren. De menschen denken dat er niets anders te doen is dan wat regeltjes van buiten te leeren, een gebaar te maken en wat over het tooneel te stappen. De rol moet ingeleefd worden, in-ge-leefd en daar dient het rustige zomerseizoen voor.

Meester moet dat wel begrijpen. Maar eer hij 's avonds vertrekt, geeft hij het geld af dat hij op zak heeft, met zijn tramkaartje geraakt hij wel thuis. „Ge kunt dat misschien noodig hebben,” zegt hij en Fred weet daar niets op te zeggen. Het geld, wat vuile briefjes, en dat ge het niet missen kunt.

Van heel den zomer hooren ze niets meer uit de stad dan een mager briefje, En zoo wordt het vacantie. Op een avond stopt een auto voor het meestershuis. Fred stapt uit en hij

helpt zijn vrouw met het kind veilig in het gangetje. De pakken komt hij achterop halen. De taximan wacht geduldig.

Meester zit met dien kleine van Nelleke Dielis in de kamer, hij is den pastoor bij gesprongen en hij werkt er zijn vakken grondig in, want binnen een maand trekt de knaap naar Hoogstraten. Hij hoort het gerucht in de gang en de verraste stem van Tineke. Fred komt hem in de deur te ontmoet. „Vader, we zijn gekomen, lijk ge vroeger gevraagd hebt.” Hij lacht hard en een beetje zenuwachtig.

Meester kijkt door het venster. „Met die auto daar?” vraagt hij.

„De tram is een eeuwig gesukkel!” lacht Fred. „Ach ja, de man moet nog betaald worden!”

Hij gaat buiten, maar is dadelijk terug binnen. „Vader, ge hebt soms niet wat klein geld? De man kan zeker niet wisselen?”

Hij schiet in zijn binnenzak en bladert in zijn portefeuille. Tineke is hem vóór. „Kom, ik ga mee.”

Buiten wordt de auto aangezet. Op de markt staan nieuwsgierige menschen in de deuren. Lily zit met het kind op haar schoot. Tineke smeekt om het even te mogen dragen. Met gelukkige oogen staart zij het kind aan, hij kan het verlangen niet verbergen dat haar schoon en zeer jong maakt. Lily staat voor den spiegel en kamt voorzichtig de gekrulde haren, er zit een streep over de wang naar het oor, en de onderlip moet wat bijgewerkt worden.

's Avonds zegt Fred dat hij er goed voorstaat. Hij heeft het speelplan van den schouwburg aangekregen, de boeken zitten daar in het valies. Of hij nu bepaald aangeworven is? Ja, neen, of toch ja, of zoo goed als zeker. Vrienden vertelden het al, hij zal een dezer dagen het geschreven contract over de post krijgen. Misschien komt het hier wel aan, want hij heeft dit adres opgegeven.

's Anderdaags zit de zon al lang in de lucht, als ze naar beneden komen. Het kind heeft geschreid. „Doet het iederen morgen,” zegt Lily luchtig, „zoo maar een gewoonte.” Het zuigt gulzig aan de flesch en is rustig. Zij legt het te slapen in de oude wieg die Tineke van den zolder gehaald en zoo goed zoo kwaad het ging, in orde gebracht heeft. Ze zal nu met Fred op wandel gaan, hij heeft al zooveel verteld over de

rustige bosschen en de bloeiende hei en stadsche menschen moeten in den zomer hun voorraad gezondheid opdoen om er heel den winter mee toe te komen. Zij is heelemaal in 't wit en ze heeft een gelen stroohoed met blauwe korenbloemen opgezet. „Tineke zal wel even op den kleine passen?”

Ze zijn terug tegen de middag. „Wel aardig,” zegt Lily als meester vraagt hoe ze de streek vindt. Hij dringt niet aan. De namiddag is heet, onder de boomen in het tuintje staat een bank; met een paar kussens is er een rustbed van te maken. Het kind zal ook slapen.

Meester zit met Sooike Dielis in de kamer. Intrest en winstberekening. Meester volgt de cijferende hand, als hij opkijkt kan hij in het tuintje zien, het slapende kind en de slapende Lily.

„Wat ik allemaal al gespeeld heb?” zegt Fred en hij glimlacht zelfzeker en overmoedig. „Ach Tistjongen, een winter is lang, en alle weken een ander stuk. En ge weet hoe ik gemakkelijk van buiten leer.”

„Alle weken een ander „stuk?” vraagt Tistje Sneyefs. Hij legt zijn bril af, zijn kleine oogen staren Fred aan.

„Alle weken, Tistje. En ondertusschen moeten d'andere ook onthouden worden, want het gebeurt dat de menschen een of ander stuk opnieuw eischen. „De Vondeling” hebben we drie weken gespeeld, dag voor dag. Van alle kanten zijn de menschen komen kijken, van Mechelen, Lier, Brussel. Misschien van Rielen ook wel, of neen, daar zijn 's avonds zoo laat geen trams.”

„En speel' de zoo nooit in den dag niet?” vraagt Tist Sneyers.

Fred kijkt hem verrast aan, wat leeft er achter die vraag? „Zelden, jongen. 't Is altijd 's avonds te doen.”

„En kun'de dan nooit weg? Als we hier nu eens een stuk aanleerden, en de hoofdrol open lieten voor u, zoo rond den tijd dat ze in de stad dat stuk ook spelen. Zou'de dan niet kunnen komen? Zoo maar voor één avond...”

„Neen, Tist, dat gaat niet.”

„Voor één enkelen avond maar,” dringt hij aan. Hij smeekt, de droom is te schoon en hij kan er geen afstand van doen.

„Neen, Tistje, dat zal niet gaan.” Hij ziet wel hoe hij het ventje pijn doet. „En daarbij, daar is niet aan te denken,

Tistje, zoo'n stukken kunt ge hier in zoo'n kleine zaal niet opgevoerd krijgen. Geen schermen, geen kostuums... Neen, man, dat gaat niet."

„Ja, dat wil ik gelooven, als ge dat zoo zegt," berust Tistje. Hij zet zijn bril terug op en zoekt zijn naald. Als hij een paar steken gedaan heeft, legt hij zijn werk terug neer en aarzelend kijkt hij op. „En wanneer hebt g'eens tijd om... zoo nog een beetje te lezen?"

„Lezen, Tistje?" Ja, hij herinnert zich wel. „Als ik u daar plezier mee kan doen, Tistje!"

Hij bezint zich, zijn gestalte wordt kleiner, hij buigt ineen. Zijn stem jammert: „Laat mij terug naar moeder gaan! Wees niet langer ongevoelig voor mijn smeeking. Zie; ik hef mijn handen tot u, ik kniel voor u! Laat mij terug naar moeder gaan..."

Een rilling vaart door Tistje Sneyers; hij schuift zijn werk op zij en glijdt van de bank. Hij staart een oogenblik star voor zich uit. Hij groeit, hij balt de vuisten en buldert: „Weg van mij, zoon van een aterling, niemand zal mij weerhouden mijn rechtmatige wraak te koelen..."

De kinderstem smeekt: „Zie, ik heb u niets misdreven, mijn handen zijn onschuldig. Zult gij u wreken op een kind? Neen, gij zult dit niet doen! Ook een vijand kan een eerlijk man zijn. Laat mij terug naar moeder gaan!"

Er groeit een misprijzende glimlach op het aangezicht van den ouden man. Met weidsch gebaar werpt hij een denkbeeldigen mantel om. „Mij is de wraak, en de wraak is zoet! Wachters, werpt hem in den donkersten kelder, dat ik zijn stem niet meer hoor!"

Trotsch en krachtbewust is zijn gang. Hij ziet niet om als het kind in doodsangst jammert: „Moeder! Moeder!..."

Tistje Sneyers staat aan de deur van zijn werkhuis, aan de breede poort van het koninklijk paleis. Zijn oogen glijden over zijn stoere krijgers, over het jammerende kind. Zijn lage werkbank, de versleten stoel en de grauwe zoldering, alles heeft nieuw leven gekregen in dit land van gelukkige verbeelding en koenen droom, die werkelijkheid is geworden.

Ze zijn naar grootvaders getrokken, naar de hoeve. De oude man heeft zijn kleinzoon niet herkend. Zijn ontgoochelde hoop heeft hij zich herinnerd, maar al te goed. Fred hiet hij, dat

weet hij wel, de zoon van zijn zoon; hij zit daar ergens in Antwerpen, ontworteld, verplant en verloren. Hij heeft die magere handen gezien, met de bleeke, lange vingers. En dat vrouwmensch kan hij niet zetten; de taal verstaat hij niet, en waarom moet dat aangezicht geschilderd zijn? Hij pakt zijn stok en trekt de hei in; ze hebben hem van heel den dag niet meer gezien.

Moeders vinden elkaar in het kind. Merieke en Lily en tusschen haar de kinderen. Maar meer ook niet, al is het niet gering. Het staat niet stil op een boerderij, en Merieke heeft een deel gekozen dat niet gering is.

„Is dat alle dagen zoo?” vraagt Lily met groote oogen. „Melken, voederen, verzorgen?”

„Alle dagen,” antwoordt Merieke rustig. Ze draagt twee melkimmers. De struische armen puilen uit de enge mouwen. Er ligt een schoone rust, een kalme evenwichtigheid op haar gezond gelaat. In het licht van de zonnestralen zijn haar haren als een kroon op haar hoofd.

Tegen den avond spant de knecht weer in. Meester staat met Fred onder de hooge boomen. Het is de oude hoeve, de lage gebouwen liggen daar rustig, de late zon gloeit in de hooge boomkruinen, op het donkere stroodak, op de witgekalkte muren.

„Schoon, schoon,” zegt meester en in die woorden klinkt zijn oude liefde, die niet sterven kan.

„Schoon,” herhaalt Fred, „een prachtig kader voor een openluchtspel.”

Het zijn maar woorden maar zij prikken als pijlen en het is of meester rilt. Het is zijn zoon, maar er staat een vreemdeling naast hem.

Half in de week reist Lily af, ze moet weten hoe de zaken in de stad staan. Ze heeft gezien hoe Tineke met het kind weg kan, ze mag gerust zijn. Ze zal spoedig schrijven, of ze komt terug, ja, dat zal nog best zijn.

Fred zit daar alleen. Hij slaapt lang, loopt wat rond; hij heeft een halven dag bij Fik van Sooi Delles gezeten, maar ze moeten daar niet genoeg naar hem geluisterd hebben, ze hebben hem later niet meer gezien. Het gebeurt wel dat hij naar een boek grijpt, en hij trekt er al eens uit, de bosschen in; het is zomer en de hitte drukt. Hij ligt onder de rustige

boomen, het mos is week en frisch, hij luistert naar de suizende stilte. Het is maar een stap van de haast onwezenlijke werkelijkheid naar het bekorende land van den droom. De stille glimlach is blijvend om zijn mond; hij buigt over het kind en knikt Tineke toe. De dagen verglijden, het leven is goed.

En toch, elken morgen wacht hij op een brief, hij beluistert dit groeiende geluid van stappen in het gangetje. Hij zal dan maar opstaan. Het kan zijn dat de brief beneden op de schouw staat; hij zal hem zien, het zal hem niet verrassen. Rustig zal hij hem openscheuren en glimlachend lezen dat zij nog vandaag terugkeert. Hij daalt de trap af, nog twee treden en hij zal zien. De schouw staat leeg; hij tracht onverschillig te doen en wenscht goeden morgen. De dag is grijs, voor hem gaat de zon laat en weiger op.

Tegen den middag komt een tram uit de stad. Van verre gilt het schrille gefluit over de bosschen en de gele zandheuvelds. Nu zit hij in de huizen en hij houdt puffend stil. Misschien is Lily daar wel bij. Ze gaat door de straat, nu kan zij in het dreefje zijn, ze slaat het hoekje om, nu gaat ze op het marktje komen. Maar de straat ligt verlaten in de rust van den middag en dit verblindende licht van de hooge zon op het scherpe zand. Het zal voor een anderen dag zijn.

Zijn vader zit in de kamer met den kleinen Dielis. Fred luistert aan de keukendeur; hij hoort het donkere geluid van Tineke's stem, dat liedje herinnert hij zich uit zijn kinderjaren. Zij zingt het voor zijn kind. Hij glimlacht, haast pijnlijk. Hij moet zich losscheuren. Hij steekt het marktje over naar Tistjes. Daar krijgt hij den namiddag wel om.

Tot er dan eindelijk een brief komt. „Alle dagen herhalingen, ik kan hier niet meer weg. Als 't u ginder goed gaat, blijf dan nog maar een tijd, met het kind.”

Hij staat peinzend, hij ziet er oud uit. Neen, over zijn contract staat er niets in, het is ook niet noodig, zijn vrienden zullen daar wel anders voor gezorgd hebben. Daar ben ik gerust in, vader. En eigenlijk is hij hier goed, zijn gezondheid had den laatsten winter wel wat geleden.

Tineke vraagt: „En het kind mag blijven?” Haar oogen glanzen als hij peinzend knikt. Zij zou kunnen dansen van geluk.

Eenige dagen kan hij het dragen, en langer niet. Zijn werk kan niet meer wachten; het winterseizoen is niet zoo ver meer af. Tineke helpt hem zwijgend zijn pakken maken. Er zijn

appels en peren, en versche boter en dat mandeke eieren kan hij ook hebben. Als hij vertrekkensgereed staat, steekt Tineke hem wat geld toe. „Voor het kindeke!” fluistert ze. Hij kijkt haar aan, maar begrijpt dien blik niet, hij heeft het zijne te dragen en het is niet gering.

Neen, hij zal wel alleen thuis geraken, als er maar iemand tot aan de tram meegaat. Dat vader bedankt is, dat weet hij wel. Hij vraagt wanneer hij eens naar de stad komt, maar hij verlangt geen antwoord op die vraag.

Tot op het laatste oogenblik draagt Tineke het kind; zij kan moeilijk scheiden.

Zij wuift met de hand. Zij blijft wuiven als de tram reeds ver is. En dan zegt meester: „Hij zal er nog wel eens mee terugkomen.” Hij heeft de tranen in haar oogen gezien en dat heeft hem zeldzaam bewogen.

Hij kan haar niet meer zeggen. Zijn angstige vermoedens zijn smartelijke zekerheid, hij moet alles in zijn hart verbergen. Hij moet alles zwijgen, hij gaat ingekeerd naast haar en kent haar leed. He verlossende woord mag niet gesproken worden, dit geluk is hun ontzegd.

XLV.

De harde winter vloeit uit in een late, aarzelende lente. De eerste merels fluiten in de heggen, de kwikstaart wandelt over de kluiten, de boeren zitten op het land. Lijk een vuur loopt plots het schrikkelijke nieuws rond: Peer van Janneke Berten is uitgeschoven en onder de karwielen gesukkeld. Raprap bediend, maar de dokter heeft bedenkelijk gekeken. Tegen avond wordt er over dood geluid. De menschen moeten niet vragen wie het is. Zonde van zoo'n jong leven. Een vrouw en twee kinderen. Het is gauw gekomen, een mensch mag niet gelukkig zijn.

Janneke Berten staat zwijgend bij het doodsbed, hij kan het niet beseffen, hij heeft wezenloos naar dat gejammer geluisterd. Deze morgen reed hij fluitend de werf af, en nu ligt hij daar. Dit jonge leven, gemaaid als gras. En hij kan hem niet missen, de hoeve is daar en de beesten en het werk. En zijn vrouw en de kinderen. Het kan niet, het kan niet.

Ze moeten Janneke wegbrengen. Hij is dweers en verstaat geen reden. Ze krijgen hem eindelijk in bed, hij ligt daar wat te woelen, zijn vingers graaien onzeker in de lakens en die starre blik, ze hebben het er niets mee. Laat in den nacht moeten ze den dokter roepen, maar die kan het niet meer tegenhouden. Janneke ligt daar met een zware geraaktheid, het is te veel geweest, hij heeft het niet meer kunnen dragen, hij is er onder gebroken. De dokter prikt in de armen en beenen, duwt op de spieren, trekt aan zijn tong. „Hij is van de jongsten niet meer.” Meer kunnen ze er niet uitkrijgen.

Het duurt een week, — Peer is begraven, — en dan kan de dokter zeggen dat Janneke Berten het te boven zal komen. Hoe, dat moeten ze nog afwachten, maar in dat taai, pezig lichaam zat meer kracht dan hij durven vermoeden had.

Sooi van Janneke Berten is daar dagen geweest. Op een hoeve staat het werk niet stil. Hij heeft het werk gedaan dat zijn broer niet meer kunnen doen heeft. Achter den ploeg heeft hij geloopt, van den morgen tot den avond, alleen met zijn eigen gepeinzen. Zijn broer op het kerkhof, zijn vader gebroken en wat moet er van die hoeve geworden? Het kan hem niet onverschillig laten, hier is hij gegroeid; hij kent al de stukken, den hoogen grond, den lagen grond, de beemden en de houtkanten. Hij heeft peinzend bij het bed van zijn vader gestaan; hij heeft getracht te lezen in den starren blik van die oogen die hem niet loslieten. Vader, wat moet ik doen?

's Avonds stapt hij naar zijn huis. Hij eet zwijgend. Hij geeft het slapend kind een kruisje. Hij schuift bij in den heerd. Merieke, zijn vrouw, zit daar; en Klaasboer, hij zorgt voor het vuur onder den koeketel.

Hij zit in de vlammen te kijken en wrijft in zijn handen. „Nu hebben we zekerheid,” zegt hij, „de dokter zei dat hij lam zal blijven langs den rechtschen kant. In een stoel zitten, en meer niet.”

Het is of hij dat voor zichzelf gezegd heeft en hij wacht niet op een antwoord. En dan zegt hij plots hard, maar rotsvast beslist: „En mijn plaats is ginder.”

Klaasboer rilt, hij grijpt een tak en breekt hem traag, steekt hem onder den ketel. En dan eerst vraagt hij: „Wat wil'de daar mee zeggen?”

„Dat wil ik zeggen: dat ik ginder moet zijn. Daar is iemand noodig, dat kan niet wachten.”

„Ha,” zegt Klaasboer, een rauwen, nauw beheerschten kreet van smart. Hij vraagt niet meer, het heeft hem overrompeld, onverwacht en ongenadig. Hij zit in het vuur te kijken, traag breekt hij het hout, maar die woorden klinken in zijn ooren, traag en onvermiddelĳk dringt de volle harde beteekenis tot hem door.

Het wordt laat en ze gaan slapen. Klaasboer zit in den heerd, gebogen naar het vuur.

„Slaapwel!” zegt Sooi, hij is een man en wat gezegd is, moest gezegd. Klaasboer luistert naar den stevigen stap op de trap en boven dit uitstervende geluid.

Dan staat Merieke naast hem. Hij voelt haar hand op zijn schouder en hij rilt.

„Slaapwel, grootvader!”

„Slaapwel, mijn kind!” Het is als een snik, hij durft niet opzien.

Hij luistert naar het laatste gerucht, alles is stil in den huis en hij alleen. Hij weet wat dit beduidt, en met bitterheid denkt hij terug aan de voorbije jaren. Weer zit hij er alleen voor, alles valt rond hem weg. De hoeve, hij heeft er zijn leven lang om gewroet, gevochten en hij zal met haar alleen blijven. Onvruchtbare rĳkdom, het is of er een vloek kleeft aan deze gebouwen, aan deze landerĳen.

Maar de oude koppigheid is niet dood. Hij zal den rug krommen; de koppige wil schiet op. Half de zeventig is hij, maar opgeven, dat nooit.

Hij staat moeizaam recht, en dekt het vuur af. Het nachtlĳcht beeft in zijn hand. Hij sluit de buitendeuren en luistert aan den koestāl.

Daar staat de wieg. Hij buigt over het kind, hij kan het slapende aangezicht zien, en de gesloten vuistjes.

Hij kan zich moeilijk losrukken. Hij voelt de tranen niet, die moeilijk over zijn wangen loopen.

Hij klimt naar de kelderkamer. De nacht is hoog en stil. Hij strekt zich ter rust. God, wanneer zal hij slapen?

Er komen brieven uit Antwerpen; de winter is weeral voorbij, ze zouden wel komen, maar Lily verwacht een tweede kind en waar is een mensch beter dan thuis. Hij heeft opnieuw werk gevonden op een bureel, het is niet veel, maar de tijd is slecht en een huishouden kost geld.

De brieven staan op de kast, meester heeft ze menigen keer gelezen, hij weet wat er in staat, en wat er niet in staat. Hij zal zelf eens moeten gaan zien. Hij zegt aan Tineke dat ze een en ander moet gereed maken, het mag een groot pak zijn, ver moet hij er niet mee gaan. Ze glimlacht en denkt aan het kind, maar ze durft niet vragen.

Meester valt ginder op 't onverwachts binnen. Het is tegen den middag aan, de morgentafel staat nog gedekt, en daar in den hoek speelt het kind met verfrommelde gazetten. Lily lacht hem spottend toe: „Kinderen kunnen den boel overhoop zetten!” Heur haar is nog niet gedaan en ze heeft een verkleurden peignoir om. „'s Morgens ben ik geen cent waard!” zegt ze lusteloos. Er liggen gazetten in den ruststoel.

„Ik heb een pak meegebracht,” zegt meester, „waar zal ik het neerzetten?”

Zij gaat hem vóór in het achterkeukentje, — de fletse geur van halfvergane groenten en afwaschwater; en er hapert iets aan de gasleiding.

„Hij komt 's middags niet naar huis,” zegt ze, „hij neemt zijn boterhammen mee, en 's avonds eten we samen.”

Tot zeven uur, zoolang kan meester niet blijven. Hij wendt boodschappen voor, hij zal misschien wel eens langs dat bureel om loopen. „En verzorg u maar goed,” zegt hij, „veel rusten en goed eten.”

„Goede raad,” knikt ze en haar glimlach doet hem onbehaaglijk aan, „we zullen hem voor den laatsten keer goed toepassen.”

Hij weet niet hoe hij dat verstaan moet, en hij durft niet vragen. Het kindje geeft hem aarzelend een handje.

Als hij beneden aan de trap staat, is hij een oogenblik besluiteloos. Het is lijk een vlucht geweest, en zij is toch ook zijn kind. Hij zou haar moeten zeggen... Maar hij is kleinmoedig; hij durft niet op zijn stappen terugkeeren.

Hij zwerft langs de straten, het is nog vóór het middaguur en hij loopt in de stad verloren. Als hij de middagklokken hoort luien, — dit helle, blijge gebeier in den grijzen dag, — zoekt hij de straat en belt aan.

Een deur schuift open, hij moet zeggen wat hij wenscht en mag dan wachten in een klein kamertje. Een almanak aan den

muur; door den vensterwaaier kan hij, tusschen hoogrijzende grauwe muren, een lapje hemel zien.

Ze laten hem lang wachten, dan hoort hij een deur slaan, een doffe stap nadert. Hij verschiet wel, Fred, maar hij had zijn vader toch al eens verwacht, de zomer is daar en dan zijn er wel eens verlofdagen; en het is goed dat hij eens gekomen is. Nu zal 't ginder in Rielen wel al schoon zijn, al dat jong groen en de bloeiende acacia. En de Konijnenberg en de wind die over de donkere bosschen wandelt en de groote wolkenstoeten die aan den hoogen blauwen hemel aangedreven komen. Rielen, Rielen, Rielen, het is als een lied van verlangen. En hoe het met Tistje Sneyers is en met Fik van Sooi Delles en met Goor, die nu ook in 't dorp woont. Fred zit lichtjes gebogen, in zijn handen wrijvend, zijn oogen staan droomend.

Wat kan meester daar op antwoorden? 't Gaat ginder allemaal goed, en hier ook naar hij hoopt. Hij vraagt niet hoe het met Fred zelf is. Dat mager, bleek aangezicht en de onverzorgde kleeding, en een baard van drie dagen. „Lily moet zich goed verzorgen,” zegt hij en hij kijkt hem scherp aan.

Fred glimlacht afwezig. „Ja, ja,” zegt hij en meer niet.

Meester begint over dat pak, Tineke heeft er voor gezorgd. „Tineke,” zegt Fred en zijn oogen staan peinzend. En dan begint hij plots over zijn werk te vertellen, gejaagd, hortend, het is of hij bang is dat zijn vader ook nog wat zal zeggen. Het is nog niet alles, maar alle begin is moeilijk; een beetje eentonig, maar er kan toekomst in zitten.

Aarzelend stelt meester de vraag naar het tooneel en hij ziet dat Freds aangezicht betreft. Hij dringt niet aan, hij vraagt of ze in den nazomer weer niet komen als het kind geboren is. Fred knikt traag, afwezig.

Hij kijkt op zijn horloge. Hij moet zijn boterhammen nog eten en 's namiddags is de baas daar vroeg. Vader moet nog maar eens komen. Hij gaat mee tot aan de deur. Hij moet veel groeten doen in Rielen; hij zal nog wel eens komen. Meester gaat, zonder ééns om te zien. Fred staat in de deur, zijn hart klopt razend snel. Als zijn vader omkijkt, wenkt, dan weet hij niet wat hij doen zal. Rielen, en de zonoverspoelde Konijnenberg, de suizende bosschen, en lucht en groen en lachende menschen.

Maar zijn vader kijkt niet om.

In de eerste vacantedagen is Sooike Dielis daar. Hij is van Hoogstraten thuis, ze geven daar lange vacantes. Hij komt zijn prijzen laten zien, een heelen stapel en hij glimlacht als meester zegt dat hij zijn school veel eer aandoet. Meester ziet die korte, ineengedrongen gestalte; een die uit de hei komt, het wroeten zit er in, zwijgzaam maar verbeten wroeten.

Hij gaat er mee naar meneer pastoor. Ze moeten in de serre komen waar meneer in den namiddag een uiltje vangt. „Meester,” zegt hij en dan rukt hij om, want hij heeft een aarzelend gekuch gehoord.

„Ha, zijde gij daar?”

De prijzen gaan door zijn handen, hij zoekt naar zijn bril en wordt rood. Hij zou dat moeten vermijden, de dokter heeft het hem op alle tonen voorgezongen. Het bulletin beeft tusschen zijn vingers. Hij legt alles op het tafeltje en zijn oogen hangen aan het kind.

„Meester, wat schoon weer vandaag!” zegt hij. De lucht is zwaar in de serre. De donkere trossen hangen gerijd in dat bleekgroen licht onder de blaren.

„Meester, wat een schoone dag!” fluistert hij en zijn oogen laten het kind niet los.

„Jongen!...” zegt hij schor en dan wordt het hem te machtig. Hij is een oud man en zijn hart is zwak. Hij slaat de handen voor zijn aangezicht. Een snik doorschokt hem.

De peislijke namiddag en de vreemde stilte en meesters glimlach. Het kind staat roerloos. Wat leeft er achter den helderen spiegel van die groote, rustige oogen?

En dan kijkt meneer pastoor op. Zijn stem is een aarzelend gefluister. Meester zal trossen afsnijden, die en die, en nog een paar. Sooike Dielis moet die meenemen. En zijn moeder moet eens afkomen, en hij zelf ook nog. Hij knikt den knaap toe en kijkt hem achterna als hij gaat.

„Meester,” zegt hij als het geluid van de stappen weggestorven is en de verre deur dichtvalt, „een kind is ons geboren...” Het is zijn Zondagsche stem van in zijn jongen tijd, als hij jubelend het Gloria inzette. Er ligt een glans van stil geluk op zijn aangezicht dat grauwbleeke, vaal geworden is.

Hij zal vandaag langer moeten rusten, hij kan daar allemaal niet goed meer tegen.

Het gaat al naar den avond als meester nog bezoek krijgt. Hij staakt onwillig zijn spel aan het harmonium, dit droomerig gefantaseer in dit rustige uur als de dag naar den avond neigt. In de deur van de kamer staat een meisje en hij herkent ze niet.

„Lina!” zegt hij dan plots. „Kind...” Zij is geen kind meer, hij ziet de oogen en dit edel gelaat, de donkere haren en om den mond den glimlach van de vrouw.

„Ik ben van gisteren thuis, meester,” zegt ze. Dit is haar stem, iets donkerder en voller geworden; niet de scherpe, harde sopraan, maar veeleer overhellend naar de donkere, gonzende metaalkleur van de alt.

„Ik heb iets meegebracht, ik mocht het brengen van ons moeder.” Ze maakt een rolletje open. „Het zijn die liederen van Brahms, ge hebt er vroeger nog gespeeld.”

„Waarom doet ge dat?” vraagt hij. Hij bladert in het boek, glimlachend herkent hij een melodie. Hij gaat naar het klavier en preludeert. En dan hoort hij die stem die met de melodie stijgt. Hij durft niet omzien, het is een vreemd geluk. De eerste strofe, en hij herhaalt het voorspel. De tweede strofe, de derde. Hij houdt het slotakkoord lang aan, gebogen over de toetsen.

„Ik heb ze allemaal leeren zingen,” zegt ze en hij verstaat die vraag. Hij is weerloos en gehoorzaamt.

De schemering valt, hij steekt de kaarsen aan. Hij ziet haar glimlach, de harde witte tanden en het flonkerende licht in haar oogen. Zij zingt en hij ondergaat den toover van die wondervolle stem. Week en toch krachtig, het is een zuiver geluid en er is meer dan wat hij vroeger hoorde, een donkere toon die nog niet uitlaait in hartstocht, maar dit is geen kind meer.

„Een schoon lied!” zegt ze.

„Een schoon lied!” herhaalt hij en hij wacht met angst op wat zij nog zeggen zal. „En dat,” zegt ze, en bladert in het boek.

Plots staat hij recht. „Het is avond en ge moet nog ver, Lina.” Hij luistert verwonderd naar zijn eigen stem. „En dat ik moet bedanken, ge weet het wel. En zeg dat aan uw moeder.”

Zij is verrast, onthutst, haar donkere oogen vragen. Dan knikt ze. „Ik zal het zeggen, meester, en vragen of ik morgen mag terugkomen.”

Hij kan niet weigeren. Tot aan het poortje gaat hij mee. Achter den zwarten toren zit de avondlucht vol gloei. Hij ziet haar na, ginder op den weg. Het is vreemd, maar hij hoort nog duidelijk haar stem. Hij hoort ze heel den avond, het verlaat hem niet meer. Hij glimlacht om zijn onrust. Wat is hem dit kind?

's Anderdaags verlaat hij het huis niet. Het boek ligt op zijn werktafel, maar hij kan niet lezen. Hij staat aan het poortje en staart over den weg. Hij wenscht dat zij niet komen zal. Er zijn twee menschen in hem en hij luistert naar wat ze zeggen, hij wordt weerloos heen en weer geslingerd. Als hij in de verte volk ziet, gaat hij binnen. Hij is vol onrust, hij heeft haar wel herkend.

Hij is niet vriendelijk als zij in de kamer staat. „Ik zou naar Turnhout moeten gaan,” liegt hij. Als hij opkijkt, ontmoet hij haar oogen in dit open gelaat.

„Ik zal niet lang blijven,” zegt ze. Ze zet het open muziekboek op het klavier. Hij gehoorzaamt dit onuitgesproken bevel. Als hij haar stem hoort, is de rust daar, en een vreemd geluk.

Ze zingt, en hij verlangt maar dat het duren zal. Zij staat naast hem, hij voelt haar stem; de geur van haar handen strijkt over hem. Hij zingt zelf het duo mee, zijn stem is jong, er is niets dan geluk in de wereld.

Hij kan de stilte niet dragen als het slotakkoord wegzindert. „Ga nu!” zegt hij kort. Hij ziet haar niet aan. „Ga nu!” herhaalt hij, zijn stem is dof en smeekend. Hij legt het klavier dicht. „Tineke!” roept hij en hij weet niet wat hij doet.

„Ik moet nog naar Turnhout!” zegt hij verward als Tineke vragend in de deur staat.

Dan kijkt hij op naar Lina. Dit onbewogen gelaat en de harde oogen, hij slaat den blik niet neer. „Ik ben veel weg met de vacantie,” zegt hij uiterlijk kalm. „Als ge terug naar de school gaat, verwacht ik u nog wel eens.”

Ze knikt amper, maar zegt geen woord. Ze kijkt niet om als ze gaat. Meester ziet haar achterna, hij moet zich losrukken. „Ach ja, naar Turnhout,” zegt hij als hij Tineke ziet.

Hij loopt langs den berg waar de zon op het harde zand brandt, over de boschpaden, door de bloeiende hei. De hitte daverd over de vlakke, de eenzame berken staan roerloos, hoog aan de blauwe lucht drijft rustig een groote witte wolk.

Hij strekt zich uit in de schaduw van den houtkant. Het mos is week en frisch. Hij ziet een kever langs een grashalm omhoog kruipen. Als hij de oogen sluit ziet hij dit aangezicht, die oogen, en de donkere stem verlaat hem niet.

Hij glimlacht bitter, hij kent dien toover. Het leven is daar, hij kent zijn eigen, onstandvastig hart.

Neen, Anna, de eenzaamheid, de honger die in mij schreit. Waart ge maar gebleven. De kinderen hebben hun weg gezocht, elk op zijn manier. Misschien wel niet den goeden. En Fred...

Het is of hij haar oogen ziet, haar rustige, diepe oogen. Er is een smartelijk verlangen in hem, één oogenblik maar en het wijkt voor den vrede die over hem dauwt.

Hoog boven hem koepelt de heldere zomerhemel.

Thuis komt Tineke hem met een telegram te gemoet.

„Een dochter geboren. Fred,” leest hij. Het nieuwe leven, en hij kan glimlachen. Hij moet terugdenken aan de wieg in den hoek, daar aan het venster, en dat klein, onooglijk ding.

„Dezen avond kun'de niet meer gaan,” zegt Tineke. Ze heeft het eten klaar gezet, zwijgend schenkt ze de koffie in.

Na het eten zitten ze in het tuintje. Meester doorloopt de gazet, Tineke heeft haar breiwerk.

„Ik zal morgen niet te laat vertrekken,” zegt meester. „In den dag wordt het warm.”

„Het zal ginder niet deugen, op die kamers.”

Hij kijkt haar verwonderd aan, maar zij slaat den blik niet neer. „Hij kon hier even goed zitten,” zegt ze, „waarom heeft hij dat ginder gaan zoeken?”

Ze zit ijverig te breien. „Maar Tineke...”

Ze legt plots haar breiwerk neer en staat recht. Ze wacht niet op wat hij zeggen zal, ze gaat in den huis. Hij begrijpt niet, zij is een rustige, evenwichtige vrouw.

Hij zit alleen in den avond. Het donkert traag. Achter de boomen is de lucht teergroen, een meer van zacht gesluierd licht, donkerder uitvloeiend naar den hoogen hemel waar een ster pinkelt.

Als het donker geworden is hoort hij Tinekes stap. Zij gaat op de bank zitten, hij luistert gespannen naar het geluid van haar klee.

„Waarom hebt ge hem laten gaan?”

Hij hoort die stem en die woorden verwonderen hem nu niet.

„Hij heeft het zelf gewild, kind.” Hij denkt er aan hoe dit alles geschied is, en nu gaat de vraag van het meisje dieper. Ten slotte was hij toch de vader en de andere maar zijn zoon, die te gehoorzamen had. Wat weten kinderen van het leven? Zij willen eigenzinnig, hun hart eischt zijn recht op en de teleurstelling blijft niet uit, maar dan is het ook te laat. Waarom heeft hij toegegeven aan die gril van zijn jongen?

„Hij heeft het zelf gewild,” herhaalt hij onwillig en hij wenscht daar niet verder op in te gaan.

„Wat had hij te willen? Hij was geen mensch om alleen gelaten te worden.”

Dat is een beschuldiging, meester beseft dat, en wat kan hij er op antwoorden? Het is nu zoo, er is niets meer aan te veranderen, het leven grijpt ongenadig toe.

„Tineke, een mensch doet wat hij kan, niet wat hij wil. En onze Fred, ja, hij had hier kunnen zijn. Misschien is het mijn fout wel, Tineke, maar het leven...”

Hij kan niet verder, hij heeft dien snik gehoord. Hij vermoedt en er is een angst over hem gekomen. Dit eenzaam hart, wie kent dit verborgen leven?

Hij zit zwijgend in den avond, hij durft de stilte niet storen, hij zou een gewond hart nog dieper pijn doen.

XLVI.

Het gebeurt dat hij naar Janneke Bertens hoeve opwandelt. Hij moet het kind zien, plots kan dat verlangen in hem groeien en dan kan hij niet weerstaan. Merieke heeft haar handen vol en zij verwacht haar tweede kind. Ze is op en top boerin geworden, berekend op haar taak: de hoeve en haar kinderen. Sooi, hare man, kan er gerust in zijn; hij zit op het land, het is geen klein gedoe, Merieke, zijn vrouw staat haar man.

Janneke Berten zit in een zetel op de werf onder de breede linde. Het is uitgekomen lijk de doktoors het voorspeld hebben: lam langs een kant, ze moeten hem heffen en dragen,

maar hij heeft de spraak terug gekregen; niet lijk vroeger, maar het zou erger kunnen zijn hebben.

Meester gaat bij hem zitten. Het is goed weer, de zon koestert en het zal een schoon najaar zijn. En de oogst, zoo goed gelukt, de aardappelvelden beginnen te rijpen. Maar onze Peer, zegt Janneke Bertens.

Meester is langs de akkers gegaan en hij heeft de weien gezien. Schoon vee, daar loopt zoo niet veel in de streek. Ze weten op de markt wel wat er uit Janneke Bertens stallen komt, en de kooplie geven geren een cent meer om het vast te leggen. Janneke Bertens knikt. Maar onze Peer, zegt hij.

En Sooi, zijne jongen, doet hij het niet goed? Hij heeft den aard naar geen vreemden, hij kent geen rust, van 's morgens vroeg springt hij in 't gareel en 's avonds is hij de laatste bij 't werk. En zijn vrouw, Merieke, kan er iets kwaads van gezegd worden? Mag haar kind gezien worden, en de boterstand, de kitten, de ben en heel het huis? Neen, Janneke Bertens...

Meester heeft dien snik gehoord. „Dat is het niet, dat is het niet, maar onze Peer, onze Peer, zoo vroeg!”

De tranen loopen Janneke Bertens zoo over het gelaat. Hij is een oud man geworden en de ziekte heeft hem weemoedig gemaakt. Zijn taai, pezig lichaam, kerngezond door een matig leven en rustigen arbeid, heeft de kwaal overwonnen. Maar dat andere, daar worstelt hij nog dagelijks mee.

In den huis staat Merieke bij den grooten papketel en roert. „Vader!” zegt ze, maar ze kan van haar werk niet weg.

Hij zit op den stoel aan 't venster; achter het gordijntje bloeit de steenroode geranium.

„Wat is dat van onzen Fred?” vraagt zij plots, zonder om te zien.

Hij weet niet wat ze bedoelt en die stem is hij niet gewoon. Hij wacht tot zij de vraag herhalen zal.

„Ze zeggen dat hij ginder zwart van d'armoe zit.”

„Wie zegt dat?”

„Menschen uit het dorp, die 't in de stad hooren zeggen hebben.”

„Hooren zeggen!” Hij lacht schamper, onnatuurlijk, het is of hij iets verbergen wil. „Hij zit niet op een rijke boerderij en hij moet werken voor zijn brood. En is werken misschien een schande geworden?”

„Nee,” antwoordt ze donker, „maar er is meer. Wat vertellen ze over zijn vrouw? Een fijne madame,... voor andere heeren. Ja, dat zeggen ze.”

„Zoo, dat zeggen ze.” Hij zit in zijn handen te wrijven. „Ze heeft haar tweede kind gekocht.” Hij zal niet zeggen wat ze zelf over dat tweede kind meende, misschien heeft hij haar verkeerd verstaan, ge moogt de menschen niet slechter denken dan ze zijn.

„De menschen vertellen veel, kind.” Hij schudt het hoofd. „En ge moogt dat allemaal niet zoo gemakkelijk gelooven.”

Hij staat recht en gaat naar het vuur. Zij kijkt niet op als hij naast haar staat.

„Hij heeft het niet lijk ik het zou wenschen,” zegt hij zacht, haast teeder, „ik had voor hem wat anders gedroomd, dat weet gij ook wel. Maar ge kunt het leven niet dwingen. Het dwingt ons menigen keer. En hij zit niet op een schoone hoeve lijk zijn zuster.”

Zij kijkt hem aan, maar zegt geen woord.

„En alle mannen zijn niet lijk Sooi Berten,” zegt hij glimlachend.

Haar oogen zoeken in zijn oogen en dan knikt ze traag.

Hij kan haar niet zeggen hoe hij bijspringen moet; alle weken gaat er een pak naar de stad. Tineke heeft er haar werk mee. Meestal draagt zij het zelf; voor de kinderen, zegt ze. Waarom zou hij het zeggen, het dient tot niets. En het zal wel beteren.

Hij zegt dat ook tegen zijn vader, die ginder weer alleen zit te kluizen met een paar arrebeiers. Het gebeurt wel meer dat hij in den namiddag afgereden komt, hij heeft een jongen pony gekocht. Hij zit zijn pijp te smoren op de bank in het tuintje, zoo maar. De hooge lucht, de wolken, de trekkende vogels, zijn oogen gaan er zwijgend over. Meester vertelt wat er in het Boerenblad stond, de nieuwe machines en het stijgen van de prijzen. Er komt electriciteit, weet vader dat daar veel mee te doen is?

Ja, dat weet hij, maar hij spitst de ooren en luistert scherp toe. „Op den duur zullen de menschen niet meer moeten werken,” lacht hij, maar hij heeft er zijn honing uit gezogen en als meester nog eens komt, weet hij daar misschien nog meer over te vertellen.

Hij zou misschien eens naar Janneke Berten kunnen gaan? Meester moet even naar school, ze komen de banken en de boeken voor de meisjes halen; eindelijk zijn er nonnekens in 't dorp gekomen, hij zal in 't vervolg alleen de jongens houden. Een schoone verlichting, en toch laat hij de meisjes ongaarne gaan; hij heeft zijn leven lang zoo gewerkt en hij kan die verandering nog niet zetten, het zal hem varen.

„Waarom laat ge 't niet heelemaal staan?” vraagt Klaasboer. Hij durft niet verder aandringen, hij weet wel wat voor een antwoord hij krijgen zal.

„Ik ben niet oud genoeg voor mijn pensioen, vader!” glimlacht hij.

„En nog niet te oud om ginder te helpen. Ge vergeet misschien dat de jaren voor mij ook tellen?”

Neen, dat vergeet hij niet. „Ik denk toch dat ze maar half tellen, vader. Wie zou er u zeven en zeventig geven? Zie dat daar eens zitten! Vooraan in de zestig, meer niet.”

„Ik weet het best.” Hij zit op zijn eigen gedachten te kijken. Er is geen eind aan te zien. Hij zit ginder op de hoeve, hij heeft er heel zijn lang leven gewroet, hij zal er blijven wroeten en waartoe dient het? Zijn zoon zit hier school te doen en dat heeft hij zelf gezocht. Naar Janneke Berten gaan? Wat kan hij er gaan doen? Peer is veel te vroeg gegaan, voor Janneke, en ook voor hem.

Hij kan Sooi en Merieke niet terughalen, dat is voorbij, voorgoed voorbij. Aan dien leeglooper in de stad kan hij nog niet denken. Zijn tweede kind gekocht, — wat kan die met twee jongens doen? Wat kan daar uit groeien?

XLVII.

Elken Zondag leest Tistje Sneyers het aloude „Aenkondingsblad”. Het is zijn werk na 't lof. Zijn kacheltje ronkt, buiten druilt de regen neer en dan zoekt Tistje zijn bril. Jan Facteur heeft het blad 's Zaterdags gebracht, het ligt op den hoek van de schouw. Tistje plooit het open, de statige titelletters zijn hem vertrouwd. Jaren lang heeft hij zijn vader de gazet zien lezen. Nu zit hij daar en hij kan zijn bril al niet meer missen.

Hij begint met het lange hoofdartikel en met moeite geraakt hij er door. Dan volgt een kleine preek. Het stads- en streek-nieuws boeit hem meest, de burgerlijke stand, — weer een van zijn jaren die gaat, en kijk, mannen die hij als kind zien loopen heeft, dat trouwt, — de diefstallen en de ongelukken. En de koopdagen vergeet hij niet, de schoone winningen die te huren liggen, de voordeelige koopen brandhout.

Als hij er mee klaar is, vouwt hij het blad dicht, dat werk is af. Zijn oogen vallen plots op een woord, daar op de laatste bladzijde. Hij kan het gedroomd hebben. Hij schuift zijn bril weer recht op den neus en daar heeft hij het ontdekt: „De Vondeling”. Heden en volgenden Zondag in namiddag- en avondvertooning, het beroemde successtuk „De Vondeling”. In deftige drukletters daaronder: Nederlandsche Schouwburg.

Tistje zit peinzend. Hij moet niet ver zoeken, hij herinnert zich maar al te goed wat Fred hem vertelde. Weken lang kunnen ze dat stuk spelen. Maar dat is het niet. Namiddag- en avondvertooning. Het is half vijf, nu zullen ze in de stad al bezig zijn.

Tistje legt zijn „Aenkondigingsblad” in de kast bij de andere: op ’t laatst van ’t jaar snijdt hij er de feuilletons uit, ne gewone mensch kan geen boeken koopen. Hij kotert de stoof wat op en schuift de koffie bij. Hij zal zijn boterhammen snijden, tusschen licht en donker kan hij eten, het is niet noodig dat hij licht brandt.

Hij eet zijn boterhammen en zijn gepeinzen zijn bij „De Vondeling”. Fred jongen, als hij nu, nu op dit oogenblik, in de stad kon zijn, De droom is te schoon.

Hij zet het brood weg. De schemering spint in de kamerhoeken, op den vloer schijnt rustig de gloei van het vuur. Er is geen ander geluid dan het trage tikken van de klok.

Tistje schuift den stoel bij het vuur. Met opgetrokken knieën zit hij in den groeienden avond te kijken. Namiddagvertooning en „De Vondeling”. Hij durft er haast niet aan denken. Maar het laat hem niet los, het zit hem daar te plagen, dartel en hardnekkig en hij is weerloos. Werkt hij voor zijn brood? Verkwist hij zijn geld? Kan iemand van hem zeggen dat hij een looper is?

Tistje vecht tegen onzichtbare vijanden, praat, redeneert, betoogt met klem en als hij overwint, zit hij onthutst over zijn zegepraal. He is donker geworden, hij ziet geen steek meer

en buiten is de wind opgestoken: hoor, de luiken rammelen. Hij kan zijn licht wel uitlaten: Zondag is rustdag en hij kan het licht niet verdienen. Hij kruipt vroeg in zijn bed, maar het laat hem niet los. Het spookt in zijn hoofd en in de late avonduren glijden de visioenen uit „De Vondeling” fantastisch aan zijn oogen voorbij. Tot de nacht zich over hem ontfermt.

Hij is er heel de week mee bezig. Hij kan over zijn werk gebogen zitten en plots opkijken. Neen, er is in dien hoek niets te zien en toch staan zijn oogen er naar gericht. Als de avond daar is, leeft hij van de beslissing: de nieuwe dag brengt den twijfel mee en de verscheurdheid.

Maar als de Zondag daar is, staat Tistje Sneyers naar de middagtram te wachten. „Antwerpen, heen en terug,” zegt hij tegen den kaartjesman. Hij moet moeite doen om onverschillig te schijnen. Hij kijkt door het venster, zijn oogen glijden over de magere bosschen, de vale hei en de spiegelende waterplassen. Hij volgt de lage wolken in haar trage vaart over den grijzen hemel. Uiterlijk rustig, een simpele buitenmensch op zijn Zondagsch, het pijnlijk zuiver geborstelde kostuum en de zijden faas. Maar innerlijk vreet de onrust; in hem is iets gespannen als een veer, het doet haast pijn. Het gonst in zijn hoofd, hij krijgt het warm, hij zal zijn jas wat moeten losknoopen.

Als de kaartjesman terug komt, waagt hij het: „Ik zou daar ergens in 't gebuurt van den Nederlandschen Schouwburg moeten zijn...”

De man knikt hem vaderlijk toe: „We rijden daar voorbij, ik zal het weten te zeggen.”

Ze zetten hem af vóór een groot gebouw. Tistje neemt zijn moed in zijn handen. Hij ziet menschen gaan, daar wandelt een agent. Die luistert aandachtig, haalt zijn horloge boven. „Nog meer dan een uur, vader.”

Dat verrast Tistje niet, hij is van den buiten en heeft tijd. Hij kan op die bank gaan zitten en 't leven van de stad wat afkijken, het is schoon, ge ziet het alle dagen niet, en 't is voor niets. De schoone, hoogrijzende gebouwen, de haast geluidloos voorbij schuivende auto's en de menschen.

Als de tijd om is, staat hij in de rij. Iemand heeft hem gewezen dat hij daar om een kaart moet. Er is in hem een vreugde als een lichte bedwelming en zijn aangezicht gloeit,

hij kan zijn handen moeilijk stilhouden. Hij schrikt wel even terug voor den prijs, — ze zijn in de hei niet zoo rap verdiend, — maar hij moet er doorbijten. Hij volgt de menschen, die langs de breede poort naar de trappen gaan. Gegalonneerde bedienden houden hem tegen en glimlachen; ze nemen hem vaderlijk bij de hand en brengen hem langs de spiegelgangen waar hij moet zijn. Hij moet gaan zitten, de hooge ruimte van de ronde zaal drukt op hem. Kinderlijk verwonderd gaan zijn oogen rond. Het van licht overspoelde gewelf, het geflonker van kristallen luchters, de zingende kleuren langs de wanden, en dit wonderlijk geroezemoes van stemmen dat tot hem doordringt. Hij zit stijf in zijn zetel, knieën en hielen tegen elkaar, in blij, angstige spanning. Menschen komen aan, schuiven hem voorbij. Hij hoort de zachte stemmen. Iemand buigt naast hem en geeft hem een boekje in de hand. Moet hij dat betalen? Hij weet niet wat hij geeft.

„De Vondeling”. Het stuk van Fred. Het stuk is Fred. Tistje kijkt zelfbewust en licht ironisch lachend rond. Ze weten het niet, die glimlachende, pratende, drukdoende menschen. Dit stuk zou hier niet gespeeld worden als Fred hier niet was. Fred zou hier niet zijn als Tistje hem niet ontdekt had. Wie heeft hem als kind geplooid, gevormd, zacht geboetseerd? Wie heeft dit diepe leven in hem gewekt? Tistje glimlacht, ze weten het allemaal niet en ze hoeven het niet te weten, hij weet het en dat is genoeg. Ras was er in dat kind, dat zal hij toegeven, maar wat er in een mensch zit, komt er daarom nog altijd niet uit.

„De Vondeling.” Rolverdeeling. En Tistjes oogen glijden over de namen. Vincento, de vondeling, en Camillo, de vader. Neen, die namen kent hij niet. Daar, — daar vindt hij het. Een dienstknecht: A. de Ruyck, Alfred de Ruyck, dat is hij.

Een dienstknecht. Er woelt een lichte onrust in Tistje, dra gesusd, waarom kan een knecht de hoofdfiguur niet zijn? Daar weet Tistje meer van, zoo'n kleine vijftig jaar dat hij nu met tooneel bezig is en...

Lichtjes gaan uit, het wordt donker, drie gonzende slagen en traag rijst het doek omhoog.

Ach, Rielen! Tistje voelt het als een greep om zijn hart. Zon en zomer op dit tooneel, en echte zon en echte zomer, boomen met echte bladeren, en echt malschgroen gras. Er wankelt iets in hem, maar hij herpakt zich vlug. In die om-

geving spelen, laat Fred nu maar komen; menschen, daar ga' de van staan kijken! Hij zou de verrassing op de aangezichten willen zien. Hij kijkt voorzichtig rond, maar hij kan niets onderscheiden.

Hij luistert naar de stemmen. Het is schoon, het is heel schoon, maar hij is één verwachting naar iets anders. Als het doek daalt en de menschen toegejuichen, wacht hij. Hij zal straks zijn handen beter kunnen gebruiken.

Het tweede bedrijf: een oude slotkamer, een grijze heer ligt in een ruststoel. En daar treedt... maar dat is hij, dat is hij! Tistje heeft hem herkend. Hij zou wel willen roepen. Hoor, hij spreekt. „Ja, meester, het zal onmiddellijk gedaan worden.” Hoort ge die stem? Menschen, wat zegt g'er van? Wacht maar, nu zult ge wat gaan beleven. In angstige spanning zit hij op de deur te staren, waardoor Fred, de dienstknecht, verdwenen is.

Hij wacht tevergeefs. Het doek zakt, maar er zijn vijf bedrijven. In het derde is hij daar plots weer. Hij buigt deemoedig, — ja, ja, dat kent Tistje nu al, maar het andere, het onverwachte, het meeslepende, daar wacht hij op. En het komt niet.

Traag bekruipt hem een hardnekkig vermoeden. Hij wil er niet naar luisteren, tegen alle hoop in hoopt hij nog, in angstige spanning. Hij volgt het spel met vagen, moeden blik. Hij wacht en dit wachten is doodend.

En dan begint hij te begrijpen, hij moet wel. Fred jongen, dat ge mij zoo iets hebt aangedaan. Kijk, daar is hij weer, hij brengt een jas aan, hij buigt beleefd. Buigen, daar heeft hij verstand van, God weet hoe lang heeft hij niets anders gedaan dan buigen. Tistje ligt in zijn zetel, hij is moe, zijn lichaam is als gebroken. Hij hoort de spelers spreken, er is rumoer, degens worden getrokken en luide angstkreten weerklinken. Tistje kijkt toe, zijn oogen zijn moe, het gaat aan hem voorbij. Er is een groot verdriet dat traag over hem komt, lijk water dat stijgt. Zijn oogen zijn nat, traag lekken de tranen over zijn aangezicht. Het is donker, niemand kan het zien. Hij is daar alleen, hij weet niets meer van de menschen, alleen met dat verdriet. Het is hem of hij een groot verlies geleden heeft, hij staat daar met leege handen, hij heeft een kind verloren.

De loskrakende toejuichingen doen hem pijn. Hij sukkel

tusschen de rijen in de gang en tusschen de menschen vindt hij zijn weg. Hij staat verweesd in de drukke straat en de bank lokt hem. Hij zit daar lang, het begint te regenen, hij voelt het wel, maar wat geeft het. De eerste lichten worden ontstoken. Tistje staat te wachten aan de tramhalt. Hij is als een verdwaald kind. Menschen helpen hem, hij sukkelt in een hoekje. De slag van de wielen gonst pijnlijk in zijn hoofd. Glimmende avondstraten schuiven voorbij; op de groote ruit rillen zware regendroppels, loopen dan uit in grillige waterdraden. En dan zijn ze de stad uit. De rustige nacht, het een-tonige lied van den motor. Tistje zit in zijn hoekje, in elkaar gedoken. Regenavond en Tistje Sneyers rilt; het kan misschien van de kou zijn.

XLVIII.

Allerzielen en meneer pastoor heeft zijn wil doorgedreven. Ze hebben hem in zijn wagentje op 't hoogkoor gerold, hij wil er bij zijn als heel Rielen, dood en levend, herdacht wordt.

Weken op voorhand zei hij tegen den nieuwen onderpastoor: „Vicaire, met Allerheiligen zou ik moeten klaar zijn.”

Meer heeft hij niet gezegd, hij heeft dat woord laten werken. En de laatste Octoberweek laat hij het doodenboek halen. Hij heeft er al de namen zelf ingeschreven, alles is van zijn hand, de vaste, stevige hand, die daar nu machteloos op zijn knie ligt. Hij is er heel den namiddag mee bezig, ze moeten hem niet komen storen. Zijn oogen glijden over de namen, het zijn zijn kinderen en bij dit weerzien leeft een oude, haast stroeve ernst op zijn gelaat.

„Vicaire,” vraagt hij den avond vóór den hoogdag, „zij'de met uw sermoen al klaar?”

Meer moet hij niet vragen. Dat geknik is genoeg. Hij heeft hem eenige keeren bezig gehoord als hij zijn sermoenen inoefende en de mannen van den kerkeraad hebben hem naderhand verteld: „'t Is zoo geen preeken. Hij slaat niet op den preekstoel en hij roept niet hard, zijn stem zal niet van de sterkste zijn. 't Is precies of hij staat daar zoo maar te vertellen en ge moet luisteren.”

En dan vraagt de pastoor: „Vicaire, zul' de gij het boek voorlezen?”

Ja, waarom zou hij dat niet doen?

„Neen,” zegt de pastoor, „voorlezen, dat is wel het echte woord niet. De namen moeten leven. Als ge een naam zegt, moet ge wat wachten; de mensch dien ge geroepen hebt, moet tijd krijgen om tot hier te komen, hij moet voor ons oogen komen staan. Probeer het eens.”

De onderpastoor heeft het geprobeerd. Zijn stem heeft de dooden tot het leven teruggeroepen. Zacht heeft de pastoor de hand bewogen: „Goed, vicaire, morgen is het Allerheiligen.”

Nu zit hij half rechtop in zijn wagentje op 't hoogkoor. Ze hebben hem de gewaden omgehangen. Maar zingen, dat gaat niet meer. Hij zit er bij, hij luistert naar de donkere stemmen die rond hem leven, naar het geruttel van den wind tegen de losse ruitjes en den slag van den regen. De keersen knetteren, het goud van het groote kruis boven het altaar gloeit van sombere vuren. De psalmen verruischen. Meneer pastoor luistert naar de zware stilte.

De onderpastoor klimt naar den preekstoel. Hij spreekt voor de levenden, over de dooden. Hij vertelt zoo maar, zeggen ze. En meneer pastoor moet luisteren. Zijn hoofd is gebogen, er gaat geen enkel woord verloren.

Dan valt de stilte plots. Een groot, traag kruis. „Wij gedenken de dooden die ons vooraf zijn gegaan en den slaap van vrede rusten.”

Daar zijn de namen en meneer pastoor buigt nog dieper het hoofd. Traag, naam na naam, ze krijgen tijd om tot hier te komen, en vóór de oogen van de levenden te komen staan.

Bij de banken waar de schoolkinderen zitten, is meester De Ruyck geknield. Hij hoort de namen, hij heeft die menschen niet gekend. Maar nu slaat een bekende naam zijn oor, Josephina Donkers. Het is maar een naam, één uit de rij. Maar vóór zijn oogen rijst het beeld van het schuchtere kind; hij herkent haar oogen, den bangen mond en den blos die snel op haar wangen schiet. Fieneker, en hoe ze naar hem luisterde toen hij voor den laatsten keer voor haar vertelde en zong en haar brandende hand in zijn koele handen nam. Fieneker en dit eerste verdriet.

Barbara Willemen. Haar kloeker stem, dit nuchtere vrouw-

mensch, de vaste stap en de even vaste hand. En Franciscus de Ridder, Sooi de timmerman, de verbeterde zwijger en de rust van dat harde gelaat als hij opgebaard lag. Als een mier was hij tegen den toren omhoog geklommen. Een misstap was genoeg, de doffe plof in het hooge gras van het kerkhof. En zijn vrouw, dat mensch, alleen is alleen. Ze heeft hem niet lang laten wachten. De dood die het moede hart stillegde. En dat kind, Tineke.

Meester buigt het hoofd. Hij weet wat nu komen zal en er is een onbegrijpelijke angst in hem. Anna Verbaenen, echtgenoot De Ruyck, leest de stem en dan valt de stilte. Anna Verbaenen. Als uit een mist doemt een gestalte op, krijgt lijn en vorm en twee oogen staren hem aan. Zal die mond spreken en groeit er een milde lach om die lippen. Er is een honger in hem naar het woord dat zij zeggen zal en als een hunkerend kind wacht hij op dien glimlach. Hij wacht tevergeefs; en toch maakt dit bijzijn hem volkomen gelukkig. Anna, zijn vrouw. Het is jaren, een leven geleden.

En Jane, de trouwe. De kinderen die even in zijn klasse verschenen en thuis bleven, eenige dagen, en die kleine kruisjes op het kerkhof. Remi Dieltjens, zijn vader ligt hier begraven, het kind rust ergens in de Walen, tegen zijn ziekte was nog geen kruid gewassen.

Niet alleen de kinderen. De oude menschen die hij gekend heeft, zittend vóór hun huisje bij zomeravond, bij lentedag in de koestering van de eerste zon, in wintertijd koudelijk ineengekrompen bij den leerd, blij knikkend als meester nog eens kwam. De oude menschen die gelaten stierven, ze hadden hun tijd gekregen; de jonge menschen, die zoo weiger afscheid namen, het leven lag nog aan hun voeten. Meester luistert naar de namen; ze krijgen leven.

Meneer pastoor luistert en geen ontsnapt hem. Een naam is een leven. Een schoon leven, een moedig leven, een zwak leven, maar op elk leven de kroon van een schoonen dood. Hij heeft hun misere gekend, de lastige kinderen, de ziekte en de dreigende armoë die hen nooit verlaten heeft. De vervloekte borrel en dat jong, roekeloos en gevaarlijk vrouwvolk. Hij heeft tusschen hen gestaan en met vaste hand elk schip geloodst en God weet dat er stormen waren. Van al die hier gestorven zijn en begraven liggen, is er geen hem ontsnapt.

Die rustige zekerheid verblijdt hem, het zal voor hem niet zwaar zijn als die ure slaat.

Rielen, Rielen, het doode Rielen, dat aan zijn oogen voorbij wandelt. Hij kijkt ze na met peinzenden blik.

„Vicaire, zoo moest het zijn, het is goed gedaan.”

Fred is daar alle vacanties en hij kan het gebruiken. Neen, daar hapert niets en hij kan onbezorgd glimlachen, zoolang hij onder de oogen is, maar er knaagt een geheime kommer aan zijn hart. Hij zit op de bank onder de vlier, aan zijn voeten spelen de kinderen. Janneke zijn oudste, vijf jaar, een krulbol, hij graaft gangen in het zachte zavel en bouwt stallen met boutblokjes en doosscheelen. Zijn jongste, Fried, is een en al bewondering. „En geen meisje? Da's spijtig!” 'zeggen de menschen. Fred vindt dat ook spijtig, maar kun' de ijzer met handen breken? Hij glimlacht, hij verzwijgt meer dan hij gezegd heeft.

Lily komt zelden. Veel werk heeft ze. Voor een artiste gaat het van het eene seizoen in het andere; 't een maar pas achter den rug of daar beginnen de toebereidselen voor het volgende alreeds. Maar ze draagt het; gezondheid te koop. Fred heeft haar portret op zak. Hij kan dat bovenhalen en er naar zitten kijken. Daar is weer die glimlach, vol geheim en wat verdrongen verdriet.

Tineke vraagt hem of het eten smaakt en wat ze voor hem doen kan. Hij zou moeten bijwinnen; als hij terug naar de stad gaat, moet hij er tegen kunnen, het leven is ginder hard, geen zon en geen lucht. Fred glimlacht, maar hij zit te peuzelen aan zijn boterham. Hij heeft dat kuchje van vroeger.

Kort na Paschen is hij weg en het leven is uit den huis. Dat monter getater van kinderen, de rappe stapjes op den vloer en 's avonds het drukke leven vóór die kereltjes in bed zijn. Tineke zit met de handen in den schoot. Ze zijn maar korten tijd hier geweest, maar ze is er mee vergroeid. Het is een pijnlijk gemis. Meester heeft ook oogen en hij vermoedt die donkere gepeinzen. Meer dan één jonge man heeft al eens aangelegd, en niet van de minsten. Telkens neen, en geen woord meer. Het rustige leven van alle dagen en de blijde verwachting: de komst der kinderen, en Fred. Het is genoeg om een hart te vullen.

Het is zomer, de dagen zijn stralend; het fruit rijpt aan de

boomen, de zeis zingt in de beemden. Meester de Ruyck krijgt bericht dat de eerstvolgende conferentie in zijn school zal gehouden worden op dag en uur als hierbij vermeld.

Het verrast hem niet. Het is jaren geleden dat ze nog hier geweest zijn en heel de ronde van 't kanton hebben ze gedaan. In zijn schooltje is hij tamelijk gerust; hij heeft geen beter leerlingen dan andere jaren, ook geen slechter. En het werk mag wel gezien worden.

Hij heeft heel de week om er zich op klaar te maken. 's Zaterdag wordt de school nog eens geschuurd. Meester heeft er de jongens nog niets van gezegd, één dag op voorhand is genoeg.

's Zondags heeft hij de schriften nog eens nagekeken. In den laten nanoen, na 't lof, zit hij aan de piano. De Brahms-liederen hebben hun bekoring behouden. De eenigszins weeke melodische lijn blijft nieuw voor hem. Vaag denkt hij terug aan Lina van den burgemeester. Nu al jaren geleden, ze moet groote scholen doen. Hij smaakt iets bitters in den mond, het is niet goed.

Daar staat Tineke in de deur. „Mieke van Goors is daar...”

„Mieke van Goors?” Hij staat traag recht. Goor, hij is voor hem Goor van vroeger gebleven, de taaie wroeter, die zwijgend en verbeteren op zijn werk losging. Goor, en wat moet dat Mieke hebben?

„Meester, onze Goor...” En meer komt er niet uit. Ze ziet bleek als een muur, met blauwe randen om de oogen. Wat staat ze daar te frutselen aan haar schort.

„Wat is er met Goor, Mieke?” De harde oogen laten hem niet los. Hij moet zijn vraag herhalen en dan is het of Mieke breekt. „Onze Goor, onze Goor...” ...jammert ze. Met horten en stooten komt het er uit: hij is in den laten namiddag thuis gekomen van Beerse kermis, aangeschoten, maar niet stomdronken en nu jaagt hij iedereen op straat, Mieke en de kinderen en hij dreigt alles kort en klein te slaan. En of meester eens wil mee gaan, daar is anders niemand die er iets aan te zeggen heeft.

„En ik?” vraagt meester bitter.

Hij heeft meer gehoord van Goors vrome daden, Goor, misschien het beste verstand dat hij ooit op de banken van zijn school gehad heeft. Begaafd, een helder inzicht en wroeten. Maar hij heeft den aard van zijn vader meegekregen en die

is ten slotte boven gekomen, zijn moeder heeft het niet kunnen houden. Het zware werk in de kleiputten, te vroeg onder groote menschen geweest, en lijk voor zooveel anderen is de borrel zijn ongeluk geworden.

„Ja, ik zal meegaan, Mieke.”

Hij gaat mee, maar het kost hem. Misschien kan hij daar wel wat goeds doen en hij kan Goor niet heelemaal laten schieten, en Mieke niet, en de kinderen nog minder.

Hij hoort het kletsen van deuren en ginder staat Goor te tieren met een stoel boven 't hoofd. Hij krijgt meester in 't oog en stomverbaasd kijkt hij toe. Traag zakt de stoel.

Als meester zegt: „Goor jongen, toch niet verhuizen?” lacht hij niet begripend. Hij gaat achter meester den huis in. Hij zit aan tafel en daar komt Mieke, zijn vrouw binnen. Meester pakt een stoel en knikt Goor toe.

„Wat ze nu vertellen, Goor. Neen, dat kan ik niet gelooven!”

Goor knikt. „Die meester,” zegt hij en wijst naar Karel, „dat is 'n meester. Daar heb ik alles bij geleerd. Ik, Goor, alles.” Hij klopt op de borst met forsche slagen. „Ik, Goor, alles.”

Hij wijst naar de kast. „Mieke, een borrel. Daar heeft de flesch gestaan. Dáár. Gisteren nog. Een borrel voor den meester, dat is een man.”

Maar de meester staat al naast hem. „Goor jongen, dat is niet noodig. Ik hou er niet van en voor u deugt het niet. Ge moet wat gaan slapen, ge zijt moe en dat rusten zal u goed doen.”

Hij luistert verbluft toe en dan stuift hij op. „Moe? Nooit moe geweest, meester.” Hij staat recht en bukt naar de tafel en grijpt met beide handen. „Moe, dat zul'de zien!” Maar ze kunnen hem tegenhouden.

„Moe? Dan zul'de 't hooren. Vijf en twintig jaar geleden en wil'de eens hooren? De steden van Antwerpen: Antwerpen, Mechelen, Turnhout. De steden van Oost-Vlaanderen: Gent, Dendermonde, Sint Niklaas, Oudenaarde, Aalst, Geeraardsbergen, Eekloo...”

Het ratelt uit zijn mond. Hij zit voorover gebogen en zijn oogen laten meester niet meer los.

„De vaarten met groote doorsnede: Oostende-Brugge, Brugge-Gent, Brussel-Willebroek...”

„Kom, Goor, we hooren dat ge nog niets vergeten hebt, kom, 't is nu genoeg.”

Maar die vloed is niet meer te stremmen. „768, geboorte van Karel den Grooten, 1302, Slag der Gulden Sporen, 1500, geboorte van Keizer Karel, 1555, Troonsafstand, 1566, het wonderjaar en 1648 het onzalige verdrag van Munster...”

Hij heeft nog den lichtzeurenden schooltoon en den val op 't laatste van den volzin. Meester glimlacht, maar hij kan die bitterheid niet verbergen.

„Kom, Goor,” zegt hij beslist en zijn hand valt zwaar op zijn schouder, „nu is 't genoeg, gij moet rusten. En Mieke moet de kleine mannen eten geven en dan naar bed doen. Ga wat slapen.”

Goor kijkt hem aan en knippert onzeker met de oogen. „Als gij...” zegt hij zoo. „Ja, meester,” en dan is zijn eigenzinnigheid gebroken.

Mieke trekt hem zijn schoenen uit, hij zit dat stom aan te kijken. „Toe, Goor,” smeekt ze, maar hij antwoordt niet. Hij staat moeilijk recht, het is of hij plots moe geworden is.

„Meester...” lalt hij met zware tong. Hij geraakt moeilijk het kleine trapje op. Er slaat een deur en in den huis wordt het stil.

„Ja, Mieke!” knikt meester. Wat zal hij zeggen? Hij weet wat een leven die sloor heeft. Buiten aan de deur staan de kinderen met angstige gezichtjes. „Gauw binnen,” zegt hij, „moeder wacht.”

Traag trekt hij naar huis. Goor, zijn beste leerling. Goor, begaafd, een helder inzicht en wroeten. Het leven heeft er wat anders van gemaakt. De geleerdheid, — wat schijn en schitterend bedrog, — is bewaard gebleven. Nu krijgt hij Goors kinderen. Het werk is te herbeginnen.

Zondagavond, meester legt de piano dicht. Hij kan niet vluchten in een melodie, in de wereld van een boek. Het harde leven heeft naar zijn hart gegrepen en het is een pijn die hem niet verlaat.

De peislijke Zondagnamiddag en het lof in de stille kerk. De hooge zon brandt in kleurige vuren door de ramen en op den vloer rillen de vlekken, donker geronnen goud. De zacht psalmodieerende stem van den onderpastoor en van op het oksaal de helle kinderstemmen. Belgerinkel en wierookwalm.

Als de menschen knielen en buitengaan, werkt meester rustig zijn koraal af. De laatste noot, zuiver aangehouden, sterft weg en de stilte is voelbaar. Meester legt het klavier dicht, zijn gebaar is traag. Hij zal straks terug naar de kerk gaan, de onderpastoor zit nog te brevieren in het gestoelt.

Hij daalt de trappen af en in het kerkportaal komen de zon en het geweldige licht hem te gemoet. Van op den berg klinkt het hooge geluid van scherpe kinderstemmen. Hij buigt achter de kerk door, het marktje ligt verlaten. Als hij door het gangetje gaat, hoort hij den rinkellach van een kind, het moet daar binnen zijn.

„Ha,” zegt hij als hij in de deur staat. Tineke houdt een kind op haar arm, en daar zit Fred. De oudste staat bij den stoel, er is een verlegen lachje op dat kindergelaat en een vraag in de groote, glanzende oogen.

„Fred!” zegt hij verrast. „En niets laten weten?”

„Neen, vader.” De stem is zeer zacht, een donker gefluister als van een die moe is. En hij is moe, het kan de drukkende hitte zijn; menschen uit de stad weten niet hoe de zon in de hei kan branden en ze zijn roekeloos.

Tineke zal hem een glas koel water met bessensap schenken. Ja, en voor de mannekens ook.

„En thuis alles goed? Met de vrouw...”

Fred staart hem met starre oogen aan, het is of de vraag hem niet bereikt, dit besef dringt traag tot hem door. Dan knikt hij aarzelend. „Ja, vader.” Zijn blik is die van een angstig kind.

Hij drinkt traag aan het glas, hij laat het niet los als hij het op de tafel zet. Hij glimlacht als Tineke voorstelt met de kleine mannen naar den berg te gaan; de kinderen loopen de deur uit en dan is hij alleen met zijn vader. De glimlach sterft weg en zijn lippen zijn scherp en bleek. Hij trommelt met de vingers onrustig op den tafelrand.

„Waarom is Lily niet meegekomen?” vraagt meester.

Fred glimlacht pijnlijk, hij had het wel verwacht. En toch rilt hij onder den slag. Nu kan hij niet meer ontsnappen. Hij kijkt door het venster, de zonneschijn danst op de donkere blaren van den perelaar, vogels kwetteren. Daar zit zijn vader en hij moet een antwoord krijgen op zijn vraag.

„Ja,' zegt hij en dan aarzelt hij weer. Hij gaat in zijn binnenzak en haalt zijn portefeuille boven. Traag plooit hij een blauw papiertje open en reikt het zijn vader toe.

„Amsterdam stop ben geëngageerd tournée Holland stop misschien later Zuid-Afrika stop misschien Indië stop Lily."

Wat beteekent dat?" vraagt meester, hij kan dit angstige vermoeden haast niet verbergen.

Fred kijkt hem aan, hij heeft dat papiertje honderd keeren bekeken, gelezen, hij weet wat er op staat, en wat verzwegen werd.

„Die komt niet meer terug," fluistert hij heesch. Hij zit met het hoofd in de handen, de oogen star op den grond.

„Als de tournée uit is," zegt meester, „of nog vroeger, zoo'n moeilijke reizen zijn het toch niet?" Hij weet wel dat het geen zin heeft wat hij zegt, maar kan hij zwijgen? Dat zwaar gebogen, moedeloos hoofd en het is toch zijn kind.

Dan kijkt Fred op, zijn aangezicht is vaalbleek onder de donkere haren. „Het is geen tournée", zegt hij moeilijk, hij moet de woorden uit zijn keel wringen. Zijn aangezicht is anders geworden; dit is het kind, wanhopig en hulpbehoevend. „Het is al langer," fluistert hij, „en ik wist het wel. Zij heeft het eerst geloofchend, later niet meer. Dan was het gedaan, zoo gezegd. Het heeft niet lang geduurd." Hij maakt een moedeloos gebaar met de hand. „En het is geen tournée," zegt hij bitter.

Hij grijpt naar het papiertje en hij leest nogmaals den van buiten gekenden tekst. Wat zit er achter die woorden? Hij glimlacht pijnlijk. Hij is moe, zijn handen zweeten, hij zal nog eens drinken. Hij voelt den koelen drank, maar het zweet breekt hem uit.

„Zij'de niet goed?" vraagt zijn vader bezorgd.

Hij schudt het hoofd, maar zijn glimlach bedriegt niet. „Het was onmenschelijk warm in de tram," fluistert hij.

Hij zal wat op het bed gaan liggen, maar eenige minuten, het zal rap over zijn. Meester trekt hem zijn schoenen uit en hij laat dat doen. Hij keert het aangezicht weg van het venster waar het zonnelicht op staat. Zijn armen liggen los, de lange vingers zijn geel.

Meester trekt de luiken dicht; dit is de rust. Hij staat bij

het bed. „Rust maar wat,” zegt hij, „we zullen u straks wel roepen.”

Hij wacht op een antwoord dat niet komt. Aan de deur aarzelt hij; dan trekt hij ze voorzichtig dicht. Hij gaat de trap af. In het gangetje hoort hij kinderstemmen, hoog gillend en Tineke's stem.

„Wacht, kleine man, ik pak u.”

Beneden roept de bengel: „Va, va, op den berg rollen, kom, kom!”

Meester neemt hem in zijn armen. „Neen,” zegt hij, „vake is wat moe, straks komt hij misschien wel.” Hij ziet den lichtverwonderden glimlach en de ontgoocheling in de kinderoogen.

Hij kan niets zeggen tegen Tineke die in de deur staat. Haar oogen glanzen, hoogrood is haar aangezicht. Zij heeft een kind op den arm.

Hij heeft luisterend aan de trap gestaan. Alleen het droge kuchje en anders niets. Het gaat naar den avond toe, de kinderen zitten aan tafel en Tineke snijdt boterhammen.

Traag gaat hij de trap op en wacht even als de trede kraakt onder den voet. Hij heeft de deurklink in de hand en luisterend aarzelt hij. Dan gaat hij in de kamer.

Hij moet niet vragen, twee harde oogen staren hem aan.

„Ge moet slapen,” zegt hij, „dat brengt rust.”

„Ja,” knikt Fred.

Meester staat aan het beddeind. „De nacht brengt raad, ge moet trachten te slapen.”

„Het zal niet gaan, vader.”

„Ontkleed u en wasch u eens goed, ik zal frisch water brengen.”

„Ja, vader.” De stem is moe en gedwee.

„Morgen, of volgende week komt er goed nieuws, ge zult het zien.”

„Neen, vader.”

En nu weet meester niet meer wat te zeggen. Hij gaat naar beneden en draalt in het tuintje. De zomeravond is wonderlijk teer, in het Westen gloeien nog de laatste vuren van de ondergaande zon en hoog in de zachtgroene lucht flikkert reeds een ster. Het is hem te eng tusschen de hagen en de muren. Langs het kronkelende pad, de grond geurt nesch en er is geronk

van rustige kevers; meester trekt de velden in, het is als een vlucht. Hij klimt op den berg, het zand is nog warm op de helling en onder de lage masten broeit nog de hitte van den dag. Ginder vluchten de bosschen in den groeienden avond. De scherpe spits van een verren toren tegen de bleeke avondlucht, de donkere lijn van de bosschen en de hooge hemel die leven krijgt.

Meester loopt langs de paden en hij stelt zich vragen waar hij niet op antwoorden kan, noch durft. Het angstige gelaat van zijn zoon en die moede stem, het verlaat hem niet meer.

Als hij thuis komt, hoort hij de kinderstemmen boven. „Nacht, va! Nacht, va!” Hij gaat traag de trap op. Tineke is daar met de kleintjes.

„En daar is grootva. Hij zal wel een kruisje geven.”

Hij buigt naar de kinderen. Dan hoort hij Tineke's stem: „En nu zal ik beginnen te vertellen: daar was eens...”

De deur glijdt dicht, hij staat alleen in het donker. Hij hoort de verre vertelstem; en dat ingehouden gekuch.

Als hij de deur opent, zegt hij: „Ge moet slapen, jongen.” Hij zoekt met de hand, het bed, de lakens, dit gloeiende voorhoofd.

„Zal ik het venster wat open zetten?”

Dan gaat hij zitten bij het bed. Hij luistert naar het doffe kloppen van zijn eigen hart en de stilte wordt ondraaglijk.

„Ge moet nu slapen, en op niets denken. Wat weten wij van den dag van morgen? Wat weten wij wat best voor ons is? Dat gaat voorbij. Alle gedachten stilleggen, jongen.”

Hij beseft hoe ellendig arm zijn woorden zijn. En dan hoort hij dien nauw onderdrukten snik. Het is angstig stil geworden.

Hij staat recht, hij kan niet helpen. Aan de deur staat hij stil, maar wat kan hij zeggen? Dit leed kan niet gedeeld worden. Hij sluit de deur en laat zijn kind alleen in dit harde gevecht. Zijn kind, — de donkere blik in het peillooze duister en die eene gedachte, waaromheen alles cirkelt, en die hem radeloos maakt.

's Anderdaags staat hij moe op na een slapeloozen nacht. Het martelende gepeins dat hem doorknaagde en de trage gang van de uren; even het onbewust verglijden in den bodemloozen afgrond van den slaap, en dan dit plotse, angstige ontwaken.

Fred staart hem aan met donkere, moede oogen. Neen, hij heeft niet geslapen, zijn hoofd gloeit, de pijnscheuten doorlijmen hem. Als hij maar rusten kon, rusten.

Beneden zegt meester: „Tineke, vraag den dokter. Het is misschien de hitte, een zonnesteek.” Hij moet zich klaar maken voor de conferentie, het wordt tijd.

Hij staat vóór zijn leerlingen, enkele banken maar. Hij groet de heeren onderwijzers die uit de omliggende dorpen gekomen zijn, hij groet den schoolopziener. Er is iets feestelijks in zijn woorden, in het ruime, maar gevulde klaslokaal en de kinderen zijn anders. Hij ziet hun montere aangezichten, de moeders hebben er aan geschrobd en de harde, gele haren liggen in stijve plooien.

Hij zal met een lied beginnen, dat brengt stemming en bindt de aandacht. Het is een eenvoudig gezang, een hupsche melodie, zangerig maar niet vleidend, een wijsje óm te fluiten langs een eenzaam pad in den vroegen morgen als de winden nog liggen en de eerste vogels frazelen.

En dan zal hij met de les beginnen. Hij staat vóór de jongens en hij voelt dat het niet het werk van alle dagen is, en hij vindt dat jammer. Hij had gevraagd om klas te mogen geven aan al zijn jongens, van klein tot groot, dat was echt school doen. En niet aan enkele leerlingen van denzelfden ouderdom. Maar dat kon niet toegestaan worden.

Hij kijkt zijn jongens aan en dan glijdt zijn blik door de klasse, een laatste maal. Hij herkent zijn vrienden, jonge en oude; die jonge man heeft oogen als... Fred. Meester kijkt weg, het is niet goed, hij moet bij zijn werk zijn. En hij steekt van wal.

Ze kennen dat, de jongens, als hij zacht begint, hun nieuwsgierigheid en zóó hun aandacht prikkelt en spant. Het is of hij een vesting belegert, stap na stap behoedzaam nadert, traag maar zeker moeilijkheid na moeilijkheid overwint. Zijn vragen zijn kort en gespannen; de antwoorden vliegen terug als pijlen uit den boog. Hij is de leider; zijn hand teekent het gebaar en zijn oogen laten niet los. Hij buigt naar hen toe, glimlacht geboeid, vraagt snel en zeker. Hij lokt hen bij, duwt af en spant zijn strik opnieuw. Ze laten zich vangen, hij glimlacht om hun verwondering; al vallend en opstaand voert hij hen veilig en doelbewust waar hij ze brengen wil.

Hij vergeet dat hij niet alleen in de klas is. „En nu uw werk,” zegt hij en dan merkt hij zijn vergissing.

Hij zal eindigen met een lied. Hij laat de leerlingen binnen die op de speelplaats wachten en stelt zijn koor op. Aller oogen hangen aan hem en dan ontbindt hij de stemmen. Hij boetseert het lied. Hij glimlacht onwetend en haast teeder is het gebaar van zijn handen. Vast leidt hij zijn zangertjes naar het triomfantelijke slotakkoord.

Ze klappen in de handen, de vreemde meesters, en het klinkt wat ongewoon. Meester laat de jongens gaan, aan het poortje kijkt hij de rij na en dan zwerft zijn blik over het marktje, het witte huis. Fred, zijn zoon. Er schiet een donkere schaduw over zijn aangezicht en traag gaat hij terug naar de klas.

Zijn les wordt besproken, en de liederen. Wat willen de meesters zeggen? Ze kennen „Rielen”, het is een leerschool voor hen, hij is „meester”, het is hem gegeven en uren in ’t rond kunt ge zijns gelijke niet vinden.

Meester luistert onbewogen toe. Hij kent dat wel, de goede traditie wil het zoo, bij deze plechtigheid kan het wierookvat niet gemist worden.

Dan staat de schoolziener recht. Hij vraagt of nog iemand het woord verlangt naar aanleiding van deze les. Als het stil blijft, gaat hij zitten. Hij overloopt nog even zijn notapapier en dan schuift hij zijn bril weg. Kort, maar zakelijk, ontleedt hij de opgave en beschouwt kritisch de uitwerking.

„Mijne heeren, aan de woorden vol lof die U voor deze les over hadt, kan ik niet veel toevoegen. Laat ik enkel nog dit zeggen: het spijt mij dat deze les niet woordelijk kon opgenomen worden, ze zou in onze handboeken over methodiek heel wat beter figuur slaan dan de stijve lessenschema’s. Maar er is nog meer. Hier regeerde niet het woord, hier heeft de geheime kracht gewerkt die van mensch tot mensch gaat, de ziel die de doode stof levend maakt, de vonk die den brand ontsteekt. Het spijt mij dat onze jonge meesters de gelegenheid niet kunnen krijgen om hier in dit kleine schooltje, hun ambacht te leeren onder leiding van meester De Ruyck, die een echt „meester” in het vak verdient genoemd te worden.”

Handgeklap en enkele juichstemmen.

De schoolopziener staat recht. „Mijne heeren, er is nog

meer. Als wij hier vandaag de gelegenheid hebben om te wijzen op de uitzonderlijke hoedanigheden van meester De Ruyck, zooals ze weerom uit deze les bleken, gaat onze hulde naar het werk van alle dagen dat, — ik mag het in volle eerlijkheid getuigen, — niet achterstaat bij wat wij hier vandaag gezien en gehoord hebben. Het werk van den man die alle dagen met dezelfde geestdrift, ik zou durven zeggen begeestering, voor zijn taak staat, en van zijn schooltje uit dit eenvoudige heidorp een inrichting heeft gemaakt, waarvan U de waarde wel allen zult kennen. Ik zal niet vertellen hoe dikwijls de school van Rielen met de eerste diploma's bekroond werd, hoe dikwijls de eerste prijs voor de kantonnale wedstrijden naar deze inrichting is gegaan. En daarom is het voor mij vandaag een niet geringe vreugde, in naam van het landsbestuur, dezen bescheiden, maar zoo verdienstelijken werker, de onderscheiding over te reiken die hij, zooals geen ander, verdiende om zijn ruim dertigjarigen arbeid op het vaak zoo ondankbare veld van het onderwijs."

Meester moet nader treden, het is als een droom. Het gulden eerekruis schittert op zijn borst.

„Maar boven den onderwijsman, stel ik den opvoeder. Ik bewonder den man die den geest ontwikkelt en scherpt, ik buig voor hem die zielen, die karakters vormt. Hij heeft dit dorp gekneed, een geslacht is door zijn handen gegaan. Het moet hem zoet zijn terug te schouwen op den afgelegden weg..."

Meester buigt het hoofd. Het gonst in hem en er welt een bitterheid in hem op, die hij niet bedwingen kan. Goor, de eenige Goor, nooit heeft hij zoo'n leerling gehad; Goor, die nog alles weet, feilloos opdreunt. En hij zit aan den borrel, hij verzuipt zijn loon, zijn brood en als de drank macht over hem heeft, zijn vrouw en kinderen niet veilig. En Lina van den burgemeester, wat heeft hij hooren vertellen? Hij kent die donkere oogen, het jonge, heete bloed. Wat is er van zijn werk overgebleven?

Hij kijkt op, in zijn doodsbleek gelaat staan zijn harde oogen onbewogen. De woorden gaan over zijn hoofd, ze raken hem niet, hij kan hun beteekenis niet meer vatten.

Zielen vormen, karakters kneden. En Fred, zijne jongen. Hij ligt ginder in zijn bed, brandend van de koorts. Zonne-

steek of de hitte, niets van. Zijn vrouw heeft hem in den steek gelaten, is er van door getrokken, alleen of met een ander. Zijn eigen fout, neen, niet Freds fout, maar hijzelf mag dat op zich nemen. Waarom heeft hij hem laten gaan, waarom heeft hij steeds toegegeven? Waarom niet ingegrepen met vaste, besliste hand en dat vóór het te laat was? Dit wrak, stuurloos in den storm, is zijn bloedeigen zoon. Die schuld drukt op hem, verplettert hem. Maar zwijg dan toch, zwijg dan toch!

Hij kijkt op, maar hij kan geen woord zeggen. Hij durft den mond niet openen om te danken, het zou een rauwe kreet van smart zijn. De tranen branden in zijn oogen.

Na den middag staat hij bij het bed. De dokter doet ijs leggen, de zieke mag niet alleen gelaten worden.

„Zonnesteek misschien. Het keert meer naar hersenvliesontsteking. Meester, wat een schoon kruis hebt ge daar op uw borst!”

Dagenlang en de angstige spanning, de peinzende blik van den dokter, en dan zijn kort, energiek woord. Op een morgen zegt hij: „Gekeerd!” Hij voelt nog eens den pols en knikt. De koortscurve blijft normaal, de zieke moet eten. Het is de fruit-tijd en de eerste druiven zijn rijp, meneer pastoor heeft een mandeke laten brengen.

Het zijn de laatste schooldagen; meester is het al gewoon geraakt, den dagelijkschen gang naar de school met een kind aan elke hand. Ze zitten op de eerste bank, ze griffelen wat op de lei, een huis, een boom, zon en wolken. De kleinste kan zingen, hij klapt in de handjes als de jongens in groepjes worden gezet „Ik word meester!” zegt hij met die rotsvaste overtuiging die over een leven beslist.

„En gij?” vraagt meester aan den oudste. Rustige oogen staren hem aan. De kleine staat daar, struisch en geblokt, waar heeft hij die gezondheid gehaald? „Met een peerd rijden!”

„Boer?”

„Met een peerd rijden.” Meer niet.

Meester trekt er de eerste vacantedagen mee naar de hoeve. Klaasboer kan dat lijden, hij kijkt de broekventjes na, die over de werf trippelen. Ze voederen de duiven, zoeken in de nesten

naar eieren. 's Avonds komt de oudste, Janneke, met den laatsten wagen aan. Fier en ongenaakbaar zit hij op het paard, hij kijkt niet om.

„Daar is de nieuwe boer!” lacht meester.

„Wat zeg'de daar?” 'vraagt Klaasboer. Zijn kleine oogen staan vorschend, er is een hunkering in het gebaar van zijn hoofd die hij niet verbergen kan.

„Ge kunt nooit weten,” zegt meester.

„Neen, dat kun'de niet.” Klaasboer kijkt het kind na, zijn oogen laten het niet los. Hij is oud en de jaren beginnen zwaar te wegen, en alles rust nog op zijn schouders alleen. Hoelang zou hij nog moeten wachten eer niemand anders... Hij durft er niet langer aan denken.

Hij gaat naar het paard. Hij steekt de armen uit, vangt den kleine. Hij voelt het stevige, goed gebouwde lichaampje. Er gloeit een blijde bloes op die wangen, de groote oogen glanzen.

„Rij'de gij geerne te peerd?”

„Ja, Klaasva!”

„Zou'de geerne een peerd hebben?”

„Een peerd? Ja, Klaasva! Ja!”

„Als ge nog wat grooter zijt, krijg'de van mij een peerd!” zegt Klaasboer en er schiet een krop in zijn keel. „En wat ga'de daar dan mee doen?”

„Ploegen, Klaasva, en mee naar den akker rijen, en eten geven.”

„En waar ga'de gij ploegen?”

De knaap kijkt hem groot verwonderd aan. Zijn arm beschrijft een breed boog, de wereld ligt aan zijn voeten. „Hier, Klaasva. Daar op de akkers en achter 't bosch.”

„Ha,” zegt Klaasboer en hij zit zwijgend te kijken. Het is maar kinderpraat, maar het verlaat hem niet.

Tegen den avond vraagt hij: „En hun vader, begint het te beteren?” 'Meester hoort hoe die stem mild geworden is, en dat grijpt naar zijn hart.

„God zij gedankt, hij is goed, vader. Naar het lichaam althans.”

„En dat andere?”

Meester aarzelt en schudt het hoofd. „Is daar kruid voor gewassen?”

„Hij moest ook naar de stad gaan,” zegt Klaasboer, maar het is de oude, nijdige stem niet, en hij komt er niet meer op terug.

Hij stapt nog een eindje mee als ze 's avonds vertrekken. Ze moeten nog terugkomen, het zal de mannekens deugd doen. Zijn eigen verlangen zegt hij niet, zijn oogen hangen aan de kinderen. En als hun vader zoo ver is dat hij naar hier kan geraken, laat hem komen, hij zal het kunnen gebruiken, de gezonde heilucht en den simplen boerenkost.

Als het groepje ginder achter de bosschen buigt, kuiert hij traag naar huis. De droom heeft hem weer bekoord, dit verlangen is over hem gekomen en hij ligt 's nachts lang wakker. Oude menschen slapen moeilijk, maar hij weet wel wat het is. Als hij maar zoo lang leven mocht. Hij mag er niet aan denken.

XLIX.

Fred keert terug tot het leven. De vogels fluiten in de boomen, de najaarsluchten staan hoog en zuiver gespannen boven een gelukkige wereld; de wolken drijven statig aan den blauwen hemel. Fred ligt buiten in den ruststoel.

Hij luistert naar de geluiden van den dag, de eerste karren in den vroegen morgen. Tineke die naar de mis gaat, de kleine mannen die naar beneden hollen en in den voornoon de vaste stap die door het gangetje nadert. Fred luistert scherp toe. Tineke brengt hem het dagblad. Neen, de facteur had niets anders bij zich. Het was maar een vraag en Fred verdiept zich in de lezing van het dagblad. Het kon wel dat Jan Facteur iets anders bij zich had. Het doet zijn hart feller en onrustig kloppen, alleen deze gedachte die hem doorflitst. Die droom kan niet sterven.

Tineke is daar honderd keer, misschien ligt zijn kussen niet goed, of is de zon boven het muurtje gekropen en plaagt hem schalks. Misschien zal hij nu een tas melk drinken, goede, dikke melk, nog warm, versch van de koe. Hij glimlacht om haar bezorgdheid, hij heeft dat allemaal niet meer noodig, de dokter zegt dat hij aan gewicht wint. Hij tracht dit koppige gekuch te weerhouden, zij moet het niet hooren.

En in den nanoen komt er al eens volk. Merieke komt eens

af, al kan ze dan ook niet te goed weg. Janneke Berten is weer van de been geraakt en dat vraagt veel werk en zorg. En zij zelf koopt maar kinderen, niets dan meisjes, alle jaren één. Of Fik van Sooi Delles loopt eens binnen, hij heeft het danig druk; hij zit thuis zelf niet meer te werken, hij heeft een tweedehandsch auto gekocht en nu rijdt hij zijn klanten zelf af; de menschen zeggen dat hij goed aan den kost komt en Fik zal dat niet loochenen.

Hij ligt alleen en ziet de drijvende wolken en den hoogen hemel. Het leven dat hem geraakt heeft, hij weet niet wat er van komen moet. Hij tracht niet te denken. Een vogel fluit, hij luistert naar het zuivere geluid dat verder en verder veruischt; hij sluimert in.

En tegen avond is zijn vader daar. Hij hoort den slag van de deur en nu glimlacht hij, wetend wat komen gaat. Het rilde lied van een heldere sonate komt gracielijk tot hem, of de donkere gang van een plechtig koraal. In zijn hart groeit dit smartelijk gemis en de glimlach sterft op zijn lippen.

„Vader,” fluistert hij als hij den stap achter zich hoort. En dan ontzinkt hem de moed, hij is een kind dat zich schaamt. De vraag ligt op zijn lippen, maar hij zwijgt. Er is een honger in hem dien hij niet zeggen durft.

De avond daalt, er ligt een onzeglijke teerheid over al de dingen. Hij kan de oogen van zijn vader zien, hij kent zijn milde stem. Dit is het uur dat vertrouwelijk maakt. Maar hij sluit zijn hart, en in zijn hart de knagende twijfel, de folterende hunkering, de pijn die hem verscheurt.

Hij zwijgt en roerloos ligt hij in den avond, smartelijk eenzaam.

De dokter is wel wat rap geweest dezen keer, ze weten zij ook niet alles. Het kan de vroeg invallende winter geweest zijn, het natte, rotte najaar. Fred blijft liggen en hij kan dat droog gekuchel niet kwijt raken.

Heel den langen winter door ligt hij in de kamer, aan het venster. Hij kan zien hoe de dag uit den grauwen morgen groeit, hij hoort de eerste geluiden op het marktje, de voorbij klefferende kinderen en den stevigen stap van Jan Facteur. Jan, die een heelen postzak vol brieven bij heeft, en waarom brengt hij hier niets? De bleeke voormiddag met een enkele kar en een ouden mensch die traag voorbij kuiert. Boven het

scherpe dak van de kerk kan Fred de harde vrieslucht zien, of de wilde vaart van de jagende stormwolken, een enkelen keer de rukkende vlagen wervelende sneeuw. Tegen den middag zijn de jongens daar en dan zijn vader. Het huis is vol jong geluid en Fred glimlacht verteederd. In den namiddag sluimert hij wel eens in, hij ontwaakt moe en lusteloos. Tegen avond komt er al eens buurtvolk, Merieke met een paar kleine mannen, een boer die aan meester wat te vragen heeft, Fik van Sooi Delles die nog met zijn Fransch begonnen is. En op een avond is Tistje Sneyers daar.

Hij begint oud te worden, dat Tistje, en klein. Zijn ooren groeien van zijn hoofd weg en met den scherpen neus en de vooruitwringende tanden ziet hij er uit als een oude, wijze muis. Hij glimlacht altijd, niet voor een ander, hij heeft zoo zijn eigen plezier en hij leeft meer van binnen dan van buiten, lijk oude menschen die lang alleen gekluisd hebben.

Hij komt aarzelend binnen en hij kruipt achter de stoof. Tineke schenkt hem een tas koffie en omdat hij het is, krijgt hij er een klontje bij. Tistje zit den heeten drank traag uit te slurpen en onderwijl loeren zijn oogskens maar rond. Fred jongen, zij'de gij dat?

Hij klapt wat over weer en wind. Ze hebben Driesken van 't Heiend weeral eens in de doos gedraaid, zes maanden gratis logiest, hij moet op den nieuwen jachtwachter uit het Gielsch bosch geschoten hebben. Waarom kan hij het stroopen ook niet laten, hij zit daar met zijn wijf en zeven kinderen, en wie zal er voor den kost zorgen? En de oude pastoor van Ravels is gisteren begraven. Hij heeft heel zijn leven gegeven, een mirakel waar dat allemaal vandaan kwam, en als hij stierf geene cent in huis. Ze hebben moeten rondgaan om hem fatsoenlijk te kunnen begraven en den hoogsten dienst hebben ze hem gegeven, hoor'de 't goed, den hoogsten dienst.

Fred zit te knikken. En die Goor, zegt Tistje Sneyers, hij zal oud moeten worden om zijn verstand te krijgen. Verleden Zondag weer wat zwaar gelajen en kwaad geraakt, den toog bij Fina in gruizelementen en bekijk dien biljart maar eens, ze komen er met drie brieven niet van af. Nu weet hij 't wel, Goor, hij staat daar al heel den dag hout te zagen in 't stal-leke en spijt komt altijd achteraan.

„Waarom gebruikt hij zijn verstand niet?” vraagt Tineke.

„Verstand?“ zegt Tistje en zijn oogen worden klein. „Dat is lijk geld, als' ge 't kunt gebruiken hebt g'er gewoonlijk geen. Ik heb al menigen keer geprobeerd. Ik heb het hem dezen morgen nog gezegd. Goor jongen, ge zoudt zoo een bezigheid moeten hebben om de avonden om te krijgen. We zouden terug tooneel moeten spelen...”

Het is er uit en hij weet het maar als het tē laat is. Meester kijkt van zijn schrijfboeken op, de zware stilte is voelbaar. Tistje kucht eens, hij zit aan zijn leege tas koffie te zuigen. Als Tineke hem nog eens wil inschenken, verschiet hij. Neen, hij zal maar liever gaan, hij is er dezen morgen vroeg uit geweest voor dien rouw en wat wil' de laat opblijven, vuur en licht verstoken in dezen duren tijd? Hij trekt zijn klak diep op zijn voorhoofd, hij knikt en wenscht „elk ne goeien avond” en de deur valt dicht.

Tistje vindt zijn weg in 't donker, hij kent elk putje en elken steen. Het is koud in den huis, zijn vuurtje is uitgegaan. Hij zit onder de lage lamp en zijn blik is peinzend. Fred jongen, waar is de tijd? Ze spraken er toen van in alle dorpen, uren in 't rond. Daar liggen de boeken. Hij schuift de kartonnen doos open. Het zijn maar vuile, versleten, verformfaaide schrijfboeken, maar daarin leeft een wondere wereld van heldenmoed, bovenmenselijke liefde, onkreukbare eerlijkheid. Tistje buigt over de boeken; één woord ontsluit hem die wereld van den droom, die hem stralende werkelijkheid is. Gestalten treden op hem toe, hij knikt glimlachend bij een gekend gebaar en breed en plechtig klinken de woorden, die hij haast eerbiedig meefluistert.

Het is kil in den huis, het vuur is uitgegaan. Buiten ruttelt de wind aan de luiken. Tot diep in den nacht zit Tistje Sneyers over zijn boeken gebogen en is gelukkig.

De kinderen groeien, ze zitten thuis na de klas ijverig te spellen in de boekjes die meester op zolder bijeen gezocht heeft.

„Ze doen hun best,” zegt hij, „echte advocaatjes worden het.”

Fried klapt in zijn handen. Kleine Janneman schudt traag het hoofd. „Ik word boer!” Dat woord staat geplant.

Fred ligt er naar te luisteren en zijn glimlach is een raadsel. Hij staat voor de toekomst als voor een donkeren muur, hij

durft er niet aan denken. Rond hem gaat het leven, de kinderen groeien, de ouden sterven weg; gisteren hebben ze Janneke Berten begraven, hij is den dood van zijn oudsten zoon nooit te boven gekomen. En de oude burgemeester ligt op zijn uiterste, daar wordt al gezegd dat de hoeve zal verkocht worden. Het leven schrijdt voorwaarts; wat niet volgen kan, wordt onder den voet geloopt.

Hij wacht, hij zal misschien nog lang moeten wachten. Hij wacht op de gezondheid, die hem dag na dag beloofd wordt, maar uitblijft. Hij voelt zijn krachteloos lichaam als een last; hij ziet zijn vader bezig van den morgen tot den avond en Tineke, ze draagt alleen dit zware huishouden, en ze licht en kwinkelt als een zorgeloze vogel. Zijn gezondheid om weer het leven in te gaan, hij zal, hij zal... Hij weet niet wat hij doen zal. Hij moet wachten, hunkerend wachten, hij durft er niet meer over spreken, die naam wordt angstvallig gemedend. Op een middag als hij kleine Fried hoorde roepen: „Janneman, komen eten van ons moeke!” heeft hij zijn tranen moeten verbijten. En hij is nog jong en de lente werkt in zijn bloed, hij kent dit donker verlangen.

Op half-Oogst gaat de processie en meester De Ruyck zit op de pastorijs. De deken van Turnhout is daar en veel geestelijke heeren uit den omtrek. Meneer pastoor heeft het gebed gezegd. Hij zit stijf en roerloos in zijn zetel, zijn lichaam is geteekend, hij is niet jong genoeg meer om dat te boven te komen. Maar zijn verstand is helder gebleven en ook zijn harde oogen. Als het maal voorbij is, grijpt hij naar zijn glas, het staat daar zoo maar ingeschonken, hij moest den edelen, donkergloeienden drank zien in het geslepen glas.

„Heeren,” zegt hij, „op de gezondheid van Paus, bisschop en deken, en van u allemaal, heeren en heerkens. En een beetje op de mijne.”

„Ze hebben vandaag van alle kanten gezegd: schoone processie. Laat mij dat ook nog eens zeggen: schoone processie. Een schoon volk, goed volk, de kijkers en de gaanders.”

De jongere heerkens stooten elkaar aan, ze kennen Rielen nog niet goed.

„Ze hebben gezegd: schoone, zuivere kerk. En dat mag gezegd worden. Ze zullen dat blijven zeggen. De kerk moet een nieuw dak hebben, ze zal dat krijgen. En van den binnenkant

zijn de schoone kleuren al wat verschenen en de wintersche kachel, — heeren, — in den winter is 't warm in de Rielensche kerk, — heeft al het roet niet kunnen verwerken. We zullen eens op de schilders moeten denken."

Hij heft het glas; het beeft in zijn hand. Dan zet hij het terug neer.

„Schoon nieuw kerkhof: hebben ze gezegd. Goed, dat is het. Maar het oude kerkhof zal schoon blijven. Dat hofke van vrede in de schaduw van den toren. Dood Rielen in het hart van levend Rielen. Er moeten bloemen zijn, gereven paden, rustige boomen en een schoone afsluiting. Meneer de deken, denk er aan, ge zult binnenkort het project wel aan krijgen."

Meneer de deken knikt, hij kent Rielen en hij kan niet weigeren. En dan kijkt meneer pastoor naar meester De Ruyck en die blik is warm van een schoone vriendschap.

„Meester," zegt hij, „ze weten het niet en het zegt hun misschien niet veel. Een schoone kerk van buiten en van binnen, een schoone processie en een schoon kerkhof. Maar daar is iets dat schooner is. Meester, hef uw glas. Meester, mijn goeie meester, waar hebben wij dat verdiend?"

Rielen is oud aan 't worden, hij morst met den wijn, seffens valt het glas nog uit zijn handen en zoo'n fijn tuig heeft niet veel noodig. Zijn oogen zijn klein geworden en hij kan de tranen niet weerhouden, oude menschen schreien gemakkelijk.

„Meester, jongegn, we hebben er aan bezig gezeten lijk een hovenier aan een zeldzaam plantje. Wij hebben hem zien gaan en wij hebben er wat bij gedroomd, en wij dierven het niet zeggen. Omdat het zoo schoon was. Meester, mijne rechter-arm; meester, hef uw glas!"

Hij ziet wel hoe zijn vicair wenkt en hij schudt glimlachend het hoofd. „Ge zult het maar één keer zien, meneerke, één keer maar." Moeizaam heft hij zijn glas, het beeft sterk in zijn hand.

Zijn aangezicht wordt strak, statig en plechtig van lijn en stilte. „Mijnheer de deken, een van onze parochianen, mijn doopkind en meesters kweekeling, Franciscus Dielis, primus van het college te Turnhout, zal naar Mechelen gaan."

Hij ademt diep. „Hij zal naar Mechelen gaan... En zoolang zal Ons Heer mij wel leven geven, dat ik hem daar zie staan aan den hoogen altaar..."

De woorden willen hem niet meer over de lippen. Bevend brengt hij het glas aan den mond; traag en plechtig drinkt hij den koelen eerewijn.

L.

Met Fred gaat het op en af. Lijk met de seizoenen, een goede dag en een kwade dag en de dokter komt niet meer. „Hij moet vanzelf genezen,” heeft hij gezegd, „hij kan mijn pillen en drankjes missen.” Hij heeft meester aangekeken en op een antwoord gewacht. Als dat niet kwam haalde hij de schouders op en zei: „En als 't van binnen zit, iets met diepen wortel, kunnen wij er niets aan doen.”

Meester heeft dat wel begrepen, maar hij kan met dat leed niet te koop loopen. De jaren kunnen het misschien doen slijten, hij heeft daar heimelijk op gerekend, maar het valt tegen.

Daar is in 't dorp over gepraat geweest, dat gaat zoo en daar is niets aan te doen. En op een keer wordt er verteld dat de vrouw van Fred dood is, daarom blijft hij hier met zijn kinderen. Niemand wist te zeggen uit welken hoek het nieuws kwam, maar het was er en het gaf een bevredigend antwoord op een vraag. Daarna werd alles stil. Ze zien Fred langs de veldwegen slenteren, hij geniet van de eerste zon op den Konijnenberg, of hij zit den heelen dag in de mastenbosschen, de zware harslucht moet zijn longen genezen. Als het niet te laat is. Ge moet geen dokter zijn om te zien dat die man geteekend is.

Klaasboer ziet dat ook. Het gebeurt dat hij er mee door de hei stapt. Wat raakt hem de brand van de middagzon? Hij is nu tachtig geworden en hij gaat nog keersrecht. Hij ziet wel dat hij dien jongen man moet sparen. Het zweet perelt op dat bleek voorhoofd en onder de diepe oogen liggen donkere schaduwen. Hij gaat op een wit-dooraderden zwerfkei zitten en hij vertelt over de groote hei, zeven uren breed, die hier in zijn jonge jaren lag. „Zeventig jaar geleden,” zegt hij en zijn oogen omarmen dit land van zijn jeugd. Hij wacht tot hij vermoedt dat de ander uitgerust is en dan stappen ze verder. Klaasboer glimlacht als hij in de verte kinderstemmen hoort.

Er komt een verteederling op zijn doorrimpeld aangezicht als hij Janneke in den kruiwagen ziet. Tien jaar en hij wil doen als een groote. Klaasboer zal den knecht eens onder handen moeten nemen, hij laat den jongen toeren doen. Maar de roggesneeën en het spek dat hij 's morgens verwerkt...

Zal die Klaasboer nooit oud worden? Menschen van zijn jaren leven in het verleden, hun gedachten gaan terug naar den goeden ouden tijd die hopeloos voorbij is, en ze laten zich leven voor den tijd dat het nog duren zal. Klaasboer wil niet achterom zien, hij zit daar nog alleen op de hoeve en het verlies van Stanske, die haast een menschenleven met hem vergroeid was, slijt rapper dan iemand zou gedacht hebben. Hij heeft ze een schoone begrafenis gegeven en een arduinen kruis op het kerkhof; de rekeningen bij pastoor en koster zijn betaald. Voorbij, voorbij, binnenkort is het weeral vacantie en is het kind daar. Met een jaar seffens, en het gaat vooruit. Zoo heeft hij de hoeve veroverd, boom na boom, hei na hei. Zoo zal hij dit kind veroveren. Hij wil leven.

Ieder met zijn droom. De pastoor die maand in, maand uit naar den brief uit het seminaire wacht. Hij leeft er veertien dagen van en dan is het verlangen daar weer. De miseres van zijn ziekte zijn hem licht, en als het zwaar wordt bijt hij op de tanden, eens komt de dag der dagen. Klaasboer die blijmoedig het donkere najaar ingaat, hij weet dat de lente nadert. Fred rilt als hij den zwaren stap van Jan Facteur in het gangetje hoort. Eens zal de brief komen...

De brief komt. Meester vindt hem tusschen een paar dagbladen. Hij ziet den vreemden postzegel en een schok vaart door zijn lichaam. Hij kan niet wachten. Onder de boomen van het marktje blijft hij staan. Even aarzelt hij, hij kent dat geschrift niet. De postzegel draagt een stempel: Soerabaja, spelt meester.

Hij scheurt den omslag open, en ontvouwt den brief. „Ten jare... is overleden te Soerabaja, Nederlandsch-Indië, genaamde Lily Charenson, echtgenoote De Ruyck Alfred...”

Hij plooit den brief en steekt hem in den omslag. Hij hoort een vogel fluiten, één hoogen, helderen toon. De linden geuren, en het leven staat stil. Aarzelend kijkt hij om, daar ligt het witte huis rustig in de jonge zon. Dit jonge leven, het is voorbij, hij kan het niet gelooven.

Hij staat in de klasse, argelooze oogen staren hem aan, de open, trouwe aangezichten. Voor zijn oogen groeit dit andere gelaat, met den kommerloozen lach en de overmoedige oogen. De dood heeft gemaaid.

Als hij thuiskomt, kan hij niets zeggen. Fred is op wandel gegaan. Als hij voor 't middageten aankomt, zegt hij: „Wat een zon, wat een zon!”

Meester knikt, hij voelt naar den brief. Hij glimlacht, hij durft niet anders.

Tistje Sneyers staat in den namiddag in het tuintje. De wind fluit in de boomen, de herfstblaren wervelen neer. Achter het muurtje, beschut tegen verraderlijken tocht, ligt Fred op het rustbed.

„We trekken den winter in,” zegt Tistje en hij prakkezeert nog wat over wind, regen en slecht weer. En dan zegt hij plots: „En we zouden wel kunnen spelen van den winter.”

Hij durft het niet herhalen. Hij kent dat pijnlijk lachje om Freds mond. „Ik ben mannekens aan 't leeren,” zegt hij haastig, „ze zullen bij mij komen, het zal maar kinderspel zijn, als ze willen, krijgen ze kans om te leeren.”

Hij wacht op een woord van Fred, maar het komt niet.

„Het is iedereen niet gegeven,” zegt hij. „Ze meenden maar dadelijk een rol te krijgen, de vaders en de moeders zaten er al achter. Maar ge ziet van hier. Later, heb ik gezegd, die tijd komt wel en ge moet niet willen loopen als ge nog niet gaan kunt. Ze krijgen gedichten mee en daar kunnen z'eens aan probeeren. Wat denk'te gij daarvan?”

Fred knikt maar; hij kan niet zeggen: „Tistje, laat me, laat me. Het is voorbij en afgesloten.”

„Ja,” praat Tistje. „Een gedichtje, een plezant en een serieus, ze kunnen laten zien wat er in zit. En van die gedichtjes, hebt gij zoo niets meer? Zoo ge weet wel, ge hebt er vroeger ook veel geleerd...”

Ja, die kan Fred misschien nog wel vinden.

„En dan,” zegt Tistje en hij aarzelt, hij staat daar aan een takje te trekken, „ik ken er ook wel wat van, maar dat wil niet zeggen... Ze zullen vóór mij moeten komen, een voor een. Maar, als ze nu hier eens... Neen, ge moogt er geen last voor doen. Ze zouden daar staan, daar op dien steen

en gij kunt blijven liggegn, ge moet alleen maar luisteren, een zwaar werk is dat niet. En mij dan zeggen wat er van is."

Het is gezegd en Tistje is er niet kwaad om. Het heeft hem gekost; hij kan dien namiddag in de stad niet vergeten, maar met de jaren is de twijfel gekomen, het kan dien éénen keer geweest zijn, één keer maar, en wat weet hij van de andere stukken? En onuitwischbaar leeft in hem de geheugenis aan het stralende kind dat naast hem op de planken stond. Dàt was prachtig, hij alleen vond het niet, een dorp, tien dorpen hebben dat gezien en bewonderd.

„Ja, Tistje," zegt Fred, „maar onze vader moet daar ook zijn woordje in hebben."

Als Tistje weg is, staat hij van zijn rustbed op. Hij is alleen thuis, hij kan nu rustig naar dat boekje zoeken, er zijn geen vragen bij noodig. In die kast heeft het vroeger gelegen, in die schuif. Hij legt papieren opzij, oude kerkboeken, vergeelde paperassen. Neen, het moet een andere plaats gekregen hebben. Hij verlegt een sleutel. Hij moet wel niet in de andere schuiven gaan zoeken, daar heeft eeuwig en altijd witgoed in gelegen, maar hij steekt den sleutel in het slot en trekt de schuif open. Hij verlegt een stapel lakens, de frissche geur slaat hem tegen. En daar ligt een brief.

Het is maar een brief en hij plooit hem achteloos open. En leest.

Het is als een geluid dat uit de verte op hem afkomt, het wordt luider en luider en overweldigt hem. Hij moet op de schuif leunen, hij sluit zijn oogen, maar de woorden branden in de duisternis.

Gonzend slaat het bloed aan zijn slapen, er groeit een vreemde ijlheid in zijn hoofd. Hij voelt zijn lichaam niet meer. Als hij nu maar op zijn rustbed lag, de oogen gesloten, het vertrouwde geluid van den wind in de herfstboomen, of Tistjes gepraat, of wachtend op Tineke, op zijn vader. En die woorden niet meer zien, en wat er dreigend achter groeit, die ontzettende leegheid die hem aangrijnst.

Hij schuift den brief terug en stapelt de lakens. De sleutel knarst in het slot. Daar heeft de sleutel gelegen. Nu sluit hij de laatste schuif.

Zijn stappen zijn aarzelend als die van een kind, hij leunt op stoel en tafel, hij wankelt naar het bed. De koele lakens

en het zachte kussen waarop hij zijn moe hoofd neervlijen kan. Nu de oogen sluiten, de herfstwind als een streeling over zijn brandend aangezicht. Als hij nu schreien kon, lang en wild, en zich verlossen van de pijn die hem doorknaagt. De hooge hemel hangt droef boven hem, hij ligt alleen en verlaten, als een gewond dier, met van pijn brandende oogen en dit smartelijk gemis.

Hij komt niet meer uit zijn bed. Hij klaagt niet en als Tineke over hem buigt heeft hij een glimlach. Zijn vader zit hem 's avonds met donkere oogen aan te kijken. Hij heeft zijn schriften te verbeteren, maar zijn oogen zoeken dat bed en dat peinzende gelaat. Zal hij naar vreemde dokters loopen? Hij weet beter en er komt een radelooze angst over hem als hij aan de komende dagen denkt. Het geheim drukt hem en hij moet zich verlossen, hij kan het niet langer dragen.

Meneer pastoor luistert zwijgend, hij heeft van zijn leven veel biechten gehoord, moeilijke, smartelijke. Alleen zijn luisteren, dat begrijpend, toebuigend luisteren doet goed. Hij knikt maar als 't gedaan is. „Ge moet hem dat zeggen, hij heeft daar recht op.” Meer niet, kort en duidelijk, als een vonnis.

Meester loopt er mee rond. Hij zal het t'avond zeggen, en als het avond is, stelt hij uit. Hij voelt zijn lafheid, maar is machteloos. Hij eet zwijgend en kijkt niet op.

Zoo gaan ze den winter in, de herfststormen razen over de hei, buigen de boomen, de regen spiest neer op de grauwe flanken van den Konijnenberg. Tot diep in den avond brandt er licht in de zaal aan de kerk. Tistje Sneyers zit daar met zijn mannen, ze leeren een nieuw stuk, tegen Kerstmis moeten ze klaar zijn.

Tistje heeft zijn jonge mannekens gevonden; hij is er niet bij Fred mee moeten aankomen, de jongen steekt niet in een goed vel, zoo plots verergerde de ziekte en sedert weken is hij nog niet uit zijn bed geweest.

Als hij een eindje in den nacht de lichten dooft en de deur van de zaal sluit, kijkt hij in het donker over de markt; ginder moet het witte huis staan, daar ligt hij nu, hij had even goed kunnen meedoen, en zijn man staan. Tistje heeft het alleen op zijn schouders gekregen; hij staat daar elken avond in de killige zaal, met opgetrokken schouders en luistert toe. Hij moet er

telkens tusschen komen, ze meenen allemaal dat ze volleerd zijn, maar Tistje laat niet af en 't moet naar zijn zin zijn. Waar is de tijd toen hij verrukt stond te luisteren naar dat kind? Van armoe heeft hij nu zelf een rolletje moeten nemen; hij is niet meer in de jaren, maar als hij valt, laten ze 't allemaal steken.

Binnen een maand zullen ze spelen. Hij heeft zoo gedacht dat Fred tegen dien tijd al beter kan zijn. Hij zal hem verrassen en hij hoopt hem in de zaal te zien, het zal een eer voor de spelers zijn. Tistje glimlacht als hij daar aan denkt. Hij kan wel eens gaan zien hoe ver het er mee staat, het is al een tijdje geleden dat hij nog bij meester over den drempel kwam.

Dat korfje reinetten neemt hij onder den arm. Ze verschie-ten niet als hij ginder komt. Meester zit met een boek bij het bed, hij moet nog naar de avondschool; aan de tafel maken de jongens hun huiswerk. In den heerd zit Tineke te breien, dit snelle gebaar van vaardige vingers, en haar oogen die alles zien.

Het zijn die appelen, hij heeft ze eenigen tijd, maar ze hebben in 't hooi gelegen om nog wat aan te rijpen. Bekijk me dat eens, donkerrood als een vlam en de geur komt u tegenge-waaid. Hij zelf zit met zijn tanden te sukkelen, een leegen mond lijk een klein kind, en hier zijn jongens, en misschien dat Fred...

Aarzelend gaan zijn oogen naar dat bleeke, rustige aange-zicht en de stille oogen. Hij beseft dat hij de vraag niet had moeten stellen, maar het is te laat. En toch vraagt Fred naar een appel, zijn bleeke vingers liggen lijk een grijpklaauw rond het bloedroode vleesch. Hij draait en keert hem, zijn oogen kunnen hem niet loslaten. Hij snuift den geur op en een bos van begeerlijkheid bloeit op zijn aangezicht. Maar hij moet verzaken, zijn jongens zullen blij zijn om Tistjes appelen. En dat hij bedankt is.

Tistje knikt maar, hij weet niet wat hij zeggen zal. En toch blijft hij zitten als meester naar zijn avondschool gaat. Hij kan de stilte niet meer dragen, die zwijgende aangezichten. Hij begint te praten over de appelen, over zijn broer die te Wechel woont en een boomgaard heeft lijk er uren in 't rond geen te zien zijn, over zijn werk, de nieuwe mode en de moeilijke men-schen, zijn versleten huis en het dak dat doorregent, de lange

dagen en de lange avonden. Hij weet wel dat hij beter zwijgen zou, maar hij kan er niets tegen. „En dat tooneel,” zegt hij en zwijgt dan, daar ligt iets plechtig in dat zwijgen. Hij heeft die flikkering in Freds oogen wel gezien.

Ja, ze zullen spelen, dat kan nog hoogstens een maand duren en tegen dien tijd is Fred weeral een heel eind beter en ze hopen hem den eersten avond in de zaal te zien. Wees gerust, ze zal verwarmd zijn en we zetten een goeden, gemakkelijken zetel klaar. En zeg er dan uw gedacht maar eens over.

Fred glimlacht. Dat oude Tistje, hij is zoo jong gebleven. Dan schudt hij traag het hoofd. „Nee, Tistje,” fluistert hij, „reken daar maar niet op.”

„Wat, niet komen? En zoo'n tooneel?” Tistje staat aan het bed; hij zou wel op zijn knieën kunnen vallen, zie nu dat daar maar liggen, ge kunt er haast dwars doorheen zien. „En zoo'n tooneel! Luister, een proefje maar!”

Hij moet er niet naar zoeken, het ligt hem op de tong, avond na avond heeft hij het gehoord. Hij zucht eens en zijn hand gaat over zijn kin. Hij heft fier het hoofd en zijn stem klinkt vol en krachtig. De magere hand maakt een weidsch gebaar. Hij is koning en ridder, hij trekt het zwaard. Dan buigt Tistje, hij is heel en al deemoed en onderdanigheid; zacht en bedeesd is zijn woord. Al de rollen gaan door zijn handen, hij tiert en fluistert, kruipt en gebiedt, trotseert en ondergaat.

„Het is maar een proefje,” zegt hij glimlachend. Hij is weer het kleine, oude Tistje geworden. Zijn oogen gaan naar Fred en nu kan hij geen woord meer zeggen. Hij zou zijn mandeke willen hebben, het is avond geworden, en hij mag zijn huis zoo-lang niet alleen laten.

„Ne goeien avond,” zegt hij. Maar als hij aan de deur is, keert hij zich om. „En als ge met Kerstmis niet kunt komen, dan komen de spelers naar hier, en dan zul'de zien...” Het is als een kreet van smart, hij moest het zeggen, hij kon het niet weerhouden.

Fred ligt nog wakker als meester terug uit de avondschool komt. De jongens zijn lang naar bed en Tineke is ook te rusten gegaan, de dagen zijn haar lang en zwaar. In het donker heeft hij liggen luisteren naar het trage tikken van de klok; hij zal niet slapen, Tistje had niet moeten komen.

Hij hoort den naderenden stap in het gangetje en het ver-

heugt hem. Hij ziet de deur openglijden. Dan buigt zijn vader over hem en zegt: „Waarom slaapt ge niet?”

De koude, frissche lucht geurt hem uit de kleeren tegen.

„Is Tistje hier nog lang geweest?”

Fred kan hem niets verbergen, al weet hij dan ook dat vader er niet tevreden over zijn zal.

„Hij had dat kunnen laten,” zegt meester donker.

„Ja,” knikt Fred. Hij ligt met rustige oogen te kijken. Zijn oogen gaan naar zijn vader die naast hem zit. Hij ziet het gekende gelaat, den peinzenden blik, het doet hem goed zijn vader daar te weten.

„Vader,” zegt hij en er ligt een groote teederheid in zijn stem.

„Mijne jongen,” fluistert meester en meer durft hij niet zeggen, hij weet hoe ver zijn kracht gaat. Als hij zijn oogen opslaat, ziet hij de vraag in Freds oogen.

„Wat is er, jongen?”

Fred ziet hem lang aan. Het is of hij aarzelt, maar dan heeft hij een besluit genomen en zijn stem is rustig als hij zegt: „Vader, als alles zal voorbij zijn, dan moogt ge 't aan de jongens nog niet zeggen; ge moet wachten tot ze groot zijn, en kunnen begrijpen...”

„Wat bedoelt ge?”

„Dat weet ge wel vader.” Zijn stem is heel zacht, een ver gefluister. „Dien brief, vader.” Hij sluit de oogen, nu is alles gezegd.

„Dien brief?” Meester staart hem ontzet aan. Hij moet niet meer vragen, hij voelt dat hij alles weet. Er komt een moeheid over hem, hij is als gebroken.

„Ge moet rusten, en slapen. Ge moet genezen, en later komt dat allemaal in orde.”

„Ja, vader,” knikt Fred, „maar dat moet gij mij beloven. Ik heb niet veel te vragen, maar ze zullen later zoeken. het kan niet verzwegen blijven, en het is beter dat ze weten, alles weten.”

„We kunnen het laten rusten,” zegt meester, „het is niet noodig dingen op te halen die... En wat zou het baten?”

„Zij is hun moeder.”

„Het is misschien beter dat ze er niets over vernemen.”

„Neen, vader,” fluistert Fred smartelijk. „Ik weet wat ge

zeggen wilt. Het is de volle waarheid niet. Ze moeten ook weten wie hun vader was. Neen, laat mij dat zeggen. De fout van de moeder valt ook op mij. Ik ben overal te kort geschoten, ook daarin."

Het bittere is gezegd, hij heeft over zijn leven geschouwd, nuchter en zakelijk; het is een hard, maar eerlijk woord.

„Vader," zegt hij en er is niets meer te zeggen.

Hij is overal te kort geschoten. Heel dit leven een reeks van mislukkingen. Goed begonnen, nooit voleind. Studies, arbeid; geestdriftige aanzet, in onverschilligheid verlopen vóór het doel in 't verschiet was. Zijn kind, zijn bloedeigen zoon, leven van zijn leven.

Waar ligt zijn deel in die mislukking? Is hij hem niet voorgedaan met een leven van werkzaamheid, van eerlijkheid? Wat zei de schoolopziener op de conferentie?

Alleen de daad, die heeft ontbroken. Dit besef is hem bitter. Waarom heeft hij niet ingegrepen, waarom is hij zwak, misdadig week geweest? Zijn wil heeft nooit de daad gesteld. Dat tooneel, heeft hij er zich tegen verzet? Hij heeft voorzien wat er onvermijdelijk ging gebeuren en toch greep hij niet in. Zijn eigen kind, dat hij liefhad; liefde die blind maakte.

Het is te laat. Hij staat recht en aarzelt. Hij is een oud man. De smart is in hem gegaan als de scherpe bijl in den eik, en de sterke stam heeft gerild.

Hij kijkt niet om als hij de trap op gaat, naar zijn kamer. Als een veroordeelde draagt hij zijn vonnis. Hij weet dat hij boeten moet.

De spelers zijn met Kerstmis niet moeten komen. In den nacht dat de eerste wintersneeuw viel en de klokken geluid hebben voor de nachtmis, is Fred van den meester gestorven. Hij ligt daar lijk een kind. Alleen die bittere lach om den mond en de diepe oogen.

LI.

Het leven staat niet stil. De dagen gaan, en de weken, de dagen lengen en Maart heeft bleeke zon. Het is gedaan met de avondschool en heel den langen avond zit de meester in

den heerd, verloren in een boek. Het is nacht als hij naar zijn kamer klimt.

De jongens voelen het jonge leven dat werkt. Ze ravotten in de bosschen, doorzoeken de kanten. Ze komen thuis als het licht al opgestoken is.

„Vroeger naar huis komen,” kijft Tineke. Zij ziet de lachende jongensgezichten, zij kijkt om naar meester, maar hij heeft het niet gehoord. Zij gaat door met haar werk, de boterhammen zijn gesneden en de pap dampst in de schotels. Dan kunnen de jongens naar bed.

Boven versterven de laatste geluiden. Tineke zit over haar breiwerk gebogen. „Ze moeten vroeger naar huis komen,” zegt ze plots. Haar stem valt hard in de stilte. Meester kijkt op, zijn blik is afwezig, hij werd weggerukt. En weer buigt hij over het boek.

„Ze moeten vroeger naar huis komen,” herhaalt Tineke bits. Meester legt zijn boek neer. Hij glimlacht.

„Ge moet het gebieden!”

„Het zijn kinderen,” zegt meester zacht.

„Ge moet!” herhaalt ze, „ik wil niet dat het gaat lijk het met Fred gegaan is...”

„Tineke!”

„Neen, ik wil dat niet,” krijt ze wild, „ik wil dat niet. Als hij niet naar de stad gegaan was... Het is zijn ongeluk geweest. En ik wil niet dat het met zijn kinderen ook gebeuren zal.

Als meester rechtstaat, ziet hij doodsbleek. Hij kan geen woord uitbrengen, zijn tong is verlamd. Tineke is altijd bij hem geweest en hij kent haar als een zacht, gevoelig kind. Zoo heeft hij haar nooit gehoord. In die stem leeft iets dat hem onbekend is. Hij durft niet vermoeden, maar wie kent het raadsel van een vrouwenhart?

„Tineke...” zegt hij. Zij ziet hem niet aan; ze staat tegen den deurpost geleund en hij hoort haar stil geschrei. Hij kan die smart niet troosten, hij weet wat eenzaamheid is, en een verlies dat niet meer kan hersteld worden.

Hij staat bij de kachel en heft de handen naar de goede warmte. Op de schouw staat het portret; twee donkere oogen staren hem aan. Het is een zwijgend gesprek. Dan buigt hij het hoofd, hij durft niet meer opzien.

's Anderdaags roept hij de jongens: „Thuis zijn tegen etens-tijd. Niet later.” Zij kennen dié stem uit de school. Zij weten dat er te gehoorzamen is, er is geen ontkomen aan.

Als de zomer uit is, zet hij de jongens op kostschool. Janneke is zijn voornemen getrouw gebleven, hij wil boer worden. „Laat hem komen,” heeft Klaasboer gezegd. Hij heeft een leven op dat oogenblik gewacht. Maar meester weigert, kort en beslist. „Hij zal boer worden, maar een boer die wat weet. Hij zal eerst zijn landbouwschool hebben.”

Zijn vader wil hem bepraten, maar het helpt niet. Hij zal geduld moeten hebben, maar ze vragen niet wat het hem kost.

En Fried vertrekt naar Mechelen. Hij heeft van alles willen worden, zeeman, smid, treinstoker, missionaris, vliegenier. Ten slotte zegt hij: „Meester!”

Het zal nog jaren duren eer het doel bereikt is. Meester De Ruyck voelt de jaren, en zwaarder dan het gewicht der jaren de smartelijke uren die het leven hem niet gespaard heeft.

„Blijven!” heeft meneer pastoor gezegd. „Ik wacht ook!” Hij komt niet meer uit zijn zetel, hij weet wel hoe hij achteruit gaat, maar lang zal hij niet meer moeten wachten. Den winter door, en dan is het Sinksen.

„Neen,” schudt meester het hoofd, „het zal nog jaren duren.” 'Er is een groot heimwee in hem gekomen naar stilte en rust. Zijn vader zit alleen op de hei, daar is het land van zijn jeugd.

Met Nieuwjaar vraagt hij zijn pensioen, maar het wordt Paschen eer alles in orde is.

Het verrast hem niet, hij glimlacht vreemd als hij den brief in handen heeft. Er is wel de pijn van de scheiding als hij voor den laatsten dag in de klas staat. De kinderen, zijn hart hangt er aan, en hij kan zich moeilijk losscheuren. Maar de tijd is gekomen. Hij staat daar te praten met den nieuwen meester en vertelt over de kinderen, hij kent ze en voor hem is niets verborgen gebleven. Dan neemt hij afscheid. De klas en de prenten aan den wand, het bord en de Kruislievenheer, de banken in de rij, het land dat hij een menschenleven lang bewoond heeft. En de kinderen. Ze zitten nieuwsgierig toe te kijken. Ze zingen een laatste lied. „Luister eens, meester, hoe schoon ze kunnen zingen.” Ze moeten hun schriften boven-

halen. „Kijk, meester, schrijven kunnen ze!” Hij gaat tusschen de rijen en zijn hand rust op een kinderhoofd.

Zijn tijd is gekomen. Hij staat bleek vóór de klas, nu moet hij afscheid nemen; de nieuwe meester wacht al ongeduldig, zijn leven begint.

„Jongens,” zegt meester de Ruyck, maar hij voelt dat hij niet verder kan. „Het gebed”, beveelt hij. Dit leven is hij begonnen met een gebed, hij zal het met een gebed afsluiten.

Hij hoort de woorden, ze wandelen aan hem voorbij. Hij durft niet meebidden. Maar het groote kruis maakt hij met de kinderen, het plechtige, zegenende gebaar.

Hij kan glimlachen. Zwijgend reikt hij den meester de hand. En gaat. Over de speelplaats, onder de hooge boomen die hij zelf geplant heeft, over de stille, zonoverspoelde markt. Daar ligt het witte huis. Vijf en veertig jaar geleden begon zijn leven. Hij is een oud man, zijn hart is week en licht weemoedig geworden.

's Anderdaags trekt hij naar de hei. Hij glimlacht als hij de stem van zijn vader hoort, de oude stem die nog te bevelen weet. Klaasboer loopt niet ver meer, maar hij is de meester gebleven en wat hij beveelt, wordt stipt uitgevoerd. Hij speelt niet met de woorden.

Het milde voorjaar heeft de wereld jong gemaakt. De rilde berken hangen rijkelijk getooid met verrukkelijk groen, dat met den dag donkerder wordt. De rosse hei krijgt bruingroene schemeringen en de eiken laten het dorre herfstloof vallen.

Zie, in de kanten bloeien de laatste anemonen, de varens laten haar kanten veeren los en in heelder vluchten strijken de vogels op de akkers neer. In de beuken zitten de vinken te fluiten en in den zonnigen morgen roept de eerste koekoek.

Het is jaren geleden dat meester de lente zoo bespied heeft. Het is als een lichte roes, er is een blijheid in hem als van een kind. Niet meer de jonge, roekeloze vreugde, hij werfelt niet mee in dit nieuwe leven, maar hij heeft zijn stille vreugde aan de glorierijke verrijzenis der dingen. Hij staat naast het leven dat verrukkelijk en in gracielijke bekoorlijkheid voorbij treedt.

En dan komt het briefje van meneer pastoor: „Ge wordt verwacht met Sinksen. Eerwaarde Heer Franciscus Dielis is

ook uw leerling geweest." Peinzend heeft hij met dit bericht in de handen gestaan.

Hij ligt er 's avonds op te denken, alles glijdt voorbij aan zijn peinzend oog. De kinderen, en zoo wordt dit heimwee in zijn hart geboren.

Het laat hem niet meer los, de dagen worden lang; hij heeft dien verren roep gehoord en hij moet luisteren.

Het is of hij uit de verbanning terugkeert. Boven de rustige bosschen zoekt hij naar het scherpe torentje. Hij herkent de wildgegroeide kanten, het bloeiende kruid in de gracht, de wilde braam tegen den hoogen eik. Elke buiging van het pad is hem vertrouwd, het kronkelende spoor dat de logge wielen in het mulle zand getrokken hebben.

Er is een vreugde in hem die hem jong maakt. Hij zou kunnen zingen. Aan den laatsten draai van den weg kan hij het dorp zien, de zonnige straat en de rustig neergehurkte huizen. Het zijn oude bekenden, de scheefgezakte schuur van Toon Lievenheer, de hooimijten met de verroeste wielbanden, de melaatsche muren en de brokkelschouwen. En de boomen, de hooge olmen langs den weg, en de bloeiende acacia's, op de markt zullen de linden al schoon in 't blad staan.

Kinderen loopen hem voorbij. Ze kennen hem nog en hij knikt als ze groeten. De school is uit en het dorp komt hem te gemoet. Moeders staan in de deur met kleine kinderen op den arm. Hij kent hun namen, ze hebben bij hem op de banken gezeten; hij herinnert zich nog de hooge, helle stemmen, de frissche, wijsneuzige gezichtjes en dat harde, gele haar. Ach, Fienke. Hij mag er niet aan denken, ze zijn allemaal door zijn handen gegaan en hij kan ze niet verliezen. Ginder heeft Remi Dieltjens gewoond, het angstige, bedeesde jongetje. Waarom hebben ze hem laten gaan, ver van huis, midden onbekende menschen? Zijn dagen waren hier geteld. En zijn vader, — voorbij, voorbij.

De markt ligt verlaten onder de middagzon. In het witte huis zijn de luiken gesloten. Tineke, het leven heeft haar niet alles gegeven. Meester gaat het huis voorbij. Daar ligt het rustige kerkhof. Op het donkere gras glanst de zon. Er zit een vogel te fluiten op het groote kruis. Meester leest de namen op de kruisen, en zij leven.

Hij staat met den hoed in de hand vóór het arduinen kruis.

Anna Verbaenen. Daarnaast rust Fred, zijn zoon; hij buigt het hoofd. Hoe kon hij ze verlaten? Hij voelt hoe hij gebonden is, het zal niet meer geschieden. Er liggen bloemen op het terpje. Hij moet niet vragen. Het had anders kunnen zijn, Fred, Tineke. Blind gaat het leven zijn gang en wat vermag een mensch?

Langs het smalle gangetje komt hij in het tuintje. De eerste rozeknoppen breken door; de paden liggen gereven.

In de keuken is niemand. Hij roept aan de trap en dan hoort hij den kreet van verrassing: „Vader!” Het doet hem goed en hij kan den glimlach niet verbergen.

„Dat ge daar zijt!”

Hij ziet Tineke's blijе оogen, den plotsen bloс op haar ge-laat.

„En maar goed dat ge gekomen zijt. Volk dat hier geweest is, een echte processie, dat mag ik zeggen. Meester niet thuis, en wanneer komt hij thuis, hoelang blijft hij nog weg? En wat kon ik zeggen?”

Ze zal de kachel aansteken, er is nog pap en een pan patatten is rap gebakken. En onderwijl vertelt ze maar: „Fik van Sooi Delles is hier geweest, hij zit met een Duitschen brief en weet er geen weg mee. Marten Mennekes wil een nieuwe schuur bouwen en hij kwam om papieren. Laat zien, wat was het nog allemaal? En van de steenbakkerijen is iemand geweest, hij zei niet waarom, hij zou nog eens terugkomen. En Goor, ja, dat zou ik nog vergeten. Hij staat op een plaats in een papierfabriek, als machinist. Hij mag niet meer drinken, en daarom wil hij daar gaan. En gij moet hem helpen, zoo heeft hij het gezegd... En ja, ik vergeet er nog, ze zullen mij wel te binnen vallen...”

Hij luistert glimlachend. Het leven komt hem te gemoet, grijpt hem aan; ze kunnen hem hier nog niet missen.

De zon valt door het hooge venster op den rooden vloer en de witte zandkronkels. Daar hangen de portretten, de almanak, de oude klok. De kachel gonst, in den huis hangt de scherpe geur van mastenhout.

„We zullen zien, we zullen zien,” zegt meester en hij wrijft in zijn handen. Hoe kon hij dat alles verlaten?

Op Sinksendag zit hij op 't hoogkoor, in het gestoelt. Naast hem ligt meneer pastoor in zijn wagentje. In de kerk is dit

donker geroezemoes van de hoogdagen. Een kleine misdiener steekt de hooge kaarsen aan.

De zon brandt in de ramen, leeft op den ouden vloer in rustige kleuren. En plots schiet het orgel los, een bruisende storm van triomfantelijk geluid en de heeren komen uit de sacristie naar het altaar toe.

Meester volgt de gestalten, het schitterend goudbrocaat waar de zon in leeft. Hij hoort de gefluisterde gebeden. Zijn oogen gaan naar meneer pastoor, die naast hem ligt. Hij ziet dat tranenoverstroomd gelaat en er vaart een huiver door hem.

Sooike Dielis. Hij heeft hem de letters geleerd, dat klein eigenwijs ventje, dat zijn woorden niet verspilde. Zijn letters en alles wat hij noodig gehad heeft om te komen waar hij nu is. Het is zijn kind.

Luister, hoe hij zingt. Er is een lichte aarzeling, hij heeft dat altijd gehad. Maar dan breekt het door, en hij mag gehoord worden.

Meester kijkt in de kerk; bomvol, al de menschen hebben dat willen zien. En daar zit dat oude Nelleke Dielis, ze is kromgebogen naar den grond en sedert dat malheur met heur oogen is ze echt niet goed meer geweest. Maar hare jongen staat aan het altaar, zij hoort zijn hooge, iets scherpe stem, zijn vader had dat ook. Ze kan hem zien, het schoone kleed dat hij draagt. Hooge dagen, hooge dagen. Ze zit daar met de handen gevouwen, die oude, goede handen. De vingers passen niet goed meer in elkaar, de kromgewerkte, knokige vingers en de hand die door den harden arbeid tot een klauw vergroeid is. Maar die kromme, grauwe vingers, — ze krijgt er de donkere groeven niet meer uit, — hebben het kruisje geteekend op zijn voorhoofd. Hij heeft vóór haar geknield, ze mag daar niet aan denken, ze is oud en haar hart is week, en ze mag vandaag niet schreien.

LII.

Zoo heeft het leven hem weer opgenomen en over hem gaan de dagen. Fik van Sooi Delles, hij heeft zijn eerste reis naar het buitenland gedaan, hij zit ginder op 't Heiend met een heel werkhuis; hij verdient zijn brood en hij laat verdienen.

Goor is er bij gesukkeld, hij heeft dat niet lang volgehouden in de fabrieken. Het drinken heeft hij gelaten, of dan toch ongeveer, met een kermis gebeurt het nog wel eens dat hij meer laadt dan hij dragen kan. Hij staat nu aan de machine bij Fik en ze hebben geen klagen over hem.

Den grooten grauwen pastoorsgrafkelder hebben ze weer moeten openmaken. Hij heeft den schoonen dag niet lang overleefd. Hij heeft niet geklaagd, alles was hem goed geworden. Op een laten zomeravond hebben ze hem dood gevonden in zijn wagentje. Zijn brevier lag open op zijn knieën en de late zon leefde in donkeren gloei om zijn oude hoofd, lijk bij de heiligen tegen de kerkpilaren. „Zoo'ne pastoor!” zeggen de menschen en ze peinen er nog een deel bij. In hoeveel levens is hij gemengd geweest?

Hij ligt te rusten bij zijn voorgangers. Zijn naam wordt in groote letters in het arduin geklapt. Daar staat een verhuiswagen vóór de pastorijs, de nieuwe moet van de kanten van Mechelen zijn. Het leven staat niet stil.

Fried is weg voor den zooveelsten keer. Nog twee jaar en het leven ligt voor hem open. Jan, — wie durft nog Janneke zeggen? — gaat nu naar de hoeve. Tineke heeft zijn kleeren gereed gemaakt.

Klaasboer heeft op hem gewacht, de jaren hebben lang geduurd en de vrees heeft hem gekweld dat de school hem ook die hoop zou kunnen ontstelen. Hij gaat naar de negentig en de miseries van den ouderdom zijn hem niet gespaard gebleven, maar als ze komen zeggen dat het volk op komst is, gaat hij hen te gemoet. Zijn oogen hangen voldaan aan die hooge, sterke gestalte. Is die jonge man maar zeventien jaar?

Het schoone najaar droomt over de wereld met hoogheldere luchten en een teedere, verstilte zon. „Ze zijn aan 't ploegen,” zegt Klaasboer, als ze na het eten opstaan.

Ze trekken naar den akker toe, ginder achter de witte berkenboschjes. De knecht ment het paard; de ploeg snijdt door den donkeren, malschen grond. Eens was het hier hei.

Klaasboers zetel staat in den kant; hij heeft hier in den morgen gezeten. Het kan hem nog altijd bekoren: de trage, zekere stap van de paarden en het vaste gebaar van den ploeger, die den ploeg rustig voert als een kapitein een schip.

„Gedaan met de boeken,” lacht Klaasboer, „daar begint wat anders.”

De jonge man kijkt hem aan, hij heeft den hunker in die stem wel gehoord .Dan stapt hij over den akker, hij gaat al traag en met groote treeën lijk een die jarenlang in de hei gezeten heeft. De knecht houdt het peerd stil en de jonge man neemt de leidsels over. „Jul' 'roept hij, zijn stem is vast en zeker .Hij heeft nog geploegd, dat is hem aan te zien. Aan den draai werpt hij den ploeg om. Ginder gaat hij weer, groot en rustig.

„Bekijk dat, bekijk dat!” fluistert Klaasboer. Hij zit voorover in den zetel, zijn oogen zijn klein en hij ziet scherp toe, hij mag geen beweging verliezen, geen gebaar.

Hij kan zijn handen niet stilhouden. Hij kijkt op naar Karel, die naast hem staat. Zijn jongen, hij is van den grond weggegroeid, hij heeft op een ander veld gewroet dan hier in de hei, maar nu is de kringloop hersteld. Het leven is hard en bitter soms; het leven is schoon, en altijd goed.

De zon ginder op de hoeve, op de hooge boomen, de witte duiven tegen de bleekblauwe lucht en de helle, montere roep van den ploeger naar zijn paard.

